

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin

Komunální elity v Libni v letech 1880 - 1901

Libeň municipal elite between 1880 and 1901

(diplomová práce)

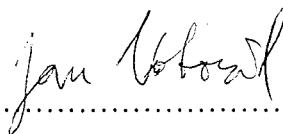
Autor: Jan Vobořil

Obor: Historie

Vedoucí diplomového semináře: Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a použil jsem uvedené prameny a literaturu.

V Praze dne 8. 8. 2006

.....

Za cenné rady a připomínky bych rád poděkoval vedoucímu diplomového semináře
Prof. PhDr. Jiřímu Štaifovi, CSc. a dále pak pracovníkům Archivu hlavního města Prahy.

Obsah

1. Úvod...1
2. Dvě tváře průmyslové Libně a tři faktory jejího růstu...3
3. Libeň a její růst...8
 3. 1. Obyvatelstvo...8
 3. 2. Zástavba...15
 3. 3. “Proč se střední stav lidu do Libně tak málo stěhuje?”...19
4. Komunální elity v libeňském obecním výboru...23
 4. 1. Charakter libeňských komunálních elit...23
 4. 2. Obecní volby...27
 4. 3. Zasedání obecního výboru a obecního představenstva...32
 4. 4. Členové obecního výboru a jejich profesně-sociální struktura...41
 4. 4. 1. Továrníci a ředitelé továren...41
 4. 4. 2. Úředníci a technická inteligence...46
 4. 4. 3. „Bildungsbürgertum“...47
 4. 4. 4. Učitelé a ředitelé škol...48
 4. 4. 5. Stavitelé...49
 4. 4. 6. Statkáři, rolníci a majitel vinice...49
 4. 4. 7. Obchodníci a řemeslníci...50
 4. 4. 8. Hostinští a sládci...52
 4. 4. 9. Ostatní...53
 4. 5. Další výdělečné aktivity členů obecního výboru...54
 4. 6. Výše přímých daní placených členy obecního výboru...59
 4. 7. Úroveň bydlení členů obecního výboru...60
5. „Česká obec Libeň“ ...65
 5. 1. Národnostní struktura členů obecního výboru...67

5. 2. Prezentace Libně jako “české obce“ a škola Schulvereinu...	67
5. 3. Badeniho jazyková nařízení a reakce na jejich zrušení...	72
6. Libeňské spolky...	75
7. Libeňská politická scéna...	80
7. 1. Od vzniku Občanského klubu do voleb 1886...	81
7. 2. Volby v roce 1886 a politické etablování Občanského klubu...	85
7. 3. Volby v devadesátých letech...	87
7. 4. Sociálně demokratická Libeň...	90
8. Vliv dalších “hráčů“ na libeňskou politiku...	96
8. 1. Vliv a organizace hostinských na příkladu boje o pivní krejcar...	96
8. 2. Vliv továren na příkladu Českomoravské továrny...	107
9. Obecní hospodaření...	112
9. 1. Příjmy a výdaje...	114
9. 2. Libeňské modernizační projekty a způsoby jejich financování...	122
9. 3. Výkladiště v Libni...	132
10. Byrokratizace obecní správy...	142
11. Připojení Libně k Praze...	149
12. Závěr...	165
13. Seznam použité literatury...	167
14. Přílohy...	171

1. Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem zvolil název Komunální elity v Libni v letech 1880-1901. Libeň je dnes jednou z pražských čtvrtí a lze jí počítat k širšímu centru města. Až do připojení k Praze v roce 1901 ovšem šlo o samostatnou obec s vlastní samosprávou. Vzhledem k tomu, že se ve své práci budu zabývat právě činností této obecní samosprávy a jejími členy, tak jsem musel zvolit rok 1901, tedy rok, kdy byly rozpuštěny libeňské samosprávné orgány, jako horní časovou hranici mé analýzy, ačkoli tradičně je při výzkumu komunálních elit užíván rok 1918, případně 1914. Spodní hranice, tedy rok 1880, už není tak pevná jako rok 1901. Byl jsem nucen ji stanovit především z důvodu neuspořádanosti pramenů, o něž bych se mohl opírat. Především se jedná o velmi útržkovité zápisy ze sezení obecního výboru a obecního představenstva z doby před rokem 1880.

Počátek 80. let ovšem v Libni neznamenal pouze změnu ve vedení agendy obecního úřadu. Od 80. let začíná probíhat v Libni řada procesů, které budou předmětem mého zkoumání. Narušení dosavadního politického konsensu a vytváření politických spolků, změny v hospodaření obce a zadlužování v prospěch větších investičních akcí, přechod od honoračního spravování obecních záležitostí k vytváření odborného aparátu obecních úředníků. To jsou jen některé velké změny, které přinesla až 80. léta. Předpokládám proto, že hranice roku 1880 nebude působit rušivě, zvláště když jí budu považovat za hranici orientační a lehce prostupnou.

Komunální elity v obcích se v druhé polovině 19. století soustředily především v obecních a okresních samosprávných orgánech. Milan Hlavačka mluví ve své práci "Zlatý věk české samosprávy" o čtyřech kořenech toho, co dnes nazýváme občanskou společností. Vedle politické činnosti na nejvyšší úrovni, hospodářské emancipace a sdružování ve spolcích, je to právě činnost samospráv, ať už na zemské, na okresní nebo na obecní úrovni.¹ Přesto nebyla dosud formování politické kultury a občanského sebevědomí na úrovni obce věnována taková pozornost, jako například "velké politice", která se dělala ve vídeňském parlamentu nebo na zemském sněmu. Právě na úrovni obcí lze přitom sledovat všechny důležité trendy druhé poloviny 19. století, jako byl přechod od absolutismu ke konstitucionalismu, od poddanství k občanství, od zemského patriotismu k nacionalismu a od tradiční společnosti ke společnosti industriální.² Navíc právě politické boje v obecních výborech často formovaly politiky, kteří se později prosadili na té nejvyšší úrovni a obecní

¹ Milan Hlavačka, *Zlatý věk české samosprávy – Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech v letech 1862-1913*, Praha 2006, s. 7-8

² Srv. Milan Hlavačka, *Čtyři faktory středoevropského 19. století*, In. *Historický obzor III/1994*, s. 60-67

orgány jim byly politickou školou. Lze jmenovat celou řadu těchto politiků, kteří dříve zasedali v obecních výborech nebo byli starosty obcí. I z Libně vyšli dva zemští poslanci František Filip a Josef Macháček.

Výzkum komunálních elit a formování občanských vrstev (Bürgertum) v 19. století má svoji dlouholetou tradici především v německém jazykovém prostředí. Od 80. let minulého století se vytvořila tři hlavní centra tohoto výzkumu, a to na dvou německých a jedné rakouské univerzitě, která v edicích Stadt und Bürgertum (Frankfurt), Bürgertum. Beiträge zur europäischen Gesellschaftsgeschichte (Bielefeld) a Bürgertum in der Habsburgermonarchie (Vídeň) vydávají práce týkající se této problematiky.³ Ze zahraničních prací budu využívat především studie vytvořené v okruhu vídeňského výzkumného centra, které aplikují výsledky dvou německých center na odlišnou situaci v mnohonárodnostní monarchii. V českojazyčném prostředí se těmito pracemi inspirovala při výzkumu komunálních elit jednotlivých měst skupina především moravských historiků.⁴

Tyto práce mi byly metodologickou inspirací, nicméně musel jsem svou práci přizpůsobit struktuře pramenů, které budu mít v případě Libně k dispozici. Výzkum komunálních elit se ve většině prací opírá o dva základní prameny. Tím prvním jsou volební seznamy, v nichž jsou uvedena jména voličů v obecních volbách, výše jejich přímých daní a rozdělení do volebních kurií. Druhým důležitým pramenem jsou sčítací operáty, které přinášejí řadu informací o členech obecních samosprávných orgánů, jako rodinné poměry, bytové poměry, počty služebnictva. V případě Libně zcela chybí volební seznamy. Sčítací operáty pro léta 1880 a 1890 se dochovaly pouze v torzovité podobě. Analýze jsem proto podrobil pouze operáty z roku 1900.

Některé chybějící prameny se mi podařilo alespoň částečně nahradit. To se například týká chybějících výsledků obecních voleb z některých let, které jsem rekonstruoval z prezenčních listin a seznamů chybějících zastupitelů. Výši přímých daní se mi u většiny členů zastupitelstva zase podařilo nahradit údaji ze seznamů soudních porotců. Limitován prameny jsem se zaměřil více na samotné fungování obecního výboru, na analýzu protokolů

³ Srv. např. Pavel Kladiwa, *Stav bádání k problematice formování a vývoje občanské společnosti v 19. (18.) století. Srovnání frankfurtského, bielefeldského a vídeňského projektu na téma Bürgertum*, In. Slezský sborník 2002, s. 124-143; Lukáš Fasora-Pavel Kladiwa, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918*, In. ČČH 2004, s. 796-827; Jiří Pešek, *Výzkum komunálních elit v Čechách a v zahraničí*, In. Documenta Pragensia XIV, Praha 1997, s. 21-38

⁴ Nejobsáhleji se problematice komunálních elit věnoval Pavel Kladiwa ve své práci o Moravské Ostravě. Vedle něj se této problematice systematicky věnují i další badatelé jako například Lukáš Fasora (Brno), Andrea Pokludová (Opava) nebo Martin Markel (Jaroslavice a Znojmo). Pro další česká a moravská města zpracovali své příspěvky do devátého svazku řady Bürgertum in der Habsburgermonarchie Hans Peter Hye (Ústí nad Labem), Marie Tošnerová (Beroun), František Spurný (Moravský Šternberk) a Jiří Čoupek (Uherské Hradiště).

ze zasedání obecního výboru a obecního představenstva a v neposlední řadě i na obsáhlou agendu libeňského obecního úřadu, která mi poskytla řadu nečekaných a zajímavých materiálů. Vedle materiálů z fondu Archiv města Libně a Všeobecné sčítání lidu jsem využil dále například údaje o libeňských spolcích z fondu Českého místodržitelství. Z tištěných pramenů pak nelze opomenout adresáře, z nichž lze výtěžit nejen informace o bydlišti členů obecního výboru a o množství vlastněných domů, ale například i o spolcích, které v Libni fungovaly.

Na závěr musím uvést ještě dvě spíše technické poznámky. Ta první se týká terminologie. Stejně jako libeňští obecní zastupitelé na konci 19. století budu používat pro obecní výbor také označení obecní zastupitelstvo a pro obecní představenstvo také označení obecní rada. Musím také upozornit na tabulku se jmény zastupitelů, jejich životopisnými údaji a údaji o činnosti v obecních samosprávných orgánech, která je umístěna na konci mé práce a je její nedílnou součástí.

2. Dvě tváře průmyslové Libně a tři faktory jejího růstu

Libeň, dnes jedna z pražských čtvrtí, měla v polovině 19. století charakter poklidné venkovské obce s 2500 obyvatel.⁵ Mezi starými vinicemi a rekreačními usedlostmi bohatých pražských měšťanů tu pomalu vyrůstaly první továrny a činžovní domy pro dělníky. O téměř padesát let později, v roce 1895, napsal libeňský učitel a člen obecního výboru Ladislav Hejtmánek v doslovu ke své kronice Libně tato slova, z nichž jasně vyplývá na co především byli libeňští současníci nejvíce pyšní: „ Jeť v Čechách málo míst se 17 000 obyvatel; ještě méně jest jich se školstvím všeho oboru téměř šedesátitřídním a - mimo Prahu a Karlín – snad žádné s přístavem moderně a prakticky zařízeným, se sítí drah a silnic, s množstvím velkých, a několika světovými závody...Kdybychom jen tento pokrok Libně na mysli měli, dosti bylo by příčin, abychom byli na svoji obec hrdí.“ Dále Hejtmánek připomíná stavbu moderních obytných čtvrtí dle regulačního plánu, rozvoj kanalizace, plynofikace, či projekt tramvaje.⁶

Ruku v ruce s modernizací ekonomické a sociální infrastruktury obce se snažil obecní výbor zvýšit i prestiž obce. Libeňské spolky nebo i sama obec organizovaly hromadné návštěvy Národního divadla nebo Jubilejní a Národopisné výstavy, kterých se účastnilo i několik tisíc lidí. Pravidelně byly vystavovány projekty obecních staveb, zvláště pak přístavu s výkladištěm a libeňských škol. V kronice Ladislava Hejtmánka, kterou vypracoval dotyčný

⁵ Podle sčítání lidu z roku 1843 měla Libeň 2185 obyvatel a 232 domů. V roce 1857 pak 3618 obyvatel a 239 domů. (*Okres karlínský roku 1890, Karlín 1891, s. 46*)

⁶ *Ladislav Hejtmánek, Libeň – historický nástin, Praha-Karlín 1896, s. 248*

na objednávku obecního výboru, si mohli libeňští obyvatelé přečíst historii obce od nejstarších dob do současnosti. Toto dílo, při jehož tvorbě Hejtmánek konzultoval řadu problémů s nejnámějšími českými historiky té doby (Sedláček, Tomek), nemá zřejmě v prostoru pražské aglomerace obdoby.⁷ Nelze zapomenout ani na místodržitelstvím dlouho odmítané povýšení Libně na město v roce 1898 spojené s vytvořením městského znaku heraldikem Václavem Králem z Dobré Vody.⁸

Právě z dopisů místodržitelství obecnímu výboru z devadesátých let, v nichž je opakovaně odmítáno povýšení obce na město, dobře vyvstává odvrácená tvář průmyslového růstu. V jednom z dopisů z roku 1896 upozorňuje místodržitelství na špatné zdravotní poměry dělníků, opakující se epidemie, chybějící kanalizaci, špatné zásobování vodou a nedostatečné dláždění ulic. Dopis končí slovy: „...Tento stav neodpovídá požadavkům kladeným na uspořádaný svazek obecní vůbec, zejména pak na město jako svazek řádu vyššího...“⁹

Pokud se podíváme do měsíčníku a později čtrnáctideníku *Libeňský věstník*, jehož jediný ročník 1899/1900 vydávali libeňští sociální demokraté, zjeví se před námi problémy Libně v celé své nahotě. Tak například jeden z libeňských sociálně demokratických předáků MUDr. František Miláček píše v jednom ze svých článků o tom, že Libeň měla jednu z nejvyšších úmrtností v Čechách. Problémem byly opakující se epidemie nakažlivých nemocí, zejména neštovic a tyfu. Dělnictvo v Libni bydlelo v přeplněných bytech, často i ve sklepích nebo na půdách. Chyběla zeleň a veřejné sady.¹⁰ Libeň byla rovněž znečištěná množstvím odpadků a splašků z továren a linul se jí, podle současníků, nesnesitelný zápach. A tak se můžeme hned v prvním čísle *Libeňského věstníku* ve článku šéfredaktora Františka Sühse dočíst: „...Připojení ku Praze skončilo po návštěvě pražské delegace. Nejspíš kvůli smradu. Ať přijdete z kterékoli strany, všude Vás zarazí strašlivý smrad. Z jedné strany spirituska, z druhé továrna Urbachova, v Židovském Městě jirchárny a v celé Libni smrdí „stříbrotoká“ Rokytká¹¹. Kolekci smradů doplňují továrny Grabova a Hubínkova.“¹²

Představení obce o těchto problémech věděli a pokoušeli se životní prostředí v Libni zlepšit, ať už šlo o vysazování stromů¹³ nebo o nikdy nekončící boj s infekčními chorobami.

⁷ AHMP, AML, 162, 1-1/6, k. 92

⁸ AHMP, AML, 161, 1-1/5-2, k. 92

⁹ AHMP, AML, 161, 1-1/5-2-24, k. 92

¹⁰ *Libeňský věstník*, 16. 1. 1900

¹¹ Rokytká je říčka protékající Libní, kolem kterého vyrostla řada průmyslových závodů, v čele s obrovským lihovarem firmy F.X. Brosche, které vypouštěly splašky a odpady do potoka.

¹² *Libeňský věstník*, 22. 8. 1899

¹³ Libeň byla členem Spolku pro vysazování stromů a okrášení hlavního města Prahy a okolí pražského.

K dispozici jsou čísla z počátku devadesátých let, které dokazují dosti intenzivní výsadbu. Například v roce 1891 bylo obci dodáno 50 dubů, 50 platanů, 50 lip, 100 jasanů, 60 javorů, 500 akátů, 3000 smrků, 1000 modřínů a

V cestě jim však stály omezené možnosti postihu továrníků za znečišťování. Zvláště problematický byl provoz velikého Broscheho lihovaru, na který si Libeň opakovaně a bezvýsledně stěžovala u státních úřadů. Během jedné z anket o vytvoření Velké Prahy odpověděla Libeň na dotaz okresního výboru jaké výhody by obci přineslo spojení s Prahou, že by mimo jiné bylo snadnější postihovat továrny za znečišťování.¹⁴

Vedle továrních provozů ale byla problémem i častá neochota obyvatel Libně zachovávat byť minimální hygienické zásady. Když se v březnu 1888 zasazoval jeden z libeňských politických spolků o vyčištění obecní studny a zvýšení jejích okrajů v jedné z částí Libně (v Židovském Městě), dostal po vyšetření celé záležitosti odpověď od libeňského obecního stavitele Josefa Bukovského, v níž se píše, že problémem nejsou nízké okraje studny, ale to, že obyvatelstvo vylévá do studny veškeré splašky včetně obsahů nočníků (!).¹⁵

Ačkoli náplní mé práce je především rozpětí let 1880 a 1901, nelze se nezmínit o době předchozí, protože v ní byly položeny základy toho, čím se Libeň později stala. Podle mého názoru byly rozhodující pro přeměnu vesnické Libně v průmyslové město tři faktory.

Na první pohled se zdá, že jde samozřejmě o blízkost Prahy. Nutno však poznamenat, že tato blízkost byla pouze relativní. Ačkoli Libeň s Prahou sousedila a měla s ní několikakilometrovou hranici, tak obě obce oddělovala Vltava. Překonat tuto překážku bylo dlouho obtížné. Chyběl totiž nejen most, ale dokonce i přívozy, které ho mohly alespoň částečně nahradit.¹⁶ Spojení s Prahou nemohla příliš usnadnit ani železnice, která měla v Libni sice dvě nádraží, ale např. v roce 1887, jak píše *Předměstské listy*, zde stavěly pouze dva osobní vlaky denně.¹⁷ Navíc pro nižší vrstvy byl tento způsob dopravy příliš velkým luxusem. Jen o něco méně finančně neúnosné pro nižší vrstvy bylo až do první světové války používání tramvaje, která jezdila z Prahy přes Karlín do Libně a dále do Vysočan od roku 1896.

Už po připojení Holešovic k Praze v roce 1883 se začalo pomýšlet na spojení Libně a Holešovic mostem. Nutnost této stavby se projevila i později v souvislosti se zavedením povinných porážek dobytka na ústředních jatkách v Holešovicích pro libeňské řezníky. S mostem tak už například počítala původní představa o propojeném libeňsko-holešovickém

1000 bříz. Na následující rok 1892 pak Libeň objednala 150 akátů, 150 lip, 150 jeřábů, 100 jasanů, 50 kaštanů, 100 javorů, 80 topolů, 50 olší, 100 modřínů a 50 jilmů. (AHMP, AML, 147, 82/110, k. 62)

¹⁴ AHMP, AML, 155, 90/142-11, k. 91

¹⁵ AHMP, AML, 149, 84/216-37, k. 83

¹⁶ V osobním dopisu libeňského starosty Aloise Cikánka starostovi Prahy Gregorovi z března 1896, v němž Cikánek nastiňuje předběžné libeňské požadavky pro spojení obou obcí, píše mimo jiné, že Libeň má pouze jediný přívoz patřící rodině Porthheimů, který je navíc až na Pelci-Tyrolce, tedy zhruba hodinu cesty od libeňského centra na katastrální hranici s Trójou. (AHMP, AML, 165, 1-1/9, k. 92)

¹⁷ *Předměstské listy*, 20. 6. 1887

přístavišti, tak jak ji prezentoval útlý spisek vydaný libeňským obecním výborem jmenovaný odbor pro plavbu vltavskou v roce 1885 k podpoře snah o vytvoření labsko-dunajské vodní cesty. Most měl sloužit i jako další komunikace, která by ulehčila přeplněné silnici vedoucí do Prahy přes Karlín.¹⁸ Postavit most bylo však nad finanční možnosti libeňské obce a tak tento požadavek alespoň prosadila do smlouvy o připojení k Praze. V roce 1903 tak byl na místo dnešního Libeňského mostu nejprve přesunut dřevěný provizorní most, který stál původně v místech dnešního mostu Legií, a ve dvacátých letech postaven Libeňský most, jak ho známe dnes.

Zdánlivě paradoxně pak působí údaj o vybírání mostného na nově postaveném libeňském mostě za rok 1904, kdy se vybralo pouze o něco více než 25 000 korun, zatímco například na mostě vedoucím přes Štvanici z Holešovic do Karlína to bylo 147 000 korun a na dalších mostech (most Františka Josefa, most císaře Františka nebo most Palackého) se vybralo více než 200 000 korun. Ani po postavení mostu tedy nedošlo k nějakému velkému rozvoji dopravy mezi Libní a Holešovicemi. Jan Srb to přičítá především tomu, že v místech, kde most v Holešovicích ústil, chyběla ještě na přelomu století souvislejší zástavba a vyhovující komunikace, které by spojovaly tyto místa se zbytkem Holešovic potažmo s Prahou.¹⁹ Karlínské listy z roku 1903 píší o prvním týdnu provozu na mostě, že most je celý den prázdný, jen jednou za půlden po něm přejezdí povoz z holešovického přístavu.²⁰ Doprava mezi Libní a Prahou tedy zřejmě nebyla tak veliká, jak by se dalo očekávat. Dělníci bydlící v Libni v ní většinou i pracovali, případně byli zaměstnáni v karlínských továrnách. Z toho lze vyvodit, že opravdový růst Libně byl na Praze závislý jen nepřímo, což ve své práci o vývoji pražského teritoria v podstatě potvrzuje i Václav Hlavsa.²¹

Jako důležitější než sousedství Prahy se mi jeví sousedství Karlína. To bych označil za první faktor růstu Libně. Během jednání o připojení Libně k Praze napsal trochu provokativně jeden staroměstský poplatník ve svém dopise redakci Hlasu národa, že “marně pátrá po prospěchových důvodech, které Prahu ke spojení s tímto karlínským předměstím táhnou“.²² Měl svým způsobem pravdu. Karlínské katastrální území bylo sevřeno mezi Vltavu, vrch Vítkov a Prahu. Problém byl však ten, že i na východě, tedy ve směru na Libeň, nebylo možné rozšiřovat zástavbu, protože zde ležely státní pozemky. Stavět se zde začalo až po přelomu

¹⁸ *Návrh zřízení hlavního přístavu pražsko-libeňského s loděnicí a přístavním průplavem v Libni, Praha 1885, s. 25*

¹⁹ *Jan Srb, Sčítání lidu v král. hl. městě Praze a obcích sousedních provedené 31. 12. 1900-díl III.-Poměry populační, Praha 1908, s. 33*n*

²⁰ *Karlínské listy, 19. 5. 1903*

²¹ *Václav Hlavsa, Pražské teritorium v druhé polovině 19.století, in. PSH 1969-1970, s. 23n*

²² *Hlas národa, 8. 1. 1899*

století. Veliké množství průmyslových závodů a nedostatečné ubytovací kapacity Karlína tak vedly, k usazování továrního dělnictva z karlínských závodů na Žižkově, v Holešovicích a samozřejmě i v libeňských činžácích. Noviny Slovan, které se zabývaly problematikou pražských předměstí, komentují růst Libně na úkor Karlína takto: „Karlín nemůže se více zalidňovati, naopak, lidnatosti ubývá, neboť dělný a řemeslný lid raději spěchá kvůli levnému obývání do Libně, kde dnes již vkusné a pěkné byty lze sobě najmouti.“²³

Nelze však v žádném případě říci, že by Libeň byla pouhou noclehárnou Karlína. Už od počátku rostly průmyslové podniky v samotném libeňském katastru. Důležitou roli při tom hrála i silná židovská komunita, která se v Libni vytvořila koncem 16.století. Dlouho v Libni dokonce počet židů převyšoval počet křesťanů. Právě existenci této komunity a především aktivity jejích příslušníků bych označil jako druhý faktor rozvoje Libně. Libeňští židovští podnikatelé a továrníci, jako byli Schönbergerové, Jellinkové, Engländerové a Ecksteinové, kteří měli své kořeny v libeňském židovském městě, vystavěli v průběhu 19.století v Libni svoje továrny. Většinou šlo o jirchářské závody a o závody na zpracování kůží a látek, které sice nepatřily v Libni k těm největším, ale přesto lákaly do Libně množství dělníků. Důležitý byl i fakt, že tito podnikatelé, na rozdíl od řady dalších majitelů libeňských závodů, většinou v Libni skutečně žili, účastnili se aktivně společenského života a podporovali řadu obecních podniků. O významu a bohatství židovské komunity svědčí i fakt, že už na konci padesátých let stála v Libni židovská synagoga pro několik set libeňských židů, zatímco více jak 20 000 libeňských křesťanů se ještě na konci 19.století muselo spokojit pouze s kaplí libeňského zámečku. Výstavba kostela se zdála ještě v roce 1895 v nedohlednu. Spolek pro jeho výstavbu pod předsednictvím libeňského starosty Voctáře, který měl vybírat peníze na stavbu, nebyl příliš aktivní a měl za deset let své činnosti na svém kontě pouze 8460 zlatých.²⁴ V roce 1897 dokonce rozhodla obecní rada na návrh starosty Aloise Cikánka, že má být Voctář vyzván, aby svolával schůze spolku, jinak bude dán na policejní ředitelství návrh na jeho zrušení.²⁵ Zajímavé folklorně-secesní stavby kostela se tak Libeň dočkala až po připojení k Praze v roce 1904. Přitom na realizaci stavby měl veliký podíl židovský továrník Grab.

Třetím faktorem, který výrazně přispěl k růstu Libně, byla neobyčejně výhodná poloha co se týče komunikací, především pak železnic. První a nejvýznamnější železniční spoj, který Libeň protnul byla v roce 1845 severozápadní dráha spojující Prahu a Olomouc. Následována byla v roce 1850 tzv. státní dráhou z Prahy do Podmokel a v roce 1872 dráha Praha-

²³ Slovan, 27. 4. 1889

²⁴ Ladislav Hejtmánek, Libeň..., s. 246

²⁵ AHMP, AML, 7, s. 92

Neratovice-Turnov (později Česká severní dráha). Přesto poměrně dlouho byla Libeň odkázána na pražská nádraží a všechny dráhy neprozíravě odmítaly v Libni nádraží postavit. Tato situace silně nevyhovovala libeňským továrnám. Díky lobování firmy F.X.Brosche u státní dráhy a "Rustonky" u severozápadní dráhy se podařilo prosadit výstavbu dvou nádraží, která zahájila svoji činnost s pouhým tříměsíčním odstupem v roce 1877.²⁶ V roce 1884 měla stanice severozápadní dráhy v Libni čtvrtý největší příjem ze všech stanic této dráhy v Čechách. S tržbou 185 930 zlatých se zařadila za Prahu, Ústí nad Labem a Děčín.²⁷ Stejně na tom byla i o osm let později v roce 1892, kdy libeňský starosta Josef Voctář nabídl ředitelství České severní dráhy, která jako jediná ze tří drah v Libni neměla nádraží, k odkoupení obecní pozemky na pomezí Libně a Vysočan vhodné pro stavbu stanice. I tehdy byla výnosnost stanice severozápadní dráhy jedním z hlavních argumentů.²⁸

Kromě železnice protínala Libeň řada významných silnic, popis jejich sítě nám ve své knize, která je určena především libeňským učitelům, kteří z Libně nepocházeli a přitom měli vyučovat libeňský místopis, podává řídící učitel a člen obecního výboru Tomáš Ronek.²⁹ Ve správě císařských úřadů byla silnice Litoměřická, která vedla z Karlína přes Palmovku, Libeň a Kobylisy až do Litoměřic. Neméně významná erární silnice byla silnice Brandýská, která křižovala Litoměřickou silnici u Palmovky a vedla dál do Vysočan a Brandýsa nad Labem. Pokud šel člověk po Brandýské silnici, tak za mostem došel k hostinci "Nová Balabenka", kde začínala silnice Královéhradecká, která vedla přes Hloupětín (dnes Hloubětín). Ze stejného místa vycházela i silnice Vídeňská, která vedla přes Žižkov. Pokud šel chodec naopak po silnici Litoměřické narazil u vinice řečené "Na strži" na okresní silnici do Dáblic. Tyto silnice pak doplňovala řada obecních cest a silnic. Nutno ještě dodat, že Ronkova kniha vyšla v roce 1881, takže do konce století se počet silnic ještě rozšířil. Za všechny bych jmenoval důležitou silnici Povltavskou vedoucí do Tróje.

3. Libeň a její růst

3. 1. Obyvatelstvo

Antonín Boháč ve své klasické práci o demografickém vývoji Prahy v druhé polovině 19. a v prvních dvou desetiletích 20.století rozděluje obce pražské aglomerace kromě

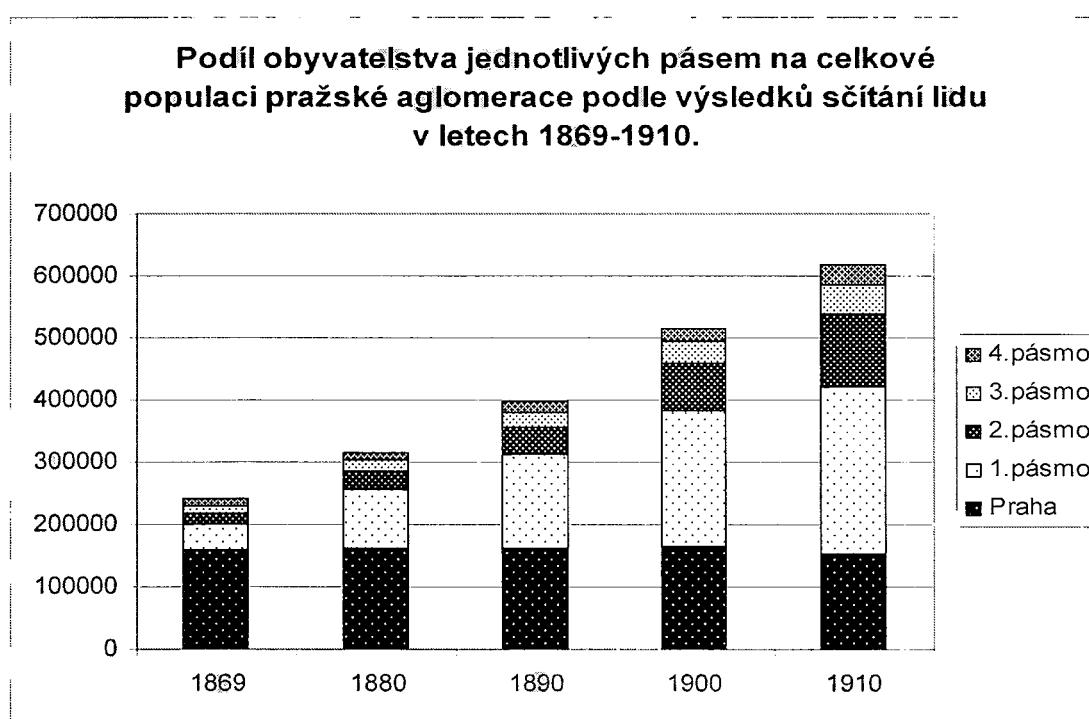
²⁶ Josef Hons, *Šťastnou cestu – Vyprávění o pražských nádražích*, Praha 1961, s. 137

²⁷ *Návrh zřízení...*, s. 19

²⁸ AHMP, AML, 157, 92/134, k.92

²⁹ Tomáš Ronek, *Okres karlínský – Metodický výklad pro učitele a žáky škol obecních*, Praha 1881, s. 12

vnitřního města (Staré Město, Josefov, Nové Město, Malá Strana a Hradčany) do čtyř pásem.³⁰ Do roku 1900 se růst pražské periferie týká prakticky jen prvních dvou pásem. K počátečnímu růstu obcí z 1. pásma, tedy pražských předměstí v pravém slova smyslu, se kolem roku 1870 přidaly obce 2. pásma včetně Libně. V desetiletí po roce 1890 už tyto obce stojí procentuálním vzrůstem obyvatelstva na prvním místě. Až do přelomu století přitom držela Libeň první místo v počtu obyvatel mezi obcemi 2. pásma. Obce zařazené do 3. a 4. pásma si zachovaly venkovský charakter s tím, že v nich ve větší míře bydlelo dělnictvo zaměstnané v pražských továrnách, či v továrnách obcí z 1. a 2. pásma.

Boháč uvádí, že jen výjimečně obce 3. a 4. pásma srůstaly s obcemi 2. pásma. To se ovšem netýká Libně a Vysočan. Zástavba těchto obcí pomalu srůstala a mnoho věcí se tak stávalo předmětem společného zájmu. V první řadě šlo samozřejmě o komunikace (společná správa a údržba cest, silnic, Rokytky, vzájemné využívání drah a nádraží), ale vedle toho se jednalo například i o školní záležitosti. Zde bych zmínil žádost majitelů několika libeňských domů a továren o přiškolení k Vysočanům z důvodu veliké vzdálenosti od libeňských škol.³¹

³⁰ 1. pásmo: Karlín, Žižkov, Král. Vinohrady, Smíchov; 2. pásmo: Libeň, Vršovice, Nusle, Podolí, Košíře, Dejvice, Bubeneč; 3. pásmo: Troja, Kobylisy, Střížkov, Prosek, Vysočany, Strašnice, Michle, Bráník, Radlice, Břevnov, Sřešovice; 4. pásmo: Bohnice, Hloubětín, Hrdlořezy, Malešice, Záběhlice, Hostivař, Krč, Hodkovičky, Malá Chuchle, Hlubočepy, Jinonice, Motol, Liboc, Veveslavín, Vokovice, Sedlec

³¹ AHMP, AML, 1, s. 295

Není potom divu, že v roce 1894 byla oběmi stranami projevona vůle k připojení Vysočan k Libni. Dle vyjádření náměstka libeňského starosty Aloise Cikánka v sezení obecní rady 20. 4. 1894 přišel během jednání o libeňském výkladišti starosta Vysočan továrník Bedřich Frey sám s návrhem na připojení Vysočan k Libni, k čemuž dodal, že je teď právě příhodná doba. Obecní rada se jednohlasně rozhodla tuto myšlenku podporovat a 14. května zaslala dopis obecní radě do Vysočan s tím, aby sdělila své konkrétní návrhy.³² Ve Vysočanech ovšem všichni nesdíleli odhodlání svého starosty, snad se zalekli toho, že by se vysočanské záležitosti měly spravovat z Libně, a v dopise ze 4. 8. tak oznamuje starosta Frey, že v sezení obecního výboru 31. 7. se vysočanští dohodli na tom, aby se celá věc “prozatím odložila”.³³ V následujících sedmi letech, ve stínu libeňských jednání o připojení k Praze, se tato myšlenka transformovala v myšlenku společného připojení obou obcí k hlavnímu městu. V roce 1897 se vyjadřuje libeňská komise pro připojení k Praze v dopise pražskému obecnímu staršímu Prokopu Podlipskému v tom smyslu, že při připojení Libně by bylo dobré připojit i Vysočany. Jako důvody uvádí především už zmíněné společné komunikace. Vedle toho však mluví i o tom, že byla firmou Reiter & Štěpán navržena společná kanalizace Vysočan a Libně, nebo že bylo vytvořeno družstvo, které za pomoci státních a zemských subvencí mělo regulovat Rokytku. Zajímavý je i argument, že je Praha ve Vysočanech “držitelkou dvora a velkou poplatnicí”.³⁴ Toto napojení na Prahu měly Vysočany s Libní také společné. Město Praha bylo totiž od 2. poloviny 17. století libeňskou vrchností a až do připojení Libně byl v jejím majetku například libeňský zámeček s pivovarem a řada pozemků.³⁵ Je nepochybné, že pro připojování Libně byly tyto úzké vazby na Prahu hnacím motorem. K tomuto tématu se však ještě vrátím v jiné části své práce.

Vraťme se však k růstu počtu obyvatel Libně. Počet lidí žijících v Libni vzrostl během druhé poloviny 19. století téměř desateronásobně. V roce 1900 byla Libeň s 21 242 obyvateli téměř stejně velká jako Karlín. Vybral jsem kromě Libně další tři sousední obce (Karlín, Žižkov, Vysočany), které rostly z různých důvodů rozdílným tempem. Je zřejmé, že údaje o počtu obyvatel je třeba doplnit i o další údaje, protože rozloha katastru jednotlivých obcí byla různá a různý byl i charakter zástavby. Karlín například, jak už bylo řečeno, přestal růst z důvodu nedostatku prostoru a růst okolních obcí (včetně Libně) mohl být částečně příznakem rozvoje průmyslového Karlína spíše než rozvoje těchto obcí. Potřebné údaje lze

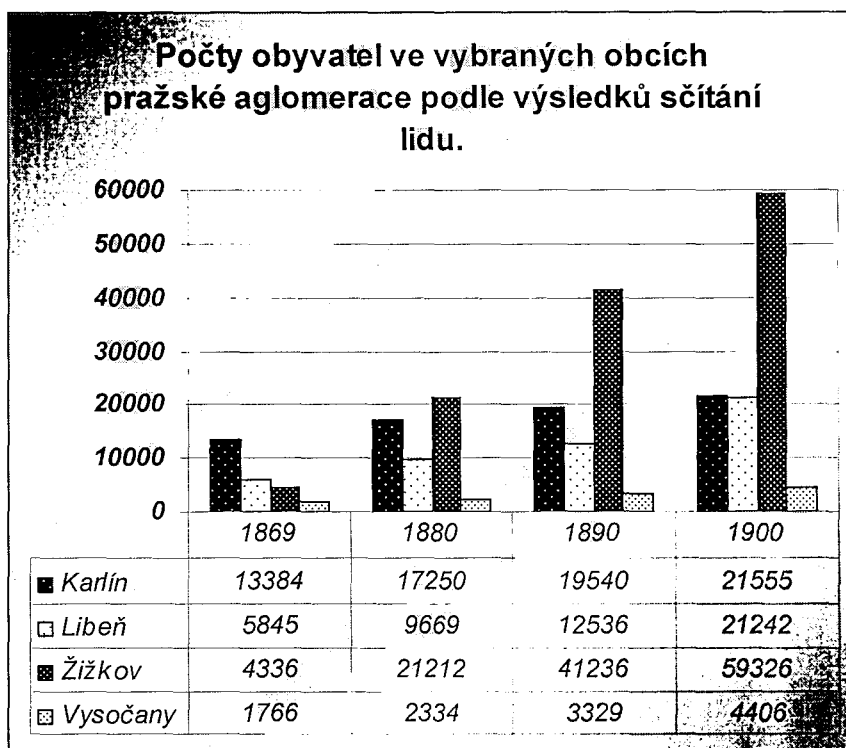
³² AHMP, AML, 5, s. 276

³³ AHMP, AML, 160, 1-1/4, k. 92

³⁴ AHMP, AML, 165, 1-1/9, k. 92

³⁵ Pražské Staré Město si Libeň koupila v roce 1664 z peněz, které získala jako náhradu za škody napáchané během dobývání města Švédy.

najít ve výsledcích sčítání lidu z roku 1910.³⁶ Tak například katastrální rozloha Libně se dlouhodobě držela těsně nad 677 hektary. Oproti Libni byl Karlín méně než třetinový s 205 hektary. Vysočany naopak bylo možno srovnávat s Libní. Jejich katastr měl 607 hektarů. Žižkov byl o něco menší s 417 hektary. V roce 1896 měla Libeň podle jednoho statistického šetření, které vypracovala obec pro pražskou statistickou komisi, 6% zastavěného území.³⁷ Při sčítání lidu v roce 1910 to bylo už 11,35%, zatímco v Karlíně 29,75%, ve Vysočanech 3,09% a na Žižkově 13,33%.³⁸

Hlavní příčinou růstu počtu obyvatel, podobně jako u ostatních předměstí, byla migrace z venkova. Pražská aglomerace byla v této době vůbec největším cílem migrace v českých zemích. Zpracované údaje o rodišti a domovském právu osob poskytuje Jan Srb ve svém zpracování výsledků sčítání lidu z roku 1900. Obyvatelstvo zde dělí podle rodných respektive domovských okresů. Srb rozděluje okresy především na české a německé podle podílu obyvatelstva, které se přihlásilo k té které obcovací řeči. Rozdělení jednotlivých politických okresů do skupin uvádí Srb ve své knize.³⁹ Většina obyvatel (přes 40%) uvedla do sčítacích operátů jako místo narození Prahu a její předměstí. Přes tři tisíce obyvatel se dále

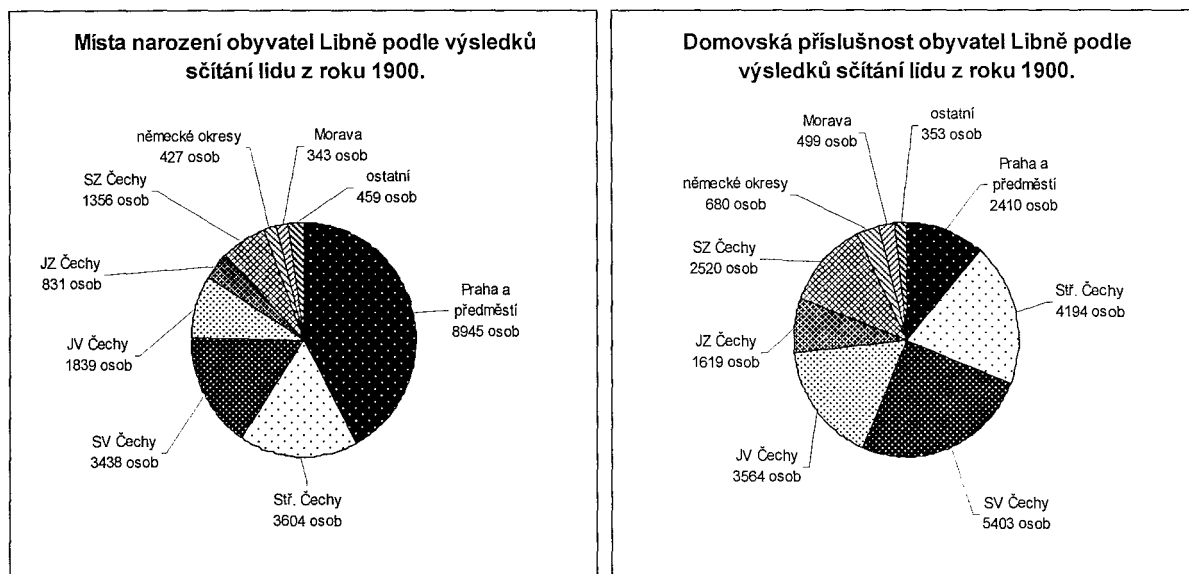
³⁶ *Hlavní výsledky popisu obyvatelstva z 31. 12. 1910...*, s. 4n

³⁷ AHMP, AML, 211, 8-2/3, k. 186

³⁸ *Hlavní výsledky popisu obyvatelstva z 31. 12. 1910...*, s. 11n

³⁹ Jan Srb, *Sčítání lidu... - díl III...*, s. 190*

narodilo v okresech, které Srb počítá do středních a do severovýchodních Čech. Zastoupení ostatních krajů nepřesahuje dva tisíce osob.⁴⁰

Domovská příslušnost obyvatel Libně podle výsledků sčítání lidu z let 1890 a 1900.

1890

	počet obyvatel	přísluší do Libně	přísluší do jiné obce okresu	přísluší do jiného okresu	přísluší do jiné země	přísluší do Uher	cizinci
Stará Libeň	9000	797	1146	6779	214	41	23
Nová Libeň	2523	207	449	1838	4	25	0
Židovské Město	626	153	56	391	18	2	6
Malé Holešovice	387	50	90	244	3	0	0

1900

	počet obyvatel	přísluší do Libně	přísluší do jiné obce okresu	přísluší do jiného okresu	přísluší do jiné země	přísluší do Uher	cizinci
Stará Libeň	17633	929	1782	14208	553	34	127
Nová Libeň	2622	194	447	1957	14	7	3
Židovské Město	572	114	29	415	14	0	0
Malé Holešovice	415	25	85	292	13	0	0

Podle výsledků sčítání lidu mělo v roce 1900 domovské právo v Libni 1262 z 21 242 obyvatel, tedy necelých 6% obyvatel. Je to jen nepatrně více než v roce 1890, kdy mělo domovské právo 1207 obyvatel Libně, necelých 10% ze všech lidí bydlících v tom roce v Libni.⁴¹

Co se týče národnostního složení byla Libeň městem českým. Obyvatel hlásících se k německé obcovací řeči byl nepatrný zlomek. Většinou šlo o úředníky továren nebo

⁴⁰ Jan Srb, *Sčítání lidu... - díl III....*, s. 32 a 768

⁴¹ AHMP, AML, 211, 8-2/1, k. 186

kvalifikované dělníky, kteří přišli do Libně za výhodnou pracovní nabídkou.⁴² Naopak ekonomicky a sociálně slabší původně německo jazyčné vrstvy libeňských obyvatel (ať už přistěhovalých nebo libeňských židů), podobně jako v jiných místech s výraznou převahou jedné národnosti, mnohem více podléhaly asimilačnímu tlaku české obce.⁴³

Obcovací řeč se ve sčítáních poprvé zjišťovala v roce 1880, kdy se v Libni přihlásilo k češtině 9299 osob a k němčině 159 osob. Stejný počet Němců se přihlásil i o deset let později, ale v té době měla Libeň už 12 279 českých obyvatel. Ve sčítání v roce 1900 bylo v Libni 330 Němců na 20 715 Čechů.⁴⁴ Přestože se v Libni k německé obcovací řeči hlásil minimální počet obyvatel, tak nelze říci, že by o německé populaci v Libni nebylo slyšet. V Libni fungovala několik německých spolků, včetně soukromé školy libeňsko-vysočanské odnože vídeňského Schulvereinu, která "loвила" na sliby finančních výhod děti z nejchudších vrstev libeňského obyvatelstva, jejichž rodiče měly problémy se zaplacením školních poplatků. Právě kolem libeňské školy Schulvereinu se točila většina libeňských národnostních třenic. Kvůli slabé německé menšině však nešlo o nějaké násilné konflikty a rvačky, která znala třeba Praha. Dokonce ani v listopadu 1897, kdy byl nad Prahou a předměstími vyhlášen výjimečný stav, nedošlo v Libni k žádným větším výtržnostem.⁴⁵

Národnostní boje v Libni zůstávaly spíše v rovině symbolických aktů. Oblíbené bylo například strhávání a hanobení německých plakátů. Ještě před otevřením německé školy si na konci srpna 1884 její ředitel stěžoval na policejním komisařství v Karlíně, že oznámení o otevření školy, které bylo umístěno na dveřích školy, někdo pomazal blátem a potom strhl a roztrhal.⁴⁶ Zatímco v roce 1884 obecní úřad vše, byť dost nedbale a bez výsledku, prošetřil, tak v roce 1899 se už obecní zastupitelé veřejně chlubili v Národních listech, že nechali strhat plakáty oznamující schůzi německé sociálnědemokratické organizace v Libni, jako odplatu za to, že Češi mají problémy, když na německých územích mluví česky.⁴⁷

S národnostní otázkou byla v Libni úzce spojena otázka náboženská. Jak už jsem se zmínil, Libeň měla početnou židovskou komunitu. Očekávání, že židé budou při sčítání lidu uvádět jako svoji obcovací řeč spíše němčinu, se však nepotvrdilo. Například v roce 1890 žilo v libeňské čtvrti, která se nazývala Židovské Město, ze 617 obyvatel 128 židů. K německé

⁴² Srv. Josef Novotný, *K problému zkoumání národnostního a sociálního vývoje Prahy a předměstí v 19. století*, DP 1985, s. 43

⁴³ Josef Bakala, *Charakter národnostní asimilace v největších průmyslových metropolích Rakouska-Uherska*, Opava 1990, s. 93

⁴⁴ *Hlavní výsledky popisu obyvatelstva z 31. 12. 1910...*, s. 140n

⁴⁵ Ladislav Hejtmánek, *Obecní kronika Libeňská od 1. 1. 1886 do 12. 9. 1901*, In. *Almanach královského hlavního města Prahy, Praha 1903*, s. 157

⁴⁶ AHMP, AML, 149, 84/156, k. 83

⁴⁷ *Národní listy*, 10. 9. 1899

obcovací řeči se ale přihlásil jenom jeden člověk.⁴⁸ I židé se tedy hlásili většinou k české obcovací řeči. Na druhou stranu však jejich děti tvořily jádro žáků školy Schulvereinu. Důvodem bylo především to, že národnostně nevyhranění židé stále považovali německé vzdělání za kvalitnější. K češtině se nehlásily pouze nižší vrstvy židovského obyvatelstva, které víceméně neměly v jazykově českém okolí příliš na výběr, ale i, tradičně vůči počesťování více rezistentní, vyšší vrstvy včetně židovských továrníků bydlících v Libni. O některých z nich, kteří byli zároveň i členy obecního výboru se zmíním v jedné z následujících kapitol.

Antisemitismus se Libni také nevyhnul, ale šlo spíše o ozvěny “velké politiky“ než o antisemitismus vyvolaný problémy v obci. Za příklad těchto ozvěn lze považovat i událost z konce století, když v období hilsneriády byl T. G. Masaryk po přednášce v Libni hnán sprškou kamení od hostince “U Deutschů“ až na Palmovku.⁴⁹ To že nedocházelo v Libni k výraznějším konfliktům mezi Čechy a libeňskými židy bylo nepochybně způsobeno i tím, že se židé hlásili tak často k české národnosti. Libeňští židovští továrníci se objevovali i mezi štědrými donátory, kteří přispívali nejen na libeňské chudé, ale často i zalepovali díry v obecním rozpočtu. Tato štědrost se neomezovala pouze na židovské souvěrce. Někdy byly dokonce dary těchto továrníků adresovány přímo libeňským křesťanským chudým. Židovský továrník Grab takto věnoval po ničivé povodni v roce 1890 100 zlatých pro chudé křesťany.⁵⁰ V roce 1904 zase daroval pozemek na stavbu kostela a ještě k tomu propůjčil svého “dvorního“ stavitele Blechu z Karlína.⁵¹

Přesto ale v některých případech mezi libeňskými židy fungovala určitá sounáležitost. Organizační základnou pro to byla libeňská židovská obec. V protokolech obecního výboru se tak můžeme setkat s tím, že libeňští židovští továrníci si podporovali vzájemně různé žádosti. Továrník Bedřich Schönberger také bojoval v obecním výboru o to, aby se stal druhým obecním lékařem židovský lékař Stern⁵² nebo aby bylo domovské právo uděleno židovskému obchodníkovi Adolfu Kohnovi.⁵³ Zajímavý je i případ, kdy po ničivých povodních v roce 1890 měl obecní příspěvky postiženým rozdělovat židovský továrník Ludvík Jellinek. Obecnímu úřadu pak došly dvě stížnosti, že Jellinek přiděluje subvence podle toho, kdo se mu

⁴⁸ AHMP, AML, 211, 8-2/1, k. 186

⁴⁹ Václav Karel Krofta, *Život začíná dnes: Zrození města, Praha 1946, s. 41*

⁵⁰ AHMP, AML, 155, 90/113-20, k. 90

⁵¹ *Karlínské listy, 5. 11. 1904*

⁵² AHMP, AML, 2, s. 234

⁵³ AHMP, AML, 4, s. 122

líbí a kdo ne, mezi příjemci údajně neoprávněně udělených příspěvků jsou pak převážně libeňští židé.⁵⁴

3. 2. Zástavba

Libeň se skládala celkem ze čtyř osad, které se svým charakterem dost lišily. Ačkoli počet továren sídlících v Libni byl úctyhodný, tak zde velký průmysl i na konci století stále sousedil s množstvím malých zemědělských usedlostí. V roce 1890 měla Libeň, samozřejmě i díky svému rozlehlému katastru, vůbec nejvíce zemědělských usedlostí v celém karlínském okrese. Zemědělská půda zde byla rozdrobena, takže ze 147 usedlostí platilo 123 pozemkovou daň, tedy daň ze zemědělské půdy, od 1 do 50 zlatých. Mezi dvaceti pěti největšími velkostatkáři v okrese, kteří platili daň vyšší než 250 zlatých, byl pouze libeňský továrník Hermann Grab.⁵⁵

Nejdůležitější částí Libně byla **Stará Libeň**. Původně se zde zástavba soustředila především kolem libeňského zámečku. Už v 18. století se však začala rozšiřovat na jedné straně podél silnice do Kobylis a na druhé straně za potok Rokytka, kde se spojila s druhou částí Libně a totiž Židovským Městem. Později se šířila i do dosud volné krajiny směrem k Vysočanům a Hloubětínu. Nejvíce domů postupně vyrostlo v ulicích Palackého, Tylově, Královské, Karlově, Kolárově a Libušině.⁵⁶

Zdejší rovinná krajina byla obzvláště vhodná pro stavbu velkých průmyslových závodů. Z těch nejdůležitějších jmenujme tzv. "Rustonku", založenou už v roce 1832 Angličanem Edwardem Thomasem z Bristolu a později zakoupenou Josefem Rustonem (odtud i později používaný název). Od roku 1869 do roku 1911 patřila továrna společnosti Prager Maschinenbau-Aktien-Gesellschaft a byla jednou z největších strojírén v Čechách. V Rustonce se vyráběly zařízení parních mlýnů pro celé Uhry, lafety na děla pro armádu, ale i lodě včetně prvních dvou českých říčních parníků František Josef a Král Jan.⁵⁷ Další důležitou strojírnu ve starolibeňském obvodu byla První českomoravská továrna na stroje založená v roce 1871. Byl to akciový závod v českých rukou, na rozdíl od Rustonky, který se později stal součástí vznikající ČKD. Českomoravská továrna byla vůbec největší továrnou v Libni co se týče počtu dělníků. Na konci století jich v mnoha různých provozech zaměstnávala více než tisíc. Hlavní náplní jejich práce byla výroba parních strojů, zařízení cukrovarů, dolů, hutí

⁵⁴ AHMP, AML, 155, 90/113-16, k. 90

⁵⁵ *Okres karlínský...*, s. 36

⁵⁶ *Václav Hlavsa, Pražské teritorium...*, s. 23n

⁵⁷ *Milan Polák, Továrny a továrnici, In. Kniha o Praze 8, Praha 1996, s. 26*

či vodáren. Ladislav Hejtmánek ve své kronice Libně o Českomoravské továrně píše: „Jelikož je závod řízen naskrze česky, jest přirozeno, že jiné české podniky odtud uhražují své potřeby, pokud jde o strojní zařízení; však dobrá pověst závodu získává mu přízeň i daleko za hranicemi vlasti, a zejména na Rusi je řada různých továren, jichž celé zařízení opatřila Českomoravská strojírna. I do východní Indie a do Jižní Ameriky zasílá hojně výrobků, šíříc tak daleko za oceány dobrou pověst české práce.“⁵⁸

Kromě těchto dvou velkých strojíren zde byla celá řada dalších továren i menších závodů a dílen. Z největších jmenujme například lihovar firmy F. X. Brosche, který vyráběl především čistý líh z melasy a patřil k největším podnikům svého druhu v monarchii. O jeho velikosti si lze udělat představu z toho, že na konci osmdesátých let odváděl na daních až jeden milion zlatých ročně.⁵⁹ Dalším podnikem, jehož význam přesahoval nejen hranice Libně, ale i země, byla Grabova továrna na vosková a lakovaná plátna, která sídlila na bývalé usedlosti Košince a svého druhu byla druhou největší v celém Rakousku.⁶⁰ Velkými podniky byli dále například přádelna a tkalcovna bratří Perutzů, Belgická plynárna přeložená do Libně z Karlína v roce 1882 nebo dva pivovary. Ten větší z nich, parostrojní, který v srpnu roku 1889 koupila za 712 000 zlatých od dědiců předchozího sládka Knoblocha anglická společnost The Bohemian Breweries Limited.⁶¹ Například v roce 1884 byl Knoblochův pivovar s 39 000 hl. piva patnáctým největším pivovarem v Čechách.⁶²

V roce 1900 při sčítání lidu byla Stará Libeň rozdělena do třech sčítacích obvodů. Prvním z nich byl sčítací obvod XLII, který byl nejbližší ke Karlínu a přímo přiléhal k řece Vltavě. Už v roce 1880 byla tato část Libně hustě zastavěna továrnami i obytnými domy. Výstavba se tak soustředila do dalších dvou obvodů (XLIII a XLIV), které měly i v roce 1900 stále nadbytek nezastavěné půdy. Obvod XLIII ohraničovala Rokytka na severní straně, obvod XLVII na západní a hranice Žižkova a Vysočan na jihu a východě. Tímto obvodem procházely všechny tři libeňské dráhy a měly zde, nebo v bezprostřední blízkosti, svá nádraží. Díky tomu, že celý obvod byl rovinný, se zde rozvinula především výstavba velkých továren, např. Českomoravská továrna nebo Broscheho lihovar. Naproti tomu sčítací obvod XLIV měl povrch pahorkatý, který se hodil spíše ke stavbě činžovních domů pro dělnictvo. Právě v těchto

⁵⁸ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 240

⁵⁹ *Okres karlínský...*, s. 32

⁶⁰ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 241

⁶¹ V této době tato firma koupila i další tři velké pivovary-Nuselský, v Prači a "U Štajgrů" ve Vodičkově ulici v Praze. Celkem do těchto nákupů investovala kolem 3 milionů zlatých. Pivo z jejích závodů se, kromě domácí spotřeby, vyváželo do Anglie, ale i do Indie či Jižní Ameriky. (*Hostimil*, 5. 8. 1889 a 15. 8. 1889)

⁶² *Hostimil*, 15. 8. 1885

dvou obvodech došlo koncem století k největšímu nárůstu obyvatelstva v absolutních i relativních číslech ze všech libeňských obvodů.⁶³

Židovské Město se krčilo v sevření Vltavy a Litoměřické silnice vedoucí z Karlína, později Palackého třídy, která byla osou Staré Libně. Šlo o čtvrť s omezenou možností růstu a počty domů se zde dlouhodobě udržovaly na stejné úrovni, zhruba kolem 40. Do konce 19.století se zástavba soustředila v ulicích Chocholouškově, Jirchářské, Kožní, Riegrově a Voctářově. Díky své poloze u Vltavy byly nuzné domy Židovského Města pravidelně zaplavovány. Tyto záplavy spolu s velikou hustotou obyvatel a nevyhovující hygienou způsobovaly v této oblasti řadu zdravotních rizik pro celou Libeň. To po ničující povodni v roce 1890 vedlo obecní výbor k rozhodnutí o asanaci této části Libně. K tomu se dále připojila stavba libeňského výkladiště a to znamenalo konečný úpadek Židovského Města. I zde přes stísněný prostor byla řada průmyslových podniků. Především se jednalo o jirchářny a barvírny kůží patřící rodinám židovských podnikatelů, jimiž byli například Schönbergerové, Jellinkové, Engländerové nebo Ecksteinové.

Nová Libeň se rozkládala v horní části libeňského katastru. Vznikla až v 19.století a stavba továren se jí, kvůli veliké vzdálenosti od Prahy, v zásadě vyhnula. V Nové Libni se tak rozvíjela především zástavba obytných domů. Většina domů byla v ulicích Cihelné, Čelakovského, Davídkově, Jungmannově a Koperníkově.

Poslední ze čtyř osad patřících k Libni byly **Malé Holešovice**, které se k ní připojily už v první polovině 19.století, poté, co se odtrhly od Velkých Holešovic. Podobně jako v Nové Libni, ani v Malých Holešovicích se zpočátku neusazovaly průmyslové závody, hlavně kvůli veliké vzdálenosti od Prahy a kvůli nepříznivému terénu. Později se zde usídlily dvě továrny: Kornfeldova přádelna a papírna a chemická továrna Brosche & Eisenberg. Tyto však neměly zásadní význam pro růst osídlení. Zástavba Malých Holešovic se soustředila na svazích nad ulicí V Holešovičkách.⁶⁴

To, jak Libeň rostla, lze zjistit i z údajů o počtu domů. Tak při sčítání lidu v roce 1869 stálo v Libni 336 domů, v roce 1880 to bylo už 428, o deset let později přibyla rovná stovka budov a v roce 1900 se sčítací komisaři dopočítali 746 domů. Další sčítání provedené v roce 1910 dokazuje, že v prvním desetiletí nového století už počty domů tak dramaticky nerostly a přibýlo "jen" 44 nových domů.⁶⁵ Drtivá většina domů se stavěla ve Staré Libni. Podle údajů Ladislava Hejtmánka v době největšího stavebního boomu mezi lety 1890 a 1894, kdy se

⁶³ Jan Srb, *Sčítání lidu... - díl III....*, s. 34

⁶⁴ Václav Hlavsa, *Pražské teritorium...*, s. 23n

⁶⁵ *Hlavní výsledky popisu lidu ze dne 31.12.1910 ...*, s. 18n

v Staré Libni postavilo 95 domů, přibylly v Malých Holešovicích k 36 dosavadním domům 2 nové, v Nové Libni ke 135 přibyl pouze 1. V Židovském Městě byly postaveny k 43 původním domům sice 4 nové, ale 6 starých bylo v rámci asanace zbořeno.⁶⁶

O charakteru zástavby, především o velikosti domů⁶⁷, nejlépe vypovídá průměrný počet tzv. obytných stran (tedy bytů) v jednom domě. Zatímco v Libni se počet stran pohyboval průměrně od 4 v roce 1869 k 7 v roce 1900, tak například v Karlíně to bylo ve všech provedených sčítání lidu 11 nebo 12 stran na jeden dům. Počet obytných stran na jeden dům ve Vysočanech v té době víceméně odpovídal stavu v Libni. Na Žižkově se naopak od roku 1869 do roku 1900 zvýšil počet obytných stran ze 7 na 15.⁶⁸

Počet domů a obytných stran podle výsledků sčítání lidu z let 1890 a 1900.

1890

	počet domů	počet obytných stran	průměrný počet obytných stran na jeden dům
Stará Libeň	326	1942	5,96
Nová Libeň	133	579	4,35
Židovské Město	38	138	3,63
Malé Holešovice	34	79	2,32

1900

	počet domů	počet obytných stran	průměrný počet obytných stran na jeden dům
Stará Libeň	514	3847	7,48
Nová Libeň	136	621	4,57
Židovské Město	35	126	3,6
Malé Holešovice	40	88	2,2

V Libni vedle sebe dlouho přežívaly třípatrové činžovní domy a přízemní chalupy. V odpovědi okresnímu hejtmanství v Karlíně na řadu dotazů v průběhu řízení o povýšení Libně na město z února 1895 se mimo jiné píše, že v Libni je celkem 651 domů z nichž je 11 třípatrových, 60 dvoupátrových a ze zbylých je naprostá většina jednopátrových a jen málo přízemních. Zajímavý je i údaj, že kromě těchto domů bylo ještě dalších 24 rozestavěných, z nich pak bylo 9 třípatrových, 14 dvoupátrových a pouze 1 jednopátrový.⁶⁹ Z toho je vidět, jak libeňská zástavba získávala městský charakter.

Přesto v roce 1899 už zmíněný staroměstský poplatník píšíci do Hlasu národa, který si udělal vycházku do Libně píše, že „...Libeň se svými malými domečky, nahodile po katastru obce rozházenými, neschůdnými silnicemi a cestami činí dojem větší neuspořádané

⁶⁶ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 206 - Hejtmánkovy údaje o počtu domů nesouhlasí přesně s výsledky sčítání lidu v roce 1890. V případě Staré Libně se liší dokonce o 16 domů. Tento rozdíl je dán zřejmě velkým počtem rozestavěných domů a jejich odlišným započítáváním do statistik.

⁶⁷ Je však třeba brát v potaz i fakt, že byty v nichž bydleli dělníci byly menší než byty středních a vyšších vrstev a stejně velké domy proto mohly mít různý počet obytných stran.

⁶⁸ *Hlavní výsledky popisu obyvatelstva z 31.12.1910...*, s. 25

⁶⁹ AHMP, AML, 161, 1-1/5, k. 92

vesnice...“.⁷⁰ V té době už v Libni dlouho platil regulační a stavební řád a ačkoli se protokoly obecního výboru a obecní rady doslova hemží žádostmi o výjimky, z nichž se mnohé podařilo prosadit, tak Libeň nebyla chaoticky postaveným městem. To nakonec můžeme posoudit i dnes, protože velké množství v té době postavených domů stále stojí, nebo jsou na jejich parcelách vystaveny domy nové s podobným půdorysem. Ona vesnická chaotičnost tak v této době platila pouze pro okrajové části Libně, jako byly především Malé Holešovice a z velké části i Nová Libeň, které si s množstvím zemědělských usedlostí zachovaly dlouho vesnický ráz.

Problémem spíše bylo to, že domy i v centrální Libni stály často osamoceně a některá stavební místa ještě nebyla zastavena, což mohlo působit chaoticky. V odpovědi na článek onoho staroměstského poplatníka se Libeň snažila udělat z tohoto výhodu, když tvrdila, že domy, které nejsou soustředěny kvůli veliké ploše katastru do souvislé zástavby jsou mnohem výhodnější co se týče hygieny.⁷¹

Spisovatel V. K. Krofta, narozený v Libni v roce 1896, takto vzpomínal na Libeň svého útlého mládí: „...Ulice se podobaly dásním starých lidí. Co chvíli scházel dům, na jehož místě se černala vykotlaná jáma porostlá travou a bodláčím. A pole byla i uprostřed ulic...Nízké jednopatrové domky podél dvou hlavních ulic, vybíhajících z návrší palmovického, vesnická sousedskost, kde viděli jedni druhým do každodenní mísy... Taková byla podoba a tvář rodného hnízda za let vířících kolem roku 1900.“⁷²

3. 3. “Proč se střední stav lidu do Libně tak málo stěhuje?”

Každá čtvrť města má nějaký charakter a v druhé polovině 19. století to platilo ještě mnohem více než dnes. Jan Srb o Libni říká, že „...v této části města tovární dělnictvo tvoří dosud hlavní kmen zdejšího obyvatelstva, neboť zemědělské obyvatelstvo nemá zde valného významu, majitelé libeňských továren spolu se svým úřednictvem nebydlí zde, nýbrž hlavně v Karlíně neb Praze a odjinud se sem bohatší obyvatelstvo netlačí. Poněvadž pak v libeňském průmyslu přední místo zaujímají strojírenství a příbuzná odvětví je tím současně vysvětleno, proč v Libni mají muži převahu nad ženami. Něco k této převaze přispívá i silné zastoupení obyvatel v nejnižších ročnících věkových, kde pravidelně všude udržuje se mužské pohlaví v přesile nad ženským.“⁷³

⁷⁰ *Hlas národa*, 8. 1. 1899

⁷¹ AHMP, AML, 165, 1-1/9-68, k. 93

⁷² *Václav Karel Krofta, Život začíná dnes...*, s. 17-18

⁷³ *Jan Srb, Sčítání lidu... - díl III....*, s. 87*

V roce 1892 popisovali libeňští živnostníci potíže svých živností takto: „Obec Libeň pociťuje strnulost obchodního hnutí už několik let. Nemá, kromě několika továrníků a pár zámožných, žádnou majetnou vrstvu, která by po celý rok oživovala živnosti. Skládá se hlavně z dělnictva, maloobchodníků a živnostníků, takže je při každé živelné katastrofě citelně stížena ve hmotných zájmech převážné části obyvatel. Libeň stihl neblahý osud, který přinášejí velká města, a totiž, že se v Praze obstarává veškerá koupě a jen drobná zůstává v obci. Drobnými prodeji nelze živnost udržet.“ Cílem této stížnosti obecnímu výboru, kterou podepsalo 25 živnostníků provozujících stavební řemesla, bylo, aby obec podmínila povolování staveb v obci tím, že budou práce zadávány pouze libeňským živnostníkům.⁷⁴

V roce 1888 se sešly špičky opoziční Občanské besedy-Jednoty voličů na schůzi s příznačným názvem, který jsem vybral i jako název této kapitoly, „Proč se střední stav lidu do Libně tak málo stěhuje?“⁷⁵ Z této schůze byl vypracován i stejnojmenný pamětní spis, který měl být uložen ve spolkovém archivu, aby, slovy tohoto elaborátu: „...bylo na věčnou paměť zachováno s jakými potížemi jsme se potýkali a jak obecní úřad odceňoval a ničil naše majetky.“⁷⁶ Autoři spisu kritizovali neexistenci chodníků, přechodů na křižovatkách, vyhazování smetí na ulici. Obec měla podle nich postavit více obecních studní, aby byla k dispozici zdravá voda. Mělo se přísněji zakazovat obývání sklepních bytů, vypouštění výkalů z domů přímo do Rokytky, v níž prý teče více hnoje a odpadu z továren než vody. Vedle stížností na libeňské životní prostředí si ale autoři vzali na mušku i malou podporu stavebního ruchu. Na rozdíl od Žižkova nebo Vinohrad byl prý už na začátku každý potenciální stavební podnikatel odstrašován, když žádal o informace ohledně staveb. Stěžovali si i na nerovný přístup k žadatelům o výjimky z parcelačního a nivelačního plánu. Výjimky byly povolovány zvláště některým továrnám a zastupitelům, zatímco ostatním lidem ne. Zajímavé je, že požadovali také zvýšení obecních dávek, aby posílili obecní rozpočet.

Sociální složení libeňských obyvatel ovšem netrápilo pouze stoupence Občanské besedy. Už v prosinci 1886 v jedné z peticí adresovaných obecnímu výboru požaduje Občanský klub tramvajové spojení Libně a Prahy. Kromě většího stavebního ruchu uvádí jako hlavní důvod to, že by se Libeň konečně stala atraktivnější pro „lepší a pestřejší obyvatelstvo“.⁷⁷

Důvodem, proč se bohatší obyvatelstvo Libně vyhýbalo, bylo nepochybně v první řadě nelákavé prostředí pro bydlení. Výjimkou snad mohly být jenom usedlosti na samém okraji

⁷⁴ AHMP, AML, 157, 92/97, k. 92

⁷⁵ *Předměstské listy*, 1. 8. 1888

⁷⁶ AHMP, AML, 150, 85/203-8, k. 83

⁷⁷ AHMP, AML, 149, 84/216-27, k. 83

Libně.⁷⁸Svoji roli ale nepochybně sehrávala i zakořeněná představa pražských obyvatel, že bydlení na předměstí se rovná společenskému úpadku, která vycházela ještě ze starých zvyklostí prikazujících měšťanům mít dům uvnitř hradeb.⁷⁹

Řada libeňských továrníků bydlela mimo Libeň, hlavně v Praze nebo Karlíně. V Praze byly často i sídla a kanceláře jejich firem.⁸⁰ K Libni proto neměli výraznější osobní vztah. V Libni se nezdržovalo ani státní úřednictvo. Nesídlily zde totiž žádné úřady, ať už říšské, zemské nebo okresní. Příležitostí se v polovině 80. let zdálo chystané připojení Karlína k Praze. Na konci roku 1884 tak v sezení obecního výboru přednesl člen obecní rady a později i starosta Alois Cikánek volný návrh, aby se v souvislosti s připojením Karlína začalo jednat s okresním hejtmanstvím a okresním výborem o možnosti jejich přesídlení do Libně.⁸¹Lákání okresního výboru do Libně se opakovalo i na počátku devadesátých let, kdy obecní rada odeslala okresnímu výboru v době jednání o spojení Karlína a Prahy dopis, v kterém jsou vyličené výhody Libně, především dobrá dopravní dostupnost z venkova.⁸² Ještě v roce 1899, kdy už probíhala čilá jednání o připojení Libně k Praze, se usnesl obecní výbor na podání žádosti o přeložení okresního soudu do Libně.⁸³

S chybějícími úřady souvisí i absence některých kvalifikovaných služeb, které byly zajišťovány v Praze nebo v Karlíně. Za příklad mohou posloužit například advokáti, kteří se soustředili často v okolí soudů nebo finančních a obchodních institucí. Ve zkoumané době, jak píše Jiří Pešek, prakticky ve všech případech provozovali advokáti svou praxi v místě svého bydliště.⁸⁴ První advokát se v Libni usadil až v roce 1895, byl jím mladý advokát Josef Janeček, který svoji praxi vykonával v domě Občanské záložny na nejprestižnější Palackého třídě.⁸⁵ Podobný vliv na sociální strukturu libeňského obyvatelstva měla i absence nemocnic nebo vyšších škol. Někteří příslušníci vyšší střední třídy, kteří bydleli v Libni a dosáhli určitého společenského statutu, se jí často snažili opustit i za cenu delší docházkové vzdálenosti do zaměstnání a vyšších nájmu v jiných částech pražské aglomerace. Tak například v roce 1896 žádal neúspěšně ředitel jedné z libeňských škol Antonín Roušal o možnost bydlet mimo Libeň.⁸⁶ Slabá střední a vyšší vrstva obyvatelstva byla v konečném

⁷⁸ Příkladem mohou být usedlosti Pelc-Tyrolka a Kuchyňka v Malých Holešovicích. První z nich měla v držení rodina Portheimů. V druhé provozovala svobodná paní von Ubelli letní restauraci.

⁷⁹ Pavla Vošahlíková, *Jak se žilo za časů Františka Josefa I., Praha 1996, s. 70*

⁸⁰ To se mimochodem odráželo i na dělení daňových odvodů mezi Libeň a Prahu.

⁸¹ AHMP, AML, 1, s. 279

⁸² AHMP, AML, 4, s. 265

⁸³ AHMP, AML, 2, s. 389

⁸⁴ Jiří Pešek, *Od aglomerace k velkoměstu, Praha 1999, s. 259an*

⁸⁵ *Hlasy z předměstí, 10. 1. 1895*

⁸⁶ AHMP, AML, 6, s. 280

důsledku uzavřeným kruhem. Podniky, které mohly přinést Libni určitý standart, který tito lidé na konci 19.století vyžadovali, krachovaly na tom, že se v daném prostředí neuzivily. To byl třeba případ ambiciózního plánu na zřízení stálého profesionálního divadla.

Libeň měla poměrně dlouhou divadelní tradici. Hlavní zásluhu měl na tom hostinský František Deutsch, mimo jiné dlouholetý člen obecního výboru o němž bude v následujícím textu ještě mnohokrát řeč. Narodil se v roce 1840 v Libni. Jeho otec František získal hostinskou koncesi pro dům č. p. 110 ve Staré Libni v roce 1848.⁸⁷ František Deutsch mladší ovšem kromě toho, že patřil k předním komunálním politikům v Libni, platil i za vynikajícího houslistu. V mládí se dokonce věnoval hudbě profesionálně a nějaký čas působil jako kapelník orchestru královského divadla v Gothenburku. Jak píše v nekrologu časopis *Hostimil*: „Ještě v mládí ze soukromých důvodů opustil povolání houslisty a stal se dle rodinné tradice zapáleným hostinským.“⁸⁸ Hostinskou koncesi na své jméno získal v roce 1886 po otci, který odešel na odpočinek. Deutsch zemřel svobodný a bezdětný v roce 1896.⁸⁹

Když se Deutsch vrátil v první polovině šedesátých let do Libně, tak zde založil spolek Domácí divadlo, který se později přejmenoval na Omladinu libeňskou, která se v roce 1884 spojil s dalším libeňským divadelním spolkem Osvětou pod novým názvem Omladina-Osvěta. Představení tohoto spolku se od počátku odbyvala v sále Deutschova hostince. Kromě divadelních představení se v hostinci odbyvaly i různé hudební a deklamační akademie na nichž Deutsch s oblibou vystupoval.

Zřejmě tato dlouhá tradice divadla v Libni a také nepochybně budování tramvaje z Prahy do Libně přimělo v roce 1893 divadelního ředitele Jana Hurta k pokusu zřídit v Libni divadlo profesionální. S Františkem Deutschem se dohodl, že divadlo bude v jeho hostinci a že zároveň Deutsch na své náklady vybuduje letní arénu v zahradě svého domu, která pojala až 450 diváků. Zprvu se hrálo každý den, ale postupně se počet představení snížil až na tři týdně. V Libni a okolí nebylo zatím dostatek obecnstva, které by dokázalo zaplnit hlediště. Hurtova společnost přesto odehrála celou sezonu. Před odjezdem na prázdninový zájezd na venkov žádal ředitel Hurt obecní radu o schválení stálé subvence na provozování divadla. To ale obecní rada odmítla.⁹⁰ Ve dvou následujících sezónách provozovala divadlo Sáša Kokošková, bývalá členka několika divadel. Její společnost měla celkem 20 členů a k tomu nastalo angažovaný orchestr. Divadlo provozovala celkem dva roky s podobnými problémy jako Hurtova společnost. Kokošková své nesnáze řešila tak, že pořádala zlevněná představení

⁸⁷ *Hostimil*, 5. 2. 1892

⁸⁸ *Hostimil*, 9. 7. 1896

⁸⁹ AHMP, AML, 151, 86/24, k. 86

⁹⁰ AHMP, AML, 5, s. 293

výhradně pro tovární dělníky. Po dvou letech vystřídala společnost Kokoškové společnost Elišky Zöllnerové, která mimo divadelních her hrála i operety. Na rozdíl od Hurta a Kokoškové, kteří sázeli na kvalitnější produkci, neměla Zöllnerová takový problém s naplněním hlediště a vydržela v Libni hrát každý den po tři sezóny až do roku 1899, kdy byla letní aréna zbořena a na jejím místě byl postaven obytný dům.⁹¹ Nicméně ani poté se nepřestalo v Deutschově hostinci hrát. Dnes sídlí v jeho někdejší domě Divadlo Pod Palmovkou.

4. Komunální elity v libeňském obecním výboru

4. 1. Charakter libeňských komunálních elit

Každý, kdo chce nějakým způsobem zkoumat komunální elity, si nejprve musí položit otázku, kdo k této elitě vlastně patří. Já budu používat jednoduché kritérium pro zařazení jednotlivých osob do tohoto elitního klubu. Tímto kritériem je jejich působení v orgánech libeňské obecní samosprávy. Právě lidé zvolení do obecního výboru, respektive obecní rady, měli ve svých rukou rozhodovací pravomoci v obci. Za předstupeň budování politické kariéry na komunální úrovni byla v 19. století často činnost v rámci spolků. Není náhodou, že ve vedení naprosté většiny libeňských občanských spolků se objevují titíž lidé, kteří byli rovněž zvoleni ať už jako členové a nebo náhradníci do obecního výboru. Moje práce bude stát právě na těchto lidech a na jejich vzájemných vztazích.

Nutnost stanovit si toto kritérium vede nutně k určitému zjednodušení, protože politickou mocí může disponovat i osoba stojící mimo veřejné a spolkové organizace, což před sto lety platilo minimálně stejně jako dnes. Zjistit sféru vlivu těchto "šedých eminencí", navíc s tak velkým časovým odstupem, je dost obtížné. Přesto se i tito lidé nebo i organizace v mé práci objeví, ať už půjde o vlivné sociálně demokratické předáky, vedení velkých průmyslových podniků nebo špičky libeňského obecního úřadu.

Činnost v samosprávných orgánech obce byla v druhé polovině 19. století součástí prezentace ekonomického a sociálního kapitálu toho kterého zastupitele. Patřila k běžnému životnímu stylu komunálních elit. Tato prezentace byla, hlavně v počátcích fungování obecní samosprávy, mnohdy důležitější než mocenské prostředky, které zastupitelé dostávali do rukou zvolením do samosprávných orgánů. Na druhé straně se však často jednalo o časovou

⁹¹ Alfréd Javorin, *Pražské arény*, Praha 1958, s. 238-243

zátěž, která vyžadovala i velkou míru obětavosti. Zvláště náročný byl úřad starosty. Ten musel v Libni ještě na počátku osmdesátých let vykonávat celou řadu úkolů, které byly později svěřeny obecním úředníkům (např. vybírání daní). Menším, ale také nezanedbatelným „požiračem času“, bylo také členství v obecní radě, spojené s účastí v různých komisích, výborech, deputacích a podobně. To vše bez nároku na jakýkoli honorář kromě náhrady hotových výdajů. Když v roce 1880 nabízeli v obecním výboru starostovi Voctářovi, že mu budou vypláceny diety 200 zlatých ročně, tak to odmítl s tím, že je sice mile dojat, ale chce, aby se mu proplácely pouze hotové výdaje.⁹² Práce pro obec byla často konána na úkor vlastní výdělečné činnosti.

Druhou motivací, kterou lze sledovat především u majitelů a ředitelů továren, kteří se zasedání obecního výboru účastnili pouze sporadicky a většinou tehdy, kdy se projednávalo něco, o co měli zájem, lze hledat v mocenské rovině. Tito lidé nebrali účast v obecním výboru jako něco zvlášť prestižního, protože jejich zájmy přesahovaly nejen hranice obce, ale často i země nebo státu. Význam své účasti na práci samosprávných orgánů tak spatřovali především v získání prospěchu pro svoji libeňskou továrnu. Na druhou stranu tito lidé díky svým mnohostranným kontaktům mohli pro Libeň a její prestiž leccos udělat a nejednou tak i činili.

Vedle prestiže a mocenského vlivu jsem při sledování životních osudů libeňských zastupitelů přišel i na jednu další možnou motivaci, která mohla vést zastupitele k nezištné práci pro obec. Tato činnost totiž mohla do jisté míry kompenzovat něco, čeho se obecním zastupitelům nedostávalo v soukromém životě. V této souvislosti není bez zajímavosti to, že mnozí neaktivnější členové obecního výboru byli svobodní (František Deutsch, Karel Dostal, Josef Macháček) nebo bezdětní (Josef Voctář, Alois Cikánek). Josef Voctář, který byl majitelem domu, se navíc pravděpodobně ani nevěnoval žádné jiné výdělečné činnosti, a byl tak, bez ohledu na jeho osobní dispozice, ideálním kandidátem na starostu.

Zvláště v pozdější době se vedle výše zmíněných motivací začala objevovat i motivace kariérní. Tu můžeme nejlépe sledovat u dvou mladých členů obecního výboru, kteří se jimi stali v posledním volebním období. Oba pokračovali v politické kariéře, oba byli obecními zastupiteli Prahy, oba se stali zemskými poslanci. Josef Macháček, původně prostý úředník v Českomoravské továrně se na přelomu století stal nejprve ředitelem účtárny a později obchodním ředitelem. Ještě ve svých 38 letech žil ve své domácnosti sám a byl svobodný.⁹³ Z druhu jeho zaměstnání, poměrně rychlého kariérního postupu a chybějícího rodinného zázemí lze u něj politické ambice očekávat.

⁹² AHMP, AML, I, s. 134

⁹³ AHMP, VSL 1900, k. 511

Naopak o tři roky mladší hostinský František Filip, který se narodil v Libni, mohl být člověkem u něhož bychom zřejmě touhu po politické kariéře neočekávali. Podle sčítacích operátů měl v roce 1900 se svojí o deset let mladší manželkou už tři děti.⁹⁴ Určující pro jeho zájem o politickou kariéru tak byly zřejmě především bohaté pracovní zkušenosti ze zahraničí, hlavně z USA, které mu poskytly širší obzory než měla většina hostinských v Libni. Už na konci století měl kontakty na přední české politiky. Jakožto předseda libeňského Sokola se tak například osobně přátelil s Janem Podlipným, který byl v té době předsedou Obce sokolské a zároveň pražským primátorem.⁹⁵ Filipova účast v libeňské komisi pro sloučení obce s Prahou a Podlipného účast v podobné pražské komisi měla nepochybný vliv na průběh slučovacích jednání. Dalším libeňským komunálním politikem, který byl na konci století velmi aktivní byl sládek Jan Štolc. I ten měl zkušenosti s dlouholetou prací v zahraničí. Jeho první manželkou byla Němka a v Německu se narodil i jeho tři děti.⁹⁶ I podle zkušeností z jiných měst vyplývá, že příslušníci komunálních elit, kteří studovali, vandrovali nebo pracovali delší čas v zahraničí, byli mnohem více otevření modernizaci.⁹⁷

Přes tuto diferenciaci ale v Libni nelze sledovat větší rozdíly mezi komunálními elitami nazývanými jako "honorationes" a mezi představiteli výkonové městské správy tzv. "Leistungsverwaltung". Ti první pocházeli z tradičních rodin u nichž činnost v samosprávě byla jaksí náдавkem k hlavní profesi. Ti druzí pak byli často vysokoškolsky vzdělaní lidé, národohospodářského nebo technického zaměření, pro něž byla správa obce, případně později i činnost na vyšší úrovni samosprávy nebo státní správy, hlavní náplní kariéry. Tito lidé byli schopni reagovat na potřeby obce, měli schopnosti plánovat a realizovat velké projekty a nebáli se kvůli tomu obec zadlužit.⁹⁸

Ačkoli toto dělení bylo vytvořeno pro případy větších měst, tak v Libni ho lze podle mého názoru používat také. Právě Filip a především Macháček mohli být prvními představiteli libeňské "Leistungsverwaltung". Přesto ale u nich nelze sledovat výrazně odlišné chování od zastupitelů, které bychom mohli zařadit mezi "honorationes", tedy mužů z tradičních libeňských rodin, často řemeslníků nebo obchodníků, jako byli například libeňští starostové nebo většina členů obecní rady. Co se týče velkorysosti investic, tak právě těmto libeňským "honorationes" lze přičíst nejdražší realizované projekty, především pak stavbu

⁹⁴ AHMP, VSL 1900, k. 508

⁹⁵ Karolína Ptáčková – Tomáš Květák, *100. výročí připojení Libně ku Praze, Praha 2001, s. 24*

⁹⁶ AHMP, AML, 17, s. 960

⁹⁷ Hans Heiss– Hannes Stekl – Peter Urbanitsch, *Zusammenfassung...*, s. 472

⁹⁸ Jiří Pešek, *Městská správa mezi "honorationes" a "Leistungsverwaltung" kolem roku 1900 ve střední Evropě, In. Documenta Pragensia XXI, Praha 2002, s. 141*

libeňského výkladiště. Kupodivu největší zásluhu na realizaci tohoto projektu měli politici nejstarší generačně.

Částečně to lze zřejmě přičíst faktu, že Libeň byla obklopena obcemi, kde se modernizační projekty prováděly, jednotlivé předměstské obce byly často srovnávány a vzájemně konfrontovány. Navíc v první polovině 80. let došlo k vytlačení posledních německých "honorationes" z pražského sboru obecních starších a v Praze se prosadila česká výkonová správa města. Libeňští zastupitelé, kteří se nechávali do velké míry ovlivnit pražskými vzory, pozorně sledovali pražské modernizační projekty, jejich přípravu, způsob financování a provedení. Následně se pak snažili tyto zkušenosti přenést a využít je při správě Libně. Podobná situace s užíváním modernizačních vzorců sousedního velkoměsta byla například i v brněnské aglomeraci, i když v menší míře, protože zde byla věc komplikována tím, že se české předměstské obce národnostně vymezovaly proti německému Brnu.⁹⁹

Při realizaci větších modernizačních projektů využívali libeňští zastupitelé jednak služeb vysokoškolsky vzdělaných obecních úředníků, kteří tak měli velký vliv na jejich realizaci. Vedle svých vlastních úředníků pak obecní výbor oslovoval různé externí konzultanty – odborníky v daném oboru. To se týkalo těch největších projektů. Takovým konzultantem, který pomáhal obci zhodnotit různé možnosti byl například Jan Kaftan v případě stavby výkladiště nebo prof. Vosyka u nerealizované stavby vodárny. Odměnou za tyto konzultace pak bylo často zadání vypracování projektu.

Tyto kontakty s externími konzultanty se pak občas přenesly do roviny trvalé spolupráce i ve věcech, které s oborem jeho odbornosti měly jen málo společného. Omezenost vlastních zdrojů obcí vyžadovala při větších investicích využití přímých nebo nepřímých investic státu, země nebo okresu. Pro získání této vnější pomoci si musela obec vytvořit dostatečně hustou síť mocných příznivců, ať už ve vládních nebo samosprávných strukturách, kteří by za obec lobovali. Právě tyto kontakty často rozhodovaly o úspěchu prováděných projektů. Zvýhodněny v tomto byly spíše stará administrativní centra než rychle rostoucí průmyslové obce bez institucionálního zázemí.¹⁰⁰

Libeň neměla na rozdíl od jiných předměstí někoho ze svého zastupitelstva a nebo alespoň z okruhu obyvatel v zemském nebo říšském sněmu.¹⁰¹ U občasných intervencí libeňských továrníků byl prospěch obce spíše druhotným produktem po prospěchu jejich

⁹⁹ Lukáš Fasora, *Správa brněnských předměstí v letech 1885-1914 ve světle obecních rozpočtů k rozhodovacím postupům a prioritám místních elit v komunální správě*, In. *Brno v minulosti a dnes XVII.*, s. 144

¹⁰⁰ Srv. Karel Maier, *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*, Praha 2005, s. 328

¹⁰¹ Jen namátkou Karlín měl v zemském sněmu svého starostu Topinku, na Vinohradech zase bydlel dlouholetý vršovický starosta a poslanec Josef Herold, Smíchov měl zase rodinu Ringhofferových.

továrny. To byl třeba případ prosazení výstavby obou libeňských nádraží na konci 70. let. Proto bylo vhodné, aby si Libeň vytvořila síť mocných příznivců, kteří by byli ochotni u zemského sněmu nebo u vlády ve Vídni lobovat v libeňských záležitostech. Asi nejvýraznější z okruhu těchto osob byl právě ing. Kaftan.¹⁰²

Kaftan, jehož první kontakty s Libní proběhly právě během jednání o stavbě přístavu, se poté zasazoval o mnoho dalších libeňských projektů. Když například v roce 1891 žádala Libeň říšskou sněmovnu o subvence na odklizení škod po povodni z roku 1890 a provedení asanace Židovského Města, tak to byl právě říšský poslanec Kaftan, kdo přesvědčoval další české poslance (např. profesora Františka Tilšera), aby se přimluvili za Libeň během jednání o podporách a nezúročitelných půjčkách pro obec.¹⁰³ V roce 1893 to byl opět Kaftan, kdo domluvil audienci u ministra financí Steinbacha, když libeňská deputace (Voctář, Brosche, Klazar) žádala zrušení mýtného za viaduktem severozápadní dráhy.¹⁰⁴ Podobně se Kaftan zasazoval o povýšení Libně na město nebo za spojení Libně s Prahou. Ne náhodou se pak do pamětního spisu o spojení obou obcí podepsal Kaftan mezi prvními.¹⁰⁵

4. 2. Obecní volby

Vedle užšího pojetí komunální elity, které jsem právě nastínil, lze pojímat komunální elitu i v širším smyslu jako všechny obyvatele obce, kteří disponovali volebním právem v jedné ze tří kurií (především v prvních dvou) při komunálních volbách.

Pro Libeň se bohužel nedochovaly volební seznamy, tedy seznamy voličů, které byly sestavovány před každými komunálními volbami, a v nichž byli jednotliví poplatníci zařazeni do volebních kurií. Pro představu, kolik procent obyvatel Libně přišlo k volbám nám pro počátek 80. let může posloužit libeňská kronika sepsaná učitelem a obecním zastupitelem Tomášem Ronkem. Ve volbách v únoru 1880 volilo v první kurií 17 voličů, v druhé 32 a ve třetí 117. O tři roky později volilo v první kurií 22 lidí, ve druhé 51 a ve třetí 142. Pro porovnání podle sčítání lidu z roku 1880 měla Libeň 9669 obyvatel. K volbám tedy přišlo v roce 1880 pouze 1,7 % obyvatel Libně. Pro toto období bohužel chybí údaje o oprávněných voličích, kteří se k volbám nedostavili. Obecně v této době pro předlitavské obce platilo, jak

¹⁰² Jan Kaftan (1841-1909) absolvoval v roce 1863 zemskou polytechniku a stal se úředníkem České západní dráhy. V jejích službách vyměřoval například trať Mladá Boleslav-Kolín-Znojmo, Rakovník-Protivín a další. Od roku 1870 cestoval po západní Evropě, kde studoval vodohospodářství, stavby přístavů, kanalizací a provádění asanací. Podílel se na aktivitách spojených se splavněním Vltavy a Labe. Od roku 1889 až do své smrti byl poslancem zemského sněmu. Od roku 1891 navíc poslancem říšské rady.

¹⁰³ AHMP, AML, 155, 90/113, k. 90

¹⁰⁴ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 198

¹⁰⁵ *Pražský ilustrovaný kurýr*, 13. 9. 1890

uvádí Peter Urbanitsch, že nejmenší volební účast bývala ve třetí kurii, kde měli jednotlivci nejmenší možnost svým jedním hlasem něco změnit. Důvodem byl i nezájem voličů nebo i rezignace a nedůvěra v to, že jejich hlas něco změní. Svoji roli sehrála i nechuť, pokud se opakovaně objevovalo zpochybňování voleb volebními reklamacemi.¹⁰⁶

Pro porovnání jsou zajímavé libeňské volby z roku 1874, kdy ve třetí kurii volilo 289 a ve druhé 60 voličů. Jak píše Tomáš Ronek, tak tyto volby provázela "...čilá agitace a veliké účastenství".¹⁰⁷ V předchozích i následujících volbách volil ve třetí kurii méně než poloviční počet lidí (111 voličů v roce 1870 a 115 voličů v roce 1877). Ve druhé kurii byla situace poněkud jiná a méně než polovina voličů přišla volit pouze v následujících volbách v roce 1877 (29 osob). Naopak volební účast ve volbách z roku 1870 byla ve druhé kurii v zásadě srovnatelná (49 osob) s rokem 1874. V první kurii neměla agitace z roku 1874 na volební účast žádný vliv. Z výše uvedených čísel vyplývá, že volební účast se do značné míry odvíjela z úrovně politického života v tom kterém roce.

Pro volby v roce 1886 se pro změnu zachoval pouze údaj o počtu oprávněných voličů, který zasílal obecní úřad okresnímu výboru v souvislosti s dotazníkem týkajícím se jedné volební reformy. V tomto roce bylo v Libni oprávněno volit v první kurii 32 osob, v druhé 100 a ve třetí 526.¹⁰⁸ K volbám z let 1890 a 1893 údaje o účasti voličů i počtu lidí oprávněných volit bohužel chybí. Je to škoda, protože právě volby v letech 1886 a 1890 proběhly v období vzednutí politických bojů v Libni, tedy v době, kdy se etablovaly dva soupeřící politické tábory Občanská beseda-Jednota voličů a Občanský klub.

V únoru 1896, v době posledních komunálních voleb, které se v Libni konaly, se ocitáme v poněkud jiné situaci než na počátku osmdesátých let. Libeň se prudce rozrostla a počet obyvatel se téměř zdvojnásobil oproti roku 1880. Podle sčítání z roku 1895, které obec zorganizovala ze své vlastní iniciativy, měla už přes 17 000 obyvatel. Pro tyto volby se na rozdíl od předchozích zachovala řada údajů. Voličů zapsaných ve volebních seznamech bylo celkem 1066, z toho 36 voličů v první kurii, 157 ve druhé a 874 ve třetí kurii. K volbám se dostavilo celkem 570 voličů, z toho 28 v první kurii, 116 v druhé a 426 ve třetím volebním sboru.¹⁰⁹ Volit tedy přišlo zhruba 53 % oprávněných voličů. Největší účast byla podle očekávání v první kurii, kde volilo necelých 78% oprávněných voličů. Ale ani druhá kurie

¹⁰⁶ Peter Urbanitsch, *Die Gemeindevertretungen in Cisleitanien*, In. Helmut Rumpler- Peter Urbanitsch (Hgg.) *Die Habsburgermonarchie 1848-1918 VII.*, Wien 2000, s. 2228

¹⁰⁷ AHMP, AML, 10, s. 48

¹⁰⁸ AHMP, AML, 153, 88/21, k. 87

¹⁰⁹ AHMP, AML, 174, 3-2/2b, k. 98

nezůstala se svými 74% pozadu. Nejmenší volební účast tak byla tradičně v třetí kurii, necelých 49%.

V porovnání s údaji z ostatních lokalit jde o mírně podprůměrnou volební účast. Průměr pro předlitavská maloměsta na konci 19. století byl zhruba 63,5 %, ale vypovídací hodnota tohoto údaje je sporná, protože jde o průměr z deseti vybraných měst a rozpětí hodnot u jednotlivých měst bylo dost široké.¹¹⁰

Aktivní volební právo měly ty fyzické a právnické osoby, které platily v obci přímé daně z nemovitosti, z příjmu nebo ze živnosti a zároveň neměly vůči obci nesplněné povinnosti (především se jednalo o obecní pohledávky na nezaplacených daních a poplatcích). Z volebního práva je vylučovalo ještě několik dalších podmínek, ale právě vyloučení z důvodu nezaplacených daní bylo v Libni uplatňováno nejčastěji. U fyzických osob bylo ještě nutné, aby byly rakouskými státními občany a zároveň příslušníky nebo společníky obce. Pokud šlo o to, jestli někomu volební právo náleží, nezáleželo na výši daně (na rozdíl od řady statutárních měst), stačila tedy i sebenepatrnější daň.¹¹¹ Výška daně rozhodovala o vřazení do té které volební kurie. Kromě výše placených daní mělo vliv na zařazení do volební kurie v případě tzv. honorací (duchovní, dvorští, státní a zemští úředníci, důstojníci na odpočinku, akademicky vzdělaní doktoři ze všech fakult a učitelé) i vzdělání a společenské postavení.

Platilo, že žádný volič nemohl mít více než jedno volební právo. Pokud se tedy v jedné osobě sbíhalo několik aktivních legitimací k volbě (např. u lékaře, který vlastnil dům) mohl volit stejně pouze jednou. Volit mohl oprávněný buď osobně nebo prostřednictvím plnomocníka, pokud nebyl v obci přítomen nebo měl bydliště v jiné obci. V případě nezpůsobilosti k právním úkonům, v případě, kdy byla voličem právnická osoba nebo provdaná osoba ženského pohlaví volil obligatorně zákonný zástupce. V případě neprovdaných žen a spolumajitelů nemovitosti volil obligatorně zvolený zmocněnec.¹¹²

Členové obecního výboru i obecního představenstva byli voleni na tři roky od složení slibu představenstvem obce. Platilo ale, že zastupitelstvo zůstalo v úřadě až do té doby dokud nebylo svoláno zastupitelstvo nové. Pasivní volební právo se odvíjelo od aktivního volebního práva, které bylo spolu s mužským pohlavím, věkem nad 24 let a plné způsobilosti k právním úkonům důležitou podmínkou oprávnění být volen do obecního výboru. Byly zde však i další

¹¹⁰ Hans Heiss – Hannes Stekl – Peter Urbanitsch, *Zusammenfassung: Kleinstadt und Bürgerum in Cisleithanien 1862-1914*, In: Peter Urbanitsch-Hannes Stekl (Hgg.) *Bürgerum in Habsburgermonarchie Bd.IX-Kleinstadtbürgerum in Cisleithanien 1862-1914*, Wien 2000, s. 470

¹¹¹ Jiří Pražák, *Rakouské právo ústavní I. – Ústava obecní*, Praha 1895, s. 194

¹¹² Jiří Pražák, *Rakouské právo...*, s. 202-208

podmínky, které musel kandidát splňovat. Především nesměl být odsouzen pro trestný čin nebo z úřednického místa sesazen pro přečin ze zjištěnosti. Výkon funkce zastupitele rovněž nesměl kolidovat s úřední povinností nebo služebním poměrem k obci. Na překážku byl rovněž nedostatek hospodářské samostatnosti, čímž se myslela neexistence vlastního výdělků, pobírání chudinského zaopatření nebo setrvávání v čeledním svazku.¹¹³ V případě pasivního volebního práva nebylo rozhodující v jaké kurii má volený aktivní volební právo. To znamená, že mohl kandidovat v libovolné kurii. Přesto většinou dotyčný kandidoval v kurii, v které měl sám volební právo.¹¹⁴

Volby začínaly tím, že vybraný obecní úředník sestavil seznam oprávněných voličů, který vycházel z rozdělení přímých daní placených v obci na třetiny. Podle těchto třetin byli pak voliči rozděleni do tří skupin. Bylo nutné, aby v každém sboru bylo alespoň dvakrát více voličů než kolik osob měl daný sbor zvolit.¹¹⁵ To se týkalo zejména první kurie. Zajímavé je rozdělení honorací do jednotlivých volebních sborů. Platilo, že do první kurie byly zařazeni bez dalšího duchovní státem uznaných církví, dvorští, státní a zemští úředníci a důstojníci ve výslužbě od osmé hodnostní třídy výše. Vedle těchto honorací volili v prvním sboru i čestní občané. K tomu, jakým způsobem se využívalo institutu čestných občanů ve volebním boji se dostanu ještě později. Do druhé kurie byli vřazeni příslušníci honorace, kteří platili v obci přímé daně v jakékoli výši a do třetí pak ti, kteří přímé daně v obci neplatili. Samozřejmě je, že pokud náleželi výši placených daní honorace do vyšší kurie, tak volili v této. Když byly připraveny voličské seznamy, vystavily se čtyři neděle před volbou na veřejně přístupném místě a v osmidenní lhůtě po vystavení bylo možno vznést stížnost proti rozdělení voličů do kurií případně proti nezapsání či neoprávněnému zapsání voličů v seznamech. Samotné volby se v Libni konaly ve třech po sobě jdoucích dnech. První den pro voliče v třetí kurii, druhý den pro druhou a konečně třetí den pro první kurii. Probíhaly tak, že člen volební komise dvakrát četl seznam všech voličů oprávněných v dané kurii k volbě a ti pak přistupovali a písemně hlasovali jak pro budoucí členy obecního výboru tak pro náhradníky.

Proti průběhu voleb se občas objevovaly stížnosti. Jejich vyřízení bránilo tomu, aby mohl nový obecní výbor začít zasedat. Jedna zajímavá stížnost pozdržela sestavení obecního výboru v roce 1886. Její celý text se mi najít nepodařilo, ale její obsah se projednával v obecní radě. Šlo o stížnost proti volitelnosti kameníka Josefa Hladkého. Stížnost je odůvodněna tím, že Hladký není důvěryhodný, protože byl několikrát trestán a byla mu následně odebrána

¹¹³ Jiří Pražák, *Rakouské právo...*, s. 216-220

¹¹⁴ Peter Urbanitsch, *Die Gemeindevertretungen...*, s. 2235

¹¹⁵ Jiří Pražák, *Rakouské právo...*, s. 232

živnostenská koncese. Navíc dotyčný stěžovatel zpochybňoval výši Hladkého výdělků, protože je údajně pouhý kamenický dělník. Obecní rada předala stížnost na okresní hejtmánství do Karlína, které stížnost zřejmě zamítlo, protože Hladký ve výboru dál působil.¹¹⁶

Jednu z mála úspěšných stížností lze najít s dalšími písemnostmi ve složce o opakované volbě jednoho člena obecního výboru v roce 1896.¹¹⁷ Podána byla na místodržitelství skupinou občanů v čele s hostinským Václavem Šebkem a majitelem domu Františkem Nejedlým 21.2.1896. Vesměš šlo o členy a příznivce politického spolku Občanská beseda-Jednota voličů a jejich stížnost směřovala proti volbám ve třetí kurii, kde zvítězil Občanský klub. První bod stížnosti mířil proti členovi volební komise Bedřichu Wagnerovi, který měl údajně vybírat sám od voličů volební lístky a házet je do volební urny. Další nesrovnalosti viděli dotyční především v plných mocích jednotlivých voličů. V jednom případě přišel druhý plnomocník s údajně falešnou plnou mocí, takže nebyl podle zákona ani jeden z plnomocníků k volbě připuštěn. V druhém případě se údajně přihlásili dva plnomocníci, ale mohl odvolit jen jeden, i když správně měli být oba odmítnuti. Ve třetím případě dokonce nebyl k volbám volič připuštěn, protože za něj odvolil v předchozím čtení někdo, kdo plnou moc vůbec neměl. Poslední stížnost směřovala proti tomu, že mezi zvolenými byl obecní stavitel Josef Bukovský, který nemohl být podle stěžovatelů zvolen, protože je zaměstnancem obce.

Na žádost místodržitelství se k volbě vyjádřila volební komise 6.3.1896. Veškerá obvinění odmítla a postěžovala si, že stěžovatelé zpochybňují pouze výsledky ve třetí volební kurii, ačkoli ve druhé, kde jejich strana vyhrála jsou výsledky ještě těsnější. Zajímavá je odpověď na poslední stížnost proti zvolení Josefa Bukovského. Bukovský podle volební komise nebyl veden jako definitivní úředník, neměl stálé služné, ale pouze odměnu 800 zlatých ročně a nevztahoval se na něj penzijní řád (podobně jako na lékaře nebo obecní sluhy). Navíc provozoval sám svoji vlastní živnost, takže nic nebránilo zvolení.

Místodržitelství odpovědělo starostovi 30. 8. 1896 tak, že stížnosti vyhověla a zrušila volbu sklenáře Jana Kondelíka ve třetím sboru a nařídilo volbu jednoho člena obecního výboru opakovat. Důvodem bylo vyhovění jedinému bodu stížnosti (ostatní zamítlo). Tímto bodem byla stížnost na to, že místo voliče Františka Pokorného, který už později k volbě nebyl připuštěn, odvolil plnomocník Antonín Novák na vlastnoručně nepodepsanou plnou moc. Tím došlo k možnému rozdílu dvou hlasů, který byl ve třetím sboru rozhodující,

¹¹⁶ AHMP, AML, 4, s. 45

¹¹⁷ AHMP, AML, 174, 3-2/2c, k. 98

protože poslední zvolený Jan Kondelík měl s 209 hlasy o pouhé dva hlasy víc, než kandidát za ním. V opakovaných volbách 15. 9. se dostavilo 134 voličů, z čehož bylo 41 plnomocníků. Absolutní převahou 133 hlasů zvítězil kandidát Občanského klubu Josef Kokoška, který při regulérních volbách smolně prohrál los s Václavem Kefurtem ve druhé kurii, když měli oba stejně hlasů (53), ale vybylo na ně jediné místo v zastupitelstvu.¹¹⁸

Stěžovatelé zřejmě nebyli rozhodnutím místodržitelství uspokojeni, protože sami požadovali zrušení celých voleb ve třetí kurii jako zmatečných. Tak se dá vysvětlit i jednoznačné vítězství Kokošky, který byl stejně jako Kondelík kandidátem Občanského klubu. Voliči Občanské besedy tak pravděpodobně na účast při opakovaných volbách zcela rezignovali.

Po zvolení obecního výboru bylo nutné zvolit obecní představenstvo, neboli obecní radu. I zde bylo několik dalších omezení, kdo nesměl být volen členem obecní rady. Především to nesměly být osoby, které nebydlely v obci. Dále nesměli být radními dvorští, státní a zemští úředníci, trochu překvapivě učitelé a duchovní a v neposlední řadě zde byl ještě relativní důvod, že osoby zvolené nesměly být navzájem v rodinném poměru. To se týkalo ale pouze osob, které byly příbuzné do druhého stupně. Proto když chtěl po zvolení Josefa Voctáře starostou v roce 1900 rezignovat na místo v obecní radě jeho zeť Alois Pulchart, tak mu byla rezignace vrácena, protože byl příbuzný až ve třetím stupni.¹¹⁹ To kdo tedy má právo být zvolen, když byly dvě osoby příbuzné se rozhodlo díky způsobu volby radních, kdy nejdříve byl volen starosta, po něm první radní, druhý radní a tak dále. Pokud byl někdo příbuzný s už zvoleným kandidátem, tak nemohl být také zvolen.¹²⁰

4. 3. Zasedání obecního výboru a obecního představenstva

Podobně jako v jiných obcích Rakouska, byl i v Libni okruh lidí opakovaně volených do obecního výboru poměrně úzký. Za dvacet let se v obecním výboru vystříдалo 97 osob, z čehož bylo 13 náhradníků, kteří nastoupili na uvolněné místo po členovi obecního výboru a zároveň nebyli zvoleni v jiném volebním období. Přesto zde existovala početná skupina těch, kteří se v radničních místnostech ohřáli pouze jedno volební období. Celkem 37 těchto zastupitelů je tvořeno z velké části lidmi zvolenými v posledním volebním období, kdy se navýšil počet členů výboru o šest a v obnoveném obecním výboru se sešlo 16 těchto nováčků. I mezi těmito lidmi ale byli mnozí, kteří Libeň zastupovali i později. Například Josef

¹¹⁸ AHMP, AML, 174, 3-2/2b, k. 98

¹¹⁹ AHMP, AML, 8, s. 331

¹²⁰ Jiří Pražák, *Rakouské právo...*, s. 222-224

Macháček nebo František Filip zasedali za Libeň v pražském sboru obecních starších po spojení Libně s Prahou.

Bohužel kvůli chybějícím údajům o volebních výsledcích pro rok 1861 mohu sledovat výsledky voleb až od roku 1864. Nejvíce volebních období strávili v úřadě klíčoví muži libeňské komunální politiky. Rekordmanem v počtu zvolení je dlouholetý libeňský starosta Josef Voctář, který zasedal v obecním výboru nepřetržitě všech sledovaných 11 volebních období. Dlouholetým obecním radou byl devětkrát zvolený a zároveň nejstarší člen obecního výboru v 80. a 90. letech statkář Jan Klika. Ještě o čtyři roky více strávil v obecním výboru inženýr "Rustonky" Karel Dostal, který zasedal v obecním výboru rovných 30 let a ačkoli nebyl nikdy zvolen do obecní rady, tak měl velký vliv a při zasedání obecního výboru patřil zejména v 80. letech k neaktivnějším zastupitelům. Další z těchto mužů, kteří strávili v obecním výboru více než dvacet let, byli bratr libeňského starosty Václav Voctář, zvolený celkem osmkrát, který stejně jako sedmkrát zvolený hostinský František Deutsch a pozdější starosta Alois Cikánek patřil také k vůdčím osobnostem libeňské politiky. Pekař Josef Jungmann byl zase dlouholetým předsedou libeňského živnostenského spolku a zároveň obecním radou. Snad jedinou postavou v tomto výčtu, která patřila ve sledovaném dvacetiletí spíše k nevýrazným zastupitelům byl sedmkrát zvolený hostinský Antonín Veselý. Nutno ovšem dodat, že mezi lety 1880 až 1901 byl zvolen pouze dvakrát v devadesátých letech.

Délka mandátů libeňských obecních zastupitelů.

počet zvolení do obecního výboru	počet zastupitelů
11x	1
9x	2
8x	8
7x	3
6x	2
5x	4
4x	11
3x	13
2x	9
1x	37

I na tyto zkušené doyenky komunální politiky však dopadla v roce 1886 překvapivá porážka od mladých stoupenců nově zformovaného politického spolku Občanský klub. Do obecního výboru se tehdy překvapivě nepodařilo proniknout Františku Deutschovi ani

Václavu Voctářovi. Josef Jungmann zase nebyl zvolen do obecní rady. Naopak všeobecně uznávaný Josef Voctář a Alois Cikánek drželi na svých bedrech kontinuitu s předchozím obdobím. Jak je vidět z tabulky, tak do nového obecního výboru přešlo v roce 1886 pouze 53% členů výboru předchozího. To, že se situace brzy obrátila dokládá pouhých 36% zastupitelů, kteří se vrátili do svých lavic po volbách v roce 1890, kdy “staří“ oplatili “mladým“ porážku. V následujících volbách se obsazení obecního výboru opět stabilizovalo a dvě třetiny jeho členů zůstávaly i po volbách v úřadě.

Změny v obsazení obecního výboru.

obecní volby	počet členů obecního výboru	počet členů zvolených i v následujícím volebním období	Procentuální vyjádření
1864	18	13	72,22%
1867	18	15	83,33%
1870	24	20	83,33%
1874	24	14	58,33%
1877	24	17	70,83%
1880	24	19	79,16%
1883	30	16	53,33%
1886	30	12	36,36%
1890	30	20	66,66%
1893	30	20	66,66%
1896	36	/	/

Vedle členů obecního výboru byl v každé kurii volen ještě poloviční počet náhradníků. Někteří z uchazečů o místo v obecním výboru zůstali pouhými náhradníky dlouhá léta, než se jim, pokud vůbec, podařilo dostat do obecního výboru. O tom, za jakých podmínek se mohli účastnit jednání pojednám dále.

Samotné zvolení do obecního výboru vypovídá pouze o tom, jak dokázali jednotliví kandidáti přesvědčit své voliče. O tom, jak často se scházel obecní výbor nebo obecní představenstvo a jakou práci jednotliví členové ve výboru (resp. představenstvu) skutečně odváděli, jak často na schůze docházeli a jak byli aktivní, to nevypovídá nic.

Počet uskutečněných schůzí se v jednotlivých letech dost lišil. Zatímco například v letech 1886 a 1890 se obecní výbor sešel pouze čtyřikrát, tak v letech 1898 a 1899 se sešel třináctkrát a čtrnáctkrát. Ještě větší rozdíly jsou vidět v počtu schůzí obecního představenstva. V roce 1889 se rada sešla pouze osmkrát, ale o deset let později v roce 1899 konala o třicet

schůzí více. Obecně lze pozorovat, že počet schůzí obecního představenstva se zdvojnásobil v roce 1893 a až do konce existence samostatné Libně se držel na vysoké úrovni. U obecního výboru tento skok nebyl tak markantní a proběhl až v roce 1898.

Poměrně často docházelo rovněž k tomu, že schůze byla sice svolána, ale nesešla se požadovaná polovina zastupitelů, takže schůze musela být rozpuštěna. Pro následující schůzi byli povoláváni podle §44 obecního zřízení také náhradníci, kteří v příslušných kuriích měli nahradit chybějící zastupitele. Jednou v roce 1900 a dvakrát v roce 1901 však ani toto nestačilo a schůze se podařilo odbýt až napotřetí, kdy už nebyla nutnost nadpoloviční účasti.

Počty schůzí obecního výboru a obecního představenstva

rok	počet schůzí obecního výboru (+počet schůzí bez předepsaného počtu účastníků)	Počet schůzí obecního představenstva	rok	počet schůzí obecního výboru (+počet schůzí bez předepsaného počtu účastníků)	počet schůzí obecního představenstva
1880*	9	12	1891	4(+3)	9
1881	10(+1)	22	1892	6(+2)	10
1882	10(+1)	16	1893	5(+2)	21
1883	8	11	1894	9(+2)	21
1884	5(+1)	12	1895	10(+2)	32
1885	5(+2)	10	1896	7(+2)	19
1886	4(+2)	10	1897	8(+2)	21
1887	8(+1)	10	1898	13(+2)	34
1888	7(+2)	9	1899	14	38
1889	7	8	1900	9(+3)	36
1890	7(+1)	15	1901*	7(+6)	21

*od zvolení nového obecního výboru v únoru 1880

*do spojení Libně s Prahou v září 1901

Účast na schůzích také nebyla příliš vysoká. Z údajů o počtu přítomných a nebo z prezenčních listin, které jsou u protokolů z jednotlivých schůzí připojeny od roku 1883 lze vyčíst, že největší účast byla většinou v prvních schůzích po volbách a postupně klesala.¹²¹ V případě, že se schůze sešla a zároveň do ní nebyli povoláváni náhradníci, se dlouhodobý průměr účasti na zasedání ve sledovaných osmnácti letech pohyboval zhruba kolem 70%. Těsně pod hranicí 80% se pohybovala v povolebních letech 1887, 1890 a 1893. Nad 80% stoupla pouze v roce 1897, který následoval bezprostředně po posledních libeňských volbách. Ze svých výpočtů jsem vyřadil schůze, v nichž se nesešel předepsaný počet zastupitelů a také schůze s účastí náhradníků povolaných podle už zmíněného §44.

¹²¹ To, že malá návštěvnost schůzí byla brána jako samozřejmost může dokreslit i to, že podle soupisu nábytku obecního úřadu pro účely pojištění z roku 1885 bylo v zasedací síni nastálo umístěno pouze 20 židlí pro 30 obecních zastupitelů. (AHMP, AML, 150, 85/53, k. 83)

Co se týče účasti členů obecního představenstva byla situace jiná než v obecním výboru. Radní se totiž většinou schůzí účastnili a pokud chyběli, tak byli řádně omluveni a měli k tomu skutečně závažné důvody. Nestávalo se také, že by se obecní představenstvo muselo rozpustit pro malou účast. To bylo dáno zřejmě i mnohem lepší komunikací v menší skupině radních a možností flexibilně reagovat a schůzi přesunout.

Ačkoli návštěvnost schůzí byla často povážlivá a obecní zřízení zároveň připouštělo možnost finančních postihů chronických absentérů, tak v Libni k tomuto prostředku sáhli jen výjimečně. Pouze v roce 1891 odhlasoval obecní výbor jednohlasně pokuty pro pět náhradníků z první a druhé kurie, kteří se nedostavili k jednání výboru.¹²² Otázkou ale je, jestli byly pokuty skutečně vymáhány. Když v roce 1898 požadoval na jedné ze schůzí jeden ze zastupitelů pokutování kolegů, kteří se nedostavili na zasedání, tak dlouholetý člen obecního výboru Alois Cikánek poznamenal, že za 27 let co působí v této funkci se ještě nikdy nestalo, že by byl někdo pokutován.¹²³

V každém protokolu z jednání jsou uvedeni omluvení a většinou i prezenční listina těch, kdo se dostavili. Řada členů obecního výboru své omluvy ani nedoručila. Pokud se tomu tak přesto stalo, tak nejčastějšími důvody absence byla pracovní či soukromá cesta, nemoc nebo pracovní zaneprázdnění. Nejvíce absencí měli členové výboru z první kurie. Bylo to dáno jejich pracovním vytížením a častým cestováním. Nejvýznamnější roli však podle mého názoru hrál fakt, že řada z nich bydlela mimo Libeň a o její komunální politiku se zajímali většinou pouze v souvislosti se svým podnikem. Typickým příkladem jsou továrníci Brosche, Urbach, ředitel továrny Novotný nebo advokát Görner.

Továrník Brosche se tak například ve volebním období 1890-1893 účastnil pouze čtyř zasedání z dvaceti, přičemž první dva roky nepřišel ani jednou. Ve třech případech se navíc v daném zasedání projednávalo něco, co se týkalo jeho továrny. Poprvé se účastnil projednávání žádosti svého zaměstnance Friedricha Graegra, který žádal o příslib přijetí do obecního svazku, který byl potřeba k tomu, aby se mohl vyvázat z pruského občanství a nabýt občanství Rakouska. Právě to, že za ním stála Broscheho továrna vedlo k tomu, že byl příslib, za poplatek sto zlatých, jednohlasně schválen, ačkoli v jiných podobných případech byli žadatelé většinou odmítáni.¹²⁴ V druhém případě Brosche v obecním výboru vysvětloval 28. 7. 1892 nutnost vést koleje přes obecní cestu, která vedla skrze jeho továrnu. Nabízel koupi cesty nebo sto zlatých ročně za pronájem. Obecní výbor tentokrát cestu Broschemu pronajal

¹²² AHMP, AML, 2, s. 82

¹²³ AHMP, AML, 2, s. 314

¹²⁴ AHMP, AML, 2, s. 109

pod podmínkou, že jestli to bude vyžadovat stavební ruch, tak koleje do půl roku odstraní.¹²⁵ Třetím případem pak byla žádost Broscheho továrny z října 1892 o napojení tovární stoky na stoku obecní.¹²⁶

Jak už bylo řečeno, tak v případě, že se na zasedání obecního výboru nedostavila více než polovina jeho členů, byla schůze rozpuštěna a svolána (většinou do týdne) schůze nová, kam byli pozváni i náhradníci. V průběhu sledovaných dvaceti let se to stalo poměrně často. Ze 172 proběhlých a usnášeníschopných schůzí bylo 33 schůzí, do nichž byli povoláni náhradníci z výše zmíněného důvodu. Náhradníci byli rovněž povoláváni dočasně při dlouhodobější absenci některého ze zastupitelů. Nežřídka se proto stávalo, že náhradník zasedal v obecním výboru častěji než jeho skutečný člen.

Další možností, jak se mohl náhradník stát plnohodnotným členem zastupitelstva bylo nástupnictví po členovi, který zemřel a nebo rezignoval. V průběhu sledovaných dvaceti let rezignovalo jedenáct a v úřadě zemřelo deset členů libeňského zastupitelstva. Na jejich místo nastoupilo sedmnáct náhradníků.¹²⁷ Náhradník byl stejně jako členové zastupitelstva zvolen v jedné z kurií. Ten, který získal nejvíce hlasů, nastoupil do obecního výboru za zastupitele, který zemřel nebo rezignoval a byl přitom zvolen za stejnou kurii.

Jedenáct libeňských rezignací je ovšem počet rezignací přijatých. Pokud některý ze zastupitelů předal svoji rezignaci, musel uvést i její důvod, který musel odpovídat zákonu. Bylo pouze několik důvodů pro něž mohl dotýčný rezignovat nebo odmítnout post v obecním výboru nebo obecní radě. Kromě málo používaných důvodů to byl především špatný zdravotní stav, dále věk nad 60 let a častá nepřítomnost v obci z důvodu zaměstnání.¹²⁸ Řada rezignací tak byla spíše demonstrativních. To je třeba případ rezignace hostinského Václava Kefurta v roce 1889, který se vzdal místa v obecním výboru a jako důvod uvedl, že "smysl pro stejná práva a povinnosti pro hostinskou živnost z výboru zcela vymizel". Obecní výbor následně odmítl rezignaci s tím, že je podána z nezákonného důvodu a Kefurt ji vzal zpět.¹²⁹

Trochu zvláštní je případ rezignace továrníka Ludvíka Jellinka v roce 1900, který rezignoval poté, co se obecní rada dohodla, že má od něj obec vyžadovat zaplacení daňového

¹²⁵ AHMP, AML, 2, s. 119

¹²⁶ AHMP, AML, 2, s. 124

¹²⁷ Náhradník nebyl povolán v roce 1886 za zemřelého továrníka Leopolda Ecksteina, protože v té době už bylo zvolen nový obecní výbor a pouze se čekalo, až se vyřídí stížnosti na volby podané na ministerstvu. Podobně to bylo s rezignací Josefa Müldnera v roce 1896. Další případ se stal v roce 1901, kdy těsně před spojením Libně s Prahou rezignoval na členství v radě a výboru zástupce starosty Václav Walter. Obecní výbor tehdy rozhodl, že jeho místo už nebude obsazováno. (AHMP, AML, 2, s. 465)

¹²⁸ Jiří, Pražák, *Rakouské právo...*, s. 230

¹²⁹ AHMP, AML, 154, 89/38, k. 88

nedoplatku 782 zlatých a případně věc předat právníkům.¹³⁰ Jellinek, který zřejmě očekával zastavení vymáhání nedoplatku, na to reagoval svojí rezignací s tím, že se vůči němu obecní rada zachovala nepatřičně. Byl vyzván, aby vydržel ve svém úřadě do voleb, ale to odmítl. Obecní rada konstatovala pouze, že musí všem měřit stejně.¹³¹ Zajímavé je, že po Jellinkově rezignaci nebyl do obecního výboru povolán náhradník a rezignace ve výboru dokonce ani nebyla oznámena. Z toho, že Jellinek rezignoval z jiného než zákonného důvodu a že nebyl do obecního výboru povolán náhradník, lze dovodit, že jeho rezignace byla sice považována za neplatnou, ale byla mlčky tolerována.

Pokud šlo o rezignaci, která měla zákonný důvod a u níž se dalo zároveň očekávat, že ji zastupitel odvolá, tak se obálka s rezignací neotevřela a obecní výbor vyslal k tomuto svému členovi delegaci, která se skládala podle důležitosti dotyčného z dvou až tří lidí. Tato delegace měla za úkol dotyčného přesvědčit, aby svoji rezignaci stáhnul, což se občas i stalo. To je případ továrníka Hermanna Graba, který rezignoval 1. 7. 1885 z důvodu, že se musel po smrti svého bratra více věnovat obchodu.¹³² Rozhodnutím obecního výboru za ním byla vyslána dvoučlenná delegace, v níž byl Robert Mischner a Václav Písek¹³³, která byla úspěšná a Grab vzal svoji rezignaci zpět.¹³⁴ Nutno dodat, že se Grab až do konce volebního období v obecním výboru neobjevil. Dvoučlenná deputace ve složení Antonín Jungmann a Tomáš Ronek odradila od rezignace i Aloise Cikánka, který rezignoval v sezení obecního výboru 5. 12. 1882.¹³⁵

Pokud nebudeme započítávat demonstrativní rezignace, po nichž bylo všeobecně očekáváno potvrzení pozice rezignujícího politika, tak se zastupitelé obecně uchýlovali k rezignaci jen zřídka a většinou v situacích, kdy zastupitelé měnili své bydliště (Kopřiva, Hanuš, Hráček, Naumann, Brosche), neměli dostatek času účastnit se zasedání (Novotný), měli k tomu rodinné důvody (Walter), měli zdravotní problémy (Kubák) nebo pokud došlo k nějakému výkyvu v libeňské politice. Tím bylo například roční čekání na vyřízení všech stížností na průběh voleb v roce 1896, které nevydrželi dva členové obecního výboru zvoleného v roce 1893 Jaroslav Jirásek a Antonín Veselý. Majitel usedlosti a ředitel trójského pomologického ústavu ve výslužbě Ludvík Naumann, zvolený v roce 1896 do nového zastupitelstva, prodal v Libni veškerý svůj majetek a odstěhoval se do Královic u Brandýsa

¹³⁰ AHMP, AML, 7, s. 223

¹³¹ AHMP, AML, 174, 3-6/37, k. 98

¹³² AHMP, AML, 148, 83/58, k. 76

¹³³ AHMP, AML, 1, s. 292

¹³⁴ AHMP, AML, 4, s. 7

¹³⁵ AHMP, AML, 1, s. 167

nad Labem, takže se svého mandátu vzdal, aniž by se dočkal první usnášeníschopné schůze zastupitelstva.¹³⁶

Zajímavou kapitolou jsou rezignace starostů. Ve sledované době nezačínal žádný libeňský starosta své starostování tím, že by nebyl zvolen starostou v následujícím volebním období. Josef Voctář rezignoval dvakrát (poprvé v roce 1882 a podruhé v roce 1894), Alois Cikánek spáchal sebevraždu v roce 1899 a Antonín Svět rezignoval jednou v roce 1900. Jak Voctář tak Svět rezignovali pouze na funkci starosty a vždy z politických důvodů. Zajímavé jsou následné reakce obecního výboru.

Na konci zasedání 5. 12. 1882, v kterém rezignoval Alois Cikánek, starosta Josef Voctář oznámil, že také rezignuje, předal předsednictví schůze svému zástupci Janu Hubínkovi a opustil jednání. Následně se obecní výbor dohodl na vyslání tříčlenné delegace ve složení Jan Hubínek, Jan Klika a Václav Písek, která se měla odebrat do Voctářova domu a pokusit se ho přesvědčit, aby vzal své rozhodnutí zpět.¹³⁷ Voctář ještě tentýž den předal svoji rezignaci písemně. O dva dny později vrátil podle svých slov “opětně a neodvolatelně” svoji rezignaci, která mu byla deputací položena na stůl. Zároveň věnoval sto padesát zlatých na chudé.¹³⁸ V zasedání obecní rady, které bylo svoláno jen kvůli této věci, se tentýž den radní dohodli, aby se po neúspěchu deputace Voctářova rezignace rozpečetila a aby byla vyhlášena doplňující volba starosty. Ze zápisu je zřejmé, že tato volba měla být pouze symbolická a šlo hlavně o to, aby byla Voctářovi projevována důvěra.¹³⁹ Podle usnesení obecní rady z 21. 12. se volba měla konat 29. 12.¹⁴⁰ Celá věc se však nečekaně zkomplikovala, když okresní hejtmanství 24. 12. odmítlo schválit oznámenou volbu s tím, že k žádosti není přiložena Voctářova rezignace s řádným odůvodněním a schválením obecního výboru.¹⁴¹ Jak vyplývá ze zápisu ze sezení obecního výboru 29. 12., tak byla k Voctářovi vyslána další deputace, která již byla úspěšná. Voctář se osobně dostavil do obecního výboru a slíbil, že vezme svoji rezignaci zpět, pokud mu bude nadále projevována větší důvěra. Obecní výbor projevil starostovi podporu, třikrát jeho členové provolali “Sláva” a Voctář se vrátil do své funkce.¹⁴²

Podruhé Voctář poslal svoji rezignaci písemně 20. 7. 1894. V dopise si stěžuje, že oproti době, kdy se před 23 lety stal starostou už nepocítuje jednomyslnou podporu. Svoji

¹³⁶ AHMP, AML, 174, 3-2/2k, k. 98

¹³⁷ AHMP, AML, 1, s. 168

¹³⁸ AHMP, AML, 147, 82/30, k. 56

¹³⁹ AHMP, AML, 3, s. 110

¹⁴⁰ AHMP, AML, 3, s. 111

¹⁴¹ AHMP, AML, 175, 3-3/7, k. 98

¹⁴² AHMP, AML, 1, s. 171

snahu by dále považoval za neúčelnou.¹⁴³ K Voctářovi byla vyslána tříčlenná deputace, která ho ale nezastihla doma. Obecní výbor následně rozhodl, že rezignaci nepřijímá a že Voctář musí uvést důvod.¹⁴⁴ Voctář ve svém dopise pouze zopakoval, že necítí podporu. V následujícím sezení obecního výboru byla, po krátké kuloární poradě, kterou si vyžádal hostinský František Deutsch, Voctářova rezignace přijata. Jednohlasně pak bylo schváleno jeho jmenování čestným občanem Libně.¹⁴⁵ O tom co bylo příčinou jeho rezignace můžeme pouze spekulovat. Podle socialistického Libeňského věstníku Voctář rezignoval proto, že nechtěl nést zodpovědnost za stále větší zadlužování obce a především protože byl proti stavbě libeňského výkladiště.¹⁴⁶ Vzhledem k tomu, že Voctář je podepsán už pod prvním propagačním spisem o přístavu z roku 1885 a aktivně se účastnil jednání o jeho stavbě, se mi tento důvod zdá nepravděpodobný. Dost možná šlo o nahromadění několika různých důvodů jako u rezignace Antonína Světa.

Důvodem rezignace starosty Antonína Světa v květnu 1900 bylo podle jeho slov nepovolení výstavby kůlen a záchodů, kterou chtěla provést "Rustonka". Svět zároveň vyjádřil podezření, že se neměří oběma velkým strojírnám stejným metrem. To se snažil v sezení obecní rady vehementně vyvrátit účetní Českomoravské továrny Josef Macháček poukazem na to, že Českomoravská továrna byla nucena postavit o pět metrů vyšší komín, než je předepsáno. Pravděpodobnější ovšem je, že svoji úlohu při rezignaci sehrály i další důvody. Především rozhádanost obecních představených. Na to upozornil obecní rada Macháček a doporučil, že by se co nejdříve měly provést nové obecní volby. Dalším důvodem zřejmě bylo i to, že Svět nechtěl nést zodpovědnost za finanční stav obce, jak se vyjádřil Václav Walter, který se starostou o tom prý mluvil. Předseda finanční komise Macháček nabídl, že pokud je příčinou toto, tak je ochoten i s celou komisí rezignovat.¹⁴⁷

Poslední důvod odhalil pro změnu v sezení obecního výboru přítomný obecní tajemník Václav Klazar, který řekl, že starosta o rezignaci uvažoval už tři měsíce a důvodem byl hlavně nátlak rodiny, která se obávala útoků libeňských socialistů. Obecní výbor opět vyslal delegaci, která měla starostu přemluvit. To se však nepodařilo a obecní výbor byl nucen rezignaci přijmout.

Rezignace Antonína Světa všechny překvapila už jen proto, že byl podle slov obecních radních i členů obecního výboru jednoznačně podporován. V tajných jednáních po jeho

¹⁴³ AHMP, AML, 174, 3-2/1b-7, k. 97

¹⁴⁴ AHMP, AML, 2, s. 175

¹⁴⁵ AHMP, AML, 2, s. 177

¹⁴⁶ *Libeňský věstník*, 22. 6. 1900

¹⁴⁷ AHMP, AML, 8, s. 319

rezignaci byl podle slov člena obecního výboru Pinze nejprve znovu navržen na starostu on, ale protože nebyla jistota, že by úřad přijal, tak byl zvolen znovu staronový, ale nevýrazný a kompromisní, Josef Voctář.¹⁴⁸

4. 4. Členové obecního výboru a jejich profesně-sociální struktura

Osoby, které vzešly vítězně z obecních voleb, jsem rozdělil do devíti profesně-sociálních skupin. Skupiny jsem vybíral především podle specifických zájmů, které spojovaly jejich příslušníky a které zároveň do velké míry předurčovaly jejich vzorce chování. Zařadit některé ze zastupitelů byl problém, protože občas měli i více, často dost rozdílných oborů podnikání. Této otázce se ještě budu věnovat v následující kapitole. Při určení, jaké povolání je pro zařazení do té které skupiny rozhodující, jsem vycházel především z údajů v adresářích. Oproti jiným pramenům se adresáře osvědčili proto, že mi umožnily skupinu členů obecního výboru více diferencovat než například seznamy zvolených zastupitelů, v nichž byl většinou u nejméně poloviny zvolených pouze údaj o tom, že jsou majiteli domu. Vytvoření skupiny majitelů domu se mi však vzhledem k počtu jejich potenciálních členů jevilo kontraproduktivní. U osob, které zemřely před rokem 1896 kdy byl vydán první libeňský adresář jsem vycházel z jiných pramenů (především různých seznamů, živnostenských spisů, korespondence s obecním úřadem apod.). Osoby, u nichž se ani přes tuto snahu nepodařilo zjistit jiný údaj, než vlastnictví domu, jsem zařadil do deváté zbytkové skupiny.

4. 4. 1. Továrníci a ředitelé továren

Do první skupiny jsem zařadil továrníky a ředitele továren. Většina zastupitelů z této skupiny byla zvolena v první volební kurii. Pozice továrníka a ředitele továrny byla vnímána jako vysoce prestižní. Když v roce 1895 sepisovali v Libni koncept dopisu českému místodržitelství, v němž žádali o povýšení obce na město, tak zde uvedli i čtyři “vynikající zasloužilé osobnosti“ Libně. Mezi nimi byli dva ředitelé továren (Novotný a Ludwig) a dva továrníci (Brosche a Prášil).¹⁴⁹

Do této skupiny patřili jak majitelé velkých továren, kteří často bydleli mimo Libeň, tak i vlastníci menších závodů, kteří naopak bydleli zpravidla v Libni. Místo bydliště tuto skupinu do jisté míry dále stratifikuje, protože bylo zásadním faktorem, který ovlivňoval chování těchto lidí v komunální politice. Továrníci bydlící v Praze se účastnili zasedání

¹⁴⁸ AHMP, AML, 2, s.428-430

¹⁴⁹ AHMP, AML, 161, 1-1/5-28, k.92

obecního výboru pouze výjimečně a když, tak především pokud se projednávala nějaká otázka, na níž měla jejich továrna zájem. Někdy tito lidé také projevovali až zarážející neznalost místních poměrů. To je příklad Friedricha Broscheho, který v roce 1881 adresoval dar na chudé při příležitosti svatby korunního prince Rudolfa dlouholetému libeňskému starostovi Josefu Voctářovi, ale omylem uvedl do adresy jméno jeho bratra Václava.¹⁵⁰

Naopak továrníci bydlící v Libni se zajímali o komunální politiku v celé její šíři a dobře se v ní orientovali. Někteří z nich, jako například otec a syn Hubínkovi nebo Bedřich Schönberger či Ladislav Čupr, pak můžeme zařadit po bok nejdůležitějších osob ze skupin obchodníků a řemeslníků a hostinských a sládků do vůdčího jádra libeňských komunální politiků.

Jedním z největších libeňských továrníků, který bydlel v Praze, byl Friedrich Brosche, jeden ze tří společníků firmy Franz X. Brosche, která provozovala v Libni obří lihovar. Brosche byl potomkem pražské podnikatelské rodiny původem z Litoměřicka. Na počátku 19. století přišel do Prahy jeho děd, který zde založil obchod a později i chemickou továrnu. V podnikání pokračoval i Friedrichův otec, který se věnoval i politice a v šedesátých letech byl říšským poslancem.¹⁵¹ Členem obecního výboru byl Friedrich osm let od roku 1890 do své rezignace v roce 1898, kdy rezignoval jednak ze zdravotních důvodů po čtyřměsíčním léčení v Itálii a jednak i proto, že plánoval stěhování do Vídně.¹⁵² Vedle libeňského zastupitelstva působil Brosche na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let ve sboru obecních starších a v městské radě Prahy.¹⁵³ Dalším významným libeňským podnikatelem byl majitel továrny na vosková a lakovaná plátna židovského původu Heřman Grab, který zasedal v obecním výboru celkem tři volební období. Poprvé v roce 1877. Grab bydlel většinu času v Praze. Továrnu provozoval v rozsáhlém oploceném areálu kolem libeňské usedlosti Košinka, kde měl postavenou i honosnou vilu, která jeho rodině sloužila jako letní byt. Grab však nejen provozoval továrnu, ale objevuje se i v seznamu čtyřiceti největších velkostatkářů karlínského okresu v roce 1890, kdy platil pozemkovou daň, tedy daň ze zemědělské půdy, ve výši 312 zlatých.¹⁵⁴ Grabova továrna patřila k největším svého druhu v monarchii. Kromě továrny v Libni provozovala firma, založená Grabovým otcem roku 1836, ještě továrnu v uherském

¹⁵⁰ AHMP, AML, 148, 83/380, k. 80

¹⁵¹ Milan Myška a kol., *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*, Ostrava 2003, s. 63

¹⁵² AHMP, AML, 178, 3-6/28, k. 106

¹⁵³ *Almanach královského hlavního města Prahy, Praha 1899*, s. 207

¹⁵⁴ *Okres karlínský...*, s. 37

Györu.¹⁵⁵ Grab podobně jako Brosche působil v 80. letech jako obecní starší v pražském zastupitelstvu. Zemřel roku 1900 ve Vídni.¹⁵⁶

Tradiční libeňskou výrobou, kterou provozovali židovští podnikatelé, bylo jirchářství. V Libni bylo hned několik menších a středních továren s tímto provozem. Jejich majitelé zpravidla v Libni také bydleli. Přímo v srdci Židovského Města byla jirchářna Seligmana Schönbergera, dalšího z libeňských zastupitelů, který se stejně jako Grab stal poprvé zastupitelem po volbách v roce 1877. Vydržel v obecním výboru však pouze dvě volební období. O generaci mladší byl Bedřich Schönberger, majitel továrny na barvení rukavičkářských kůží, který ale zřejmě nebyl se Seligmanem Schönbergerem v blízkém příbuzenském poměru. Bedřich Schönberger zasedal v obecním výboru 14 let od roku 1886 a patřil zároveň i k nejdůležitějším mužům židovské obce, nějaký čas byl i jejím předsedou. Dalším židovským továrníkem a členem výboru židovské obce byl téměř stejně starý Ludvík Jellinek, který v Libni vystavěl v roce 1894 za 100 000 zlatých moderní továrnu na barvení rukavičkářských kůží. V obecním výboru zasedal pouze o tři roky méně než Bedřich Schönberger, zase byl ale o jedno volební období delší dobu členem obecní rady. Jellinek se ucházel i o zřízení jirchářny, to mu ale obec zamítla, jak vyplývá z potvrzení o majetkových poměrech Jellinka pro pražský Magistrát. Jellinek si tedy jirchářnu postavil v Holešovicích.¹⁵⁷ Vůbec nejstarší barvírnu kůží na rukavičky a jirchářnu, založenou v roce 1845, provozoval v Židovském Městě Jellinkův otec Adolf Jellinek jako spolumajitel stejnojmenné firmy. V této továrně po Adolfově smrti působil jako ředitel Ludvíkův bratr Leopold a na většině z vedoucích míst se uplatnili další z dvanácti Adolfových dětí. Adolf Jellinek zasedal v obecním výboru pouze jedno volební období po roce 1886. Koželužnu a továrnu na vydělávání kůží provozoval i další z židovských podnikatelů Abraham Engländer, svého času rovněž předseda židovské obce, který byl členem obecního výboru pouze jednou ve stejném volebním období jako Adolf Jellinek. Dalším majitelem jirchářny zvoleným v první kurii byl Leopold Eckstein, který byl obecním zastupitelem v posledních šesti letech před svojí smrtí v roce 1886.

V obecním zastupitelstvu zasedl i jeden z rozvětvené rodiny Perutzů, která v Libni provozovala velikou přádelnu bavlny a zároveň ředitel další menší firmy Josef Perutz u. Söhne Eduard Perutz. Byl zvolen v druhé volební kurii v roce 1890 na jedno volební období. František Prášil nahradil odstoupivšího Friedricha Broscheho v roce 1898. Prášil byl hlavním

¹⁵⁵ Jubilejní výstava obvodu obchodní a živnostenské komory v Praze roku 1908 - Úřední skupinový katalog č.1 pro třídy výstavní I., II., VI., XVII., XVIII., XI. A XIII., Praha 1908, s. 283

¹⁵⁶ *Almanach královského hlavního města Prahy, Praha 1908, s. 68**

¹⁵⁷ AHMP, AML, 211, 8-2/J-40, k. 187

inženýrem mostárny v Kladně, kterou koupila Českomoravská továrna v roce 1886. Tehdy přešel spolu s 200 dělníky do Prahy a vedl v Českomoravské továrně mostárenský obor. V roce 1893 se osamostatnil a spolu s bratrem Juliem založil vlastní továrnu, která se specializovala na výrobu mostních konstrukcí.¹⁵⁸ V roce 1895 zaměstnávala továrna podle tvrzení Ladislava Hejtmánka 120 dělníků.¹⁵⁹ Ladislav Čupr upravil v roce 1881 usedlost Kolčavka, kterou zdědil po svém otci¹⁶⁰ na továrnu na cementové zboží. Čupr patřil k vůdčím osobám libeňského Občanského klubu a tedy i k vlivným členům obecního výboru. Po připojení Libně k Praze byl Ladislav Čupr zvolen do sboru obecních starších v první kurii, ale nikoli za Libeň, ale za Prahu I. V té době už ovšem nebydlel v Libni, ani v Karlíně, kam se z Libně původně přestěhoval, ale v Benediktinské ulici na Starém Městě.¹⁶¹

Na rozdíl od Čupra byli Jan Hubínek a jeho syn Ottomar Hubínek přívrženci Občanské besedy-Jednoty voličů. Rodina Hubínků vlastnila v Libni od roku 1860 jednu mydlárnu a jednu továrnu na likéry. Jan Hubínek byl poprvé do obecního výboru zvolen v roce 1877, kdy je ještě uváděn jako obchodník, a bez přestávky v něm působil do roku 1890. Z toho šest let byl dokonce místostarostou. Na následujících 11 let ho poté ve stejné kurii nahradil jeho syn.

Majitel mydlárny, která stála na rozhraní Libně a Karlína Emanuel Urbach, zvolený za první kurii v posledním volebním období, bydlel nastálo v Praze a byl předsedou pražského živnostenského společenstva mydlářů. Vedle libeňské továrny vlastnil ještě továrnu na bramborový škrob v Kolíně. Z menších továrníků zbývá ještě jmenovat dalšího majitele mydlárny, jímž byl židovský továrník Salomon Weiss, který zasedal v obecním výboru 13 let od roku 1870 a to nejprve ve druhé a později ve třetí kurii. Dalším byl majitel klišárny Václav Malán, který byl zvolen jednou v roce 1883 v první kurii. Na necelý rok zasedl v obecním zastupitelstvu také barvíř kůží Josef Steiner, který nahradil rezignujícího hostinského Antonína Veselého v roce 1896.

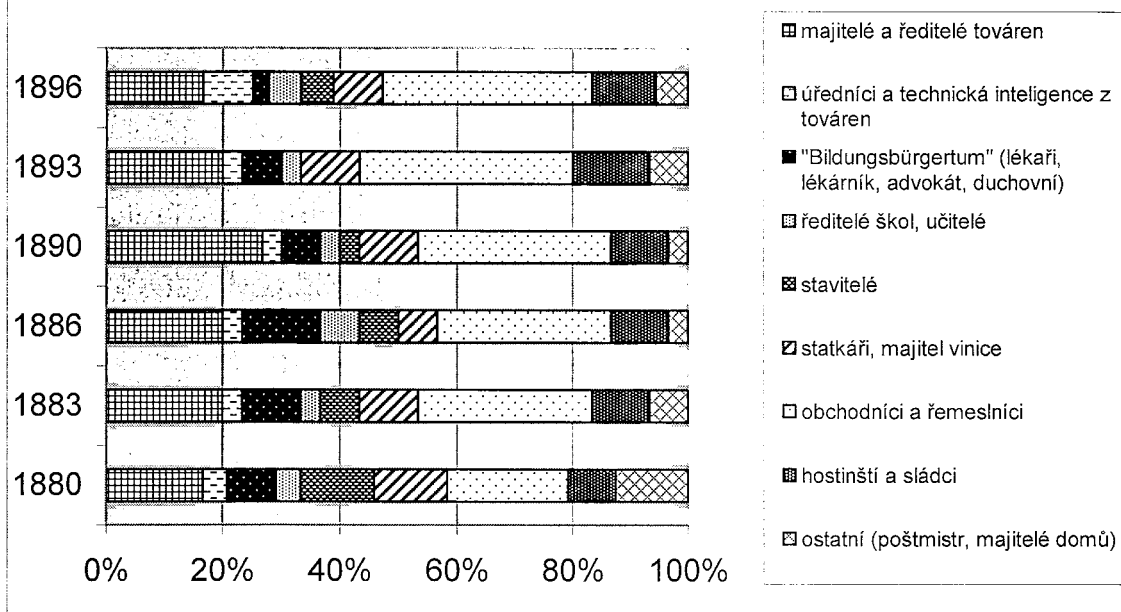
¹⁵⁸ *Josef Petrář, 90 let práce a bojů, Praha, s. 31 an*

¹⁵⁹ *Ladislav Hejtmánek, Libeň..., s. 241*

¹⁶⁰ Otec Ladislava Čupra byl filozof a indolog Dr. František Čupr (1821-1882), který vystudoval filozofii a po studiích působil jako vychovatel ve šlechtických rodinách, později jako profesor na Akademickém gymnáziu v Praze a jako soukromý docent na Filozofické fakultě, kde poprvé přednášel logiku v češtině. Z obou míst byl z politických důvodů v padesátých letech propuštěn. V té době založil a vedl na Kolčavce soukromé gymnázium pro chlapce v němž uplatňoval řadu reformních pedagogických metod. Z významných osobností zde studovali například Julius Grégr nebo Vítězslav Hálek. V šedesátých letech byl poslancem zemského i říšského sněmu. Po smrti ženy v roce 1872 se uchýlil do ústraní na Kolčavku, kde dokončoval svoje dílo o staroindické filozofii. Přesto až do roku 1880 byl členem libeňského obecního zastupitelstva.

¹⁶¹ *Almanach královského hlavního města Prahy, Praha 1902, s. 144*

Profesně-sociální struktura členů obecního výboru zvolených v obecních volbách v letech 1880-1896.

Vedle majitelů továren jsem do této skupiny zařadil i dva ředitele velkých akciových podniků, jimiž byla Českomoravská továrna a "Rustonka". První ředitel Českomoravské továrny Vojtěch Novotný zasedal v libeňském obecním zastupitelstvu v letech 1883 až 1892. Novotný byl původně inženýrem v sousední "Rustonce", ale akcionáři Českomoravské ho už v roce 1871 spolu s druhým ředitelem Bedřichem Nedomou přetáhli do nově vystavené továrny. Zatímco Nedoma byl vrchní konstruktér, tak Novotný řídil výrobu.¹⁶² Po své rezignaci na místo člena obecního výboru i ředitele továrny v roce 1892 byl zvolen za Nové Město do pražského sboru obecních starších, kde působil až do roku 1895, z toho jeden rok byl městským radním.¹⁶³ V roce 1892 ho zároveň v křesle ředitele továrny nahradil Bohuslav Mařík. Novotný se nicméně stal členem správní rady a nadále měl na chod továrny velký vliv. Druhým ředitelem byl ředitel a prokurista "Rustonky" Camil Ludwig, který byl členem obecního výboru v letech 1890 až 1901. Ten na rozdíl od Novotného bydlel v Libni a dokonce zažádal o libeňskou domovskou příslušnost.

¹⁶² Jaroslav Setíkovský-Vladimír Liška, *Stodvacet pět let ČKD, Praha 1996, s. 16*

¹⁶³ *Almanach královského hlavního města Prahy, Praha 1899, s. 229*

4. 4. 2. Úředníci a technická inteligence

Skupina úředníků a technické inteligence z továren je příbuzná co se týče prosazovaných zájmů se skupinou předešlou s tím rozdílem, že zde nešlo o osoby z nejvyššího vedení podniku. Jejich prostřednictvím prosazovaly velké podniky své zájmy, což koresponduje s tehdejší běžnou praxí ve velkých průmyslových předlitavských obcích na konci 19. století. Podobně vysílali podniky do obecních zastupitelstev své úředníky například v Ústí nad Labem¹⁶⁴ nebo Moravské Ostravě.¹⁶⁵ V případě Libně se toto týkalo pouze “Rustonky“ a Českomoravské továrny. Zatímco v případě “Rustonky“ zasedal v obecním výboru až do roku 1901 vedle úředníků i její ředitel, tak prosazování zájmů Českomoravské továrny v obecním výboru bylo po rezignaci ředitele Novotného výlučně v rukou úředníků.

Během sledovaných 20ti let zasedali v obecním zastupitelstvu čtyři lidé, které můžeme zařadit do této skupiny. Vlivnou osobou byl inženýr “Rustonky“ Karel Dostal, který byl zároveň i majitelem domu v Libni, který mimochodem dlouho sloužil jako libeňská radnice. Dostal zasedal v obecním výboru třicet let a patřil ke klíčovým mužům libeňské politiky. Na rozdíl od dalšího z úředníků však neměl další politické ambice. Dokonce, ačkoli byl všeobecně uznáván, což dosvědčuje i pozdější (byť nerealizovaný) návrh na jmenování čestným občanem, nestal se nikdy ani obecním radním. Vyšší politické ambice měl naopak další muž z této skupiny Josef Macháček. Od roku 1879 úředník v účtárně Českomoravské továrny zvolený do obecního výboru v druhé kurii v roce 1896, který se postupně vypracoval až na obchodního ředitele. Po připojení Libně k Praze byl členem pražského zastupitelstva a mezi lety 1901-1913 působil zároveň jako poslanec zemského sněmu za Starou Libeň a Josefov.¹⁶⁶ Macháček byl o generaci mladší než Dostal, a jeho hvězda zazářila až v posledním volebním období libeňského zastupitelstva. V posledním obecním výboru zvoleném v roce 1896 zasedal také další muž z této skupiny a totiž František Hanuš, inženýr Českomoravské továrny, který na členství v obecním výboru rezignoval v roce 1900 a vzápětí i zmizel z libeňské scény, protože musel dlouhodobě pracovní odcestovat do Haliče. V roce 1897 pak nahradil v obecním výboru zemřelého stavitele Josefa Bukovského účetní z “Rustonky“ Alois Pinz, který byl o rok dříve zvolen jako náhradník v třetí kurii. Pinz se sice nepropracoval až na zemského poslance jako Macháček, ale podobně jako on byl po připojení Libně k Praze

¹⁶⁴ Hans Peter Hye, *Aussig-eine Industriestadt am Rande des Reiches*, In Peter Urbanitsch-Hannes Stekl (Hgg.) *Bürgertum in der Habsburger Monarchie IX.-Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914*, Wien- Köln-Weimar 2000, s.44

¹⁶⁵ Pavel Kladiwa, *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850-1913: komunální samospráva průmyslového města a její představitelé*, Ostrava 2004, s.41

¹⁶⁶ Marie Lišková, *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861-1913*, Praha 1994, s.187

pražským obecním starším a později i obecním radním za Libeň v druhé kurii. Pinz byl také dlouholetým předsedou libeňské pobočky Spolku soukromých úředníků.

4. 4. 3. „Bildungsbürgertum“

Do třetí skupiny jsem zařadil příslušníky svobodných povolání, tedy libeňské lékaře Jana Rybu a Václava Lahodu, lékárníka Josefa Müldnera a advokáta Franze rytíře von Görner a libeňského faráře Páva. Obecní lékař Jan Ryba byl zvolen v první kurii už v roce 1880 a zasedal v obecním výboru nepřetržitě 9 let. Druhý z lékařů Václav Lahoda pouze jedno volební období (1886-1890), v té době byl ale také zároveň členem obecní rady. Na rozdíl od dalších libeňských lékařů vlastnili Ryba i Lahoda v Libni dům, což posilovalo jejich sociální status. Jedním z klíčových mužů libeňské obce byl taktéž dosti zámožný lékárník Josef Müldner, dlouholetý člen obecního zastupitelstva i obecní rady, který byl nejprve volen v druhé a později v první kurii v letech 1883 až 1896. Müldner provozoval dlouho jedinou libeňskou lékárnu. Poté co ji v roce 1895 převzal Karel Walleský¹⁶⁷, přestěhoval se Müldner s manželkou do svého domu na Těšnově. Advokát Anton von Görner byl zvolen v roce 1880. Kronikář Tomáš Ronek to v libeňské kronice komentoval slovy: „Pamětihodnou při letošních volbách jest okolnost, že v obci naší, která jest ryze česká, zvolen jest rytíř dr. Görner, známý národa našeho nepřítel.“¹⁶⁸ Görner pocházel z Litoměřic a působil jako advokát v Českých Budějovicích a později v Praze. Byl starostou komitétu pro založení Německého kasina a člen Verein für Geschichte Deutschen in Böhmen. V letech 1861-1882 byl také poslancem zemského sněmu. V roce 1879 byl povýšen do rytířského stavu.¹⁶⁹ V Libni vlastnil vilu, ale většinu času se zdržoval v Praze, kde měl i svou advokátní kancelář. Patřil k nejagilnějším libeňským Němcům, o čemž svědčí i fakt, že byl zakládajícím členem a prvním předsedou libeňského Schulvereinu.¹⁷⁰ To ale libeňským zastupitelům kupodivu nezabránilo v tom, aby přijali jeho nabídku, že bude zastupovat obec v právních sporech pouze za proplacení hotových výloh.¹⁷¹ Görner se tak jako právník podílel například na uzavření stotisícové půjčky na výstavbu školy v roce 1882.¹⁷² Posledním mužem z této skupiny je politicky nevýrazný libeňský duchovní správce Jan Páv, který byl členem obecního výboru od roku 1883 až do své smrti v roce 1900.

¹⁶⁷ *Pražské předměstské listy*, 15. 7. 1895

¹⁶⁸ AHMP, FRMK, 10, s. 53

¹⁶⁹ Marie Lišková, *Slovník představitelů...*, s. 77

¹⁷⁰ NA, PŘ II, SK II 79 - 3, k. 319

¹⁷¹ AHMP, AML, 1, s. 136

¹⁷² AHMP, AML, 1, s. 181

4. 4. 4. Učitelé a ředitelé škol

Čtvrtou skupinu tvoří učitelé a ředitelé škol.. Jejich význam spatřuji především v roli iniciátorů spolkového života, ale i některých modernizačních projektů. V obecním výboru je spojoval zájem o libeňské školství a prosazování výstavby nových škol. V libeňských obecních zastupitelstvech bychom jich našli sedm. Všichni kandidovali a byli zvoleni ve druhé kurii. Nejaktivnější v komunální politice i libeňském společenském životě byli Tomáš Ronek a Ladislav Hejtmánek. Ronek, který učil v Libni už od roku 1853, zasedal v obecním výboru v letech 1880 až 1888. Hejtmánek, který pocházel ze staré karlínské učitelské rodiny, učil v Libni od roku 1894. Členem obecního výboru s stal v posledním volebním období v letech 1896 až 1901. Jak Ronek, tak Hejtmánek byli řídicí učitelé a oba byli literárně činní. Ronek psal osvětové a naučné spisy pro žáky škol, ať už to bylo poučení o domácím hospodářství pro dívky („Dívka v domácnosti“), základy práva pro žáky („Návod k písemnostem čili cvičení se ve skládání pro život důležitých listův a listin“) nebo místopis okresu Karlín pro nově příchozí učitele a žáky („Okres karlínský – Metodický výklad pro učitele a žáky škol obecných“). Naopak Hejtmánek sepsal i několik knih krásné literatury jako byl například příběh o českých vystěhovalcích v Americe „Kde domov můj“, nebo cestopisné knihy „V Pošumaví“ a „Z hor: Obrázky z Krkonoška“.

Ronek i Hejtmánek byli také kronikáři libeňské obce. Ronek začal psát svoji kroniku v roce 1878 a psal jí až do své smrti v roce 1888. Ladislav Hejtmánek je pak autorem knihy „Libeň-Historický nástin“, kterou vydala vlastním nákladem libeňská obec jako reprezentační dílo v roce 1896. Hejtmánek v knize zachytil dějiny Libně od nejstarších dob až do roku 1895. Později ještě sepsal kronikářské doplnění knihy až do roku 1901, které vyšlo po připojení k Praze v Almanachu královského hlavního města Prahy. Jak Ronek, tak Hejtmánek působili v řadě libeňských občanských spolků a patřili k velkým propagátorům modernizace Libně.

Méně aktivních bylo dalších pět libeňských učitelů, kteří zasedli v obecním zastupitelstvu. Byli to Josef Šunda, který učil v Libni od roku 1876, zvolený na tři roky v roce 1886, Josef Šnobl, který se stal libeňským učitelem v roce 1878, zvolený v roce 1890, ředitel chlapecké měšťanské a od roku 1889 i obecné školy Jaroslav Jirásek zvolený v roce 1893, který rezignoval těsně před koncem volebního období v roce 1896 a ředitel první obecné chlapecké školy Augustin Kubák, zvolený v následujícím volebním období, který

rezignoval ze zdravotních důvodů a kvůli pracovnímu vytížení (měl na starost 14 tříd) v roce 1898¹⁷³ a byl nahrazen ředitelem průmyslové pokračovací školy Janem Jarým.

4. 4. 5. Stavitelé

Do páté skupiny jsem zařadil stavitele, kteří profitovali z libeňské výstavby a zejména samozřejmě také z obecních stavebních zakázek. V libeňském zastupitelstvu jich zasedalo celkem pět. Josef Bukovský byl obecním stavitelem a byl zvolen ve třetí kurii teprve v roce 1896, tedy v době, kdy byla jeho funkce pomalu vytlačována technickým oddělením obecního úřadu. Dalším stavitelem, kterého spojoval s Bukovským vzájemný antagonismus, byl ing. Robert Mischner. Mischner zasedal v obecním zastupitelstvu dvanáct let od roku 1880 do roku 1893, z toho šest let v obecní radě. Dalším stavitelem byl Josef Hofman, zvolený v posledním volebním období, jehož konce se však nedočkal, protože zemřel v roce 1900. Poslední dva libeňští stavitelé jsou v některých pramenech uváděni i jako zedničtí mistři, takže stojí na pomezí skupiny stavitelů a skupiny obchodníků a řemeslníků. Prvním z nich byl Václav Písek zvolený poprvé v roce 1877, který v obecním výboru a obecní radě zasedal nejprve v první a posléze v druhé kurii do roku 1883. Druhým byl Josef Utěšil zvolený v roce 1874 ve třetí kurii, který s výjimkou let 1883-1886 vydržel v obecním výboru do roku 1890.

4. 4. 6. Statkáři, rolníci a majitel vinice

Šestou skupinu tvoří statkáři, rolníci a majitel vinice, tedy osoby, které živilo zemědělství. Jejich procentní zastoupení v obecním výboru trvale klesalo s tím, jak se Libeň měnila v průmyslovou obec. Zatímco ve volbách v roce 1864 bylo z osmnácti zastupitelů jeden sedlák, čtyři rolníci a dva majitelé vinice, tedy téměř 40%, tak ve volbách v roce 1880 se do obecního výboru dostali jen dva sedláci a jeden majitel vinice, kteří tak tvořili necelých 13% zastupitelstva. V následujících letech se s rostoucím počtem zastupitelů jejich procentní podíl ještě snižoval. Přesto ale bylo několik stálic, které se v obecním výboru objevovaly opakovaně. Tito lidé bohatli nejen ze zemědělských výnosů a přidružené výroby (např. cihelny), ale také z prodeje pozemků, které měli v Libni v držení, a z výstavby domů. Mohli si pak dovolit i štědré dary rodné obci, jako například Antonín Svět, který daroval pozemky na stavbu nové školy.¹⁷⁴ Jejich rodiny patřily, spolu s rodinami některých hostinských a řemeslníků, v Libni k těm nejstarším.

¹⁷³ AHMP, AML, 178, 3-6/27, k.106

¹⁷⁴ *Libeňský věstník*, 15.9.1899

Ze staré libeňské rodiny pocházel statkář Jan Klika. V obecním výboru zasedal už od roku 1864 (možná i 1861 - pro tento rok chybí v Ronkově kronice seznam zvolených zastupitelů) a kromě roku 1867 byl pravidelně volen v první kurii až do své smrti v roce 1894. V osmdesátých a devadesátých letech byl nejstarším zastupitelem (narodil se roku 1813) a pravidelně řídil první zasedání po komunálních volbách, v němž se volil starosta a obecní rada. Až do roku 1890 byl také obecním radním. Ze staré libeňské rodiny pocházel i o dvacet let mladší Václav Svět, který byl poprvé zvolen do obecního zastupitelstva v roce 1870 a bez přestávky v něm vydržel až do své smrti v roce 1883, kdy ho na počátku nového volebního období nahradil rolník Jan Šebek. Nutno dodat, že otcem Václava Světa byl Jan Svět, poslední libeňský rychtář, který se stal v roce 1850 prvním starostou. Třetí generaci rodiny Světových reprezentoval Antonín Svět, který byl volen v druhé a později první kurii od roku 1890 až do roku 1901. Od začátku působil i v obecní radě a v roce 1899 se dokonce na jeden rok stal libeňským starostou.

Pátým sedlákem v libeňském zastupitelstvu byl Alois Rajm, který zároveň provozoval hostinec. Ten zasedal v libeňském zastupitelstvu v letech 1890 až 1893 a v posledním volebním období ještě v letech 1900 až 1901, kdy v obecním výboru nahradil zemělého stavitele Hofmana. Do této skupiny lze zařadit i Václava Homolku, majitele hospodářství a kruhové cihelny v Nové Libni, který zasedal v obecním výboru nejprve za druhou a poté za třetí kurii ve volebních obdobích po letech 1893 a 1896. Posledním z této skupiny byl majitel vinice v Malých Holešovicích Václav Válek, který zasedal v obecním výboru za druhou a třetí kurii v letech 1877 až 1890.

4. 4. 7. Obchodníci a řemeslníci

Sedmou a nejpočetnější skupinou je skupina obchodníků a řemeslníků. Celkem jsem sem zařadil 31 osob, tedy téměř třetinu všech lidí, kteří se ve sledované době stali členy obecního výboru. Jde o skupinu značně různorodou, v níž lze najít vedle vůdčích osobností libeňské komunální politiky zcela nevýrazné osoby, které, ačkoli zasedaly v obecním zastupitelstvu často i několik volebních období, do směřování obce příliš nezasáhly. Obecně ovšem platí, že ve sledovaném období lidé z této skupiny měli v obecním výboru hlavní slovo.

Důležité postavení v libeňských orgánech měl obchodník se smíšeným zbožím Alois Cíkánek, který zasedal v obecním výboru od roku 1877 až do své smrti v roce 1899. Od roku 1880 byl členem obecní rady a od roku 1894 zastával po rezignaci Josefa Voctáře úřad

starosty. V roce 1899 spáchal sebevraždu, jejíž příčinou mohly být podle některých náznaků z protokolů ze zasedání obecní rady po jeho smrti i politické rozmišky v obci. Dalším z významných obchodníků byl bratr Josefa Voctáře Václav Voctář, který obchodoval se dřevem. Ten se poprvé objevuje jako člen obecního zastupitelstva po volbách v roce 1864. Přestože kandidoval do obecního výboru v každých libeňských volbách, tak se mu do něj několikrát nepodařilo proniknout a musel se spokojit s funkcí náhradníka. Václav Voctář stejně jako další obchodník Bedřich Wagner byli vůdčími osobami libeňských politických spolků. Zatímco Voctář působil v Občanské besedě-Jednotě voličů, tak Bedřich Wagner v Občanském klubu. Wagner se objevuje v obecním zastupitelstvu i v obecní radě poprvé v roce 1886, tedy v roce, kdy po nečekaném volebním úspěchu Občanského klubu naplno vzplálo soupeření obou bloků. Obchodník s mlékem Antonín Karlovský zasedal v obecním výboru v posledních osmi letech před spojením Libně s Prahou, kdy byl dvakrát za sebou zvolen ve třetí kurii. Další dva obchodníci Václav Havlina a Josef Liška patřili také k dlouholetým členům obecního výboru. Naopak krupař Antonín Srb byl členem obecního výboru pouze v posledním volebním období. Dalším z obchodníků byl materialista Otokar Fritz, který se dostal do obecního výboru dvakrát z pozice náhradníka. V roce 1896 nahradil zemřelého hostinského Františka Deutsche a v roce 1899 Aloise Cikánka. Velkoobchodník s masem a majitel domu Josef Zůna byl zvolen jako náhradník v první kurii a v roce 1892 nahradil v obecním výboru ředitele Českomoravské továrny Novotného.

Na rozdíl od obchodníků zasedali řemeslníci v obecním výboru průměrně podstatně kratší dobu. Většinou ne déle než jedno volební období. Výjimkou je pekařský mistr Antonín Jungmann, který zasedal v obecním výboru nepřetržitě od roku 1880 až do roku 1901. Devět let byl také členem obecní rady. Podobně jako Bedřich Wagner, tak i sklenářský mistr Jan Kondelík a kameník Josef Hladký byli vyzdviženi do obecního výboru (Kondelík i do obecní rady) volebním úspěchem Občanského klubu v roce 1886. Majitel parostrojní truhlárny Václav Walter byl naopak dlouho předsedou Občanské besedy. Během čtrnácti let v obecním výboru byl zvolen postupně za všechny tři kurie. Poprvé se v obecním výboru objevil po volbách v roce 1883 a po pauze ve volebním období 1886-1890 zasedal šest let i v obecní radě a v obecním výboru až do roku 1900, kdy rezignoval. Od roku 1890 byl pravidelně ve třetí kurii volen kartáčník Václav Šticha. Dvě volební období zasedali v obecním výboru sedlářský mistr Tomáš Šebek, pilníkář Josef Vondřich a truhlář Florián Hruška, který se v roce 1894 stal i členem obecní rady. Ostatní řemeslníci nezasedali v obecním výboru déle než jedno volební období. Barvíř kůží Antonín Rulf byl zvolen v roce 1883. Tesař Antonín Vocetka se stal obecním zastupitelem v roce 1886 stejně jako mistr zednický Antonín

Kopřiva, který ale na funkci rezignoval v roce 1889, když se odstěhoval do Vídně. Pilníkář Tomáš Šouta, povozník Josef Zderadička a truhlář Václav Mašín se stali obecním zastupiteli v roce 1890. Po volbách v roce 1896 tvořili obchodníci a řemeslníci celou třetinu obecního výboru. V posledním volebním období libeňského zastupitelstva se tak poprvé a naposledy mezi obecními zastupiteli objevili mechanik Alois Pulchart, obuvník Václav Držka, syn Josefa Vondřicha pilníkář Vítězslav Vondřich, který byl zvolen i do obecní rady, dále malíř a kaligraf Jiří Čížek a hodinář František Hráček, kterého po jeho odstěhování do Karlína a tudíž nutné rezignaci v roce 1898 nahradil ve funkci mistr kovářský Josef Pechlát. Na necelý rok zasedl v obecním zastupitelstvu Josef Brada, pekař, krupař a majitel 3 domů, který se stal v roce 1900 zastupitelem po rezignaci inženýra Hanuše.

4. 4. 8. Hostinští a sládci

Do osmé skupiny jsem zařadil hostinské a sládky. V Libni šlo o specifickou a vlivnou skupinu živnostníků. Organizačním duchem této skupiny byl František Deutsch mladší, který provozoval asi nejznámější libeňský hostinec "U Deutschů". Do obecního výboru byl poprvé zvolen v roce 1867 a celkově v něm působil 21 let. Po roce 1880 zasedal v obecním výboru a v obecní radě s výjimkou volebního období 1886-1890, kdy se jakožto představitel Občanské besedy-Jednoty voličů do obecního výboru nedostal. O osobě Františka Deutsche se ještě zmíním v souvislosti s politickými aktivitami libeňských hostinských. Hostinský Václav Kefurt byl naopak přívržencem Občanského klubu, ačkoli většina hostinských se zvláště koncem 80. a počátkem 90. let v období boje o nápojové dávky orientovala spíše na Občanskou besedu. Zvolen byl poprvé v roce 1883 a s přestávkou jednoho volebního období (1890-1893) působil v obecním výboru až do své rezignace v roce 1899. Vůdčí osobou Občanského klubu a jedním z nejmladších zastupitelů byl hostinský František Filip zvolený na poslední volební období roku 1896. František Filip měl za sebou dlouholetou zkušenost z pobytu v Americe, kam přesídlil už ve dvanácti letech a navštěvoval tam průmyslovou školu. Poté vystudoval v Praze odbornou sladovnickou školu a znovu přesídlil do Ameriky, kde pokračoval ve studiích a působil také jako podsládek v New Yorku. Po smrti otce Josefa Filipa, který byl jeden rok také členem obecního výboru, když nahradil zemřelého učitele Ronka v roce 1888, převzal provozování hostince v č. p. 241. Od počátku byl jedním z klíčových mužů na radnici, ačkoli do obecní rady se pracoval až roku 1900 poté co z ní odstoupil továrník Ludvík Jellinek. Později zasedal i v pražském obecním zastupitelstvu a dvanáct let byl dokonce, společně s Josefem Macháčkem, zemským poslancem za Starou

Libeň a Josefov.¹⁷⁵ František Filip měl od svého zvolení do libeňského obecního výboru významný vliv, zřejmě i díky své úloze v komisi pro spojení s Prahou. Dokonce už od roku 1898 se běžně objevoval na zasedání obecní rady a byl veden v prezenci, dával návrhy a pravděpodobně i hlasoval. Členem obecní rady byl přitom zvolen až po rezignaci Ludvíka Jellineka v roce 1900.¹⁷⁶

Klubovým kolegou Františka Filipa byl hostinský Josef Kokoška zvolený poprvé v roce 1886 a působící, s výjimkou let 1890 až 1893, v obecním výboru (několik let i v obecní radě) až do roku 1901. Hostinský a majitel vinice v Malých Holešovicích Antonín Veselý působil v obecním výboru v letech 1867 až 1877 a později šest let mezi léty 1890-1896. Další dva hostinští Karel Petrák a Jan Dědina byli zvoleni pouze na jedno volební období. Petrák v roce 1886 a Dědina v roce 1880. Poslední tři hostinští se dostali do obecního výboru z pozice náhradníků. František Gleich nahradil na necelý rok v roce 1896 odstoupivšího učitele Jaroslava Jiráka. Vojtěch Ženíšek v tomtéž roce, ale už v nově zvoleném obecním výboru, nahradil ve funkci téměř na celé volební období majitele usedlosti Ludvíka Naumanna. Posledním hostinským z tohoto výčtu je Theodor Stein, zámožný majitel známé restaurace a hotelu Strassburk, který zdědil křeslo v obecním výboru po zemřelém faráři Janu Pávovi v roce 1900.

Vedle hostinských jsem do této skupiny zařadil i libeňské sládky, protože je v tomto období s hostinskými spojovaly společné zájmy asi více než s továrníky, kam by alespoň první z této trojice Karel Knobloch mohl být klidně zařazen. Knobloch byl majitel parostrojního pivovaru a zasedal v první kurii v letech 1883 až 1886. Dalšími dvěma sládky byl Jan Dvořák zvolený v třetí kurii v roce 1890 a Jan Štolc, od roku 1887 nájemce zámeckého pivovaru a příslušník staré pivovarnické rodiny, který dlouho pobýval v Německu. Štolc zasedal ve výboru po roce 1896 v první kurii.

4. 4. 9. Ostatní

Do deváté skupiny jsem zařadil zbývající členy obecního výboru. Především sem patří majitelé domů, kteří ve sledované době neprovozovali žádnou jinou profesi a to buď z důvodu, že byli ve výslužbě nebo prostě proto, že je vlastnictví nemovitosti dostatečně uživilo. Nejvýznamnějším z této skupiny je dlouholetý libeňský starosta a později i čestný občan Libně Josef Voctář. Poprvé se objevuje jako člen obecního výboru v roce 1864 a

¹⁷⁵ Lišková, Marie, Slovník představitelů ..., s.47

¹⁷⁶ AHMP, AML, 2, s.428

působil v něm nepřetržitě až do roku 1901. Od roku 1867 byl opakovaně volen členem obecní rady a od roku 1874 vykonával s přestávkou mezi lety (1894 až 1900) úřad starosty. Voctář byl původním povoláním tesař, jak vyplývá z Ronkových volebních výsledků ze 60. let, ale od počátku 70. let je uváděn už pouze jako majitel domu. Je zajímavé, že Voctář vlastnil v Libni pouze jediný dům. I s ohledem na výši jeho přímých daní je pravděpodobné, že měl ještě nějaké další příjmy kromě nájmu z tohoto domu, bohužel se mi to ale nepodařilo prokázat. Dalším z majitelů domů je Josef Naumann, který byl zvolen v roce 1896, ale vzápětí rezignoval. Naumann byl do roku 1896 ředitelem Zemského pomologického ústavu v Tróji. Později se na odpočinek uchýlil na jednu ze svých dvou usedlostí v Malých Holešovicích. František Červenka, který zasedal v obecním výboru v letech 1893-1896 vlastnil také dva domy, ale na rozdíl od Naumanna stál jeden ve Staré a jeden v Nové Libni a navíc to byly domy několikapatrové. Posledním majitelem domu je Michael Strom, zvolený v roce 1880.

Vedle majitelů domů jsem do této skupiny zařadil i poštmistra Josefa Podolského a to především z důvodu, že zařadit ho do jiné skupiny, včetně skupiny úředníků a technické inteligence u níž jsem jako definiční znak zvolil úzké napojení na domovský podnik, se mi zdálo nevhodné. Podolský byl zvolen do obecního výboru poprvé v roce 1870 a vydržel v něm až do roku 1886.

4. 5. Další výdělečné aktivity členů obecního výboru

Jak už jsem naznačil v předchozí kapitole, řadě členů obecního výboru plynuly příjmy i z jiných aktivit, než byla jejich hlavní profese. I na konci 19.století bylo stále důležitým ukazatelem společenské prestiže, ale v neposlední řadě i dobrou investicí, vlastnit nemovitosti. Klasickým přídomkem, který můžeme číst za jmény a povoláními libeňských zastupitelů tak je "...a majitel domu". V mnoha případech byla dokonce hlavní profese, podle níž jsem rozdělil jednotlivé zastupitele do socio-profesních skupin zcela vypuštěna a za jménem se připomínalo pouze vlastnictví domu.

U této analýzy jsem vycházel z údajů v Adresáři obce libeňské, které se vztahují k roku 1895. Libeňské zastupitele lze podle vlastnictví domu rozdělit zhruba do čtyřech skupin. Zastupitelé, kteří v Libni nevlastnili žádnou nemovitost byli výjimkou. Především to byli učitelé a ředitelé škol, ale i někteří řemeslníci a zaměstnanci továren včetně ředitele "Rustonky" Camila Ludwiga, který v Libni bydlel v podnájmu, ačkoli v Karlíně vlastnil podle

majetkového vysvědčení, které vypracovala pro neznámého žadatele libeňská obec v roce 1899, půlku domu a k tomu ještě usedlost v Šárce.¹⁷⁷

Vedle těchto lidí zde byla široká skupina především obchodníků a řemeslníků, kteří se věnovali své profesi a jediný dům v jejich vlastnictví jim sloužil hlavně k tomu, aby v něm sami bydleli a provozovali v něm živnost, i když to samozřejmě neznamená, že zbylé prostory nepronajímali. Charakteristické je, že v Adresáři jsou většinou uváděni jako spolumajitelé se svými manželkami, pokud ovšem nebyli vdovci nebo svobodní, a že bydleli v domech, které vlastnili.

Třetí skupinou jsou někteří továrníci, především majitelé velikých továren, kteří vlastnili v Libni nejvíce domů. Vůbec největším rekordmanem byl v roce 1896 s dvanácti domy Heřman Grab. Většina budov v jeho vlastnictví stála v oploceném areálu kolem usedlosti Košínska. Co do počtu domů byli na druhém místě za Grabem v roce 1896 děti továrníka Seligmana Schönbergera Eduard a Emanuela, kteří vlastnili deset domů, dále pak firma F. X. Brosche, která vlastnila sedm domů a Adolf Jellinek se šesti domy. Továrníci vlastnili v Libni především domy, kde byly umístěny provozy jejich továren, případně v menší míře pavlačové domy pro tovární dělníky.

Čtvrtou skupinou jsou ti, kteří skutečně podnikali ve stavebním ruchu, nebo jim alespoň pronájmy bytů nebo celých domů vynášely vyšší částky. Sem lze zařadit například sládka Štolce, který v Libni za tímto účelem nově vystavěl dva domy, ačkoli sám bydlel v pivovaru. Nebo továrníka Čupra, který vlastnil domů dokonce pět, ačkoli jeho továrna sídlící na Kolčavce byla malá a Čupr sám bydlel v Karlíně. Patří sem i statkář Antonín Svět, který částečně domy zdědil po předcích, ale z velikosti jeho domů a z počtu partají uváděných ve sčítacích operátech je zřejmé, že se věnoval i podnikání v tomto oboru, k čemuž měl dobré předpoklady díky vlastnictví rozsáhlých pozemků. V roce 1896 vlastnil v Libni pět domů. Do této skupiny patřil například i František Gleich nebo Josef Brada. Můžeme sem zařadit třeba i inženýra "Rustonky" Karla Dostala, který sám bydlel v domě svých příbuzných a jediný dům ve svém vlastnictví pronajímal obci jako obecní úřad, nebo Jana Kondelíka, který rovněž bydlel na jiném místě, než kde stál jeho nový činžovní dům. Oproti očekávání se mezi největšími majiteli domů neobjevují libeňští stavitelé. Pouze Robert Mischner vlastnil v Libni tři domy, z nichž nejméně dva sám postavil. Tyto domy byly v roce 1896 v držení jeho manželky a dětí. Václav Písek vlastnil dva domy, zatímco Josef Bukovský a Josef Hofman pouze jeden a Josef Utěšil dokonce žádný.

¹⁷⁷ AHMP, AML, 211, 8-2/L-23, k. 187

Příjmy z vlastnictví domu nebyly jediným vedlejším příjmem libeňských zastupitelů. Za zmínku stojí především provozování hostinců, které platilo vždy za výnosnou živnost, ačkoli hostinští to vehementně popírali. Tak například majitelé továren na likéry a na mýdlo Jan a Ottomar Hubínkovi, otec a syn, kteří oba zasedali v obecním výboru, zároveň provozovali výčep lihovin. V prosinci 1883 bylo Janu Hubínkovi povoleno také čepování vína. V důvodové zprávě, která doprovázela oznámení obecního úřadu o udělení koncese se odkazuje na výčep kořalky, kterou rodina již v Libni provozuje.¹⁷⁸ Tím byl výčep v domě č. p. 58 v Nové Libni povolený v roce 1882.¹⁷⁹ Později se počet výčepů rodiny Hubínkových ještě rozrostl. V roce 1886 tak úspěšně žádal Ottomar Hubínek o převedení koncese v domě č.p.9 a v roce 1888 o převedení své koncese k výčepu piva, vína a lihovin z č.p.181 do č. p. 150.¹⁸⁰

Podobně na vlastní výrobní závod napojili svůj hostinec i libeňští sládci Jan Štolc¹⁸¹, který převzal hostinec v zámeckém pivovaru č. p. 39 ve Staré Libni po předchozím sládkovi Rudolfo Prokšovi v roce 1888, a Karel Knobloch. Knobloch, který byl majitelem libeňského parostrojního pivovaru provozoval celou síť hostinců mimo Libeň. To všechno ovšem často bez jakékoli koncese a nebo alespoň prostřednictvím nepovoleného náměstka. Vše lze vyčíst z žádostí o výslech Karla Knoblocha, které byly doručeny na libeňský obecní úřad počátkem 80. let z pražského magistrátu. První z prosince 1881 směřovala k provozování nepovolené živnosti v domě č. p. 928 v Praze II. Následovaly v roce 1882 žádosti týkající se domu č. p. 37 v Praze I a č.p.829 v Praze II.¹⁸² Stížnosti z Prahy na nenapravitelného sládku však pokračovaly v roce 1884, kdy provozoval načerno hostinec v domě č. p. 630 v Praze I. prostřednictvím svého náměstka Jirouska.¹⁸³ Počátkem roku 1889 pak přikázalo okresní hejtmanství Karlín Knoblochův výslech kvůli nepovolenému provozování hostince v Kostelci nad Labem.¹⁸⁴ Tento výslech se však už nepodařilo provést, protože Knobloch zemřel v roce 1888. Vedle těchto nepovolených hostinců Knobloch provozoval i další povolené lokály, zejména v Praze, jak vyplývá z různých žádostí o vymáhání hudebních poplatků a podobně.

Obchodník Josef Liška, který v roce 1886 žádal o koncesi k výčepu lihovin ve svém obchodě č. p. 11 ve Staré Libni, spojil tuto činnost s provozováním dosavadní živnosti.¹⁸⁵ Naopak statkář Alois Rajm v roce 1882 a později znovu v roce 1887 pro dům č. p. 15 v Nové

¹⁷⁸ AHMP, AML, 148, 83/477, k.81

¹⁷⁹ AHMP, AML, 147, 82/212, k.66

¹⁸⁰ AHMP, AML, 151, 86/181, k.86

¹⁸¹ AHMP, AML, 4, s.147

¹⁸² AHMP, AML, 147, 82/3, k. 54

¹⁸³ AHMP, AML, 147, 82/184, k.66

¹⁸⁴ AHMP, AML, 148, 84/55, k.82

¹⁸⁵ AHMP, AML, 1, s.343

Libni¹⁸⁶, bratr starosty a obchodník se dřevem Václav Voctář pro dům č. p. 51 v roce 1889¹⁸⁷, stavitel Robert Mischner pro svůj nový dům č. p. 305 ve Staré Libni v roce 1893¹⁸⁸, majitel továrny na cementové zboží a zároveň provozovatel libeňských železitéch lázní na Kolčavce Ladislav Čupr v roce 1892 pro dům č. p. 367 na silnici do Proseka¹⁸⁹ nebo řezník a obchodník Josef Zůna v roce 1897 pro dům č. p. 225 žádali o koncesi bez vazby na dosavadní obor činnosti.

To, že dotyční obdrželi hostinskou koncesi nutně neznamenal, že tuto živnost provozovali sami. Pokud měli dostatečný důvod, jako špatný zdravotní stav, vzdálené bydliště nebo i pracovní zaneprázdněnost, mohli požádat o to, aby jejich živnost provozoval tzv. náměstek. To byl případ už zmíněného výčepů vína a kořalky Jana Hubínka, které provozovali náměstci Jan Porš v prvním případě a František Porsche v druhém. Náměstek byl schválen i Janu Štolcovi.¹⁹⁰ Dalším příkladem byl Alois Rajm, který požádal o schválení svého náměstka Josefa Šimka měsíc po obdržení hostinské koncese.¹⁹¹ V září 1891 schválila Rajmovi obecní rada nového náměstka Josefa Kokošku, bývalého a budoucího člena obecního výboru. Tentokrát je v zápise z jednání rozebrán i důvod. Rajm byl totiž otcem pěti dětí, jeho manželka a nejstarší dcera byly nemocné a sám by tak provozování živnosti nezvládl. Kdyby se musel živnosti vzdát, mělo by to pro něj, podle vyjádření obecní rady, velký dopad.¹⁹² Občas docházelo u hostinských koncesí k zcela nepřehledným situacím. Ačkoli toto přímo nesouvisí s mojí prací, tak jsem se rozhodl jeden takový případ alespoň formou poznámky pod čarou vylíčit.¹⁹³

¹⁸⁶ AHMP, AML, 4, s.116

¹⁸⁷ AHMP, AML, 2, s.32

¹⁸⁸ AHMP, AML, 147, 92/175, k.92

¹⁸⁹ AHMP, AML, 2, s.124

¹⁹⁰ AHMP, AML, 4, s.171

¹⁹¹ AHMP, AML, 1, s.400

¹⁹² AHMP, AML, 5, s. 68

¹⁹³ Tento případ souvisí s už zmíněnou živností Aloise Rajma a figuruje v něm i kameník Josef Hladký, který byl rovněž jedním z obecních zastupitelů. Hladký provozoval na počátku 80. let hostinec v už zmíněném č. p. 15 v Nové Libni jako náměstek držitele koncese trojského sládka Ludvíka Hellera, v roce 1881 byli oba několikrát pokutováni za nedovolené provozování hazardních her, nedodržování policejní hodiny a přechovávání osob pochybné pověsti. V polovině října 1882 se obecní výbor vyjádřil v prospěch převedení koncese z Hellera na nového majitele, jímž byl právě Alois Rajm, a koncese mu byla opravdu za čtrnáct dní udělena. Rajm následně požádal o to, aby byl jako jeho náměstek schválen právě Josef Hladký. Zdá se, že Hladký nějaký čas provozoval hostinec neoprávněně. Okresní hejtmanství odmítlo Hladkého s tím, že je nedůvěryhodný, protože byl už v minulosti trestán. Obecní úřad měl zároveň vyloučit Rajma a Hladkého a zjistit jak dlouho už Hladký u Rajma provozuje hostinec bez oprávnění a také informovat hejtmanství, jakým způsobem byl vyřizen příkaz k potrestání z roku 1881.

Toho se zalekl i Rajm a vyzval podle svého prohlášení učiněného na obecním úřadě Hladkého, aby odešel s tím, že bude provozovat živnost sám. Obecní úřad odpověděl okresnímu hejtmanství 21. 2. 1883 a hned následující den okresní hejtmanství zakázalo, aby Hladký dál provozoval hostinec v č. p. 15. V případě neuposlechnutí se měly hostinské místnosti zapečetit dokud se Hladký nevystěhuje. Starosta Voctář předal příkaz z Karlína Hladkému 2. 3. 1883. O šest dní později si Rajm znovu stěžoval, že Hladký se stále

Nešlo ale pouze o provozování pohostinství. Kovář Josef Pechlát si v roce 1897 úspěšně zažádal o koncesi k provozování pohřebního ústavu.¹⁹⁴ Hostinský Theodor Stein zase hodlal vyrábět a prodávat elektřinu. K tomu mu ovšem obecní výbor doporučení k udělení koncese dát odmítl s tím, že to není třeba a že stejně nemá potřebnou kvalifikaci.¹⁹⁵ Kromě těchto živností, u nichž se vyžadovalo vyjádření obce, protože byly koncesované, provozovali obecní zastupitelé řadu tzv. řemeslných živností. O udělení těchto koncesí sice není zmínka v protokolech z jednání obecního výboru nebo obecní rady, ale prostřednictvím obce byly povolení těchto koncesí zasílány starostovi živnostenského společenstva v Libni, který musel podepsat dodací list. Právě z těchto dodacích listů se dá vyčíst, kdo získal jakou koncesi. Jen namátkou jmenuji koncese zastupitelů z 80. let.¹⁹⁶ Tak například koncesi pekařskou získali v roce 1883 obchodník Alois Cikánek a v roce 1884 povozník František Zderadička. Koncesi na prodej mýdla v roce 1887 Ottomar Hubínek. Koncesi na provozování povoznictví získal v roce 1888 František Deutsch. Koncesi na prodej uhlí a dříví získal v téže roce tesař Antonín Vocetka.

Pro úplnost ještě doplním další možnost, kterou si obecní zastupitelé v Libni vydělávali, šlo například o zastupování bank a pojišťoven v obci. Takto například podle libeňského adresáře zastupoval v roce 1896 Jan Kondelík banku Slavie a tehdejší starosta Alois Cikánek První český c.k.priv.ústav ku vzájemnému pojištění proti škodám z ohně a krupobití. Je pikantní, že v této době jakožto starosta uzavíral za obec řadu pojistných smluv na obecní budovy právě s tímto ústavem, tedy sám se sebou.¹⁹⁷

nevystěhoval a nyní provozuje hostinec prostřednictvím neznámé osoby jménem Vít, kterou mu zaslal sládek Heller a žádal obecní výbor, aby zasáhl tak, jak mu bylo přikázáno z okresního hejtmanství. V dalším dopise z 10. 3. starosta líčil okresnímu hejtmanství, jakým způsobem proběhlo 9. 3. šetření na místě. Komise zjistila, že Hladký provozuje vedle hostince řeznický krámk, ale pivo čepuje řečený Vít Tyle, který je podle předloženého potvrzení z okresního hejtmanství náměstkem sládka Hellera. K tomu Rajm předložil svoji koncesi a popřel, že by někomu povolil, aby v jeho domě čepoval pivo. Sládek Heller měl prý koncesi za předchozího majitele, ale tím, že dům koupil Rajm, jeho koncese pozbyla platnosti. Heller se kromě toho vyjádřil, že mu Hladký, kterému hostinec po nějakou dobu pronajímал Rajm, dal hostinec do podnájmu. Rajm na to odpověděl, že pronajímал hostinec Hladkému pouze pro jeho osobu. Okresní hejtmanství vyřešilo radikálně celou nepřehlednou situaci 10. 4. 1883, kdy zakázalo, aby Rajm, Hladký, Heller nebo Tyle provozovali v domě hostinec, měly se zabavit všechny zásoby v hostinci a kdokoli by tomu bránil, měl být hnán k odpovědnosti. Výkon rozhodnutí provedla obec 17. 5., všechny zásoby piva byly vráceny sládkovi Hellerovi, aby se nezkazily a všem zúčastněným bylo zakázáno provozovat hostinec v domě č. p. 15(AHMP, AML, 148, 83/81, k. 76)

Rajm dostal znovu koncesi až v roce 1887 a Josef Hladký zanechal provozování hostinské živnosti a věnoval se kamenictví. Nicméně v oboru nadále podnikala jeho žena Anna, která vedla hostinec v č. p. 113 v Nové Libni.(AHMP, AML, 1, s. 387) Na Hladkého provinění živnostenské přestupky si později vzpomněli autoři už zmíněné stížnosti proti jeho zvolení do obecního výboru v roce 1886.(AHMP, AML, 4, s. 45)

¹⁹⁴ AHMP, AML, 7, s. 95

¹⁹⁵ AHMP, AML, 2, s. 299

¹⁹⁶ AHMP, AML, 147, 82/160, k.65-66

¹⁹⁷ AHMP, AML, 228, 11-1/IV-6, k. 214

4. 6. Výše přímých daní placených členy obecního výboru

Výše placených přímých daní je jedním ze základních ukazatelů majetkových poměrů členů obecního zastupitelstva. Většinou se tyto údaje získávají z volebních seznamů, které ovšem v případě Libně bohužel nejsou k dispozici. Proto jsem musel sáhnout k jinému prameni, kterým jsou soupisy soudních porotců trestního soudu za léta 1881 - 1893. Seznamy se sepisovaly každý rok, ale revize výše odváděných daní u některých osob se zřejmě prováděla pouze každý druhý rok. Na žádost mohl být každý ze seznamu vyškrtnut. Proto někteří porotci v seznamech nejsou vůbec, nebo chybí v některých letech.

Počty domů členů obecního výboru a výše jejich přímých daní

jméno	domy (1895)	přímá daň (1892) ve zl.	jméno	domy (1895)	přímá daň (1892) ve zl.	jméno	domy (1895)	přímá daň (1892) ve zl.
BRADA	3	127	JELLINEK L.	1	118	RULF	1	99
BROSCHÉ	7	/	JIRÁSEK	0	/	RYBA	1	49
BUKOVSKÝ	1	91	JUNGMANN	1	119	SCHÖNBERGER B.	3	301
CIKÁNEK	2	185	KARLOVSKÝ	1	37	SCHÖNBERGER S.	/10/	259
ČERVENKA	1	56	KEFURT	1	170	SRB Adolf	0	/
ČIŽEK	1	/	KLIKA	/	51*	STEIN	2	/
ČUPR	5	27****	KNOBLOCH	/	1832***	STEINER	1	83
DĚDINA	/1/	37**	KOKOŠKA	1	114	STROM	/	86*
DEUTSCH	2	87	KONDELÍK	1	10	SVĚT A.	5	320
DOSTAL	1	252	KOPŘIVA	/	19****	SVĚT V.	/	297*
DRŽKA	0	12***	KUBÁK	0	/	ŠEBEK J.	1	49*
DVOŘÁK	/	35****	LAHODA	/1/	42****	ŠEBEK T.	0	/
ECKSTEIN	/	456****	LIŠKA	1	212	ŠOUTA	1	86
ENGLÄNDER	2	346	LUDWIG	0	405	ŠTICHA	1	111
FILIP F.	1	/	MACHÁČEK	0	42	ŠTOLC	2	354
FRITZ	0	/	MALÁN	/1/	44*	URBACH	1	/
GLEICH	2	121	MAŠÍN	1	80	UTĚŠIL	/	19****
GRAB	12	/	MISCHNER	3	270****	VÁLEK	1	29
HANUŠ	0	/	MÜLDNER	1	156	VESELÝ	2	186****
HAVLINA	1	38***	NAUMANN	2	/	VOCETKA	/	81
HEJTMÁNEK	0	/	NOVOTNÝ	/	214	VOCTÁŘ J.	1	178***
HLADKÝ	1	45	PÁV	0	/	VOCTÁŘ V.	1	120****
HOFMAN	1	/	PECHLÁT	1	/	VONDŘICH J.	/	22
HOMOLKA	1	90	PERUTZ	/	/	VONDŘICH V.	1	/
HRÁČEK	0	/	PETRÁK	0	21	WAGNER	1	136
HRUŠKA	1	103	PINZ	1	/	WALTER	2	103
HUBÍNEK J.	2	448	PÍSEK	/2/	270**	WEISS	/	133**
HUBÍNEK O.	2	82	PRÁŠIL	1	/	ZDERADIČKA	1	107
JARÝ	0	/	PULCHART	1	116	ZUNA	1	154
JELLINEK A.	6	337	RAJM	0	154	ŽENÍŠEK	1	80

Zdroj: AHMP, AML, 147, 82/952, k. 70; Ladislav Hubený, Adresář obce libeňské, Libeň 1896

Vysvětlivky: * -údaj za rok 1882; ** -údaj za rok 1884; *** -údaj za rok 1886; **** -údaj za rok 1888;

/x/-domy ve spoluvlastnictví dědiců; / -údaj se nepodařilo zjistit

Výše daní byla u některých zastupitelů v jednotlivých letech velmi proměnlivá. Například stavitel Josef Bukovský v roce 1882 měl zaplatit na daních 19 zl. a 40 kr. O dva roky později to bylo ale už 94 zl. a 64 kr. Truhlář Florian Hruška zase v roce 1884 platil 13 zl. a 25 kr. daní, ale o dva roky později to bylo už 103 zl. a 4 kr. Stavitel Robert Mischner zažil asi vůbec největší skok, když v roce 1884 měl na daních zaplatit 19 zl. a 4 kr. a o dva roky později 198 zl. Jedním z důvodů těchto skoků bylo zřejmě to, že dotyčný postavil v obci dům, z kterého platil činžovní daň a nebo, že začal s novým podnikáním.

Vůbec největším daňovým poplatníkem v obci byl majitel pivovaru Karel Knobloch. V roce 1886 odváděl na daních 1832 zl. a 76 kr. Tato suma byla mezi libeňskými zastupiteli zcela výjimečná. Druhý největší poplatník, továrník Leopold Eckstein, platil v tom samém roce 450 zl a 24 kr. S ním se mohli rovnat ještě továrník Jan Hubínek a ředitel továrny Camil Ludwig, kteří také platili daně přes 400 zlatých.¹⁹⁸

4. 7. Úroveň bydlení členů obecního výboru

Při sledování úrovně bydlení členů obecního výboru jsem vycházel ze sčítacích operátů z roku 1900. Ve sčítacích operátech měl každý majitel domu vyplnit rozměry jednotlivých bytů. V bytech se rozlišovaly pokoje, předpokoje, komory a kuchyně. Právě zde byl často kámen úrazu. Zvláště rozlišování pokojů a předpokojů nebylo vůbec jednoduché. Navíc řada bytů byla spojena s živnostmi. Vměstnat provozní místnosti do některé z nabízených kolonek pak bylo dost obtížné. Například hostinský Antonín Veselý uvedl, že jeho byt má 2 pokoje, 2 komory a kuchyň. Za každou číslici pak uvedl, co má na mysli. Za pokoje označil obytný pokoj v patře a hostinec. Do kolonky komora pak započítal jednu skutečnou komoru v patře, ale vedle toho také taneční sál v přízemí (!).¹⁹⁹ Někde navíc není zřejmé, jestli dotyčný provozní místnosti do počtu místností už započítal nebo ne. Celkový obraz o bydlení členů obecního výboru tak může být dosti zkreslen.

Úroveň bydlení členů obecního výboru v roce 1900 byla různorodá. Vůbec nejhůře bydleli členové obecního výboru, kteří se živili řemeslem. O něco lépe na tom byli obchodníci a hostinští. Vůbec nejčastěji žili tito zastupitelé v dvoupokojových bytech s kuchyní a maximálně dvěma předpokoji nebo komorami. Pokud žili ve větších bytech, tak to bylo kompenzováno buď tím, že s bytem byla spojena dílna nebo obchod, takže přesný počet

¹⁹⁸ AHMP, AML, 147, 82/952, k. 70

¹⁹⁹ AHMP, VSL 1900, k. 519

obývaných místností nelze často určit, a nebo v bytě žilo větší množství lidí. Kameník Josef Hladký žil například v pětipokojovém bytě v domě č. p. 113 v Nové Libni, čímž by úroveň bydlení mohl řadit mezi libeňské továrníky. Je ale třeba se podívat i na to, že byt obýval se svojí manželkou, šesti syny, dcerou, kočím a služkou. Zároveň v bytě provozoval nejen on svoji kamenickou živnost, ale dokonce manželka Anna hostinec.²⁰⁰

**Velikost bytů členů obecního výboru z let 1880-1901 podle výsledků sčítání lidu
z 31. 12. 1900**

velikost bytu (pokoje+kuchyň)	počet domácností obecních zastupitelů
1+1	2
2+1	20
3+1	9 (Brada, Fritz, Hubínek O., Pinz, Ryba, Srb, Steiner, Voctář J., Voctář V.)
4+1	8 (Dostal, Jarý, Jungmann, Kefurt, Liška, Ludwig, Macháček, Rajm)
5+1	4 (Hladký, Hejtmánek, Jellínek L., Schönberger B.)
6+1	1 (Svět)
7+1	0
8+1	1 (Jellínek A.)

Výjimečně žili obecní zastupitelé i v bytech menších. V jednopokojovém bytě bydleli pouze dva. Zatímco barvíř kůží Antonín Rulf žil ve svém domě č. p. 440 ve Staré Libni zcela sám, tak truhlář Florián Hruška taktéž ve svém domě č. p. 186 ve Staré Libni a ve stejně velkém bytě bydlel spolu s manželkou, čtyřmi dětmi a třemi uční.²⁰¹ Na druhé straně lepší úroveň bydlení, tedy třípokojové byty, měli například Josef a Václav Voctářovi, materialista Otokar Fritz nebo pekaři a krupaři Josef Brada a Adolf Srb.²⁰² Ještě o pokoj více pak měly byty hostinských Aloise Rajma a Václava Kefurta, pekaře Antonína Jungmanna a obchodníka Josefa Lišky.²⁰³ Nutno nicméně dodat, že kromě bratrů Voctářových a Otokara Fritze provozovali všichni výše zmínění ve svých bytech také svoje živnosti.

²⁰⁰ AHMP, VSL 1900, k. 518

²⁰¹ AHMP, VSL 1900, k. 505 a 512

²⁰² AHMP, VSL 1900, k. 503, 504, 506 a 511

²⁰³ AHMP, VSL 1900, k. 506 a 511

Kupodivu lepší úroveň bydlení než většina obecních zastupitelů – řemeslníků měli obecní zastupitelé - učitelé. Zatímco ředitel školy Augustin Kubák žil s manželkou a dvěma dětmi v dvoupokojovém bytě, tak ředitel průmyslové pokračovací školy Jan Jarý měl byt čtyřpokojový s předpokojem a učitel Ladislav Hejtmánek dokonce byt o pěti pokojích. Vzhledem k tomu, že Hejtmánek si mohl zároveň dovolit zaměstnávat služku a kojnou, je zřejmé, že jeho příjmy nemohly plynout pouze z učitelského platu.²⁰⁴ Ve velikých bytech bydleli i úředníci továren. V jejich domácnostech, stejně jako v domácnostech učitelů, navíc nežilo tolik osob jako v mnoha domácnostech řemeslníků nebo obchodníků. Karel Dostal bydlel ve čtyřpokojovém bytě pouze se sestrou a služebnou. Josef Macháček ve stejně velkém bytě bydlel dokonce sám.²⁰⁵

Vůbec největší byty obývali se svými rodinami továrníci. Co do velikosti bytu se s nimi mohl rovnat snad jen statkář Antonín Svět. Vůbec největší byty měli židovští majitelé jircháren. V Židovském Městě stála vila Adolfa Jellinka, který s osmipokojovým bytem drží libeňské prvenství. Pětipokojové byty měly Bedřich Schönberger a Ludvík Jellinek. Vzhledem k tomu, že Ludvík Jellinek stejně jako jeho jmenovec Adolf bydlel v areálu svého závodu v honosné vile, lze předpokládat, že jeho byt byl ještě větší. Zvláště, když označil vedle pěti pokojů i dalších pět předpokojů a jednu komoru, což bylo značně neobvyklé a je proto pravděpodobné, že to, co jiní označovali jako pokoj označil Jellinek jako předpokoj.

Při porovnání velikosti bytů členů obecního výboru v Libni a v Moravské Ostravě jsou vidět veliké rozdíly. Zatímco v Libni bydleli obecní zastupitelé většinou v bytech dvoupokojových, tak v Moravské Ostravě takto v roce 1910 bydlel jediný člen obecního výboru. Naopak se zde v mnohem větší míře objevují byty větší než pětipokojové, tedy pravděpodobně vily. Je to dáno zřejmě tím, že ostravští zastupitelé patřili častěji ke vzdělanostním nebo podnikatelským vrstvám, zatímco v Libni měli stále největší podíl v obecním výboru drobní živnostníci.²⁰⁶

Důležitým ukazatelem životní úrovně komunálních elit je počet služebnictva v domácnosti. Zaměstnávání jedné případně více služebných patřilo k normálnímu životnímu standardu komunálních elit. I zde je problém, koho započítat mezi služebnictvo. Vycházel jsem z toho, že mezi služebnictvo patří ten obyvatel bytu, který byl k majiteli bytu v zaměstnaneckém poměru a poskytoval služby, které přímo souvisely s bytem (např. služka, hospodyně, domovník, zahradník) nebo majitelem a jeho rodinou (kuchařka, kojná, kočí).

²⁰⁴ AHMP, VSL 1900, k. 509 a 513

²⁰⁵ AHMP, VSL 1900, k. 505 a 511

²⁰⁶ Pavel Kladiwa, *Obecní výbor...*, s. 68

Nezapočítával jsem naopak nejrůznější rodinné příslušníky, učně, tovaryše, dělníky, nocležníky, podnájemníky, hosty apod. Zvláště v rodinách řemeslníků měly služby i úkoly týkající se živnosti, tím se odlišovaly od rodin továrníků, úředníků nebo učitelů.

Zaměstnávání služebnictva v domácnostech členů obecního výboru z let 1880-1901 podle výsledků sčítání lidu z 31. 12. 1900

počet služebnictva	počet domácností obecních zastupitelů
0	17
1	18
2	7 (Hejtmánek, Svět, Brada, Kefurt, Hladký, Gleich, Srb)
3	2 (Jellínek A., Hubínek O.)
4	1 (Jellínek L.)

Nejvíce služebnictva opět zaměstnávali libeňští továrníci. Ludvík Jellínek zaměstnával vedle kuchařky a služebné ještě zahradníka a kočího, kteří bydleli s rodinami v přízemí jeho vily. Podobně Adolf Jellínek zaměstnával vedle služby a kuchařky ještě domovníka bydlícího také v přízemí továrníkovi vily. Mezi továrníky se nicméně našli i takoví, v jejichž domácnosti bychom služební personál hledaly marně. V případě barvíře kůží Josefa Steinera, který bydlel v bytě spolu s pěti syny a třemi dcerami, z nichž dvě byly nevlastní, vykonávaly úkoly služebné zřejmě právě jeho dcery.

Ačkoli zaměstnávání služebných patřilo k normálnímu životnímu standardu středních a vyšších vrstev, tak řada libeňských zastupitelů služebnou neměla. U většiny z nich to bylo zřejmě dáno sociálními důvody. Nicméně se objevovaly i případy, kdy dotyčný služebnou neměl (nebo alespoň s ním nebydlela ve stejném bytě), i když by pro něj zřejmě nebyl problém ji zaplatit. To je případ Josefa Macháčka, který žil sám v čtyřpokojovém bytě nebo materialisty Fritze, který obýval s manželkou a dvěma dětmi byt třípokojový. Je pravděpodobné, že k těmto lidem služebná docházela.

Vedle velikosti bytu a počtu zaměstnávaného služebnictva je dalším důležitým ukazatelem počet a okruh osob, které se v bytě zdržovaly. V některých případech byl poměr osob obývajících byt k počtu pokojů podobný jako v rodinách obyčejných dělníků. V první řadě je třeba se zmínit o širokém spektru rodinných příslušníků. V některých bytech žily tři generace příbuzných. V bytě obchodníka Františka Gleich bydleli rodiče na výminku.

Hostinský Antonín Veselý naopak poskytl útočiště své ovdovělé dceři s dvěma vnuky.²⁰⁷ V bytech také často bydleli zaměstnanci majitele, kteří mu pomáhali v řemesle nebo v obchodě. Obvyklé bylo, že v domě mistra bydleli učni a tovaryši. Někteří obecní zastupitelé si navíc brali podnájemníky. V bytě kartáčníka Václava Štíchy takto například bydleli 4 dělníci.²⁰⁸ Ředitel školy Jan Jarý měl zase v podnájmu mladého učitele. Vzít na byt podnájemníka bylo i určitým řešením pro vdovy po členech obecního výboru, které si po smrti manžela chtěly udržet stejný byt. To je třeba případ vdovy po staviteli Bukovkém Barbory, která bydlela s třemi dcerami, tetou a učitelem na podnájmu v třípokojovém bytě.²⁰⁹

**Bydliště členů obecního výboru z let 1880-1901 podle Adresáře obce libeňské
z roku 1896**

Palackého třída	19
Stará Libeň (bez Palackého tř.)	28
Nová Libeň	12
Židovské Město	1
Malé Holešovice	3
Praha, Karlín, Vinohrady	7

Důležitým znakem postavení bylo i umístění bytu v obci. Symbolem sociálního statusu komunálních elit bylo i udržování určitých sociotopografických distinkcí v bydlení v rámci obce.²¹⁰ Členové obecního výboru tak své činžovní domy postavené na periferii obce často neobývali a dávali přednost, stejně jako zastupitelé, kteří nevlastnili žádný dům, bydlení v nájmu na prestižních místech, jako byla především Palackého třída (později Primátorská) ve Staré Libni a její bezprostřední okolí. Kromě toho některé domy platily za zvlášť exkluzivní adresy. Jen tak si lze vysvětlit, že v nepříliš velkém domě starosty Josefa Voctáře na Palackého třídě bydleli ve třípokojových bytech ještě obecní lékař a zastupitel Jan Ryba a důchodní Václav Holeček.

²⁰⁷ AHMP, VSL 1900, k. 512 a 519

²⁰⁸ AHMP, VSL 1900, k. 517

²⁰⁹ AHMP, VSL 1900, k. 512

²¹⁰ Hans Heiss – Hannes Stekl – Peter Urbanitsch, Zusammenfassung..., s. 485

5. "Česká obec" Libeň

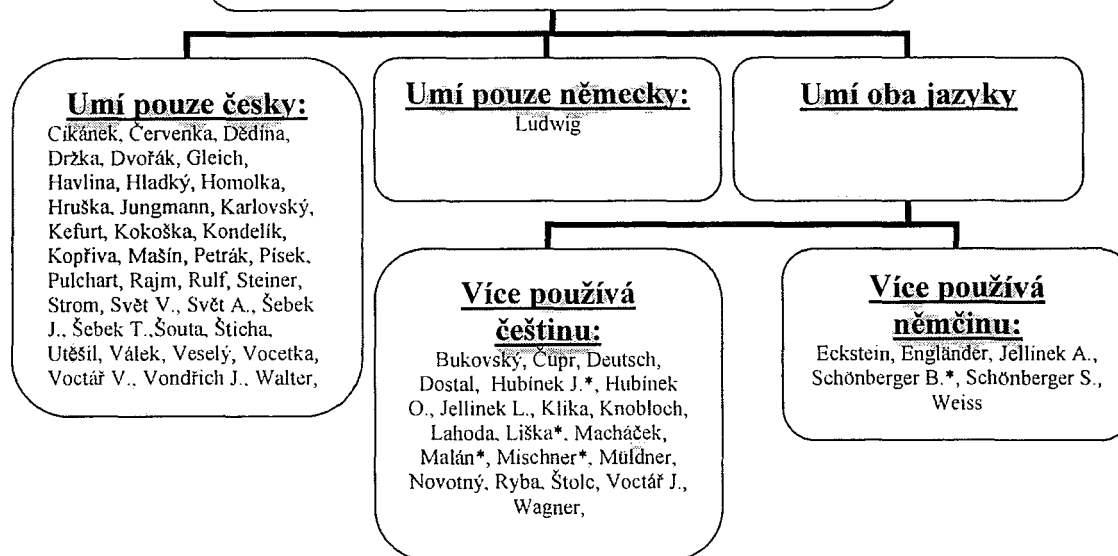
5. 1. Národnostní struktura členů obecního výboru

Jako základní pramen pro určování národnosti členů obecního výboru jsem použil údaje o obcovací řeči ze soupisu soudních porotců, které se mi podařilo najít pro léta 1880-1893. V těchto seznamech lze najít většinu členů libeňského obecního výboru. Vedle jména, věku a výše placených dani zde lze nalézt i údaje o tom, jaký jazyk umí a jaký nejvíce používají. To činí tento pramen zajímavějším než údaje ze sčítacích operátů, které jsem analyzoval pro rok 1900, v nichž je uvedena pouze obcovací řeč a navíc je jejich fond neúplný. Jak v seznamech porotců, tak ve sčítacích operátech chybí lidé, kteří nebydleli ve sledovaném období v Libni. Jednalo se hlavně o továrníky bydlící v Praze a o zastupitele, kteří se do Libně přistěhovali až po roce 1893 (u seznamů porotců) a zároveň se odstěhovali nebo zemřeli před prosincem 1900 (u sčítacích operátů). V seznamu porotců navíc chybí libeňští učitelé.

V seznamech porotců většina zastupitelů tvrdila, že ovládá pouze češtinu. U řady z nich šlo ale spíše o politickou demonstraci, protože znalost němčiny byla v jejich oboru nezbytná. Jako svůj hlavní jazyk používali němčinu na počátku 80. let především libeňští židovští továrníci. Ředitel "Rustonky" Kamil Ludwig jako jediný ze zastupitelů uvádí, že ovládá pouze němčinu. Ludwig uvedl němčinu jako svoji obcovací řeč i při sčítání lidu v roce 1900. Německy mluvící byli i další členové obecního výboru, kteří se ovšem v seznamu neobjevují, protože bydleli v Praze. Zatímco u Antona von Görner nelze říci, jestli ovládal i češtinu, tak Friedrich Brosche česky uměl, jak lze zjistit z několika dopisů s jeho podpisem zaslaných starostovi, v nichž se omlouvá ze sezení obecního výboru. Podobným případem jako Brosche byl zřejmě i továrník Hermann Grab. Naopak továrník Emanuel Urbach, pravděpodobně používal více češtinu, jeden čas byl totiž funkcionářem českého libeňského spolku Občanská beseda.

**Znalost a preference jazyků mezi členy
obecního výboru podle seznamů soudních
porotců.**

Zdroj: AHMP, AML, 149, 84/954, k.70

* Ve sledované době došlo ke změně v preferovaném jazyku.

V seznamech porotců, které vznikaly každý rok se objevují i některé změny. Například Jan Hubínek od roku 1884 o sobě uváděl, že ovládá oba jazyky a oba používá stejně, i když do té doby používal víc češtinu. U stavitele Mischnera a továrníka Malána podobně došlo k tomu, že původně je u jejich jména uvedena pouze čeština. Po dvou letech jsou zde napsány oba jazyky s tím, že užívají hlavně češtinu. U obchodníka Josefa Lišky je v roce 1880 a 1881 uváděna jako hlavní jazyk němčina, od roku 1882 čeština. V tomto případě se jednalo v letech 1880 a 1881 zřejmě o omyl. Opakoval se proto, protože revize seznamů byla prováděna pouze každé dva roky.

Obzvláště zajímavé jsou údaje o židovských továrnících, u nichž jsem původně předpokládal jako obcovací řeč spíše němčinu. Toto očekávání se nicméně ukázalo jako chybné. Právě ve sledovaných dvaceti letech došlo k přeměně jazykových preferencí u většiny z nich. Jestliže tak v seznamech porotců uváděl Adolf Jellínek stabilně němčinu jako více používaný jazyk, tak během sčítání lidu z roku 1900 se přihlásil k češtině. Bedřich Schönberger používal více němčinu až do roku 1886. Od tohoto roku se ale nadále hlásil k češtině a dokonce působil v orgánech politického spolku Občanský klub a patřil k vůdčím osobám libeňské organizace Národní jednoty českožidovské v Praze.²¹¹ K němčině se hlásil i další libeňský továrník Seligman Schönberger. Kvůli jeho smrti před rokem 1900 sice nelze

²¹¹ NA, ČM 1884-1900, 30/213/284, k. 4166

určit, jestli on sám se hlásil v pozdějších letech k češtině, ale zcela jistě tak činil jeho syn Eduard, který po něm převzal továrnu.

To jestli továrníci skutečně začali více používat češtinu zůstává nicméně otázkou, kterou prohlubuje i případ továrníka Ludvíka Jellinka, který se jako jediný z židovských továrníků uvedl jako obcovací řeč češtinu už od první chvíle, kdy se objevil v seznamech porotců. Podle sčítacího operátu jeho domácnosti pocházela však Jellinkova manželka z vídeňské židovské rodiny a jako obcovací řeč uvedla němčinu.²¹² Jellinek tedy pravděpodobně musel na svoji manželku mluvit německy, což předurčovalo i hlavní jazyk užívaný v jeho rodině. V jeho případě by tedy spíše měla být uvedena v kolonce obcovací řeč němčina. Přihlášení se k češtině tak muselo být spíše gestem, kterým se Jellinek společensky a politicky identifikoval s Čechy. Jellinkův případ byl shodný s případem pražského židovského obchodníka Bohumila Bondyho o němž píše Gary B. Cohen ve své práci o Němcích v Praze. Bondy, věrný příznivec staročeské strany, se hlásil při sčítání lidu v roce 1890 i s celou rodinou k češtině a pouze jeho manželka, která pocházela rovněž z Vídně, uvedla jako obcovací jazyk němčinu, protože češtinu prostě neovládala.²¹³

Naprostá většina členů obecního výboru tedy preferovala češtinu, to byla taky jednacím jazykem obecního výboru. Přesto v něm zaznívala občas i němčina, jak vyplývá z volných návrhů některých zastupitelů. Němčina v obecním výboru "české obce" byla trnem v oku většině zastupitelů. Tak například prosinci 1894 si na to, že někteří zastupitelé používají při jednání němčinu, stěžoval továrník Jan Hubínek.²¹⁴ O dva roky později v prosinci 1896 si na totéž stěžoval jeho syn Ottomar Hubínek. Jako řešení navrhl vypracování jednacím řádu obecního výboru s výslovným ustanovením, v němž by byla jako jediný jednacím jazyk označena čeština.²¹⁵ Nešlo ovšem pouze o němčinu v sezení obecního výboru. Po zastupitelích bylo vyžadováno, aby němčinu nepoužívali při jakémkoli výkonu své pravomoci. V říjnu 1900 tak oznámil František Filip v sezení obecní rady, že na jedné komisi konané na Pelci-Tyrolce mluvili někteří členové obecního výboru německy a žádal starostu, aby to napříště zakázal.²¹⁶

5. 2. Prezentace Libně jako "české obce" a škola Schulvereinu

Cílem národnostní politiky obecního výboru bylo dosáhnout toho, aby byla Libeň vnímána jako čistě česká obec, která se dokázala vypořádat se všemi germanizačními tlaky.

²¹² AHMP, VSL 1900, k. 510

²¹³ Gary B. Cohen, *Němci v Praze 1861-1914*, Praha 2000, s. 74

²¹⁴ AHMP, AML, 2, s. 197

²¹⁵ AHMP, AML, 2, s. 270

²¹⁶ AHMP, AML, 8, s. 33

Periodicky se tak například opakovaly výzvy k deklaratornímu odmítnutí zadávání obecních zakázek německým firmám, přesně podle hesla “svůj k svému“. Nutno dodat, že tyto výzvy nevycházely pouze z národnostních pohnutek, ale jejich autory byly často libeňští řemeslníci, kteří se pravděpodobně chtěli tímto způsobem zbavit konkurence. Národnostní pohnutky však nepochybně stály u zrodu řady petic obecního výboru na podporu českého státoprávního programu, v nichž nebylo nikdy opomenuto označit Libeň za ryze českou obec.

Přes tuto prezentaci ale Libeň čistě českou obcí nebyla. Především tu byli libeňští továrníci a s nimi i velká část úředníků v jejich podnicích. Pěkně to vyjádřil Libeňský věstník v reakci na jedno takové prohlášení obecního výboru: „...Prý je Libeň zcela česká, ale stačí se podívat do adresáře – Rustonka, Brosche, Grab, Perutzové, Weider, Stein, Urbach, Lanna, Fuchs, Klein, Schönbergerové, Jellinkové. České továrníky lze spočítat na prstech. Jmenovaní jsou buď Němci nebo německy smýšlející židé.“²¹⁷

Vedle libeňských továrníků byla druhým důležitým německým elementem libeňská škola Schulverein. Libeňsko-vysočanská odnož spolku Schulverein se poprvé za předsednictví Antona von Görnera sešla koncem roku 1883 v německém Casinu v Praze.²¹⁸ Samotná škola začala fungovat od září 1884. V roce 1893 ji navštěvovalo 196 dětí, zatímco do českých škol v Libni docházelo 2644 dětí.²¹⁹

Pro Libeň měla nicméně tato škola jeden výrazně pozitivní přínos. Libeňští zastupitelé totiž začali mnohem více pozornosti věnovat školství. Bylo by totiž ostudné, kdyby byly děti nuceny navštěvovat německou školu proto, že česká obec není schopna zajistit kvalitní české školy. Když chtěla Libeň v roce 1885 řešit problémy s placením školného Žižkovem za chudé děti z žižkovských domů, které docházely do libeňských škol, tak vše bylo doplaceno až po výhrůžce, kterou do výzvy protlačil člen místní školní rady Karel Dostal, že děti budou z libeňských škol vyloučeny a žižkovští zastupitelé budou zodpovědní za to, že děti začnou navštěvovat školu Schulverein.²²⁰

Vznik této školy byl i impulsem ke vzniku některých spolků. Libeňský učitel Ladislav Verner takto vzpomínal na poradu čtyř mladých učitelů ve společném bytě z níž vyvstala myšlenka na založení Sokola: „...Poté co byl v roce 1880 povolen vídeňskými úřady germanizační odbojný spolek Schulverein. My, mladí učitelé, jsme s úžasem hleděli, jak v čistě českých místech a nyní i předměstích Prahy – v Holešovicích, Libni, Žižkově, Smíchově i v Karlíně a na Královských Vinohradech – rostou německé školy jak houby po

²¹⁷ *Libeňský věstník*, 15. 9. 1899

²¹⁸ NA, PŘ II, SK II 79 - 1, k. 319

²¹⁹ AHMP, AML, , 173, 3-1/3, k. 97

²²⁰ AHMP, AML, 1, s. 297

dešti. Nezapomeňme, kterák před padesáti lety roztahovala se němčina na úřadě v Libni, kdy obecní tajemník JUC. Václav Klazar (2. starosta Sokola) dává vyvěsit na dveře obecního úřadu tabulku s nápisem: Mluvte česky! Kdo se za svůj jazyk stydí, hoden potupy všech lidí!²²¹

Druhým "obránným" spolkem namířeným proti libeňskému Schulvereinu byla libeňská odnož Ústřední matice školské, spolku, který byl založen jako protiváha Schulvereinu a měl podobně jako on za cíl zakládání národních škol pro české národnostní menšiny v majoritně německých oblastech. V Libni byla založena v polovině roku 1885 a její činnost spočívala především v pořádání tzv. matičních slavností, které kromě vlastenecko-společenské úlohy sloužily především k získávání peněz na zřizování matičních škol. Vedle příspěvků na národní školy zasílal přímo obecní výbor subvence českým spolkům působícím na územích s německou majoritou.

Na založení školy reagovala ještě v září 1884 Občanská beseda (v té době ještě nebyla přeměněna v politický klub) dopisem obecnímu výboru. Navrhovala, aby obec podpořila petici návrh zákona profesora Jana Kvíčaly, který měl zabránit přijímání dětí do německých škol a zároveň nařizoval zřízení národnostních škol tam, kde je alespoň 40 dětí dané národnosti. Petice byla nakonec podána zemskému sněmu obecní radou, protože obecní výbor ji nestihl odsouhlasit před koncem zasedání zemského sněmu. Bylo k ní ještě dopsáno, že školy Schulvereinu mají za cíl pouze poněmčování a tím ničí smír mezi národy. Obecní beseda se v dalším dopise adresovaném obecnímu výboru zavázala, že bude konat na podporu chudých školních dětí divadelní představení. Zároveň požadovala zrušení školního v libeňské mateřské škole, protože i to vedlo rodiče k odkládání dětí do mateřské školy Schulvereinu, která působila při jeho škole obecné.²²²

Tomáš Ronek, člen obecního výboru, učitel a ředitel mateřských škol v Libni v tomto duchu psal v září 1886 libeňské obecní radě. Ronek upozornil ve svém dopise na přeplněné mateřské školy, kde v jednom ze třech oddělení na jednu pěstounku připadalo i více než 100 dětí, ačkoli podle předpisu jich měl být maximálně 40. Pokud by se měl předpis dodržet, muselo by být více jak 100 dětí vyloučeno, což by bylo z národnostního hlediska nemoudré, protože by rodiče děti umístily zdarma do mateřské školy Schulvereinu.²²³

Libeňské elity ovšem apelovaly i přímo na rodiče. Týden před začátkem školního roku v roce 1891 tak nechaly vytisknout a rozvěsit po Libni prohlášení, které podepsali Josef

²²¹ Ladislav Verner, *Prameny sokolství v Libni*, In. *TJ Sokol Praha-Libeň 1884-1934*, Praha 1934, s. 3

²²² AHMP, AML, 149, 84/160, k. 83

²²³ AHMP, AML, 150, 85/173, k. 83

Voctář, František Deutsch, Antonín Jungmann a Alois Cikánek. V prohlášení líčí program výuky na libeňských školách a zaručují se za to, že je kvalitní a později není problém ve studiu pokračovat například v Karlíně. Varují české a především židovské rodiče, aby neposílaly své děti, jejichž mateřským jazykem je čeština, do německé školy, kde se odcizí svému jazyku i národu. Dítě potom otupuje a pustne v srdci, protože ani nerozumí slovům katechety. Někteří rodiče dávají děti do německé školy proto, že nemusí nic platit, jiní zase proto, aby se děti naučily dobře německy. O obojí je postaráno i v české škole, kde chudí nemusí platit a dostávají zadarmo všechny pomůcky, šaty i obuv. Toto prohlášení je zakončeno básní kněze Boleslava Jablonského, která končí verši: Avšak zlosyn nejstrašnější/jakého zná příroda/zlosyn ze všech nejhrůšnější/je vrah svého národa.²²⁴

Školu Schulvereinu se však nepovedlo dovést k úpadku ani po zrušení školného v obecních školách v roce 1893.²²⁵ Spíše naopak. V říjnu 1900 si radní František Filip stěžoval na rostoucí počet dětí, které školu navštěvují. Obával se, že možná už příští rok bude muset obec převzít školu do vlastní správy. Navrhoval, aby se více působilo na rodiče a za tím účelem, aby se vypracoval seznam všech dětí, které do školy chodí.²²⁶

Jednu z možných forem tohoto nátlaku můžeme sledovat u žádosti židovského obchodníka Adolfa Kohna o domovské právo z roku 1887. Žádost byla nejprve odmítnuta právě s poukazem na to, že posílá své děti do německé školy. Vysvětlení podal za něj v sezení obecní rady továrník Schönberger, který byl Kohnovým kolegou z výboru libeňské židovské obce. Kohn prý posílal děti do německé školy proto, protože se nemohl před čtyřmi roky, kdy přišel do Libně, domluvit s řídícím učitelem Ronkem. Obecní rada nakonec souhlasila s přijetím do obecního svazku, ale pod podmínkou, že před obecním úřadem prohlásí, že už nebude své děti do německé školy posílat. Pouze jeho syn Eduard, který měl nastoupit už do páté třídy mohl v docházce pokračovat.²²⁷

Vedle nátlaku na rodiče zde byl například i tlak obce na hostinské, aby nepropůjčovali své místnosti ke slavnostem Schulvereinu. V červnu 1896 přesvědčoval starosta Cikánek a radní Jungmann Václava Voctáře, který slíbil propůjčit svůj hostinec k pořádání slavnosti Schulvereinu, aby dohodu vypověděl. Na návrh radního Kondelíka pak zaslala obecní rada žádost na policejní ředitelství v Praze, aby slavnost byla jakožto provokace zakázána.²²⁸

²²⁴ AHMP, AML, 184, 4-3/5, k. 119

²²⁵ Libeň byla jednou první obcí v pražské aglomeraci, která k tomuto kroku sáhla. Důvodem vedle konkurence školy Schulvereinu byla i složitost vybírání tohoto poplatku spojená s obtížným zkoumáním majetkových poměrů rodin žáků a relativně nízkým výnosem. (AHMP, AML, 2, s. 127)

²²⁶ AHMP, AML, 9, s. 33

²²⁷ AHMP, AML, 4, s. 122; AHMP, AML, 171,2-2/K-146, k. 95

²²⁸ AHMP, AML, 6, s. 265

To, že úřední řečí je čeština, prosazoval obecní výbor i vůči státní správě a to dokonce v době, kdy bylo nad Prahou a okolními okresy stále v platnosti vyhlášení výjimečného stavu (září 1893-říjen 1895). Často obecní představitelé pouze zkoušeli, co si ještě mohou dovolit a co už ne. Když okresní hejtmanství v Karlíně požadovalo v březnu 1895, aby se okresním hejtmanstvím, jejichž dotazy a žádosti došly obci v němčině v této řeči i odpovídalo, tak obecní úřad hejtmanství odepsal, že úřední řečí obce je pouze čeština a její úředníci němčinu neovládají.²²⁹ Toto tvrzení se nezakládalo na pravdě. Z přijímacího řízení na obsazení úřednických míst na obecním úřadě v Libni je zřejmé, že alespoň vyšší libeňští úředníci ovládali oba jazyky.

O necelé dva měsíce později pohrozil starosta Cikánek ředitelství státní dráhy, že na prohlášení zástupců dráhy učiněná v němčině (v tomto případě během stavebního řízení) nebude brán zřetel. Ředitelství si stěžovalo na okresním hejtmanství a to pohrozilo starostovi, že pokud se to bude opakovat, tak bude postupovat podle §103 obecního zřízení, protože jeho počínání odporuje čl.19 prosincové ústavy (článek zaručující jazyková práva).²³⁰

Příkladnou prezentací libeňského národnostního odhodlání a jednoty byla společná návštěva národopisné výstavy v Praze v roce 1895, která se údajně zúčastnilo více než 8000 obyvatel Libně. Tento odhad přinesly Pražské předměstské listy, ale vzhledem k tomu, že by se jednalo bezmála o polovinu obyvatel tehdejší Libně, tak se mi zdá tento počet nadsazený. Každopádně šlo o mohutný průvod v čele se starostou Aloisem Cikánkem a členy obecního výboru, za nimiž byly nastoupeny libeňské spolky se spolkovými prapory a všemi svými členy.²³¹ Za nimi pak šli ostatní návštěvníci z Libně. Všichni zúčastnění měli na kabátě červenobílou pásku s černým nápisem "Libeň". Noviny zvláště pak vyzdvihly továrníka Václava Jelínka, majitele chemické čistírny oděvů v Libni, který zaměstnance továrny na své náklady oblékl do šatů v národních červenobílých barvách. Libeň byla dána za příklad i většímu a bohatšímu Karlínu. „...Což Karlín ještě nic?! Hle, učtež se od mladistvé Libně!...“ vyzývají noviny samosprávné orgány nejstaršího pražského předměstí.²³²

²²⁹ AHMP, AML, 173, 3-1/7-2, k. 93

²³⁰ AHMP, AML, 173, 3-1/7-1, k. 97

²³¹ O rozdílné prestižnosti míst jednotlivých spolků v průvodu svědčí příhoda, která se stala krátce před odchodem průvodu na výstavu, kdy dorazili členové spolku libeňských vojenských vysloužilců i s prapory. Ve chvíli, kdy zjistili, že je obecní úředníci zařadili v průvodu až nakonec, žádali nápravu s tím, že prapory se zemským a říšským znakem si nezaslouží být takto zastrčeny. Obecní úředník Hubený ale toto odmítl s tím, že pro ně jiné místo nemá. Členové spolku se poté urazili a postranní cestou se vrátili do svých spolkových místností. V dopise adresovaném starostovi se ohradili proti takovému postupu. (AHMP, AML, 226, 11-1/I-1, k. 212)

²³² Pražské předměstské listy, 19. 8. 1895

5. 3. *Badeniho jazyková nařízení a reakce na jejich zrušení*

Důraz obecního výboru na "českost" Libně vygradoval především během sporů o Badeniho jazyková nařízení v roce 1897 a trval až do připojení Libně k Praze. Vydání jazykových nařízení bylo přijato v Libni s nadšením. Počátkem června vyšlo v Národních listech prohlášení libeňské obecní rady v němž projevila českým poslancům důvěru, že se jim podaří jazyková nařízení prosadit a že vždy budou postupovat v duchu federalismu, i kdyby třeba měli odejít do opozice.²³³ V srpnu 1897 odsouhlasila obecní rada na návrh radního Vondřicha podat ohrazení proti útokům Němců na českou menšinu v pohraničí.²³⁴ V červenci 1897 se na návrh Josefa Kokošky, v té době předsedy Občanského klubu, obecní výbor přidal k protestu pražského zastupitelstva proti útokům Němců a sociálních demokratů na jazyková nařízení, "kterými se dostalo českému národu nepatrné splátky za dlouholeté potlačování české řeči."²³⁵ Protesty pražských Němců, které se na konci roku 1897 proměnily v násilné střety, které vedly k vyhlášení dalšího výjimečného stavu nad Prahou, se Libně nijak nedotkly. Nicméně obecní výbor na ně reagoval, znovu na návrh Josefa Kokošky, prohlášením, které odsuzovalo "provokace pražského Němectva".²³⁶

Jazyková nařízení byla vzápětí uplatněna i vůči státním orgánům. V říjnu 1897 Obecní úřad reagoval na jazyková nařízení oznámením okresnímu soudu v Karlíně, že nadále nebude vyřizovat oznámení, které budou odporovat jazykovým nařízením.²³⁷ Okresnímu hejtmanství zase zaslal zpět německo-české tiskopisy o pobytu vojska s tím, že už nebudou používány, a vyžádal si tiskopisy česko-německé.²³⁸ Ředitelství pošt v Praze byla na začátku roku 1899 podána stížnost na to, že poštovní úřad v Libni používá razítko s německo-českým a ne česko-německým nápisem.²³⁹ Pokračovalo se i v tažení proti německo jazyčným drahám. V lednu 1898 rozhodla obecní rada, že se má zveřejnit, že severozápadní dráha adresuje obci německé dopisy.²⁴⁰ V září 1898 se pak na návrh hostinského Kefurta rozhodla obecní rada žádat ředitelství severozápadní dráhy o výlučně české pojmenování libeňské stanice.²⁴¹

V říjnu 1899 nová Clary-Aldringenova vláda zlikvidovala Badeniho nařízení a obnovil se tak fakticky stav, jaký byl před jejich vydáním. Národnostně české obecní a okresní samosprávy v Čechách se uchýlily k podobné taktice, jako předtím jejich němečtí kolegové

²³³ *Národní listy*, 9. 6. 1897

²³⁴ AHMP, AML, 7, s. 83

²³⁵ AHMP, AML, 211, 8-2/12-1, k. 186; AHMP, AML, 2, s. 289

²³⁶ AHMP, AML, 2, s. 304

²³⁷ AHMP, AML, 211, 8-2/12-1, k. 186

²³⁸ AHMP, AML, 211, 8-2/12-1, k. 186

²³⁹ *Ladislav Hejtmánek, Obecní kronika...*, s. 163

²⁴⁰ AHMP, AML, 7, s. 131

²⁴¹ AHMP, AML, 7, s. 244

v reakci na Badeniho nařízení. Šlo o hromadné odmítání výkonu přenesené působnosti, jejíž výkon nebyl obcím nařízen zákonem, a rovněž odmítání všech německých podání. Jednalo se o širokou působnost ve věcech soudních, politických, berních nebo vojenských. Mladočeští právníci vypracovali pokyny, jimiž se měly samosprávy řídit ve vztahu ke všem státním orgánům. Nadále se měl uplatňovat princip nulové tolerance vůči všem německým projevům těchto orgánů vůči samosprávám. Obce a okresy měly veškeré německy psané písemnosti odesílat zpět k překladu. Vše se přitom mělo dít striktně v mezích zákona.²⁴²

Libeň se těchto aktivit účastnila, ale v praktickém styku s úřady se v zásadě nic nezměnilo. O tom, že okresnímu hejtmanství a dalším státním orgánům bude poskytována součinnost v přenesené působnosti pouze v míře, kterou stanoví zákon, rozhodla obecní rada už v lednu 1897, tedy ještě před vydáním Badeniho jazykových nařízení.²⁴³ O nulové toleranci ke všemu německému v době před podzimem 1899 tu už také byla řeč.

Starosta Libně Antonín Svět se účastnil v prosinci 1899 schůze starostů obcí karlínského okresu. Společně pak účastníci vydali 7. 12. 1899 prohlášení, v němž ohlašují, že dokud nebude odčiněna urážka způsobená českému národu a dokud nebude změněn “našemu národu nepřátelský vládní systém“, tak bude pozastaven výkon veškeré přenesené působnosti nevyplývající ze zákona v oblastech, které jsem už zmínil výše. Zajímavé je, že šlo o standardizovaný výčet, kde se objevovaly stejné věci, stejně formulované a dokonce stejně řazené, jako v doporučení od mladočeských právníků.²⁴⁴ Vedle těchto opatření se libeňská samospráva uchýlila ještě k dalším protestním krokům. Starosta se například účastnil demonstrativního sjezdu českých starostů v Praze v listopadu 1899.²⁴⁵ Zástupci obce se účastnili organizace tábora lidu na Žižkově v srpnu 1900.²⁴⁶ Odpor k státnímu aparátu a jeho reprezentaci dokládá také úsměvná příhoda z roku 1901, kdy obecní výbor vyšetřoval, kdo je zodpovědný za to, že při návštěvě císaře v Karlíně dostaly děti do rukou nejen bíločervené prapory, ale i černožluté.²⁴⁷

Projevem protestu proti zrušení jazykových nařízení bylo i jmenování čestných občanů z řad předních mužů českého národa. Už dříve byli jednotlivci jmenováni čestnými občany. Vůbec prvním byl v roce 1894 zvolen jednohlasně odstupující starosta Josef Voctář.²⁴⁸ Původně obecní rada připravila mnohem širší seznam budoucích čestných

²⁴² Milan Hlavačka, *Zlatý věk...*, s. 22-28

²⁴³ AHMP, AML, 7, s. 8

²⁴⁴ AHMP, AML, 211, 8-1/11, k. 186

²⁴⁵ Ladislav Hejtmánek, *Obecní kronika...*, s. 168

²⁴⁶ AHMP, AML, 211, 8-1/16, k. 186

²⁴⁷ AHMP, AML, 2, s. 478

²⁴⁸ AHMP, AML, 2, s. 194

občanů.²⁴⁹ Z tohoto seznamu byl však nakonec jmenován pouze Josef Voctář. Zřejmě nebylo po jeho rezignaci vhodné, aby byl jmenován hromadně s dalšími osobami.

Dalším libeňským čestným občanem se stal v srpnu 1898 tehdejší pražský primátor Jan Podlipný. Zde už byly konkrétní politické důvody. První důvod shrnul, nepochybně v narážce na německé útoky po vydání Badeniho jazykových nařízení, v sezení obecního výboru jeho člen a navrhovatel jeho čestného občanství František Filip. Podlipný podle jeho slov stojí v popředí “velkých a těžkých bojů, které náš národ musí prodělat”.²⁵⁰ Druhým důvodem ovšem nepochybně bylo i zachování přízně muže, který stál v čele mocného libeňského souseda v době, kdy byly vyjednávány podmínky spojení obou obcí.

Třetí jmenování čestných občanů spadá už do roku 1899. Bylo to jmenování hromadné. O jeho negativním ohlasu především mezi libeňskými sociálními demokraty pojednám v jedné z následujících kapitol. Návrh na jejich jmenování “s ohledem na nynější politickou situaci” přednesl v sezení obecní rady 20. 10. 1899 obecní radní Vondřich. Jeho návrh podpořil radní Štolc, který vyzval k hojně účasti obecních zastupitelů, aby jmenování vyznělo jako skutečná manifestace. V témže zasedání byla zvolena i jmenovací komise Vondřich, Walter, Wagner, Jungmann, Filip a Štolc. V následujícím sezení obecní rada rozhodla podat návrh na jmenování dvaceti pěti čestných občanů.²⁵¹ Schůze obecního výboru ovšem příliš manifestačně nevyzněla. Účastnilo se jí pouhých 26 z 36 zastupitelů, účast byla tedy téměř stejná jako v běžných zasedáních. Na začátku pronesl úvodní řeč Josef Macháček, který nahradil nemocného Františka Filipa. Žádal, aby jednohlasně obecní výbor proklamoval to, že “ani po odvolání jazykových nařízení neopouští český národ své vůdce”. V následném hlasování návrh tuto požadovanou jednohlasnou podporu získal.

Komise pro jmenování čestných občanů poté připravila znění dvou jmenovacích dopisů. První byl určen činným politikům.²⁵² Druhý pak měli dostat vysloužilí politici a umělci.²⁵³ V prvním dopise je zopakována podpora českým zástupcům v říšské radě a odvolání jazykových nařízení je přičítáno zákulisním praktikám “mocných nepřátelů, ale bohužel i těm ve vlastním lůně”. Těmito jsou myšleni bezpochyby sociální demokraté. Závěr

²⁴⁹ V seznamu byli umělci Jaroslav Čelakovský, Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický, Karel Bendl, Zdeněk Fibich, politici Jan Kaftan, Čeněk Gregor, Tomáš Černý a zasloužilí členové libeňského obecního výboru Josef Voctář, Alois Cikánek, Jan Hubínek, František Deutsch, Ladislav Čupr a později byl doplněn ještě Karel Dostal (AHMP, AML, 172, 2-4/1-6, k. 97)

²⁵⁰ AHMP, AML, 7, s. 338

²⁵¹ AHMP, AML, 7, s. 146-154

²⁵² Byli to zemští nebo říšští poslanci Karel Adámek, Josef Anýž, Jaroslav Čelakovský, Emanuel Engel, Josef Fořt, Eduard Grégr, Servác Heller, Josef Herold, Ignát Hořica, Heřman Janda, Jan Kaftan, Josef Kaizl, Karel Kramář, Bedřich Pacák, Karel Pippich, Prokop Podlipský, František Schwarz, Václav Šamánek a Václav Škarda.

²⁵³ Byli to Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický, František Ladislav Rieger, Václav hr. Kounic, Václav Pařík a František Tillšer.

dopisu pak dobře osvětluje druhý rozměr jmenování čestných občanů. V dopise stojí: „...Uznání města Libně bud' Vám posilou v těžkém boji dalším, tím spíše, že podává Vám je město, které je v boji zkušené, ohrožené jsoucí v nemalé míře internacionální sociální demokracií...“ V dopise určeném vysloužilým politikům a umělcům se kromě uznání, které je u každého z vyznamenaných doplněno individuálním dovětkem, odkaz na ohrožení Libně sociální demokracii objevuje také.²⁵⁴

Vedle průvodních dopisů nechali obecní zastupitelé zhotovit 25 diplomů (5 jednoduchých, 10 lepších a 10 velmi pěkných) u malíře Pavla Körbera v Praze, které byly několik měsíců po jmenování doručeny vyznamenaným. Zajímavé jsou i děkovné dopisy a telegramy některých z jmenovaných čestných občanů. Nejen, že slibují pokračovat v boji za jazyková práva, ale mnohý z nich sliboval napříště také podporu libeňské obci, nebo se omlouval za to, že se o ní zatím nijak nezasloužil.

Toto jmenování tak bylo mistrným politickým tahem, který byl nejen deklarací libeňské “českosti“, ale zároveň získal Libni přímluvce v Praze i ve Vídni. Navíc toto jmenování přišlo v době, kdy zemský výbor připravoval zákony, které měly provést spojení Libně a Prahy. Libeň si tak mezi poslanci zemského sněmu získala příznivce, kteří mohli v budoucnu pomoci se schvalováním těchto zákonů. Jmenování bylo i políčkem libeňským sociálním demokratům, kteří jmenované okamžitě zahrnuli ostrou kritikou, která přerostla v demonstrace.

Byl zde ovšem i další význam v rovině komunální politiky. Jmenování čestní občané totiž měli podle obecního zřízení volební právo v první kurii, v které byl tak citelně oslaben vliv továrníků, často národnostně německých, na úkor stoupců Občanského klubu a Občanské besedy. Pokud v roce 1896 bylo oprávněno volit v první kurii 36 voličů, tak by nových 25 voličů mohlo dost zamíchat volebními výsledky.²⁵⁵

6. Libeňské spolky

Spolky byly svým vlivem ve veřejném životě a podílem na společenských a mimopracovních aktivitách obyvatel měst v druhé polovině 19.století určitým specifíkem

²⁵⁴ AHMP, AML, 172, 2-4/1-6, k. 97

²⁵⁵ Volební manipulace s jmenováním čestných občanů nebyly ničím neobvyklým. Například v rakouském biskupském městě Brixenu v roce 1874, ve chvíli, kdy v první volební kurii hrozilo vítězství liberálů, jmenoval konzervativní obecní výbor 11 čestných občanů z řad duchovních a profesorů teologie. Stížnost liberálů byla neúspěšná. (*Hans Heiss – Ulrike Königsreiner, Brixen – Von der bischöflichen Residenz zur Kurstadt, In .Bürgertum in der Habsburger Monarchie IX.-Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914, Wien- Köln-Weimar 2000, s. 232*)

středoevropského prostoru. Zvláště se toto projevilo v Čechách, kde v roce 1869 působilo 40% všech v monarchii existujících spolků.²⁵⁶ Význam spolků lze spatřovat jednak v tom, že tvořily pole pro vytváření sociálně-politických vazeb mezi nově přichozími obyvateli rostoucích měst nebo předměstí. Důležitý byl ale i druhý význam, který zdůraznil i Peter Urbanitsch. Spolky byly, vedle obce, druhou organizační formou občanské samosprávy.²⁵⁷ Vedle představitelů samosprávné obce se zde ve vedoucích pozicích objevovaly i další osoby. V Libni to byli například obecní úředníci, kteří měli zapovězeno kandidovat v obecních volbách.

Vysoké procento obyvatel organizovaných ve spolcích se učilo spravovat vlastní záležitosti, komunikovat, dělat kompromisy a později mohli tyto dovednosti uplatnit v oné druhé formě samosprávy, tedy v obci a v jejích samosprávných orgánech. Spolky navíc přispívaly i k tříbení politických názorů. Zvláště v nacionálně vypjaté době poslední čtvrtiny 19. století můžeme jen stěží mluvit o skutečně nepolitických spolcích, ačkoli měly většinou politickou činnost ve stanovách přímo zapovězenou. Pěvecký spolek zpíval na národních slavnostech, ochotníci pořádali benefiční představení v prospěch utlačovaných českých menšin v pohraničí atd.

Když byly na počátku šedesátých let 19. století v době po rozkladu absolutismu zakládány nejdůležitější české spolky, nevyhnul se tento trend ani Libni. Zakládání spolků se rozšířilo zejména poté, co starý povolovací režim podle spolkového zákona z roku 1852 nahradil režim oznamovací podle spolkového zákona z roku 1867. Oznámení o zahájení činnosti spolku muselo být spolu se stanovami zasláno na místodržitelství, v jehož fondu lze většinou vedle stanov najít i seznamy členů výborů některých spolků a další písemnosti. Naopak ve fondu pražského policejního ředitelství, které bylo pověřeno spolkovou agendou, složky libeňských spolků chybí, nebo se písemnosti v nich uložené týkají až období první republiky. Některá data o spolcích lze také vyčíst z tzv. spolkového katastru, který vedlo policejní ředitelství od roku 1895 a kromě oboru činnosti a data povolení spolku lze zde najít i změny stanov a jména předsedy, místopředsedy a jednatele. Jako další prameny lze využít tiskové zprávy o činnostech libeňských spolků nebo spolkovou agendu obecního úřadu (žádosti o subvence apod.).

Vůbec první libeňský spolek v pravém slova smyslu byl pěvecký spolek Věnceslav založený v roce 1864, který byl jedním z prvních pěveckých spolků na území dnešní Prahy. Podobně jako u dalších významných libeňských spolků zde sehráli zásadní iniciační úlohu

²⁵⁶ Marek Laštovka a kol., *Pražské spolky*, Praha 1998, s. XXXVI

²⁵⁷ Peter Urbanitsch, *Die Gemeindevertretung...*, s. 2249

libeňští učitelé.²⁵⁸ Vedle něj od roku 1865 působil divadelní spolek Osvěta. O šest let později se jedna ze starších skupin libeňských ochotníků proměnila v další divadelní spolek Omladina. Oba spolky se spojily v roce 1884 pod názvem Omladina-Osvěta.

V roce 1869 byl založen spolek Občanská beseda, který vedle organizování hudebních produkcí disponoval především bohatou spolkovou knihovnou s čítárnou novin a časopisů. Občanská beseda byla také centrem třibení politických názorů libeňských elit, i když původní stanovy tomuto spolku přímo zapovídaly politickou činnost. Až v osmdesátých letech se Občanská beseda proměnila, v reakci na založení politického spolku Občanský klub v roce 1884, v politický spolek pod názvem Občanská beseda-Jednota libeňských voličů.

V roce 1878 byl díky aktivitě členů spolku Omladina založen libeňský sbor dobrovolných hasičů. V letech 1884 a 1885 pak v reakci na začátek výuky v soukromé škole Schulvereinu byly založeny dva další významné libeňské spolky a totiž Sokol a libeňská odnož Ústřední matice školské se svým dámským odborem. V neposlední řadě je nutné se zmínit i o libeňských charitativních spolcích. V Libni působily dva: Libuše a Sv. Vincenc de Pauli. Prestižním spolkem, nikoli však příliš aktivním, byla i Jednota pro vystavění chrámu Páně v Libni, založená v roce 1885, která o rok později získala i svůj německý protějšek.

Výše zmíněné spolky patřily v Libni k těm nejprestižnějším. Iniciativa k jejich založení vycházela často z okruhu libeňských učitelů nebo obecních úředníků, ale reprezentativní funkce ve spolcích zastávali nejváženější lidé v obci, většinou členové obecního výboru. Na učitele a obecní úředníky někdy zbyly praktické funkce jednatele nebo pokladníka, případně revizora spolkových účtů. A tak například ačkoli libeňští učitelé iniciovali založení Sokola, tak prvním jeho starostou byl zvolen starosta Libně Josef Voctář. Je příznačné, že když v roce 1894 Voctář rezignoval na post libeňského starosty, tak ho ve funkci v Sokole nahradil tajemník obecního úřadu Václav Klazar.

Členové obecního výboru se často stávali i členy výborů spolků, ale platil zde i opačný postup. Ve spolkových výborech se objevovali i lidé, kteří nikdy nebyli členy obecního výboru, což se u nejvyšších funkcí, jako byl předseda nebo místopředseda spolku, téměř nestávalo. Mnozí tito členové spolkových výborů se později stali členy obecního výboru. Potvrzuje se zde teze, že účast ve vedení spolků byla dobrou devizou pro komunální politiku a že výbory spolků se staly líhni komunálních politiků. To samozřejmě platilo především o politických spolcích (viz. následující tabulka). Osoby, které se později nestaly členy obecního výboru, byly ve vedení politických spolků v menšině. Někteří z nich byli navíc zvoleni

²⁵⁸ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 244

v obecních volbách jako náhradníci (např. ředitel pivovaru František Ronz v roce 1893 a velkoobchodník Karel Weiss nebo majitel domu Josef Bodlák v roce 1890 i 1893).

Vedení libeňských politických spolků.

Občanský klub			Občanská beseda -JV			
1885	1892	1897		1887	1892	1897
Ladislav Čupr	<u>Josef Hladký</u>	Josef Kokoška	Předseda	Rob. Mischner	Václav Walter	Václav Walter
Václav Kefurt	<u>Jan Kondelík</u>	Bedř. Wagner	Místopředseda	Václ. Lahoda	František Ronz	Antonín Svět
Karel Dostal	<u>Bedř. Wagner</u>	Karel Vocetka	Jednatel	Ott. Hubínek	Václav Jelínek	Josef Bodlák
Josef Hladký	<u>Václav Homolka</u>	František Dostal	Výbor	Antonín Svět	Ant. Jungmann	Alois Cikánek
Josef Kokoška	Alois Pinz	Ant. Vavrouš		Václav Walter	Otto Večerník	Ant. Jungmann
Jan Kondelík	Karel Dostal	Alois Srb		Jan Páv	Karel Weiss	Otokar Fritz
Josef Šunda	Jan Štolc	Václ. Homolka		<u>Frant. Deutsch</u>	Josef Steiner	Josef Steiner
Bedř. Wagner	Ant. Neumann	Václav Kefurt		Ant. Jungmann	Antonín Dvořák	Em. Urbach
Jan Kutík	Frant. Gleich	Josef Pechlát		Tomáš Ronek	František Novák	Josef Liška
	B. Schönberger	Alois Pinz		Alois Rajm	Frant. Deutsch	Ott. Hubínek
		Ant. Karlovský				

Zdroj:NA, ČM 1884-1900, 30/213/33, k. 4162; NA, ČM 1884-1900, 30/213/88, k. 4163

Vysvětlivky k jednotlivým typům písma:

Ladislav Čupr-osoba, která se v budoucnu stane členem obecního výboru

Václav Kefurt-osoba, která je členem obecního výboru

Jan Kutík-osoba, která nebyla a v budoucnu se nestane členem obecního výboru

Josef Hladký-osoba, která není, ale byla a v budoucnu znovu bude členem obecního výboru

Model obsazení funkcí v nejdůležitějších libeňských spolcích platil i u ženských odnoží těchto spolků. Společenská prestiž manžela se přenášela i na jeho manželku. Významné místo tak zaujímal především manželka starosty. Tak například v roce 1890 stála v čele dámského odboru libeňské odnože Ústřední matice školské Aloisie Voctářová, manželka starosty Josefa Voctáře. Místopředsedkyní byla Berta Müldnerová, manželka lékárníka a člena obecního výboru Josefa Müldnera. Jednatelkou se stala ředitelka dívčí obecné školy Milada Hejtmánková. Mezi členkami výboru je manželka dalšího libeňského zastupitele továrníka Bedřicha Schönbergera Emilie.²⁵⁹ Podobné složení měly i dámské odbory dobročinných spolků. Manželky starostů obce měly svoji nezastupitelnou úlohu (tzv. matky praporu) i při svěcení spolkových praporů ryze mužských spolků.²⁶⁰

Vedle těchto hlavních občanských spolků v Libni působila řada dalších. Z nejvýznamnějších jmenuji alespoň podpůrné spolky Vlast a Vesmír, které měly v roce 1896

²⁵⁹ Slovan, 22.8.1890

²⁶⁰ Těto slavnostní funkce se zhostila například v roce 1869 manželka starosty Martina Stejskala Marie při svěcení praporu spolku libeňských obuvníků nebo v roce 1883 manželka Josefa Voctáře Aloisie při svěcení praporu spolku truhlářů. (AHMP, AML, 12, s.43 a 65)

několik set členů jak z řad živnostníků, tak dělníků. Oborovým podpůrným spolkem byl například spolek dělníků truhlářských, založený už roku 1871. Spolky vznikaly i v úzké návaznosti na továrny, to je třeba příklad sboru dobrovolných hasičů továrny F. X. Brosche nebo podpůrného spolku Českomoravské továrny. Dále zde byly dělnické vzdělávací spolky jako například v roce 1891 znovuzaložená Dělnická beseda. Obecními elitami podporovaný byl vzdělávací spolek Havlíček, založený v roce 1898, který měl konkurovat sociálně demokratickým spolkům. Za zmínku stojí i dva spolky libeňských vysloužilců.

Vedle toho vznikaly i další nacionální spolky. V polovině 90. let byla založena libeňská organizace Národní jednoty pošumavské, která si brala za úkol ochranu českých menšin v pohraničí a také Národní jednota česko-židovská, která se snažila o spojení českého národního programu s židovstvím. Ke konci století se začaly objevovat vedle Sokola i další sportovní spolky, jako byli především libeňští velocipedisté, kteří založením spolku v roce 1889 navázali na dlouhou tradici, kterou tento sport v Libni měl.²⁶¹ Na konci století působil v Libni ještě druhý spolek velocipedistů "Meteor".

Se spolky byla příbuzná živnostenská společenstva, která však měla kromě už výše zmíněných funkcí spolků ještě své pole působnosti ve veřejnoprávní rovině. Od šedesátých let v Libni působila dvě živnostenská společenstva a to obuvníci a společenstvo ostatních živností. Z toho se v polovině devadesátých let vydělilo společenstvo hostinských a výčepníků. Vliv těchto společenstev se projevoval především při zadávání obecních zakázek, o něž usilovali jejich členové.

V roce 1895 působilo v Libni podle Libeňského adresáře 23 spolků.²⁶² K tomuto počtu je třeba přičíst nezapočtené spolky německé (libeňský Schulverein, spolek pro výstavbu kostela a spolek pro zřízení německé knihovny) a německo-židovské (pohřební spolek, spolek vzájemně se podporující). Tím se dostaneme k počtu 28 spolků.

²⁶¹ Jízda na velocipedu se v Libni pěstovala už dlouho. Dá se říci, že Libeň je spojena se samými počátky tohoto sportu, když jedním z prvních velocipedistů, kteří veřejně představili tento stroj byl v roce 1868 Josef Vondřich, pozdější člen libeňského obecního výboru, který jel v čele libeňské výpravy na slavnosti položení základního kamene Národního divadla. Rodina Vondřichova zůstala s tímto sportem spojena i v budoucnu. Dlouholetým předsedou a propagátorem jízdy na velocipedu byl Josefův syn a také člen obecního výboru Vítězslav Vondřich. Nejvíce se ale proslavili další dva příslušníci této libeňské rodiny. Augustin Vondřich se v roce 1899 stal mistrem Čech v cyklistickém sprintu a jeho sbírka kol s řadou světových unikátů je dnes jádrem cyklistické sbírky Národního technického muzea. Václav Vondřich přesešel do automobilu a v roce 1903 zvítězil ve voze z mladoboleslavské automobilky ve svém vůbec prvním závodě na dráze ve vídeňském Prátru. (*Karlínské listy*, 21. 3. 1903). Na motocyklu zase v roce 1905 vyhrál ve Francii se strojem Laurin&Klement Gordon-Benettův pohár, tedy fakticky tehdejší mistrovství světa. Jeho slavné vítězství, které později Václav Klement označil za svůj největší životní úspěch, dnes připomíná reliéf na jednom z libeňských domů. (*Jan Králík, Když začal vonět benzín, Praha 2001, s. 107*)

²⁶² Ladislav Hubený, *Adresář obce libeňské, Libeň 1896, s. 180-183*

Je dobré si uvědomit také to, že obyvatelé Libně se nespočítávali pouze v libeňských spolcích, ale třeba i ve spolcích karlínských. Tak například učitel Tomáš Ronek byl předsedou karlínského školského spolku Budeč.²⁶³ Ladislav Čupr byl zase na přelomu století předsedou karlínského spolku majitelů domů.²⁶⁴ Naopak libeňské spolky sdružovaly i komunální elity okolních vesnic, případně i jednotlivce z Prahy. To byl třeba případ bývalého libeňského lékárníka Josefa Müldnera, který přestože bydlel v Praze na Těšnově, tak stále vedl pěvecký spolek Věnceslav. Spolky tak mohly sloužit nejen k budování vazeb uvnitř obce, ale i v rámci širšího okolí.

Libeňské spolky lze také rozdělit na spolky, kterým byla libeňská radnice nakloněna a kterým ne. Zřejmé je to především ve způsobu financování spolků. Zatímco některým spolkům byly dávány štědré subvence, tak jiné se musely spokojit pouze se členskými příspěvky. Dotované spolky se vyznačovaly úzkým propojením svého vedení a libeňské radnice. Asi nejvíce subvencí a podpor se dostávalo z pochopitelných důvodů libeňským hasičům a dobročinným spolkům, slušné částky ale získávaly i další spolky, jako pěvecký spolek Věnceslav, libeňský Sokol nebo ochotníci z Omladiny-Osvěty. Vedle finančních podpor obec poskytovala těmto spolkům i další výhody, jako bylo propůjčování obecních staveb, prostranství nebo třeba praporů pro spolkové slavnosti. Libeňské spolky na oplátku důstojně reprezentovaly obec při různých příležitostech. Pěvecký spolek Věnceslav například tradičně vystupoval na všech slavnostech pořádaných obcí a Omladina-Osvěta konala benefiční představení v prospěch libeňských chudých. O významné úloze hasičů v životě obce se ani není třeba rozepisovat.

7. Libeňská politická scéna

Libeň byla, jak už bylo několikrát řečeno, v podstatě ryze českou obcí. Od toho se odvíjí i vývoj komunální politiky, která do jisté míry kopírovala vývoj české politiky na nejvyšší úrovni. Od konce 60. let zde působil český spolek Občanská beseda, který sdružoval většinu důležitých mužů obce a jehož cílem bylo vzdělávání svých členů a, slovy stanov, šíření občanských ctností a občanské svornosti. Tohoto cíle se mělo dosahovat prostřednictvím přednášek, společných čtení, debat a uměleckých vystoupení. Stanovy výslovně zapovídaly politickou činnost.²⁶⁵ Tento stav trval až do roku 1886, kdy do komunálních voleb v Libni sestavil kandidátku politický spolek Občanský klub, jehož

²⁶³ *Předměstské listy*, 2. 10. 1888

²⁶⁴ *Vinohradské noviny*, 25. 1. 1902

²⁶⁵ NA, ČM 1884-1900, 30/213/88-4, k. 4163

kandidáti ostře zaútočili na poměry na radnici. Vystoupení Občanského klubu, prvního politického spolku v Libni, nicméně nesměřovalo přímo proti konkrétním nešvarům, ale spíše obecně proti úrovni komunální politiky a proti umdlévající aktivitě libeňských politiků. Na počátku 80. let bylo zakládání občanských klubů reakcí na aktivizaci národní politiky po dlouhém období pasivní rezistence. Na území dnešní Prahy vzniklo v rozmezí několika let 12 těchto občanských klubů.²⁶⁶ V Libni šlo do jisté míry také o generační výměnu komunálních elit, protože v Občanském klubu byli téměř bez výjimky lidé, kteří se narodili po roce 1850. Samozřejmě se nabízí srovnání se štěpením Národní strany na staročechy a mladočechy. Je pravda, že politici Občanského klubu tíhli k mladočeské politice a udržovali bližší kontakty s mladočeskými poslanci. Sami se také nazývali stranou svobodomyslnou, zatímco Občanskou besedu nazývali stranou konzervativní. Nicméně na komunální úrovni se převážně řeší problémy jiného typu než na celostátní, a tak takovéto srovnávání považují za poněkud kontraproduktivní.

Krátce po úspěchu Občanského klubu reagovala část členů Občanské besedy tím, že prosadila změnu stanov spolku a pod novým a dlouhým názvem Občanská beseda – Jednota libeňských voličů, se spolek přeměnil na spolek politický. Zatímco dříve byla správa obce považována za věc více méně apolitickou, tak do budoucna se už voliči začali řídit nejen sympatiemi k jednotlivým kandidátům, ale i volebním programem politických klubů, které je do voleb nominovaly.²⁶⁷ Soupeření těchto dvou bloků se stalo na dlouhá léta jakousi osou komunální politiky v Libni. Ladislav Hejtmánek to později komentoval slovy: „Od založení politických spolků počal v Libni politický ruch, jehož vlny často vysoko, zejména o volbách, se vzdmuly.“²⁶⁸ Až koncem století se začaly více projevovat i další politické bloky. Především libeňští sociální demokraté a v malé míře i národní socialisté. V odporu proti sociální demokracii byly oba občanské politické spolky zajedno a do velké míry to způsobilo opětné sblížení obou bloků, které si vynutila potřeba společného postupu proti silícím socialistům.

7.1. Od vzniku Občanského klubu do voleb 1886

Občanský klub, vůbec první politický spolek v Libni, vstoupil do libeňské politiky koncem roku 1884, kdy se konala jeho ustavující valná hromada. Podle spolkových stanov měl spolek pěstovat občanské povědomí, domáhat se prospěšných novot a oprav a hledět

²⁶⁶ Milan Laštovka a kol., *Pražské spolky...*, s. XL

²⁶⁷ Srv. Peter Urbanitsch, *Die Gemeindevertretung...*, s. 2230-2231

²⁶⁸ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 180

k tomu, aby byli libeňší občané rovnoměrně zastoupeni v obecním výboru. Vedle vzdělávacích úkolů (hlavně přednášek) měl Klub organizovat schůze voličů, sepisovat k nim provolání a další petice jak obecní samosprávě, tak státním úřadům.²⁶⁹ Hned při první valné hromadě byli do čela spolku zvoleni muži, kteří určovali v různých funkcích jeho směřování až do konce století. Předsedou se stal továrník Čupr, jeho náměstkem hostinský Kefurt a ve spolkovém výboru zasedli mimo jiné pánové Hladký, Kokoška, Kondelík a Wagner.²⁷⁰

Činnost spolku se v počátcích (zhruba do roku 1888) projevovala především v sepisování rezolucí a jejich zasílání obecní radě. Obecní rada zprvu jejich rezoluce zřejmě buď ignorovala a nebo spíš nestačila vyřizovat, jak vyplývá například z urgencye odpovědí na předchozí petice v petici z 26. 6. 1885.²⁷¹ V obecní radě v té době řešili jakým způsobem se mají k Občanskému klubu zachovat. Požadavek, aby se s Občanským klubem jednalo a na jeho schůze byl vždy vyslán jeden radní, který měl zodpovědět případné dotazy hned na místě, podporovali pouze dva radní, Alois Cikánek a Josef Müldner.²⁷² I to vypovídá o nedocenění síly Občanského klubu, které se radním i zastupitelům vymstilo v následujících volbách. Zároveň však i o tom, že Cikánek a Müldner si nutnost komunikace s klubisty uvědomovali už od počátku. Po volbách taky byli spolu s Janem Klikou jediní, kteří radními zůstali i další tři roky. Müldner se stal dokonce na krátký čas místopředsedou Občanského klubu, jak vyplývá z podpisů pod jednou z rezolucí z 22. 6. 1886.²⁷³

Vraťme se však o rok zpět. V polovině roku 1885 Müldner ještě na zasedání obecní rady 6. 8. 1885 četl urážky, které šířil v Národních listech Občanský klub a navrhoval, aby je rada rázně odmítla. Robert Mischner následně navrhl, aby se předložila věc obecnímu výboru a ten rozhodl, jakým způsobem se k Občanskému klubu chovat.²⁷⁴ To se ovšem nestalo.

Dva dny předtím, tedy 4. 8., odeslali klubisté další rezoluci v níž se snaží vysvětlit své jednání a donutit obecní radu k užší spolupráci. V rezoluci mimo jiné stojí, že „... cílem Klubu není jednostranné jednání, ale jít za pravdou v mírumilovnosti. Žádáme radu, aby propříště rychle reagovala na rezoluce, jinak se práce hromadí a není možné pracovat. Z toho vzniká i roztrpčenost voličů a neobčanské projevy proti radě. Snažíme se o to, aby Občanský klub byl mostem mezi obecní radou a voličstvem. Jinak není voličstvu umožněno přednést své návrhy.

²⁶⁹ NA, ČM 1884-1900, 30/213/33-1, k. 4162

²⁷⁰ NA, ČM 1884-1900, 30/213/33-2, k. 4162

²⁷¹ AHMP, AML, 149, 84/216-1, k. 83

²⁷² AHMP, AML, 3, s. 300

²⁷³ AHMP, AML, 149, 84/216-22, k. 83

²⁷⁴ AHMP, AML, 3, s. 311

V Klubu se mají voliči vzájemně setkávat, poznávat se a navrhovat za sebe ty nejzpůsobilejší.²⁷⁵

Zvláštním pokusem o prohloubení spolupráce s obecní radou a zároveň o mocenské posílení Klubu byl dopis předsedy Občanského klubu Ladislava Čupra z 8. 1. 1886, v němž žádal, aby obecní rada vybrala jednoho svého člena, který ale musí být zároveň členem Občanského klubu, aby se podílel na sestavení kandidátních listin do budoucích voleb. Obecní rada odpověděla, že si tohoto přizvání váží, ale že není možné nikoho zplnomocnit, natož někoho nutit, aby se stal členem Klubu. Privátně že se ale její členové mohou účastnit čeho chtějí.²⁷⁶ Čupr se zde zřejmě především snažil přilákat někoho ze současné libeňské mocenské elity, kterou reprezentovali v první řadě členové obecní rady, do řad klubistů. Podobný dopis zaslal Čupr i obecnímu výboru, z něhož požadoval za stejných podmínek dva zástupce. Obecní rada, která vyřizovala většinu došlých rezolucí odpověděla stejně jako v případě předchozího Čuprova dopisu.²⁷⁷

Obsah rezolucí Občanského klubu byl značně rozmanitý. Velkou část tvořily požadavky typu výstavby nové pumpy, osvětlení silnice nebo zavedení vody do konkrétních ulic. Bylo však několik témat, ke kterým se Klub ve svých rezolucích z ranných dob své existence opakovaně vracel. Velkým tématem klubistů byla například regulace potoka Rokytka, který pravidelně způsoboval při záplavách škody na okolních pozemcích.²⁷⁸ Regulaci zřejmě prosazoval především předseda Klubu Ladislav Čupr, který se stal později předsedou družstva pro regulaci Rokytka. Klub mimo jiné uspořádal na toto téma v Libni přednášku přednosta Zemědělské kanceláře Království českého ing. Antonína Němce.²⁷⁹

Dalším opakujícím se tématem bylo školství v Libni. Občanský klub žádal stavby nových škol. Hlavními důvody byla hrozba odškolení Vysočan²⁸⁰ a části Libně nazývané Pelc-Tyrolka.²⁸¹ Občanský klub rovněž propagoval zřízení pokračovací průmyslové školy.²⁸² Školství se ale týkaly i politické apely, jako aby obecní výbor rozhodl o přistoupení k petici zasláné zemskému sněmu ohledně zrušení školného a aby vyšetřil jestli zasedá František

²⁷⁵ AHMP, AML, 149, 84/216-2, k. 83

²⁷⁶ AHMP, AML, 4, s.28; AHMP, AML, 148, 83/58, k. 76

²⁷⁷ AHMP, AML, 4, s.42; AHMP, AML, 149, 84/216-9, k. 83

²⁷⁸ AHMP, AML, 149, 84/216-16, k. 83; AHMP, AML, 149, 84/216-23, k. 83

²⁷⁹ AHMP, AML, 149, 84/216-39, k. 83

²⁸⁰ AHMP, AML, 149, 84/216-35, k. 83

²⁸¹ AHMP, AML, 149, 84/216-13, k. 83

²⁸² AHMP, AML, 149, 84/216-2, k. 83

Deutsch oprávněně v místní školní radě²⁸³, nebo aby obecní rada reklamovala virilní hlas v okresní školní radě.²⁸⁴

Občanský klub rovněž už tehdy podporoval jednání o spojení Libně s Prahou a požadoval po obecní radě, aby se Libeň těchto jednání účastnila.²⁸⁵ S tím souvisí například i podpora výstavby tramvajového spojení s hlavním městem.²⁸⁶

Podněty klubistů měly nejen rozmanitý obsah, ale i kolísavou úroveň. Některé jejich návrhy byla nerealizovatelné kvůli právním překážkám. Naprostá většina návrhů také směřovala do "otevřených dveří" a obecní rada na ně odpovídala, že o věci se jedná. Jejich efektem tak bylo maximálně popohnání celé věci a větší veřejná kontrola. Řada návrhů však byla propracovaná více, to se týká například poměrně obsáhlé kritiky obecního rozpočtu na rok 1886, kdy Občanský klub vznesl řadu dotazů, v nichž žádal vysvětlení jednotlivých výdajů a případně navrhoval i různé změny.

Nutno dodat, že na konci roku 1885 nebyl obecní výbor návrhům Občanského klubu příliš nakloněn a všechny jejich návrhy zamítl.²⁸⁷ Byly však i návrhy, které se představitelé obce pokusili realizovat. Když například klubisté navrhli v roce 1885, aby obec vybírala poplatky za průhon cizího dobytka obcí²⁸⁸, tak jim sice obecní rada odpověděla, že je to proti živnostenskému zákonu a že to již několika obcím bylo zamítnuto, nicméně tento stejný návrh vznesl znovu za několik měsíců v obecním výboru člen obecní rady Robert Mischner, kterého nelze podezírat ze sympatií k Občanskému klubu, jako svůj vlastní volný návrh.²⁸⁹ To s už zmíněným uplatněním virilního hlasu v okresní školní radě byla obecní rada mnohem rychlejší. Rezoluce s tímto požadavkem dorazila 17. 2. 1886 a hned následující den byla reklamace libeňského nároku odsouhlasena v obecním výboru.²⁹⁰ Situace po vítězných volbách v roce 1886 byla pro klubistické návrhy samozřejmě mnohem příznivější a tak se i množství úspěšných podnětů zvýšilo.

²⁸³ AHMP, AML, 149, 84/216-7, k. 83; AHMP, AML, 4, s. 28

²⁸⁴ AHMP, AML, 149, 84/216-10, k. 83

²⁸⁵ AHMP, AML, 149, 84/216-27, k. 83

²⁸⁶ AHMP, AML, 149, 84/216-2, k. 83; AHMP, AML, 149, 84/216-26, k. 83

²⁸⁷ AHMP, AML, 1, s. 316-321

²⁸⁸ AHMP, AML, 149, 84/216-3, k. 83

²⁸⁹ AHMP, AML, 1, s. 323

²⁹⁰ AHMP, AML, 1, s. 334

7. 2. Volby v roce 1886 a politické etablování Občanského klubu

Jak už bylo několikrát řečeno, tak Občanský klub zaznamenal ve volbách v roce 1886 drtivý úspěch, když tři čtvrtiny všech mandátů obsadili lidé z jeho kandidátní listiny.²⁹¹ Po vyřízení všech volebních reklamací bylo na konci roku 1886 zvoleno nové obecní představenstvo. Podle mínění konzervativně orientovaných Předměstských novin prokázali klubisté velikou beztaktnost, když do obecní rady zvolili, až na jednu osobu, pouze své lidi. Představa, že v obecní radě mohou zasedat pouze zkušení a zasloužilí občané přestala platit. Klubisté chtěli do obecní rady hned teď a nemínili vyhovět autorovi článku, který u každého radního doporučoval nejdříve alespoň tříleté nabírání zkušeností v obecním výboru.²⁹² Z osmi členů předchozí obecní rady se v nové obecní radě objevili pouze tři (Cikánek, Müldner, Klika). Ty doplňovali čtyři nově zvolení klubisté (Čupr, Schönberger, Wagner, Kondelík) a právě jediný zmíněný stoupenec opozice dr. Lahoda, místopředseda Občanské besedy.

Reakcí na volební debakl bylo rozhodnutí výboru Občanské besedy o tom, že se spolek přemění ve spolek politický pod názvem Občanská beseda-Jednota libeňských voličů. Ke změně stanov došlo 13. 1. 1887. Změna spočívala v tom, že se měl spolek napříště kromě kulturní a vzdělávací činnosti věnovat i politice.²⁹³ Ke spolku se mohl přidat každý, kdo měl v obci volební právo a zároveň nebyl členem Občanského klubu.²⁹⁴ Na konci dubna 1887 měl spolek 79 členů, z nichž se 16 vzdalo členství v Klubu.²⁹⁵ Prvním předsedou se stal Robert Mischner, místopředsedou už zmíněný Václav Lahoda, jednatelem Ottomar Hubínek a pokladníkem Václav Walter. Z členů obecního výboru, kteří se před koncem století významně podíleli na směřování tohoto spolku, je třeba jmenovat ještě Františka Deutsche, Antonína Jungmanna, Antonína Světa, Václava Voctáře a v neposlední řadě i Aloise Cikánka, který se postupně sblížoval s Občanskou besedou a v roce 1897, dva roky před svou tragickou smrtí se stal členem výboru tohoto spolku.

Politická činnost, podobně jako u Občanského klubu, se zaměřovala především na konání schůzí, sepisování rezolucí a pořádání přednášek. Tou vůbec první politickou přednáškou, jakou Občanská beseda uspořádalo byla přednáška na téma "Politická vzdělanost občanstva českého" a přednesl ji dr. Hubáček.²⁹⁶ Rezoluce směřovaly především k místním poměrům a Občanský klub se brzy dostal do podobné situace jako Občanská beseda před volbami. Na konci roku 1888 zvolili v Občanské besedě tříčlennou delegaci (Mischner, Páv,

²⁹¹ *Předměstské listy*, 18. 12. 1886

²⁹² *Předměstské noviny*, 22. 1. 1887

²⁹³ NA, ČM 1884-1900, 30/213/88-6, k. 4162

²⁹⁴ *Předměstské listy*, 2. 4. 1887

²⁹⁵ *Hlas předměstí*, 30. 4. 1887

²⁹⁶ *Předměstské noviny*, 28. 5. 1887

Deutsch) a vyslali ji za starostou, aby se zeptala, proč zůstávají rezoluce bez odpovědi a proč se návrhy neobjevují na pořadu jednání rady a představenstva. Během hovoru byli vyrušeni panem Klikou s tím, že starosta musí k důležité komisi (podle slov pisatele se jednalo “o kupu pokáleného sena“) a ať podají stížnost písemně. To se stalo a ve své odpovědi píše starosta, že jejich rezoluce mají příliš mnoho bodů a musí se jimi zabývat různé složky samosprávy. Na konci své odpovědi nepokrytě dodal, že je v zájmu Občanské besedy, aby tyto rezoluce vůbec nepodávala.²⁹⁷ Přes toto dost odmítavé stanovisko však o deset dní později přišla odpověď na většinu rezolucí Občanské besedy, které ležely na obecním úřadě několik měsíců. Rychlost s jakou se najednou vše vyřešilo, je minimálně podezřelá.

Obsah rezolucí byl více konkrétní než rezoluce Občanského klubu. Hned na konci roku 1886 uspořádala Občanská beseda přednášku o projektu libeňského přístavu s výkladištěm, kterou přednesl jeho autor ing. Josef Reiter. V následující diskusi se přítomní usnesli na rezoluci, v níž tvrdí, že přístaviště je životně důležité a zapřísahají obecní radu, aby pokračovala v projektu.²⁹⁸ Podobně jako Občanský klub měl “svoji“ regulaci Rokytky, tak Občanská beseda měla výkladiště. Tyto dva zájmy byly na konci osmdesátých let chápány jako něco, co se navzájem vylučuje, i když v pozdějších projektech výkladiště se s regulací Rokytky už počítalo. V svolání k voličům před následujícími volbami, které sepsal tehdejší předseda Občanské besedy Václav Voctář, se píše o tom, že dřívější zastupitelstvo prosazovalo výnosný podnik stavby přístavu, zatímco klubisté chtějí regulovat Rokytku, což bude drahé a žádné výnosy z toho nebudou.²⁹⁹

Občanská beseda rovněž kritizovala sporné prodeje obecních pozemků klubistickým zastupitelům. Rozsáhlé pozemky se na samém závěru funkčního období zastupitelstva pokusili koupit obecní zastupitelé za Občanský klub Kokoška a Hladký. Hospodářský odbor ovšem odmítl nabízenou cenu dvou zlatých za čtvereční sáh a požadoval osm zlatých, protože pozemky byly vhodné ke stavbě domů. Oba kupci pohrozili odstoupením od koupě. Projednání bylo nakonec odročeno.³⁰⁰ O dva dny později 6. 12. 1889 Hladký s Kokoškou sepsali své prohlášení do časopisu Slovan (dřívější Předměstské listy) proti napadání ze strany Občanské besedy ohledně koupě těchto pozemků. Tvrdí, že od koupě ustoupili, aby na sebe dále nenechali “kydat pohanu“ od pánů, kteří dříve nakupovali pozemky od obce za 2 zlaté za sáh. Jmenují Václava Waltra, který koupil pozemky ve Staré Libni, které měly cenu nejméně 10 zlatých za sáh. Dodávají, že „... na něj se tehdy vzal zřetel, protože je patolízal pana

²⁹⁷ AHMP, AML, 150, 85/203-7, k. 84

²⁹⁸ AHMP, AML, 150, 85/203-3, k. 84

²⁹⁹ *Hlas předměstí*, 16. 12. 1889

³⁰⁰ AHMP, AML, 2, s. 39

Deutsche.“³⁰¹ O pár dní později ovšem jejich pokus o koupi pozemků pod cenou využil Václav Voctář k už zmíněné volební agitaci v prospěch Občanské besedy uveřejněné v Hlasu předměstí.³⁰²

7. 3. Volby v devadesátých letech

Do voleb, které se konaly v posledních dnech roku 1889 šly opět dvě rozdílné kandidátní listiny, i když Josef Müldner marně vyzýval v sezení obecní rady, aby rada sestavila jedinou kandidátku.³⁰³ Volby tentokrát skončily vítězstvím Občanské besedy. Díky dochované kandidátní listině Občanského klubu pro tento rok můžeme porovnat, do jaké míry se lišilo složení obecního zastupitelstva od kandidátní listiny, která ve volbách prohrála. Především je důležité poznamenat, že v první kurii jsou vítězové voleb a lidé na kandidátce Klubu totožní. Je to dáno tím, že malý počet voličů v první kurii se většinou dohodl na společných kandidátech, kteří pak měli fakticky jistotu zvolení. V dalších kuriích bychom našli čtyři kandidáty, kteří byli zvoleni a přitom byli i na klubistické kandidátce. Vedle majitele domu a pilníkaře Tomáše Šouty, který kandidoval u klubistů v druhé, ale byl zvolen za Besedu v třetí kurii, se jedná o zasloužilé osoby, které patřily v Libni ke všeobecně uznávaným. Vedle starosty Josefa Voctáře ve třetí kurii je to další “neutrál“ Alois Cikánek ve druhé. Pouze na první pohled je překvapivé, že na klubistické kandidátce se objevil i někdejší předseda Občanské besedy Robert Mischner a dokazuje to, že stranická příslušnost v Libni v této době ještě nezastínila osobnostní kredit, který měl daný člověk v očích svých spoluobčanů, včetně stoupců opozice.³⁰⁴ Voctář, Cikánek i Mischner se dostali také do užšího vedení obce, Voctář byl zvolen starostou a Cikánek s Mischnerem se stali radními. V obecní radě je doplnila navrátilivší se skupina stoupců Občanské besedy (Deutsch, Jungmann, Walter a Havlina) doplněná nováčkem Antonínem Světem.

Většina klubistů, které vynesly k moci volby v roce 1886 v obecním zastupitelstvu nezasedla. „Všichni ti Hladeí a Kokoškové dopadli jak Kec u Jankova,“ komentovaly Hlas předměstí libeňské volby a zopakoval pokus dotyčných o levný nákup pozemků.³⁰⁵ To, že zřejmě právě tato aféra ve volbách hrála důležitou roli, dokládá i v jednom ze svých komentářů sociálně demokratický Libeňský věstník v roce 1899.³⁰⁶

³⁰¹ *Slovan*, 10. 12. 1889

³⁰² *Hlas předměstí*, 16. 12. 1889

³⁰³ AHMP, AML, 4, s. 242

³⁰⁴ *Slovan*, 10. 12. 1889

³⁰⁵ *Hlas předměstí*, 3. 1. 1890

³⁰⁶ *Libeňský věstník*, 15. 9. 1899

Občanská beseda ovšem nenabídla pouze staré známé zastupitele, kteří se nedostali do obecního výboru v předchozím volebním období. Ti byli pouze čtyři (Václav Voctář, Deutsch, Walter a Liška). Ale i několik nových tváří. Z nich bych jmenoval především tři zastupitele, kteří vydrželi v obecním výboru i další volební období a všichni se narodili po roce 1850. Prvním z nich byl ani ne třicetiletý továrník Ottomar Hubínek, dále dvaatřicetiletý statkář Antonín Svět, který, jak už bylo řečeno, zasedl i v obecní radě a nejstarší devětatřicetiletý kartáčník a majitel domu Václav Šticha, který byl mimochodem nominován i Občanským klubem jako náhradník ve druhé kurii.

Hlavními tématy, kterými se nově zvolený obecní výbor zabýval, byl jednak projekt tramvaje, který byl všeobecně přijímán. A jednak stavba libeňského přístavu a výkladiště, do jejíž realizace se obec pustila přes kritiku za strany opozičního Občanského klubu. O celé stavbě a hlavně propagaci, kterou s ní obec spojila, budu psát v jedné z následujících kapitol.

Do následujících voleb v posledních dnech roku 1892 byla sestavena společná kompromisní kandidátka obou politických spolků, která získala naprostou většinu hlasů. A jak píše Pražské předměstské noviny: „Volby proběhly beze všeho rámusu a hluku.“³⁰⁷ Zatímco v druhé kurii převažovali zástupci Občanské besedy, tak v třetí kurii se uplatnili především klubisté. Místa v obecní radě se rozrostla o další dvě a byla rozdělena rovným dílem mezi oba spolky. Za Občanský klub zde zasedali Wagner, Kondelík, Kokoška, Hladký a Müldner, zatímco za Občanskou besedu Deutsch, Svět, Walter, Jungmann a Cikánek, kterého lze považovat v této době ovšem stále spíše za neutrálního. Starostou se stal opět Josef Voctář. Následovalo volební období, které bylo na konflikty obou bloků chudé. Tato stabilizace, k níž bylo nakročeno už před volbami, se prohloubila i díky tomu, že v září 1893 byl nad Prahou a třemi okolními okresy vyhlášen v souvislosti s masovými protestními akcemi za všeobecné volební právo výjimečný stav. To mimo jiné znamenalo i suspendování spolčovacích práv a dočasné rozpuštění Občanské besedy i Občanského klubu.³⁰⁸ Jejich činnost byla obnovena až po odvolání výjimečného stavu v říjnu 1895.

Zajímavý je ironický komentář, kterým popsal změny na radnici socialistický Libeňský věstník v roce 1899: „...Opozice zjistila, že se obci špatně vede. Chopila se moci a nakoupila od obce za levno pozemky. “Staří“ toho využili pro agitaci a znovu vyhráli volby. Zpočátku se početně slabá opozice “mladých“ chytala každé drobnosti. Její vůdce hostinský K., zvaný Kulhavý Pepa (myšlen Josef Kokoška – pozn. JV) volal: “Za námi jde celá obec!“ a švec D. (myšlen Vojtěch Držka – pozn. JV) mu přizvukoval: “My vám ukážeme!“ Časem ale

³⁰⁷ Pražské předměstské listy, 27. 1. 1893

³⁰⁸ Ladislav Hejtmánek, Libeň..., s. 245

hostinský najmul od obce vybírání jistého obecního poplatku (myšlen pivní krejcar – viz.dále – pozn. JV). Švec dostal zakázky od dobročinných spolků. Kartáčník dodával obci kartáče a košťata. Truhlář W. (myšlen Václav Walter – pozn. JV) a sklenář K. (myšlen Jan Kondelík – pozn. JV) dostali zakázky na obecních stavbách. Na radnici tak zavládl dlouho kýžený klid a pořádek.³⁰⁹ Je otázkou, jestli k zmírnění politického napětí došlo skutečně z výše zmíněných důvodů. Nicméně všichni zmínění pánové se skutečně k zakázkám dostali a Josef Kokoška opravdu v roce 1895 získal v dražbě nájem pivní dávky.

Do voleb v roce 1896 šly oba spolky opět se svými vlastními kandidáty. O problémech se stížnostmi na výsledky voleb jsem psal už výše. V problematickou se proměnila i volba obecní rady díky dvouměsíčnímu bojkotu hlasování ze strany Občanského klubu. Tyto bojkoty, které znemožňovaly fungování obecní samosprávy, byly poměrně časté. Zajímavý je případ moravského města Jevíčka, kde v roce 1885 po výhře české kandidátky nad německou došlo ze strany Němců k podobnému bojkotu, který znemožnil volbu obecního představenstva a tedy i fungování nově zvoleného obecního výboru (ten mohl plně fungovat až po zvolení představenstva) na celé čtyři roky a celá věc musela být vyřešena až v roce 1889 zvláštním zemským zákonem.³¹⁰

K volbě byli nově zvolení libeňští zastupitelé svoláni 1. 10. 1896. Dostavilo se 35 z 36 zvolených zastupitelů, tedy více než tři čtvrtiny, které byly nutné pro volbu obecní rady. Krátce poté co Josef Voctář, jako nejstarší zvolený člen obecního výboru, zahájil zasedání, přečetl Václav Kefurt jako představitel menšinového Občanského klubu prohlášení, že v kandidátní listině není brán zřetel na jeho stranu. Následně všichni zastupitelé zvolení za Občanský klub opustili zasedání. Tím klesl potřebný počet přítomných zastupitelů pod nezbytné tři čtvrtiny.³¹¹ Druhá volba byla svolána na 15. 10. 1896, ale dostavilo se pouze 22 zastupitelů, opět chyběla většina stoupenců Občanského klubu.³¹²

Nakonec se představitelé Občanského klubu po marném nátlaku na Občanskou besedu rozhodli dále neblokovat sestavení obecní rady a odejít plně do opozice. Sami písemně požádali na začátku prosince o svolání třetí schůze. V té se už podařilo zvolit obecní radu i starostu, ačkoli ani tato volba se neobešla bez komplikací. Podle obecního zřízení bylo totiž ke zvolení třeba nadpolovičního počtu hlasů přítomných zastupitelů. Takže nutným minimem bylo při přítomnosti 34 zastupitelů alespoň 18 hlasů. Na této volbě je zajímavé sledovat strategie obou politických klubů během volby a koordinaci přívrženců obou stran při volbě.

³⁰⁹ *Libeňský věstník*, 15. 9. 1899

³¹⁰ *Jaroslav Pinkava, Jevíčko...*, s. 82-85

³¹¹ AHMP, AML, 174, 3-2/2g, k. 98

³¹² AHMP, AML, 174,3-2/2h, k. 98

Zastupitelé byli rozděleni do dvou skupin podle toho, kdo byl přívržencem jakého politického spolku. Ve skupině hlasující s Občanskou besedou bylo 19 voličů a ve skupině Občanského klubu 15. Volby probíhaly tak, že nejprve měl být zvolen starosta, poté jeho náměstek a postupně dalších 11 radních. Členové Občanského klubu většinou odevzdávali pouze prázdné lístky, takže jakmile se dva a více přívrženců Občanské besedy neshodlo s ostatními, tak se musela volba opakovat, protože dotyčný nezískal nutných 18 hlasů. Proto téměř každá volba musela být opakována a často se rozhodlo až v třetím kole voleb, kam postupovali dva kandidáti s nejvíce hlasy z kol předchozích.

Občanský klub se pokusil nejprve prosadit Václava Kefurta jako prvního radního, který vykonával funkci náměstka starosty. Když se to nepovedlo, tak v dalších volbách se soustředili na to, aby nebyl zvolen žádný člen Občanského klubu a odpovědnost za činnost obecní rady přešla plně na Občanskou besedu. To ovšem Občanská beseda nechtěla připustit. Poté co byl zvolen starosta a osm radních, kteří byli všichni až na Josefa Macháčka stoupenci Občanské besedy, zvolili přívrženci Občanské besedy všemi svými hlasy Bedřicha Wagnera, který byl předsedou Občanského klubu. Wagnerovi spolustraníci se drželi strategie odevzdávání prázdných hlasovacích lístků. Wagner volbu odmítl. Proto byl stejným poměrem zvolen další klubista Václav Kefurt, který už volbu podle §20 obecního zřízení odmítnout nemohl, protože to bylo, na rozdíl od Wagnera, jeho první zvolení radním. Následně byl ještě stejným poměrem zvolen jako desátý radní klubista Vítezslav Vondřích. Podle zprávy Ladislava Hejtmánka se Václav Kefurt po skončení voleb ohradil proti tomu, že nebyl během volby brán zřetel na jeho stranu, že volbu musí přijmout, ale odmítá pracovat v obecní radě i komisích a že jeho strana ponechává odpovědnost za činnost obecní rady na Občanské besedě a vyhrazuje si pouze činnost v obecním výboru.³¹³

7. 4. Sociálně demokratická Libeň

Zhruba v době posledních libeňských komunálních voleb se na politické scéně Libně objevuje nový politický spolek a totiž Politický klub sociální demokracie pro Libeň a okolí. Spolek měl mezi libeňským obyvatelstvem, jehož většinu tvořili tovární dělníci a jejich rodiny, od počátku velikou podporu. Na jeho schůzích a přednáškách se setkávalo i více než tisíc lidí. Sociální demokraté si na přednášky zvali i známé osobnosti. V květnu roku 1900 zde například o sociálních úkolech obce přednášel T. G. Masaryk.³¹⁴

³¹³ Ladislav Hejtmánek, *Obecní kronika...*, s. 153

³¹⁴ *Libeňský věstník*, 26. 5. 1900

Před založením spolku se dělnická opozice omezovala především na časté stávky a příležitostné výtržnosti. V Libni sice už dříve působila řada dělnických spolků, ale šlo o nepolitické spolky, v kterých se soustředili dělníci jedné profese. Šlo o spolky vzájemně se podporující a nebo vzdělávací. Například Spolek vzájemně se podporujících dělníků truhlářských v Libni působil už od roku 1871. Stavovsky uzavření vůči ostatním dělnickým profesím byli dlouho početní libeňští jircháři.³¹⁵

Nejvýznamnějším kulturním a vzdělávacím dělnickým spolkem, který byl později úzce spojen s politickým klubem sociálních demokratů, byla Dělnická beseda působící v Libni od počátku 80. let. Na počátku jejího fungování zorganizovala přednášky známých sociálně demokratických vůdců, jako byl J. B. Pecka nebo L. Zápotocký. Fungování Dělnické besedy ale nemělo dlouhého trvání, když byla během perzekuce za Taafovy vlády v roce 1883 rozpuštěna. Znovu začala fungovat až na počátku 90. let. Její členská základna rychle rostla a v roce 1896 už měla zhruba 1000 členů, především strojírenských dělníků. To znamená, že asi každý čtvrtý libeňský dělník byl jejím členem. Beseda provozovala knihovnu, konala pro dělníky divadelní představení, přednášky apod.³¹⁶

Libeňský klub sociální demokracie dokázal socialisty politicky organizovat a přestože až do spojení Libně s Prahou nepronikl, podobně jako v dalších českých obcích, do obecního výboru žádný z jeho představitelů, tak měl vliv na komunální politiku.³¹⁷ Tento vliv se projevoval nejen v organizování stávek, ale například i v bojkotování vybraných libeňských řemeslníků, často členů obecního výboru, pro něž se tento bojkot mohl stát osudným. Takto se například v listopadu 1900 obrátila obecní rada na policii i tisk poté co se na schůzi dělníků v restauraci "U Deutschů" právě jeden takový bojkot domluvil.³¹⁸

Vzájemná podpora mezi dělníky měla i zcela neformální charakter sousedské výpomoci. Když například po jedné z velkých stávek tkalců z továrny bratří Perutzů vypověděli majitelé závodu ze závodního domu č. p. 283, tzv. "Perucáku", 16 dělnických

³¹⁵ V jirchárnách, které byly většinou v rukou židovských továrníků, se dlouho zachovávaly patriarchální vztahy mezi majiteli a dělníky, což se mimo jiné projevovalo i tím, že jircháři stáli dlouho mimo dělnické hnutí, ačkoli jejich sdružování bylo na vysoké úrovni. V roce 1896 si dokonce založili družstevní hospodu, která ale nefungovala příliš dlouho. (Olga Skalníková, *Společenský život dělnictva v Praze, In. Stará dělnická Praha, Praha 1981, s. 73*). V Libni se organizovali především ve spolku jirchářských tovaryšů, v jehož čele stáli majitelé a nebo alespoň úředníci továren. Mezi nimi byli v roce 1892 například Ludvík a Adolf Jellinkové, Abraham Engländer nebo Eduard Schönberger (syn a dědic Seligmana Schönbergera). (AHMP, AML, 157, 92/99, k. 92)

³¹⁶ Olga Skalníková, *Společenské vztahy v pražské dělnické čtvrti na rozhraní 19. a 20. století, In. Etnografie dělnictva I., Praha 1974, s. 119*

³¹⁷ Zástupce sociální demokracie lze v období přelomu století najít mezi členy obecních výborů pouze velmi zřídka a navíc většinou ve statutárních městech, která měla zavedenou všeobecnou kurii pro obecní volby. Z ostatních zkoumaných měst byly výjimkou Beroun a Plzeň, kde se na přelomu století prosadil do obecního výboru vždy jeden sociální demokrat. (Peter Urbanitsch, *Die Gemeindevertretungen ..., s. 2262*)

³¹⁸ AHMP, AML, 9, s. 62

rodin, tak tyto našly veliké zastání u svých dělnických sousedů. Jejich odjezd z obce na vozech zapůjčených libeňskou obcí se proměnil v malou demonstraci. Zpívaly se dělnické písně a na prvním voze byly podle dobových fotografií vystaveny obrazy Marxe, Engelse a Lassala.³¹⁹

Ve spolku se brzy vytvořily alternativní elity, vůči nimž se staré elity, o nichž jsme mluvili výše, musely nějakým způsobem vymezit. Protože moje práce je o komunálních elitách, které jsem si definoval především jako nositele formální moci, tedy členy obecního výboru, tak se budu zajímat především o to, jakým způsobem ovlivnila politika libeňských sociálních demokratů chování těchto elit. I když zpočátku zde byly jisté náznaky možné, byť omezené, spolupráce starých elit a socialistů, tak ke konci století jejich koexistence vyústila v otevřený boj, který přerůstal i v násilné excesy.

Ustavující valná hromada sociálně demokratického klubu se konala v Libni na počátku ledna 1896, krátce po zrušení výjimečného stavu z roku 1893. Předsedou byl zvolen hostinský a kontrolor okresní nemocenské pokladny František Sühls, který na tomto postu vydržel až do spojení Libně s Prahou.³²⁰ Sühls byl libeňským občanem a měl tak velikou výhodu proti většině svých spolustraníků a to, že nemohl být vykázán pod nějakou záminkou z Libně a dopraven postrkem do domácí obce. Vedle předsednictví spolku byl i šéfredaktorem již několikrát zmíněného socialistického čtrnáctideníku *Libeňský věstník*. Vedle Sühse se vyprofilovalo několik dalších libeňských sociálně demokratických vůdců, kteří zasedli ve výboru spolku (např. František Lauč, Jan Job, Jan Palivec, Josef Lev a další). Další působili silou své osobnosti a angažovaností mimo spolkové orgány, jako například MUDr. František Miláček, který byl častým přispěvovatelem *Libeňského věstníku* a ve svých článcích a přednáškách pro dělnictvo kritizoval především zdravotní poměry v obci. Byl synem tesaře, který vystudoval díky tomu, že ho sponzoroval klášter voršilek. Miláček si stěžoval v *Libeňském věstníku*, že to co mu dávali jíst, se nedává ani vepřům. O jeho vztahu k mecenášskému řádu svědčí i to, že byl jedním z nemnoha libeňských ateistů.³²¹ Další výraznou osobou mezi libeňskými socialisty byl hostinský Václav Krofta, otec spisovatele K. V. Krofty, který provozoval hostinec “U Libuše“ a později hostinec “U Deutschů“, který se díky tomu stal, spolu s hostincem Františka Sühse “U města Petrohradu“, místem dělnických schůzí, přednášek a zábav. Naprostou většinu sociálně demokratických vůdců spojoval kromě světónázoru i jejich věk, který se pohyboval mezi 30 a 40 lety. Zároveň mezi libeňským

³¹⁹ Olga Skalníková, *Společenské vztahy...*, s. 111

³²⁰ NA, ČM 1884-1900, 30/213/304-4, k. 4167

³²¹ *Libeňský věstník*, 1. 3. 1900

obyvatelstvem patřili k těm bohatším. Například Sühs i Miláček zaměstnávali služku. Sühs žil v bytě 1+1 s manželkou a dvěma syny, Miláček v bytě 3+1, který byl vybaven koupelnou i záchodem, bydlel společně s manželkou, dvěma dětmi a rodiči.³²²

Zajímavým dokladem počáteční spolupráce Občanského klubu a socialistů byla schůze na konci listopadu 1896 v hostinci Václava Kefurta. Jejím tématem bylo chystané zavedení činžovního groše, tedy obecní daně placené z činží. Na schůzi promluvili nejen zástupci Občanského klubu (Havlina, Kokoška, Kefurt a další), ale i zástupci sociálních demokratů. Dávka byla kritizována hlavně proto, že bude ještě zvyšovat chudobu dělníků i řemeslníků, že zbrzdí stavební ruch a v kombinaci s připravovaným zavedením stočného bude znamenat neúměrnou zátěž. Jako nahrazení těchto výnosů obě strany navrhovaly větší zdanění továren. Výsledkem schůze byla rezoluce, která shrnula nebezpečí, které v dávce socialisté i členové Občanského klubu viděli. Na závěr schůze vystoupil Václav Kefurt, který si liboval ve shodě, která nastala mezi stoupenci Občanského klubu a socialisty. Schůzi uzavřel slovy: „Zdařilé toto shromáždění poskytlo pěkný obraz z něhož zřejmě složení libeňských stran. Na jedné straně továrny se staročechy a na druhé svobodomyšní a lid.“³²³ Rezoluci nakonec bylo vyhověno a obecní výbor rozhodl, že k zavedení činžovního groše nepřistoupí.³²⁴

Toto souznění netrvalo dlouho. Za počátek nesmiřitelného přístupu k sociálně demokratickému klubu lze považovat volby volitelů do říšské rady, které se konaly na počátku roku 1897. Byly to první volby po Badeniho volební reformě, která zavedla hlasování v páté všeobecné kurii. K možnosti hlasovat se tak v Libni dostala široká skupina sociálních demokratů. Sociální demokraté se však hodlali prosadit i ve čtvrté kurii a vyvíjeli nátlak na ostatní voliče v této kurii. Tento zřejmě dost neomalený tlak nakonec vedl k tomu, že obecní rada, složená z naprosté většiny ze členů Občanské besedy nechala v nejčtenějších denících vytisknout výzvu k voličům ve čtvrté kurii, aby volili kandidáty Občanského klubu.³²⁵ Obě strany se tak znovu sblížily po sporech, které provázely volbu obecní rady v předchozím roce. To, co se dělo během voleb, lze vyčíst z varování, které poslal libeňský obecní úřad okresnímu hejtmanství před volbami do říšské rady v roce 1900. V dopise se píše o volbách v roce 1897 toto: „Ze zkušeností vyplývá, že zejména voliči jiných kurií budou vystaveni nezřízeným útokům stoupců sociální demokracie, kteří různými nadávkami, ba i násilím,

³²² AHMP, VSL 1900, k. 515

³²³ *Pražské předměstské listy*, 14. 12. 1896

³²⁴ AHMP, AML, 2, s. 261

³²⁵ AHMP, AML, 177, 3-5/3d-28, k. 105

snažili se při posledních volbách ostatní občanstvo od volby odvrátiti, což se jim skutečně podařilo, čímž vykonávání volebního práva v této třídě stalo se iluzorním.³²⁶

Další prohloubení antipatií přineslo protistátopravní prohlášení sociálně demokratických poslanců na prvním povolebním zasedání říšské rady. Na návrh Josefa Kokošky schválil obecní výbor jednohlasně státopravní ohrazení, které ostře odmítalo postup sociálních demokratů, a připojil se tak k prohlášení pražského zastupitelstva.³²⁷ Dalším krokem bylo založení dělnického vzdělávacího spolku Havlíček, který byl mocně podporován obecním výborem. Cílem tohoto spolku bylo organizovat národně uvědomělé dělníky.³²⁸ Posléze se z tohoto spolku stal místní klub národních socialistů, kteří ovšem mezi libeňskými dělníky nikdy nezískali větší podporu a sociální demokraté se národním socialistům spíše vysmívali, než aby je vnímali jako politické soupeře.

Mnoho zpráv o vztazích mezi sociálními demokraty a členy obecního výboru přináší Libeňský věstník. Zastupitelé jsou zde v mnoha člancích zesměšňováni jako hloupí, líní a obtlouští opilci. Tak například v jednom čísle tvrdí o továrníkovi Urbachovi, že zasedání obecního výboru většinou prospí a pak hlasuje s většinou. O Karlu Dostalovi zase píše: „...Stále mluví, opakuje to, co už někdo řekl. Pak si vezme hůlku a začne zpívat jarmareční píseň. Ubohý starče, který jsi na takové úrovni...“³²⁹ V jednom z dalších čísel píše František Miláček o “jedné libeňské veličině“, která v mládí spolu se svými přáteli ukradla peníze a chtěla za ně podniknout cestu do Afriky za Emilem Holubem. Tento pokus byl ale zmařen policií, dotčení byli vyloučeni z reálky. Nečeš si tato “veličina“ vypůjčila laternu magiku a chodila s ní po světě, dokud ji v jedné hospodě nepropila.³³⁰ Bohužel se mi zde nepodařilo zjistit, o kom z obecních zastupitelů je řeč.

Komunální politici dostávali v novinách i různé hanlivé přezdívky, například hostinský Kokoška byl nazýván Kulhavý Pepa. V jednom z čísel se zase objevuje přezdívka “všemohoucí vousatá husitská huba“. Adresáta této přezdívky se mi ovšem bohužel také nepodařilo vypátrat.³³¹ Ostrý jazyk Libeňského věstníku mířil především proti mladým politikům Občanského klubu. Naopak někteří z příznivců Občanské besedy nebo starší politici, především pak starostové, se mohli dočkat i střízlivého ocenění. Když například rezignoval starosta Svět, tak noviny napsaly, že “za něj není slušná náhrada“.³³² Když měl na

³²⁶ AHMP, AML, 177, 3-5/6-5, k. 105

³²⁷ AHMP, AML, 2, s. 284

³²⁸ AHMP, AML, 228, 11-1/II.89-1, k. 214

³²⁹ *Libeňský věstník*, 19. 4. 1900

³³⁰ *Libeňský věstník*, 1. 3. 1900

³³¹ *Libeňský věstník*, 4. 8. 1900

³³² *Libeňský věstník*, 26. 5. 1900

jeho místo nastoupit staronový starosta Josef Voctář, tak ocenili jeho odmítavý postoj ke stavbě přístavu.³³³ Svým shovívavým postojem k sociálním demokratům byl znám poslední z trojice starostů Alois Cikánek. V březnu 1898 byl například kritizován v obecním výboru za to, že přijal ve svém bytě delegaci sociálních demokratů s peticí žádající všeobecné volební právo do zemského sněmu a obecních zastupitelstev. A to přesto, že jinak odmítal o úředních věcech ve svém bytě jednat.³³⁴ To, že sociální demokraté Cikánka respektovali je zřejmé i z toho, že při informační schůzi ke spojení obou obcí v listopadu 1897, na kterou si vynutili vstup, hlasovali jejich zástupci jednohlasně pro to, aby Cikánek schůzi řídil.³³⁵

Je zajímavé, že mnohem větší uznání než komunální politici, kteří patřili ke střednímu stavu, si vysloužili u sociálních demokratů továrníci. Za tuto nečekanou náklonnost mohl především společný odpor sociální demokracie a továrníků k dalšímu zadlužování obce. Sociální demokraté si věřili, že získají v chystaných, posléze odložených a kvůli blížícímu se spojení s Prahou nakonec neuskutečněných obecních volbách v roce 1900 zastoupení ve třetí kurii. Společně s továrníky, kteří tvořili jádro první kurie chtěli poté zastavit další zadlužování obce a zároveň také zkomplikovat spojení Libně s Prahou, které se ani jedné straně příliš nezamlouvalo. Továrníci se obávali zdražování uhlí a vyšších daní. Socialisté zase přesunu všech problematických provozů z Prahy do Libně a ztráty možnosti hlasovat v pražských obecních volbách, protože pro Prahu jakožto statutární město platil jiný volební řád než pro Libeň, který stanovil dolní hranici výše přímých daní i v třetí kurii. Situaci před blížícími se volbami, v nichž socialisté očekávali úspěch, ovšem v roce 1899 zkomplikovalo už výše zmíněné jmenování dvaceti pěti čestných občanů, především z řad mladočeských a staročeských politiků, vysloužilých politiků a známých spisovatelů. To měnilo poměr sil v první volební kurii.

Toto jmenování tak způsobilo v Libni ostrý odpor sociálních demokratů, demonstrace a dokonce i násilné střety. Socialisty dráždila nejen zkomplikovaná volební situace, ale i osoby čestných občanů. To co se jim na nich nelíbilo, shrnuli v pozvánce na protestní schůzi svolanou na 5. 11.. Především řada z jmenovaných čestných občanů hlasovala v zemském sněmu proti zavedení všeobecného volebního práva, byli proti rušení obilních cel, která prodražovala obilí, schválili výjimečný stav v Haliči, nebo hlasovali pro návrhy, které měly omezit opozici v parlamentu.³³⁶ Nepochybně zde měl svůj vliv i odkaz na těžké boje se

³³³ *Libeňský věstník*, 22. 6. 1900

³³⁴ AHMP, AML, 2, s. 319

³³⁵ *Právo lidu*, 7. 11. 1897

³³⁶ *Libeňský věstník* 3. 11. 1899

sociální demokracií, který vepsali libeňští zastupitelé do jmenovacích dopisů zaslaných čestným občanům.

Libeňský věstník pokračoval v následujících číslech v útocích na čestné občany. V článku ze 17. 11. se píše: „...Libeňští páni továrníkům příliš nevěří, jsou mezi nimi totiž lidé moc inteligentní a snášenliví, než jim vyhovuje. Vzali si tak příklad z moravských Němců, kteří podobným způsobem udržují svoji rovnováhu...“³³⁷Označení továrníků jako lidí “inteligentních a snášenlivých“ bychom v sociálně demokratickém tisku asi nečekali.

V následujících dnech proběhlo několik velkých schůzí a demonstrací sociálních demokratů. Směřovaly nejen proti volbě čestných občanů, ale i proti libeňským pekařům, v jejichž závodech stávkovali pekařští tovaryši. Demonstrace se dokonce přesunuly před domy starosty Světa a pekaře Jungmanna. To, jaký měly průběh, nejlépe dokumentuje to, že se po nich nechal starosta Svět hlídat policií.³³⁸ Kvůli opakujícím se útokům na jeho osobu se podle slov obecního tajemníka Klazara několik měsíců rozmýšlel, až nakonec na nátlak rodiny rezignoval.³³⁹ O to jsou paradoxnější slova umírněné chvály, kterými ho socialisté po jeho rezignaci počastovali.

8. Vliv dalších “hráčů“ na libeňskou politiku

8. 1. Vliv a organizace hostinských na příkladu boje o pivní krejcar

Vedle politických spolků, které se zajímaly o široký okruh problémů, i když měly samozřejmě i své programové “vlajkové lodě“, působily v Libni profesní skupiny jednotlivých živností, které se snažily působit prostřednictvím svých členů v obecním výboru a radě nebo v rámci politických spolků a případně i “mediální masáží“ voličů na změnu poměrů v obci ve svůj prospěch. Zcela ojedinělou skupinou v Libni byli v tomto směru hostinští. Během posledního dvacetiletí 19. století vystřídal v obecním výboru deset hostinských. Řada dalších zastupitelů pak, jak už bylo řečeno, měla hostinskou koncesi, ale živnost ve skutečnosti provozoval jejich náměstek. Někteří, jako třeba Josef Hladký, měli rodinné příslušníky, kteří v tomto oboru úspěšně podnikali. Žádná jiná živnost nebyla nikdy v obecním výboru zastoupena takovým způsobem a žádnou jinou živnost neprovozovalo

³³⁷ Libeňský věstník, 17. 11. 1899

³³⁸ Libeňský věstník, 16. 12. 1899

³³⁹ AHMP, AML, 2, s.419

v Libni takové množství lidí. V roce 1885 bylo v Libni 24³⁴⁰ a v roce 1895 už 47 hostinců.³⁴¹ Hostinští byli početní i v řadě jiných rychle rostoucích obcích, v nichž společně s růstem počtu obyvatel rostly i nové hostince. Libeň byla však výjimečná tím, že se zde sešlo několik organizačních duchů, kteří dokázali z místních hostinských utvořit skupinu, která své zájmy prosazovala organizovaně a to právě v době, kdy se začaly stupňovat problémy, které ohrožovaly jejich živnosti.

Z této kombinace pak vzešla schůze několika libeňských hostinských v sále hostince Františka Deutsche 24. 4. 1882, v níž byl založen spolek Hostimil, který byl vůbec prvním spolkem hostinských v Čechách. „...Touto památnou schůzí položen základ k celé nynější organizaci českých hostinských v Zemích koruny české, která, byť i pomalu, přece neustále kráčí kupředu,“ psal k desátému výročí zakládací schůze časopis Hostimil.³⁴² Od založení tohoto spolku vznikaly v Čechách i na Moravě spolky, které často převzaly jméno Hostimil a vždy se k mateřskému spolku hlásily. Ačkoli bylo sídlo spolku ještě v červnu téhož roku přeloženo z Libně do Prahy, tak jeho předsedou zůstal i nadále libeňský hostinský František Deutsch. V květnu 1887 se za účasti velkého počtu jednotlivých hostinských spolků konala ustavující schůze Ústřední jednoty československého hostinství pro Čechy, Moravu a Slezsko. Za předsedu byl opět zvolen František Deutsch.³⁴³ Svého úřadu se vzdal v následujícím roce 1888 ze zdravotních důvodů a byl následně zvolen čestným členem.³⁴⁴

Vraťme se však k problémům, které vedly libeňské hostinské k tomu, aby se začali organizovat. Vedle obrany proti provozování hostinské činnosti bez koncese šlo především o nově zavedené daně z nápojů, především pak tzv. pivní krejcar. Tento výraz se v užším smyslu používal pro dávku placenou z každého vypitého půllitru piva. Kromě pivní dávky se vybíraly i dávky z vína a tvrdého alkoholu, které ale v Libni nevynášely ani desetinu výnosu z pivních dávek. Pod souhrnným pojmem pivní krejcar se tak běžně v širším smyslu myslely i tyto další nápojové dávky. Z dopisů zaslaných do časopisu Hostimil z řady českých i moravských obcí je zřejmé, že pivní krejcar byl největší problém, který trápil hostinské v posledním dvacetiletí 19. století.

K vybírání dávky bylo třeba kvalifikované dvoutřetinové většiny všech členů obecního výboru. Povolení vybírání dávky pak musel udělit zemský výbor po dohodě s místodržitelstvím a okresním výborem. Výtěžku dávky mohlo být užito výhradně k účelům

³⁴⁰ AHMP, AML, 150, 85/122, k. 83

³⁴¹ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 243

³⁴² *Hostimil*, 25. 4. 1892

³⁴³ *Hostimil*, 27. 5. 1887

³⁴⁴ *Hostimil*, 26. 6. 1888

k nimž bylo vybírání dávky povoleno. Plnění těchto pravidel měl každoročně kontrolovat okresní výbor.³⁴⁵

V Libni bylo vybírání nápojových dávek povoleno na deset let zvláštním zemským zákonem z 22. 2. 1873.³⁴⁶ Jako důvody pro jejich zavedení uvedla obec ve své žádosti z roku 1872 především nutnost investic do infrastruktury, především komunikace, stavbu stok a kašen, osvětlení ulic a stavbu radnice.³⁴⁷ Vybírání dávky mělo probíhat tak, že každý, kdo obdrží nápoje určené k prodeji měl vyplnit ohlašovací lístek a ten odevzdat na obecním úřadě. Pokud obec odhalí nenahlášené sudy, tak je zapečetí do té doby dokud nebude dávka zaplacená. Zároveň bude proti viníkovi vedeno přestupkové řízení na okresním hejtmanství. V zákonu byl i §13, který sliboval tomu, kdo nenahlášené sudy oznámí na obecním úřadě polovinu vybraných dávek.

Na konci roku 1881 podali hostinští žádost, aby byl pivní krejcar od následujícího roku zrušen. Jako důvod uvedli, že jde o nespravedlivou dávku, která navíc nahání libeňské obyvatele do kořalen. Za 9 let se vybralo 50 000 zlatých, ale nepostavilo se za ně nic. Schodek obecních financí navíc nebyl tak velký, aby se nedal krýt, podle mínění hostinských, z drobného zvýšení obecních přírážek.³⁴⁸ Obecní výbor na návrh obecní rady z 4. 11. jejich žádosti dvoutřetinovou většinou vyhověl.³⁴⁹ Na toto rozhodnutí ovšem reagovalo počátkem ledna následujícího roku okresní hejtmanství, které ho zrušilo s tím, že obecní výbor překročil své pravomoci, protože zrušil nařízení zemského zákona.³⁵⁰

V sezení obecní rady se z pěti přítomných radních (Deutsch, Cikánek, Hubínek, Klika, Písek) vyslovil pro zachování pivního krejcaru pouze stavitel Písek a rozhodlo se o sepsání odvolání proti rozhodnutí okresního hejtmanství s tím, že se měly podle návrhu Františka Deutsche do odvolání doplnit zdroje příjmů, které měly nahradit výnos z pivního krejcaru (daň ze psů, výnos ze hřbitova).³⁵¹ V následující schůzi 3. 2. 1882 se radní usnesli (jednohlasně až na Václava Píska) poslat žádost hostinských o zrušení pivního krejcaru k zemskému sněmu.³⁵²

V té době už probíhaly nové prohlídky a kontroly ve sklepech hostinských. Hostinští ovšem kladli odpor, což dokládá i kladně vyřízená žádost obecního úřadu adresovaná okresnímu hejtmanství, aby komisaři dostali k ruce dva četníky, protože je hostinský Karel

³⁴⁵ Josef Musil, *Pivní krejcar, Čáslav 1903*, s. 3-8

³⁴⁶ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-43, k. 107

³⁴⁷ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-45, k. 107

³⁴⁸ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-5, k. 107

³⁴⁹ AHMP, AML, 3, s. 106; AHMP, AML, 1, s. 164

³⁵⁰ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-8, k. 107

³⁵¹ AHMP, AML, 3, s. 116

³⁵² AHMP, AML, 3, s. 120

Petrák odmítá pustit do sklepa.³⁵³ Za své výroky na adresu obecního výboru byl dokonce později stíhán pro urážku na cti libeňský hostinský Josef Neumann.³⁵⁴ Výzvu k zpřístupnění sklepů adresoval hostinským týden poté, co začaly prohlídky, i starosta Voctář, který hrozil přestupkovým řízením těm, kteří nebudou prohlídky respektovat.³⁵⁵

Na konci ledna 1882 zasedal výbor pro kontrolu pivního krejcaru ve složení Voctář, Hubínek, Havlina, Liška, Podolský a Jungmann, který konstatoval, že hostinští dosud vůbec nenahlásili zásoby a nezaplatili pivní krejcar a navrhl, aby se platba paušalizovala podle loňské spotřeby.³⁵⁶ Ve skutečnosti se ovšem v řadě případů platba oproti roku 1881 snížila, protože hostinští zahrnuli výbor žádostmi s různým odůvodněním, jejichž společným jmenovatelem byly těžkosti, které postihly hostinský stav, čímž byla myšlena zřejmě především veliká konkurence. Za příklad může posloužit žádost druhého největšího poplatníka Františka Deutsche, který si stěžoval na to, že oproti loňskému roku se sníží tržby v důsledku toho, že v sousedství vyrostl další velký hostinec, že odpadne továrna, do níž dodával a že v důsledku zvýšení poplatků z provozování hudby (hudebného) nemůže v neděli konat zábavy.³⁵⁷ Podobně jako většině ostatních mu bylo vyhověno.

V polovině února se situace obrátila a když skupina osmi hostinských, mezi nimiž byl i František Deutsch, žádala obecní výbor, aby setrval na rozhodnutí o zrušení dávky a zároveň podpořil stížnost adresovanou zemskému sněmu, tak dostala zamítavou odpověď.³⁵⁸ Tentýž obecní výbor, který před dvěma měsíci pivní krejcar zrušil, ho nyní hodlal zachovat. V tom samém zasedání pak podal největší příznivec této dávky Karel Dostal volný návrh, aby se vzhledem k tomu, že příští rok vyprší povolení na vybírání pivního krejcaru, vyvěsila v obci vyhláška, která měla vyzvat občany k veřejné diskusi, z čeho se mají zaplatit zvýšené obecní výdaje na neodkladné stavby (hlavně novou školu) v roce 1883. Svůj návrh zakončil sugestivní otázkou, zda se k tomu má znovu použít pivní krejcar.³⁵⁹ Cesta k dalšímu navýšení této dávky se otevřela.

V té době se vyostřil spor mezi obecní radou, v které měla hlavní slovo skupina kolem Františka Deutsche a obecním výborem, v němž se prosadila skupina kolem už zmíněného Karla Dostala. Antagonismus těchto dvou osob se projevil například v slovní přestřelce, která proběhla během jednání obecního výboru 24. 2. 1882, kdy během podružného projednávání

³⁵³ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-10, k. 107

³⁵⁴ AHMP, AML, 3, s. 139

³⁵⁵ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-13, k. 107

³⁵⁶ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-14, k. 107

³⁵⁷ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-22, k. 107

³⁵⁸ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-16, k. 107

³⁵⁹ AHMP, AML, 1, s. 173

žádosti Sboru dobrovolných hasičů o příspěvek na novou stříkačku prohlásil předseda dobrovolných hasičů Dostal, že obecní rada vede “bagatelní jednání“. Deutsch ho žádal, aby vzal své prohlášení zpět, což ovšem dotyčný neučinil. Na Deutschův návrh pak plénum obecního výboru odhlasovalo, že Dostalův výrok byl nemístný.³⁶⁰

Nicméně zkušený František Deutsch postupně ztrácel v obecní radě půdu pod nohama. Mohlo za to zřejmě schválení stotisícové půjčky na stavbu školy, která byla první velkou půjčkou, kterou se obecní výbor odhodlal učinit.³⁶¹ Právě nutnost z něčeho hradit budoucí splátky a úroky zřejmě vedla obecní radu 23. 5. k tomu, že rozhodla poměrem hlasů 4 ku 2 učinit návrh k obecnímu výboru, aby se žádalo na zemském sněmu o prodloužení vybírání pivního krejcaru. Proti tomuto rozhodnutí hlasoval vedle Františka Deutsche, který marně namítal, že se pivní krejcar nikdy nepoužil k tomu, k čemu byl vybrán, jen další držitel hostinské koncese v obecní radě Jan Hubínek.³⁶²

O návrhu obecní rady se hlasovalo v obecním výboru 22. 6. 1882. Po odůvodnění návrhu rady se ujal slova František Deutsch a stěžoval si, že přírážka postihne jenom jednu skupinu občanů – hostinské. Na to mu odpověděl Karel Dostal, že dávka postihne pouze dělnictvo a že se bez ní obec neobejde. Následně bylo hlasováno podle jmen, což jen dokresluje politickou prohru Františka Deutsche, který proti osmnácti zastupitelům hlasoval jako jediný. Dva další (Hubínek a Ronek) se zdrželi hlasování. Následné hlasování o výši vybírané dávky, kdy Deutsch navrhoval polovinu dosavadní sazby, zatímco Dostal dvojnásobek, dopadlo v prospěch návrhu obecní rady, který chtěl zachovat současnou výši. Deutsch hlasování uzavřel s tím, že podá protest k vyšším místům.³⁶³

Deutsch podal 29. 6. společně s dalšími hostinskými, v té době už sdruženými ve spolku Hostimil, stížnosti dokonce dvě. V obou žádali aby byl pivní krejcar zrušen, první žádost směřovala k obecnímu výboru a odmítla ji později už obecní rada s odvoláním na usnesení výboru z 22. 6.³⁶⁴ a druhá k zemskému výboru. Důvody, kterými hostinští svoji žádost odůvodňovali, lze vyčíst z vyjádření obecní rady, které si zemský výbor vyžádal v září 1882. První námitkou bylo, že se jedná o nespravedlivou daň namířenou proti jedné skupině obyvatel. Obecní rada argumentovala tím, že nespravedlivá dávka není, protože zasahuje stejně všechny konzumenty. Návrh hostinských na to, aby se nutné výdaje kryly z obecní přírážky, odmítla obecní rada s tím, že ta by se musela zvýšit ze současných 17% až na 42%.

³⁶⁰ AHMP, AML, 1, s. 175

³⁶¹ AHMP, AML, 1, s. 181

³⁶² AHMP, AML, 3, s. 139

³⁶³ AHMP, AML, 1, s. 187

³⁶⁴ AHMP, AML, 3, s. 148

Tvrzení, že se pivní krejcar vždy investoval do jiných věcí, než k jakým byl určen, vyvrátila obecní rada výčtem podniků, které se z něj zainvestovaly. V závěru uvádí obecní rada nutné stavby v Libni (silnice, vodovod, opatrovna, kašny, chudobinec, regulace Rokytky) a poznamenává, že v řadě obcí se pivní krejcar zavedl a ke krachu hostinských to nevedlo.³⁶⁵

Nakonec zemský sněm dávku nezrušil a rozhodnutím z 10. 1. 1883 ji naopak povolil vybírat na dalších šest let ve výši 1 zlatý za hektolitr vína a kořalky a 50 krejcarů za hektolitr piva.³⁶⁶ Obecní výbor následně pověřil ve svém nejbližším sezení obecní radu tím, aby se zamyslela nad způsobem, jakým se bude pivní krejcar vybírat. Ta rozhodla o tom, že pivní krejcar bude paušalizován a hostinští budou dohromady platit 4200 zlatých v půlročních splátkách. Za případné nedoplatky měli ručit solidárně. O vybírání mělo rozhodovat komité, které si hostinští měli zvolit. Pokud by někteří hostinští nesouhlasili, měl vybírání převzít František Deutsch, který by od obce získal veškerou podporu a zároveň by převzal finanční odpovědnost.³⁶⁷ To se také stalo a s Deutschem byla podepsána po odsouhlasení obecním výborem smlouva o pronájmu vybírání pivního krejcaru.

Deutsch se tak ocitl v situaci, kdy na vybírání pivního krejcaru začal vydělávat a zřejmě i dost slušně. Tento stav trval více méně bez problémů dva roky. Až v květnu 1885 zpochybnili vybírání dávky v Deutschově režii hostinští, kteří si stěžovali na její nespravedlivé vyměření. Tito hostinští sestavili komité a navrhli, aby jim bylo svěřeno vybírání pivního krejcaru místo Františka Deutsche, který se k jejich návrhu vyjádřil tak, že by mu to nevadilo, ale že z toho vznikne jen nepořádek, načež opustil jednání obecní rady.³⁶⁸ V následujícím sezení vystoupili členové tříčlenné komise pod vedením stavitele Mischnera s návrhem, aby obec pivní krejcar vybírala jeden rok ve vlastní režii. Tento návrh byl schválen jednohlasně, z hlasování ovšem byl vyloučen pro střet zájmů jak František Deutsch, tak i Jan Hubínek, který byl členem komitétu hostinských a stál tak vlastně v opozici proti Deutschovi.³⁶⁹ Deutsch v té době ale stejně odmítal o pivním krejcaru vůbec hlasovat. Jak se vyjádřil v dalším hlasování, tentokrát o výši paušálů pro hostinské 15. 10., tak stále považoval smlouvu, kterou s ním obec uzavřela za platnou.³⁷⁰ Deutsch nepochodil, ani s žádostí o náhradu za paušály, které mu zatím hostinští neproplatili, k 1. 11. 1885 to činilo celkem 1059 zlatých. Obec to odmítla s tím, že mu dá kdykoli exekutivní moc, aby si nedoplatky vymohl

³⁶⁵ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-3, k. 107

³⁶⁶ AHMP, AML, 183, 4-2/1a-2, k. 107

³⁶⁷ AHMP, AML, 3, s. 192

³⁶⁸ AHMP, AML, 3, s. 293

³⁶⁹ AHMP, AML, 3, s. 304

³⁷⁰ AHMP, AML, 4, s. 8

sám.³⁷¹ František Deutsch v předvečer obecních voleb, které se konaly koncem roku 1885, stále více ztrácel svůj vliv v obecní radě, kde ho v roli vůdčí osobnosti vystřídal stavitel Robert Mischner. Po následujících obecních volbách, které vyhrál Občanský klub, se Deutsch dokonce nedostal ani do obecního výboru.

Po roce obecní rada prodloužila vybírání poplatku v režii obce na neurčito.³⁷² Došlo ovšem i k dalšímu zásadnímu rozdílu, zatímco do 1. 11. 1886 se pivní krejcar vybíral podle paušálů, tak nyní se měl vybírat podle jednotlivých sudů. To znamená, že počátkem listopadu byly do jednotlivých hostinců vyslány kontroly, které měly zjistit, jaké mají hostinští ve sklepech zásoby piva.³⁷³ Časopis *Hostimil* z prosazení tohoto opatření viní “pány, kteří onehdy uspořádali přednášku proti kořalečnému moru“ a dodává, že laciné pivo je hlavním nepřítelem kořalky.³⁷⁴ Objevuje se tu periodicky opakovaná výtka proti působení Občanského klubu, který na jedné straně bojoval osvětovou činností proti šíření pití kořalky mezi libeňským obyvatelstvem a na druhé straně chtěl maximalizovat zisk z pivní dávky. To bylo ještě zesíleno tím, že obecní rada rozhodla, že dávky z tvrdého alkoholu a vína, jejichž zásoby nelze tak snadno kontrolovat, budou nadále paušalizovány. Boj mezi hostinskými a Občanským klubem tak vyústil až k tomu, že hostinští odmítli zapůjčit Občanskému klubu své místnosti ke konání schůzí.³⁷⁵

Vybírání pivního krejcaru v obecní režii vyneslo za rok 1887 více než 7000 zlatých namísto dřívějších 4200 zlatých. Hostinští na to reagovali nabídkou, že pokud bude pivní krejcar znovu paušalizován, tak zaplatí k 4200 zlatým ještě dalších 10% z této částky.³⁷⁶ Obecní rada to ovšem odmítla a za základ výpočtu stanovila právě 7000 zlatých s tím, že záleží na hostinských jakým způsobem si rozdělí platby mezi sebou. Pokud by nedošlo k dohodě, tak mělo být vybírání dávky znovu pronajato.³⁷⁷ Hostinští se ve stanoveném termínu nedohodli, ale skupina hostinských včetně Františka Deutsche požádala a nakonec i prosadila paušalizování s tím, že ručitelem za nesplacené poplatky měl být Karel Knobloch, zámožný majitel libeňského parostrojního pivovaru, který navštívil sezení obecní rady a toto potvrdil. Přes protesty některých radních byl tento návrh schválen a dávka byla znovu

³⁷¹ AHMP, AML, 4, s. 15

³⁷² AHMP, AML, 4, s. 62

³⁷³ AHMP, AML, 4, s. 67

³⁷⁴ *Hostimil*, 25. 9. 1886

³⁷⁵ *Hostimil*, 5. 3. 1887

³⁷⁶ *Hostimil*, 5. 11. 1887

³⁷⁷ AHMP, AML, 4, s. 131

paušalizována.³⁷⁸ Tím se hostinští zbavili nepříjemných domovních prohlídek, během nichž často docházelo ke konfliktům.

V únoru následujícího roku, na den přesně 15 let po povolení vybírání pivního krejcaru zemským sněmem, se však objevilo další nebezpečí, když člen hospodářského odboru Cikánek přednesl na sezení obecní rady návrh na zvýšení nápojových dávek od 1. 5. 1889, což odůvodňoval zvýšením výdajů na stavbu kanalizace, komunikací a vodovodu. Dávka se měla zvýšit tak, že namísto dřívějších padesáti krejcarů z hektolitrů piva se měl platit jeden zlatý a místo jednoho zlatého z hektolitrů vína a kořalky se měly platit dva respektive čtyři zlaté. Cikánek sliboval až zdvojnásobení výnosů.³⁷⁹ V tomtéž zasedání byla čtena i petice hostinských, která se vyslovila proti zvýšení. Obecní rada doporučila návrh hospodářského odboru a předala ho k projednání obecnímu výboru.

Jednání výboru rozšířeného o 13 náhradníků na 37 osob se konalo 9. 3. 1888 a probíhalo klidně, až do té doby, než se došlo k šestému bodu, jímž byl právě návrh na zvýšení nápojových dávek. Slovo si nejprve vzal Alois Cikánek, který znovu referoval o předloženém návrhu a vysvětloval důvody jeho podání. Svoji řeč ukončil tím, že pokud obec nechce ztrojnásobit obecní přírážky k přímým daním, tak se musí pivní krejcar zvýšit. Následovala krátká vzrušená diskuse, kterou zakončil hostinský Josef Filip výkřikem, ať se nedělá z hostinských proletariát a nedává se jim dynamit do rukou. Na to prohlásil Alois Cikánek, že pokud se bude mluvit o dynamitu, tak on hlasovat nebude a společně s několika dalšími zastupiteli opustil sál. Vrátili se až na žádost starosty Voctáře. Josef Filip musel odvolat svoji zmínku o dynamitu a Václav Kefurt to, že označil starostu za málo energického. Následně starosta nechal přečíst §45 a §46 obecního zřízení, podle něhož nesměli zastupitelé osobně zainteresovaní na projednávané věci hlasovat. Na základě tohoto paragrafu bylo následně přes protesty vyloučeno z hlasování dvanáct členů a náhradníků obecního výboru. Na návrh Karla Dostala se hlasovalo podle jmen. Pro návrh se vyslovilo 15 zastupitelů, především továrníci a stoupenci Občanského klubu. Proti návrhu hlasovali 3 zastupitelé, stejný počet se zdržel hlasování a rovněž 3 zastupitelé odešli. Bylo schváleno, aby se dávka takto vybírala šest let. Vyloučení hostinští následně pohrozili, že vnesou stížnost proti vyloučení z hlasování.³⁸⁰

Zajímavé pozadí vzniku návrhu na zvýšení pivního krejcaru odhaluje časopis Hostimil, respektive jeho prostřednictvím libeňští hostinští. Hostimil reagoval již na schválení

³⁷⁸ AHMP, AML, 4, s. 139

³⁷⁹ AHMP, AML, 4, s. 157

³⁸⁰ AHMP, AML, 1, s. 422

návrhu v obecní radě³⁸¹ a o deset dní později pokračoval stejně kritickým článkem o hlasování v obecním výboru.³⁸² Jeho argumentace proti zvyšování pivního krejcaru směřovala v první řadě proti nerovnoměrnému zatížení jednotlivých daňových poplatníků. Upozorňuje na to, že ačkoli je pivní krejcar představován jako dávka, kterou budou platit konzumenti, tak díky konkurenčnímu tlaku a povolování stále nových hostinských koncesí jsou hostinští nuceni držet už 18 let ceny piva na stejné úrovni, takže nakonec pivní krejcar nepostihuje dělnictvo, které je hlavním konzumentem piva, ale právě hostinské. Zvláště Hostimil dále upozorňuje na nepoměr mezi daněmi, které díky pivnímu krejcaru odváděli hostinští a mezi daněmi, které odváděly velké továrny. Jeho výpočty jsou však zřejmě dost nadsazené, když uvádí, že hostinský s ročním výdělkem 600 zlatých odvede jenom na pivním krejcaru 400 zlatých. Pokud k tomu připočteme další daně a dávky, tak by hostinští v Libni mohli jen stěží udržet své podniky. K žádným hromadným krachům v Libni však nedocházelo a počet hostinců stále rostl. Na druhou stranu ovšem požadavek, aby se díry v obecním rozpočtu nelátaly pivním krejcarem, ale zvýšením obecních přírážek je více než pochopitelný. Daňové zatížení velkých továren skutečně neodpovídalo jejich ziskům, které šly u těch větších do statisíců zlatých.

Hostimil ovšem nenapadá jen nerovnoměrné rozložení poplatků, ale i některé investice, kterými hospodářský odbor zvýšení zdůvodňoval. Vedle obecného zpochybnění nadstandardních investic do infrastruktury v době, kdy obec hospodařila se schodkovým rozpočtem, se objevují i konkrétní narážky na jednotlivé projekty. Zajímavé je odmítnutí investování do stavby silnice, která měla vést kolem usedlosti Kolčavka do Vysočan. Hostimil upozornil na to, že silnice nebude využívána a poslouží pouze jednotlivcům. Podle obecního zřízení měli tyto investice z větší části zaplatit právě tito interesenti. Tato narážka směřovala zřejmě především proti předsedovi Občanského klubu a spolumajiteli Kolčavky Ladislavu Čuprovi, který provozoval na Kolčavce továrnu na cementové zboží. Právě on svým vlivem pravděpodobně silnici prosadil. Čuprovi však tato stavba neměla přinést pouze zlepšení komunikace k jeho továrně. Okolní pozemky a původní cesta Čuprovi totiž patřily a obec je měla od něj vykupovat. Opoziční tlak nakonec donutil Čupra k prohlášení v obecním výboru, že on a spolumajitelé Kolčavky pozemky neprodají, aby nebyl obviňován ze zjištění.³⁸³ V červenci téhož roku se však v obecním výboru objevil požadavek na stavbu této silnice znovu.³⁸⁴ Tentokrát byla původcem místní školní rada, která se obávala nebezpečí odškolení části

³⁸¹ *Hostimil*, 5. 3. 1888

³⁸² *Hostimil*, 15. 3. 1888

³⁸³ AHMP, AML, 1, s. 424

³⁸⁴ AHMP, AML, 1, s. 446

Libně právě kvůli špatnému spojení.³⁸⁵ Nakonec se obecní výbor v červenci 1889 dohodl na vykoupení Čuprových pozemků.³⁸⁶

Hostimil zpochybnil nakonec celé hlasování o zvýšení nápojových dávek kvůli vyloučení hostinských z možnosti hlasovat. Hostinští podali stížnost a okresní výbor rozhodnutí obecního výboru 19. 2. 1889 zrušil právě z důvodu neoprávněného vyloučení členů obecního výboru, kteří jsou zároveň hostinskými.³⁸⁷ Kvůli tomuto rozhodnutí se už 4. 3. 1889 sešel obecní výbor, aby znovu odhlasoval zvýšení poplatků. Nejprve se hlasovalo podle jmen o stejném zvýšení, které už dříve navrhovala obecní rada. Jak zvýšení dávky z piva na 1 krejcar za hektolitr, tak dávky z vína na 2 krejcarey za hektolitr prošlo hlasováním hladce. Proti byli jenom čtyři přítomní hostinští (Josef Filip, Petrák, Hladký a Hubínek) a s nimi ještě pekař Jungmann, který ovšem byl pouze proti zvyšování dávky z piva. Mezi hlasujícími pro návrh lze naopak překvapivě najít hostinského Kokošku. Při hlasování o zvýšení dávek z lihovin se však podařilo majiteli továrny na výrobu kořalky Hubínkovi získat na stranu svého pozměňovacího návrhu většinu zastupitelů a prosadit namísto požadovaných 4 zlatých dávku ve stejné výši jako byla dávka vinná. Nakonec ještě obecní výbor rozhodl o tom, že dávka bude platit 6 let.³⁸⁸

Hostimil přičítal prohru v hlasování mimo jiné i tomu, že ti, kteří slíbili hlasovat proti, se ze strachu, aby si “to s nikým nerozházeli“, raději k hlasování nedostavili. Černou ovci mezi hostinskými se tak stal Václav Kefurt, který byl jediným hostinským, který na zasedání chyběl. Vymlouval se na to, že na schůzi zapomněl a Hostimil přidal jízlivý komentář: „Hostinští na slabou paměť pana Kefurta zajisté nezapomenou a při příštích volbách voličům připomenou, že v obecním zastupitelstvu musí být muži s pamětí dobrou.“ Zajímavé je, že o výsledcích hlasování je referováno zcela zkráceně. Hostimil tvrdí, že návrh prošel pouze většinou třech hlasů. Ve skutečnosti však pro návrh hlasovalo v případě pivní a kořaleční dávky 17 zastupitelů a v případě vinné dávky dokonce 19 z 23 přítomných. Hostimil zároveň upozorňuje na rozhodnutí hostinských podat proti zvýšení protest a zdražit od 1. 5. 1889 hromadně pivo. Takže zvýšení dávky nakonec stejně nepovede ke zvýšení příjmů, protože klesne spotřeba.³⁸⁹

Hostinští skutečně petici podali a adresovali ji tentokrát přímo zemskému výboru. Hlavním argumentem bylo nebezpečí zvýšení pití kořalky na úkor zdraženého piva a znovu se

³⁸⁵ AHMP, AML, 4, s. 174

³⁸⁶ AHMP, AML, 2, s. 27

³⁸⁷ *Hostimil*, 15. 3. 1889

³⁸⁸ AHMP, AML, 2, s. 2

³⁸⁹ *Hostimil*, 15. 3. 1889

objevilo zpochybnění stavby vysočanské silnice přes Kolčavku s otázkou, proč staví Libeň silnici do Vysočan a ne Vysočany do Libně, když jsou Vysočany dál od Prahy. Pod petici, která žádala zamítnutí žádosti o zvýšení dávky, se podepsalo 358 libeňských příslušníků.³⁹⁰ Petice však byla odmítnuta a nápojové dávky zvýšeny. Protest a stížnosti hostinských tak měly pouze ten efekt, že zemský výbor povolil vybírání pouze na tři léta místo požadovaných šesti a každý rok měla obec zemskému i okresnímu výboru předkládat podrobný účet z těchto dávek.

Dražba, jíž bylo právo na vybírání pivní a kořaleční dávky pronajato, se konala 11. 5. 1889 za účasti osmi uchazečů. Z vyvolávací ceny 12 000 zlatých se nájem vybírání pivní dávky dostal až na 17 000 zlatých, které nabídli dědicové po majiteli pivovaru Knoblochovi. Poté, co pivovar koupila anglická společnost The Bohemian Breweries Limited, přešel na ní i tento nájem. Podle zpráv v časopisu Slovan jim nejvíce svými příhozy konkurovali dva obecní zastupitelé Josef Kokoška a Theodor Stein. Nájem vybírání dávky z vína a lihovin získal za 992 zlatých Jan Hubínek.³⁹¹ Za nepatrně vyšší částky vydražili anglický pivovar a Jan Hubínek vybírání dávky na další tři roky i v roce 1892.³⁹² V roce 1895 vydražil vybírání pivní dávky Josef Kokoška a zaplatil za to už 30 000 zlatých. Naopak u dávky z vína a lihovin zůstala částka zhruba stejná a držitelem koncese byl stále Jan Hubínek.³⁹³

Podání petice k zemskému výboru v roce 1889 bylo dozvukem sporů o nápojové dávky z 80. let. Hostinští se smířili s placením dávek. K jejich zvyšování už v Libni nedošlo. Pozornost hostinských se soustředila nadále spíše na problémy s přílišnou konkurencí. Především jim vadil podomní obchod s lahvovým pivem a stále rostoucí počet vydaných hostinských koncesí pro Libeň. V první polovině 90. let se však projevil i úpadek organizovanosti této skupiny živnostníků. Zřejmé je to i z časopisu Hostimil, kam na začátku jeho existence přispívali libeňští hostinští téměř do každého čísla. V první polovině 90. let přispívali však jen zcela výjimečně. Z příspěvků, které se v Hostimilovi objevily, jasně vyvstává nejednotnost libeňských hostinských.

Pozice Františka Deutsche byla již minulostí. V roce 1886 se nedostal do obecního výboru. V této době se také zhoršil jeho zdravotní stav, právě z toho důvodu rezignoval v roce 1888 na předsednictví Hostimila.³⁹⁴ V roce 1890 byl sice znovu zvolen do obecního výboru a stal se i členem obecní rady, ale bylo to v době, kdy už byla pryč doba ostrých sporů o pivní

³⁹⁰ *Hostimil*, 5. 4. 1889

³⁹¹ *Slovan*, 25. 5. 1889

³⁹² AHMP, AML, 2, s. 114

³⁹³ AHMP, AML, 183, 4-2/1, k. 107

³⁹⁴ *Hostimil*, 26. 6. 1888

krejcar. Deutsch se nezapojil nijak výrazně do prosazování zájmů libeňských hostinských. Možná zde sehrál roli i pocit zneuznání poté, co ho hostinští obvinili z nespravedlností při vybírání dávky v polovině 80. let. Do čela hostinských se prosazovali stoupenci Občanského klubu, především Václav Kefurt a mladý František Filip. V té době chyběl v Libni spolek hostinských a zároveň byla hostinská živnost vřazena pod živnostenské společenstvo různých živností. Toto společenstvo bylo tak široké a bylo v něm tolik antagonistických zájmů, že nebylo schopné dostatečně hájit zájmy hostinských. Proto se cílem hostinských stalo založení samostatného společenstva. Jak vyplývá ze zprávy v Hostimilu, tak na počátku roku 1894 svolal Václav Kefurt schůzi libeňských hostinských, kde dojednali založení živnostenského společenstva hostinských. O vyřízení této věci se měl mimo jiné postarat i František Deutsch. Ten však za celý rok neučinil vůbec nic.³⁹⁵

Nakonec se společenstvo podařilo založit. Zakládající schůze se konala v červenci 1895 a starostou byl zvolen Václav Kefurt a jednatelem František Filip.³⁹⁶ Organizace hostinských se tak přesunula do rukou Občanského klubu, ale řada hostinských zůstalo věrných Občanské besedě. Tím se definitivně rozštěpila organizace libeňských hostinských na dva tábory. Ve volbách 1896 si představitelé živnostenského společenstva stěžovali, že libeňští hostinští často volili Občanskou besedu, která neměla na kandidátce jediného hostinského, namísto aby dali přednost Občanskému klubu, za který kandidovali právě Kefurt s Filipem. „...Je jich v obci více než šedesát, platí 30 000 zlatých nápojových dávek a volí stranu, která k nim nemá ani tolik úcty, aby jim zaručila zastoupení,“ posteskl si pisatel článku.³⁹⁷

8. 2. Vliv továren na příkladu kantiny Českomoravské továrny

V Libni, stejně jako v ostatních pražských průmyslových předměstích, byla celá řada velkých továren. Těmi největšími byly dvě strojírný, Českomoravská továrna a Pražská akciová strojírna, tzv. “Rustonka“, dále lihovar firmy Franz X. Brosche a nakonec Grabova továrna na voskové plátno. Majitelé těchto továren prosazovali řadou formálních i neformálních mocenských prostředků svoje zájmy v komunální politice. Všechny tyto velké továrny měly alespoň v určité době “své lidi“ v obecním výboru. Šlo nejen o továrníky a ředitele továren, ale i o nižší úředníky, z jejichž chování při jednání obecních orgánů je zřejmé, či zájmy měli prosazovat. Zajímavým se prosazování zájmů továrny stává především

³⁹⁵ Hostimil, 15. 1. 1895

³⁹⁶ Hostimil, 15. 12. 1895

³⁹⁷ Hostimil, 25. 3. 1886

tehdy, kdy opouští formalizovanou půdu obecních orgánů a proti moci reprezentované zvolenými komunálními politiky staví neformální moc, kterou reprezentuje její ekonomická síla.

Vybral jsem zajímavý konflikt kolem zřízení kantiny v Českomoravské továrně na stroje. Konflikt, kde ani jedna strana nechtěla ustoupit ze svých pozic a hodlala využít veškerých možných nástrojů, které měla k dispozici. Je příznačné, že i v tomto konfliktu hráli jednu z rolí libeňští hostinští.

Zařizování továrních kantin bylo na konci 19. století trendem, který znamenal pro zavedené hostince nevítanou konkurenci, která byla navíc zvýhodněna propojením konzumentů - dělníků se svým majitelem – továrnou a zároveň díky množství zákazníků byla schopna snížit ceny.

V Libni se o zřízení kantiny z velkých továren poprvé pokusil Broscheho lihovar v roce 1883. Obec, která se měla vyjádřit k jeho žádosti, zřízení hostince nedoporučila s ohledem na špatný policejní dozor ve vzdáleném lihovaru a na okolní hostince, které byly na dělníky z lihovaru plně odkázány. Další žádosti podal lihovar v letech 1884 a 1885. Obě žádosti obec také odmítla a třetí doprovodila navíc širším zdůvodněním, v němž vyvrací nařčení, že se v okolních hostincích podává dělníkům kořalka. Zároveň upozorňuje na to, že v Českomoravské továrně, v "Rustonce" i v Perutzově přádelně pracuje více lidí a kantinu nemají. Navíc u Broscheho jsou dělníci většinou otcí od rodin a jídlo jim nosí z domova jejich děti.³⁹⁸

V roce 1886 zase nájemce pakoměřického pivovaru hraběte Nostitze Stein uzavřel smlouvu s vedením "Rustonky" o dodávkách piva dělníkům. Stein dodával pivo za osm krejcarů, dělníkům se prodávalo za deset a rozdíl šel do invalidního fondu pro dělníky. Dělníci si toto pivo nekupovali pouze v továrně, ale i domů, takže okolní hostince zely prázdnotou. Hostinští byli ale proti tomuto postupu bezmocní. Na zasedání spolku Hostimil se proto dohodli, že budou apelovat na Steinovy odběratele a jejich solidaritu s kolegy. Hostinští si pomohli i národnostní argumentací, protože Stein byl jedním z vůdčích mužů německého Casina a neodebírání piva od tohoto muže tak hostinští postavili jako otázku národní cti.³⁹⁹ Většina odběratelů ale byla, jak se ukázalo, nájemci v Steinových hostincích, nebo byl odběratelem přímo Stein, který se ve svých hostincích, k nimž měl i koncesi, nechal

³⁹⁸ AHMP, AML, 150, 85/122, k. 83

³⁹⁹ *Hostimil*, 15. 12. 1886

zastupovat svými náměstký. Proto byl tento nátlak neúčinný a hostinští museli vydržet celý rok, dokud neskončil Steinovi nájem pakoměřického pivovaru.⁴⁰⁰

Vraťme se ale k žádosti Českomoravské továrny, v níž se, na rozdíl od předchozích případů, projevila v plné míře ekonomická a politická síla této strojírný. Žádost jejího vedení o zřízení kantiny projednávala obecní rada poprvé 13. 11. 1886 společně s žádostí 22 libeňských hostinských, kteří požadovali, aby kantina nebyla povolena.⁴⁰¹ Žádost hostinských byla sepsána už na konci října a jejím hlavním argumentem bylo nebezpečí, že dva hostince, které byly v nejbližším okolí Českomoravské továrny, zkrachují. Dále také upozorňuje na nebezpečí, že se k Českomoravské přidají i další továrny, což by znamenalo pro hostinské velké těžkosti. Nechybí ani připomenutí, že hostinští odvádějí do obecní pokladny velký objem dávek a že by se to stalo osudným i živnostníkům, kteří jsou jejich dodavateli.⁴⁰²

Obecní rada žádosti hostinských vyhověla a kromě důvodů, které uvedli hostinští, doplnila ještě v odůvodnění, že u Českomoravské továrny jsou dva hostince (č. p. 253 Františka Novotného a č. p. 220 Antonína Rösslera), které jsou plně odkázány na továrnu. Pro ten účel jsou slušně vybaveny a vzájemná konkurence je nutí, aby byli dělníci i úředníci továrny obslouženi levně a slušně. Tím, že by oba hostince zanikly, by odešli z Libně i dva významní poplatníci. Důležitým důvodem bylo i to, že dělníci by byli nuceni veškeré potraviny odebírat v kantině. Chyběla by konkurence a případné stížnosti dělníků by mohly být řešeny propuštěním z práce. V neposlední řadě obecní rada upozornila na to, že obec má byty přeplněné dělníky, musí pro jejich děti stavět školy a platit školné, zatímco všechny příjmy, které z dělníků plynou by chtěl pohltnout podnikatel. Důsledkem bude i to, že z Libně vymizí střední třída usedlých živnostníků a zbudou jenom továrníci a dělníci. V případě, že okresní hejtmanství hostinskou koncesi přeci jenom udělí, doporučila obecní rada podat odvolání.

I když okresní hejtmanství v naprosté většině případů respektovalo doporučení obce, tak zde nařídilo konání komisionelního šetření na místě. Podle odhodlání obecní rady stěžovat si u vyšších instancí lze předpokládat, že libeňští zastupitelé s takovým vývojem situace počítali a nadstandartního napojení Českomoravské továrny na okresní hejtmanství, které jediné podle mého názoru může vysvětlit postup okresního hejtmanství v této věci, si byli vědomi. Komisionelního šetření se účastnil obecní tajemník Klazar, obecní stavitel Bukovský, ředitel Českomoravské továrny Novotný a koncipient okresního hejtmanství. Z protokolu

⁴⁰⁰ *Hostimil*, 13. 6. 1886

⁴⁰¹ AHMP, AML, 4, s. 75

⁴⁰² AHMP, AML, 151,86/234-3, k. 87

můžeme vyčíst argumenty druhé strany, které přednesl ředitel Novotný. Upozornil, že žádal o koncesi na přímou žádost dělníků a úředníků, o které je v okolí špatně postaráno. Slíbil, že továrna pro kantinu postaví novou budovu s kvalitními sklepy, aby pivo bylo nejvyšší kvality, že jídlo bude prohlížet tovární lékař a nepatrný výdělek z pokrmů bude věnován do fondu na podporu továrních dělníků neschopných práce. Také sliboval, že v kantině vznikne přístřeší pro dělníky, jimž bude přinášeno jídlo z domova. Zástupci obce odkázali znovu na důvody uvedené v rozhodnutí obecní rady. Koncipient k protokolu ještě dopsal, že v kantině bude snadný policejní dohled, protože průčelí bude stát směrem do ulice, a že musí být zachována svobodná volba dělnictva.⁴⁰³ Českomoravská továrna tedy získala živnostenské oprávnění pro provozování kantiny a bylo na libeňském zastupitelstvu, jak na to zareaguje.

Živnostenské oprávnění bylo doručeno koncem ledna 1887 a už 9. 2. 1887 jednal o věci obecní výbor, který podpořil stanovisko obecní rady s dodatkem, že se má podat stížnost případně až na ministerstvo.⁴⁰⁴ Podle časopisu *Hostimil* tohle stanovisko prosadili hlavně stavitel Utěšil a továrník Schönberger s tím, že povinností obecního výboru je chránit malé živnostníky. *Hostimil* také zpochybňuje celou žádost o koncesi, která byla podepsána řadou dělníků. Píše, že o podpisech rozhodla obava o propuštění z práce, zvláště v době, kdy je práce nedostatek.⁴⁰⁵

Rekurs proti rozhodnutí okresního hejtmanství, jehož podání mělo pro účinnost živnostenského oprávnění odkládací účinek, byl zaslán na místodržitelství 14. 2. 1887.⁴⁰⁶ Vedle už známých důvodů uvádí obecní výbor v rekursu i další, jako byla stížnost na to, že byla povolena koncese širší, než o jakou továrna žádala. Továrna chtěla kantinu pouze pro potřeby dělníků, ale získala koncesi všeobecnou. Další stížnost se týkala kompetenčního sporu, kdy okresní hejtmanství samo vydalo povolení ke stavbě kantiny, což ovšem patřilo do pravomoci obce. V rekursu je také znovu kritizována petice dělníků, v níž žádali zřízení kantiny. Podle obecního výboru je známo, jakým způsobem se petice sepisovala. Hejtmanství nemělo trpět takový nátlak. Nakonec požaduje, aby místodržitelství zrušilo rozhodnutí okresního hejtmanství.

V době, kdy leželo odvolání obecního výboru na místodržitelství v Praze, se do věci vložila Českomoravská továrna a sáhla k neformálnímu nátlaku na obecní výbor. V dubnu 1887 projednávala obecní rada petici libeňských řemeslníků, kterou podepsala mimo jiné i řada dřívějších či pozdějších libeňských zastupitelů, jako sedlář Tomáš Šebek, kartáčník

⁴⁰³ AHMP, AML, 151, 86/234-5, k. 87

⁴⁰⁴ AHMP, AML, 1, s. 366

⁴⁰⁵ *Hostimil*, 25. 2. 1887

⁴⁰⁶ AHMP, AML, 151, 86/234-7, k. 87

Václav Šticha, pilníkář Tomáš Šouta nebo mechanik Alois Pulchart. V petici žádali o stažení odvolání, protože Českomoravská továrna vypověděla smlouvy o dodávkách zboží všem řemeslníkům usedlým v Libni. Obecní rada rozhodla o vyslání deputace k řediteli továrny Novotnému, ta se ovšem minula účinkem.⁴⁰⁷

Místodržitelství rozhodlo 22. 7. 1887 tak, že koncese platí, protože si kantinu přeje dělnictvo. Rekursu vyhovělo jenom v tom bodě, že koncese měla být omezena pouze na dělníky. Obecní výbor byl podle svých předchozích vyjádření odhodlán podat odvolání k ministerstvu vnitra, ale právě pod vlivem tlaku továrny na živnostníky tak neučinila. Díky lhůtě čtrnácti dnů, které měla obec na odvolání, nebylo možné svolat schůzi obecního výboru, a tak obecní rada vypracovala oběžník, v němž navrhovala další odvolání nepodávat a zdůvodnila to právě těžkostmi, které by odvolání mohlo způsobit libeňským řemeslníkům. Svými podpisy toto potvrdili všichni členové obecního výboru až na hostinského Kefurta, který se odmítl podepsat.⁴⁰⁸

Koncese tedy byla továrně s konečnou platností vydána. Za necelého půldruhého roku však padlo i jediné omezení v koncesi, která zapovídala poskytovat hostinskou činnost jiným osobám než zaměstnancům továrny. Žádost továrny o vypuštění tohoto omezení byla zaslána na okresní hejtmanství krátce před koncem roku 1888. Na začátku ledna si hejtmanství vyžádalo stanovisko obce k této věci. Odpověď však byla poslána až koncem dubna po vyšetření důvodů stížnosti hostinského Františka Nejedlého, který se obával, že to bude znamenat definitivní konec jeho hostince. Novotný si stěžoval především na to, že koncesi provozuje nepovolený náměstek, že je jídlo i pití běžně podáváno i lidem nezaměstnaným v továrně. Vedle toho také tvrdil, že se v kantině platí plíšky, které jsou potom dělníkům strhávány ze mzdy. Podle šetření obce se však podařilo prokázat pouze to, že kantinu provozuje neoprávněný náměstek.⁴⁰⁹

V obecním výboru se po projednání stížnosti Nejedlého a žádosti továrny rozhodli zastupitelé jednohlasně odmítnout dát kladné nebo zamítavé stanovisko k této věci. Ve vyjádření, které bylo zasláno okresnímu hejtmanství, je cítit silné roztrpčení nad tím, že hejtmanství nepodpořilo stanovisko obce během předchozího sporu, který je zde podrobně vylíčen.⁴¹⁰ Okresní hejtmanství přesto trvalo na vyjádření, jehož podání přikazoval obcím

⁴⁰⁷ AHMP, AML, 4, s. 110-114

⁴⁰⁸ AHMP, AML, 151, 86/234-17, k. 87

⁴⁰⁹ AHMP, AML, 151, 86/234-21, k. 87

⁴¹⁰ AHMP, AML, 151, 86/234-19, k. 87

živnostenský řád. Obecní výbor tedy musel ustoupit a v prosinci 1889 odeslal stanovisko v němž souhlasil s rozšířením koncese.⁴¹¹

Zdánlivě nepatrný spor o hostinskou koncesi, kterých bylo v Libni ročně udělováno či odmítáno i několik desítek, tedy přerostl ve vzájemné měření sil a vymezování pozic. V čem je tento spor zajímavý je široký okruh subjektů, kteří v něm hráli své role. Spor dokumentuje nejen ekonomický vliv továrny na chod obce, ale i schopnost libeňských hostinských a řemeslníků organizovat se a prosazovat v obecních orgánech společný cíl a v neposlední řadě i narůstající sebevědomí obecní samosprávy vůči státní správě.

9. Obecní hospodaření

Hospodaření Libně v osmdesátých letech doznalo podstatných změn. Podobně jako u řady jiných rychle rostoucích měst se změnila struktura příjmů i výdajů obecního rozpočtu. Investice do infrastruktury už nebylo možné nadále hradit z tradičních zdrojů obecních příjmů, jako byl výnos z obecního majetku nebo přirážky k přímým daním. Obecní samospráva musela hledat nové zdroje příjmů, které našla, jako všechny rychle rostoucí obce, především v bankovních úvěrech a v nově zaváděných daních a poplatcích, jako byl třeba pивní krejcar.

Za zrcadlo obecního hospodaření bývá tradičně považován obecní rozpočet. Na konci každého roku sestavovala Libeň rozpočet na rok následující. Libeňský rozpočet by rozdělen do několika fondů. Specializovanými fondy byl fond hřbitovní, fond mateřské školy a fond chudinský. Jejich hospodaření bylo sice odděleno, ale jejich schodky se proplácely z tzv. všeobecného správního důchodu, kam patřilo to, co nespádalo do ostatních fondů. Cílem vytvoření obecního rozpočtu bylo určit příjmy a výdaje v příštím roce. V Libni byly ve sledované době vždy příjmy nižší než výdaje. Rozpočtový schodek se pak měl uhradit obecní přirážkou k přímým daním. Tato přirážka se určovala z předpokládaného objemu daní na následující rok. Pokud například v rozpočtu na rok 1888 byl očekávaný schodek 14 113 zlatých, tak byla určena obecní přirážka ve výši 20% k přímým daním v očekávané výši 72 000 zlatých.

Vedle všeobecného správního důchodu existoval zcela oddělený obecní školní rozpočet. I zde obec vypisovala obecní přirážky stejným způsobem jako u všeobecného správního důchodu. Proto mohly být obecní přirážky a obecní přirážky školní v rozdílné výši.

⁴¹¹ AHMP, AML, 151, 86/234-24, k. 87

Obecní a obecní školní rozpočty jsou ve zkrácené podobě zapsány v knihách protokolů ze schůzí obecního výboru. Zatímco obecní rozpočty jsou zde uváděny od roku 1884, tak obecní školní rozpočty od roku 1886.

Obecní a obecní školní rozpočty

rok	příjmy	výdaje	schodek	obecní přírážka	rok	příjmy	výdaje	schodek	školní přírážka
1884	38 117	50 901	-12 784	20% z 65 000	1884	/	/	/	/
1885	61 588	75 666	-14 078	20% z 70 000	1885	/	/	/	/
1886	61 549	75 593	-14 044	20% z 70 000	1886	1 178	14 013	-12 835	20% k 70 000
1887	31 229	46 991	-15 762	20% z 70 000	1887	1 008	14 975	-13 967	20% k 70 000
1888	30 743	44 856	-14 113	20% z 72 000	1888	1 379	15 730	-14 351	20% k 72 000
1889	33 220	48 184	-14 964	20% z 75 000	1889	1 079	16 084	-15 005	20% k 75 000
1890	91 523	106 496	-14 973	20% z 75 000	1890	3 850	18 828	-14 978	20% k 75 000
1891	76 521	91 572	-15 051	20% z 77 000	1891	1 776	17 079	-15 303	20% k 77 000
1892	166 008	184 357	-18 349	23% z 80 000	1892	1 320	19 695	-18 375	23% k 80 000
1893	188 581	208 053	-19 472	23% z 85 000	1893	51 082	70 025	-18 943	23% k 85 000
1894	311 450	333 974	-22 524	25% z 90 000	1894	61 895	84 395	-22 500	25% z 90 000
1895	444 864	469 868	-25 004	25% z 100 000	1895	60 908	85 908	-25 000	25% z 100 000
1896	316 875	346 875	-30 000	25% z 120 000	1896	11 838	41 834	-29 996	25% z 120 000
1897	138 054	170 554	-32 500	25% z 130 000	1897	2 086	34 562	-32 476	25% z 130 000
1898	102 914	143 324	-40 410	30% z 135 000	1898	2 358	36 092	-33 734	25% z 135 000
1899	219 562	182 132	-37 430	30% z 125 000	1899	1 446	32 237	-31 237	25% z 125 000
1900	121 796	163 813	-42 017	30% z 140 000	1900	1 737	43 738	-42 001	30% z 140 000
1901	117 485	169 644	-52 159	30% z 150 000	1901	/	/	/	/

Zdroj: Protokoly ze schůzí obecního výboru
Pozn. Částky jsou uvedeny ve zlatých.

Obecní příjmy a výdaje podle závěrečných účtů

	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891
příjmy	151 108	107 016	88 850	112 323	58 190	67 968	68 042	156 448	192 731
výdaje	143 866	59 377	79 024	106 705	54 195	64 508	66 764	131 561	169 232
	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900
příjmy	252 544	169 383	392 025	633 216	348 768	347 286	314 632	255 663	307 735
výdaje	232 364	154 986	355 134	474 413	295 633	298 608	248 855	249 544	291 083

Zdroj: Protokoly ze schůzí obecního výboru, AHMP, AML, 184, 4-3/5, k. 118 a 119
Pozn. Částky jsou uvedeny ve zlatých.

V průběhu každého roku následovalo vypracování závěrečného účtu, který zhodnotil hospodaření obce za ten který rok. Závěrečné účty zahrnovaly jak příjmy a výdaje všeobecného správního důchodu, tak příjmy a výdaje školního fondu. Ve výsledcích hospodaření byly každoročně větší příjmy než výdaje. Je však třeba mít na paměti, že současně s tím rostl libeňský dluh. Přebytky z jednotlivých let se pak vždy převáděly do dalšího roku jako hotovost.

Téměř každý rok přinášel závěrečný účet zcela jiný obrázek obecního hospodaření než obecní a školní rozpočet s připočtenými obecními daňovými přírážkami. Zdá se, že rozpočet byl vypracováván hlavně z toho důvodu, aby se předložil okresnímu výboru a ten pak následně schválil výši obecních a školních přírážek. Členové obecního výboru se sice byli ochotni pohádat nad předloženým rozpočtem o tom, kolik peněz se v budoucím roce utratí za kancelářské potřeby obecního úřadu, ale zároveň se každý rok prováděla řada projektů, s nimiž se v rozpočtu vůbec nepočítalo, a nebo naopak počítalo, ale k jejichž realizaci nedošlo. Plánování finančních toků v obecní pokladně tak bylo dosti chaotické. Proto považují za lepší odraz skutečného obecního hospodaření spíše závěrečné účty než obecní rozpočty. Čísla v následujících kapitolách tak čerpám hlavně z nich.

9. 1. Příjmy a výdaje

Příjmy obecního rozpočtu byly financovány z několika různých zdrojů, které jsou zachyceny v následující tabulce. Prvním zdrojem byly nápojové dávky, jejichž páteří byla pivní dávka, o níž byla řeč již v jedné z předchozích kapitol. Ty přinášely do obecního rozpočtu stále vyšší částky, které zejména v devadesátých letech dosahovaly až výše poloviny vybíraných obecních přírážek.

Struktura obecních příjmů Libně
(podle závěrečných účtů)

	1882	1887	1892	1897	1900
přírážky k přímým daním	14 855 zl.	27 419 zl.	38 367 zl.	62 208 zl.	86 431 zl.
dávky z nápojů	3 667 zl.	7 926 zl.	18 095 zl.	30 305 zl.	33 214 zl.
výnosy z obecního jmění	826 zl.	1 868 zl.	6 191 zl.	8 860 zl.	6 322 zl.
školné	1 762 zl.	1 660 zl.	684 zl.	0	0
daň ze psů	447 zl.	458 zl.	441 zl.	596 zl.	1 197 zl.
poplatky*	0	316 zl.	847 zl.	150 zl.	0
jiné příjmy**	25 827 zl.	18 540 zl.	187 915 zl.	245 163 zl.	181 168 zl.

Zdroj: Protokoly ze schůzí obecního výboru, AHMP, AML, 184, 4-3/5, k. 118 a 119

* mýta, taxy, dlužné, poplatky za udělení domovského práva

** půjčky, prodeje (materiál, pozemky, budovy), subvence, vodné, stočné, výkladiště, stavební taxy

Druhou významnou složkou obecních příjmů byly přírážky k přímým daním. Výchozí veličinou pro výpočet daňových přírážek byla výše přímých daní odváděných do státního rozpočtu. Přímé daně byly v Předlitavsku celkem čtyři, jednak to byla daň z pozemků, které podléhaly zemědělské pozemky a jejichž výše se vypočítávala podle jejich charakteru a bonity. Další daní byla daň domovní, které podléhaly všechny obytné budovy. Ta se dále

členila na daň třídní (u budov, které ani zčásti nebyly pronajímány), která se platila podle klasifikačních tříd do nichž byla ta která budova zařazena a daň činžovní (u pronajímaných budov), která se platila ve výši 20% (u většiny obcí včetně Libně) z čistého výnosu z pronájmů v předchozím roce. Od počátku 80. let pak dvě novely této daně přinesly změny v tom, že nově postavené domy byly od této daně osvobozeny na 12 let (později ale i ty musely platit sníženou 5% sazbu z výnosu činží).

Výše c.k. daní odváděných v Libni

rok	výše c.k. daní	rok	výše c.k. daní
1880	22 905 zl.	1891	83 383 zl.
1881	36 235 zl.	1892	87 566 zl.
1882	49 919 zl.	1893	92 007 zl.
1883	63 534 zl.	1894	100 827 zl.
1884	69 809 zl.	1895	106 377 zl.
1885	68 408 zl.	1896	122 777 zl.
1886	73 522 zl.	1897	126 044 zl.
1887	70 319 zl.	1898	117 559 zl.
1888	73 960 zl.	1899	124 642 zl.
1889	73 500 zl.	1900	131 850 zl.
1890	76 899 zl.	1901	136 337 zl.

Zdroj: Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 227;
AHMP, AML, 184, 4-3/5c, k. 118

Další dvě daně měly osobní charakter. První z nich byla daň výdělková, tedy daň ze živnosti. Druhou daní byla, původně pouze podpůrná, ale postupem času stále důležitější, daň z příjmu, která se dělila do třech tříd. V první se platila daň z výdělečných podniků podléhajících výdělkové dani. V druhé se platila daň z mezd a ve třetí z rent.

Po daňové reformě v roce 1896 byl systém daní upraven tak, že jeho páteří byla nadále osobní daň z příjmu (nebo též všeobecná daň důchodová) fyzických osob, ale v zcela nové podobě, která umožňovala více přihlídnout k hmotným poměrům plátců daně. Tuto daň platily fyzické osoby, jejichž domácnost měla vyšší celkový důchod ze všech zdrojů příjmů než 1200 korun ročně. Sazba této daně byla progresivní (od 0,6%-5%). Poctivost plátců daně mělo zajistit i to, že na tuto daň nebyly až do roku 1902 uvaleny přírážky samosprávných celků. Vedle této daně byly zachovány daně výnosové, kam se počítaly jednak daně výdělkové, které se nově dělily na všeobecnou výdělkovou daň, kterou platil každý, kdo provozoval v tuzemsku výdělečnou činnost nebo vykonával jakoukoli činnost, která směřovala k tvorbě zisku, a výdělkovou daň podniků veřejně účtující, což byly hlavně státní podniky, podniky samosprávných celků, akciové společnosti, spořitelny a záložny, hospodářská a výdělková společenstva, pojišťovny a těžarstva. Dále se do výnosových daní

počítaly i daně pozemková a domovní. Systém daní pak doplňovala daň z vyššího služného, která postihovala ty, jejichž roční služební plat byl vyšší než 6400 korun, a daň rentová, která se platila především z různých úroků, rent, pachtovného apod. Od placení rentové daně byli osvobozeni lidé s příjmem nižším než 1200 korun ročně a také stát, země, okresy, obce, veřejné fondy a ústavy, dobročinné ústavy, hospodářská a výtěžková společenstva a záložny, pokud byly také osvobozeny od výtěžkové daně a řada dalších subjektů. Základní sazba této daně byla 2%.⁴¹²

K těmto přímým daním, kromě daně z příjmu po roce 1896, mohly samosprávné územní korporace, tedy v Čechách země, okresy a obce, připočítávat přírážky procentní sazbou z té které daně. V naprosté většině případů, včetně Libně, byl základem pro výpočet této přírážky soubor všech placených přímých daní. Důležité je upozornit na fakt, že přírážky z daně domovní se platily i u domů, které byly od této daně osvobozeny. Výše přírážek se v těchto případech vypočítávala z tzv. ideální domovní daně.⁴¹³ Stanovení výše obecních přírážek bylo v pravomoci obce s tím, že od určité výše potřebovala obec svolení okresního, respektive zemského výboru. V porovnání s vybranými obcemi pražské aglomerace byly přírážky placené v Libni, kromě Bubenče, vůbec nejvyšší.

Výše obecních přírážek ve vybraných obcích pražské aglomerace v roce 1901.

	počet obyvatel	přímé daně z nichž se vybíraly přírážky	okresní přírážky celkem	obecní přírážky	obecní školní přírážky	přírážky celkem
Libeň	21 242	309 995 K.	23%	30%	30%	427 794 K.
Praha	201 589	12 253 832 K.	/	15-25%	13-18%	10 451 954 K.
Karlín	21 555	584 747 K.	23%	32%	14%	725 087 K.
Král. Vinohrady	52 504	1 028 893 K.	22%	17%	17%	1 142 071 K.
Žižkov	59 326	650 470 K.	20,5%	25%	18%	770 807 K.
Smíchov	47 135	1 172 312 K.	22%	30%	7%	1 336 436 K.
Vršovice	13 580	84 923 K.	22%	15%	32%	105 308 K.
Nusle	20 122	139 762 K.	22%	15%	31%	171 906 K.
Košíře	7 247	42 032 K.	22%	24%	35%	57 164 K.
Bubeneč	5 538	80 042 K.	22%	50%	14%	112 859 K.
Vysočany	4 406	82 815 K.	23%	15%	25%	97 721 K.

Zdroj: Přímé daně v Čechách v letech 1901 a 1904, Praha 1909

⁴¹² Jan Brzobohatý, *Finanční správa v českých zemích v období let 1850-1918 s přihlédnutím k vývoji v první polovině století*, In. *Sborník archivních prací* 26/1976, s.30-45; *Přímé daně v Čechách v letech 1901 a 1904*, Praha 1909, s.VII-XXV

⁴¹³ Jan Brzobohatý, *Finanční správa...*, s.52-54

Výše přímých daní ve vybraných obcích pražské aglomerace v roce 1901.

	pozemková daň	daň domovní - činžovní placená / ideální	daň výdělková obecná / podniků veřejně účtujících	daň rentová	Daň z vyššího služného	celkem daně z nichž se vybíraly přírázky	osobní daň z příjmu
Libeň	6 958 K.	64 935 K. / 69 445 K.	44 017 K. / 122 961 K.	398 K.	1 281 K.	309 995 K.	32 124 K.
Praha	9 321 K.	4 915 210 K. / 1 902 829 K.	888 844 K. / 4 339 521 K.	112 064 K.	83 484 K.	12 253 832 K.	2 155 789 K.
Karlín	1 484 K.	260 942 K. / 83 032 K.	60 547 K. / 165 203 K.	4 225 K.	7 936 K.	584 747 K.	139 717 K.
Král. Vínohrady	4 962 K.	473 333 K. / 387 784 K.	58 404 K. / 74 100 K.	16 472 K.	12 802 K.	1 028 893 K.	362 566 K.
Žižkov	3 275 K.	297 656 K. / 204 274 K.	38 850 K. / 103 286 K.	1 657 K.	628 K.	650 470 K.	77 730 K.
Smíchov	5 752 K.	341 609 K. / 210 940 K.	100 676 K. / 494 352 K.	10 157 K.	8 214 K.	1 172 312 K.	47 135 K.
Vršovice	4 209 K.	34 214 K. / 38 967 K.	6 182 K. / 1 157 K.	194 K.	0	84 923 K.	6 106 K.
Nusle	2 849 K.	42 037 K. / 65 687 K.	9 024 K. / 18 602 K.	375 K.	1 188 K.	139 762 K.	13 916 K.
Košíře	1 444 K.	17 819 K. / 14 618 K.	6 982 K. / 851 K.	228 K.	0	42 032 K.	4 852 K.
Bubeneč	6 002 K.	24 622 K. / 34 280 K.	7 917 K. / 4 717 K.	2 287 K.	170 K.	80 042 K.	29 457 K.
Vysočany	5 068 K.	15 989 K. / 7 397 K.	11 045 K. / 41 592 K.	66 K.	1 658 K.	82 815 K.	5 404 K.

Zdroj: Přímé daně v Čechách v letech 1901 a 1904, Praha 1909

Vůbec nejdůležitějším zdrojem financování byly obecní příjmy zařazené do kapitoly "jiné příjmy". Jde o velice širokou a různorodou kategorii, kterou bohužel v Libni při sepisování závěrečných účtů dále nerozdělovali. Vedle víceméně pravidelných příjmů, jako bylo například vodné a stočné, zde lze najít příjmy příležitostné, jako byly půjčky, prodeje obecního majetku nebo různé subvence.

Zvláště ke konci 19. století byla tato kapitola v příjmech obce zcela rozhodující. Podobně, jako jiné větší obce, tak ani Libeň nebyla schopna zaplatit nutné modernizační podniky z vlastních zdrojů. Velikou měrou se proto na příjmech v této kategorii podílely půjčky. Zatímco v předcházejícím období hradila obec případné schodky ve svém rozpočtu z malých půjček u libeňské či karlínské záložny, případně u členů obecního výboru⁴¹⁴, tak od roku 1883 začala obec stále více počítat ve svých investicích s půjčkami podstatně vyššími. Celkem si Libeň do roku 1901 vypůjčila 1 420 000 zlatých.

Velikým impulsem pro braní dalších a dalších půjček bylo založení Zemské banky v roce 1890. Zemská banka nabízela výhodnější podmínky i nižší úroky a navíc se i zjednodušil proces získávání úvěru. Už v prosinci 1890 obecní výbor rozhodl na návrh obecní rady, který vysvětlil v sezení Robert Mischner, o převedení dosavadních dluhů na Zemskou banku. Touto transakcí se mělo ušetřit až 2000 zlatých ročně. Převedly se všechny dluhy kromě první velké půjčky z roku 1883 učiněné u Privátního pozemkového úřadu ve Vídni. V první řadě šlo o 157 000 zlatých půjčených u Městské spořitelny v Praze v letech 1884 a

⁴¹⁴ Například v roce 1880 půjčil obci 600 zl. obecní zastupitel Dr. František Čupr (AHMP, AML, 1, s. 98), v roce 1881 půjčil 400 zl. Jan Klika (AHMP, AML, 1, s. 138).

1886 a dále o menší dluhy většinou u soukromých osob. Peníze byly půjčeny na 38 a půl roku s ročním úrokem 5,5% (u 100 000 zl.) a 7%(u 57 000 zl.) Zemská banka nabídla výhodnější úročení 4% a splatnost 50 let.⁴¹⁵

Výše libeňských obecních půjček a jejich určení v letech 1880-1901

Rok	Výše půjčky	Investice
1883	100 000 zl.	stavba školy
1891	50 000 zl.	stavba školy*
1891	100 000 zl.	stavba školy - 40000 zl., výkladiště – 40000 zl., dlažby a stoky – 20000 zl.
1892	98 000 zl.	stavba školy*
1892	62 000 zl.	konverze starých hypotekárních dluhů
1894	310 000 zl.	dlažby – 10000 zl., stoky – 35000 zl., výkladiště - 74000 zl., koupě usedlosti Bulovka - 69000 zl., škola - 70000 zl., nemocnice - 25000 zl., vodovod – 4000 zl., silnice - 23000 zl.
1896	350 000 zl.	škola - 68000 zl., stoky – 65000 zl., silnice – 26000 zl., výkladiště – 161000 zl., nemocnice – 2000 zl., vodovod – 16000 zl., dlažby – 12000 zl.
1897	150 000 zl.	dlažby – 10000 zl., stoky – 33000 zl., silnice – 61000 zl., výkladiště – 28000 zl., vodovod – 11000 zl., škola – 7000 zl.
1898	100 000 zl.	dlažby a stoky – 54000 zl., výkladiště – 15000 zl., silnice – 12000 zl., školy – 15000 zl., vodovody – 4000 zl.
1900	100 000 zl.	výkladiště – 60000 zl., stavba školy – 13000 zl., koupě realit z důvodu rozšíření ulic – 10000 zl., hřbitov (rozšíření) – 3000 zl., tyfová epidemie – 4000 zl., stoky – 3000 zl., ostatní – 7000 zl.

Zdroj: AHMP, AML, 211, 8-2/9-2, k.186

* Jde o dluhy z roku 1884 a 1886 u Městské spořitelny v Praze převedené na Zemskou banku.

Schvalování půjček probíhalo následovně. Například návrh na učinění první velké libeňské půjčky za účelem stavby školy z roku 1883 přednesl v zasedání obecní rady Alois Cikánek v prosinci 1881.⁴¹⁶ V únoru 1882 pověřil obecní výbor obecní radu vypracováním podrobných plánů toho, kam budou peníze směřovat a z čeho obec dluh splatí. Obecní rada doporučila k uskutečnění půjčky Českou společnost pro úvěr hypoteční. Půjčené peníze měly směřovat na stavbu školy a hřbitova a také na zapravení starších menších dluhů. Další nutné podklady k uskutečnění půjčky ve výši 100 000 zlatých si obecní výbor vyžádal v dubnu 1882. S konečnou platností bylo rozhodnuto v září 1882. Půjčka se měla učinit u C.k. Privátního všeobecného rakouského úvěrového pozemkového ústavu, který jako jediný neodmítl Libni půjčit. Prozatím se měly peníze uložit na zúročení u České Spořitelny. Souhlas

⁴¹⁵ AHMP, AML, 2, s.96

⁴¹⁶ AHMP, AML, 3, s. 113

okresního výboru dorazil na počátku roku 1883 a obecní výbor tak mohl následně v únoru téhož roku pověřit obecní radu, aby učinila půjčku dle zadání. Zprávu o tom, že obecní rada peníze vypůjčila přijal obecní výbor v červenci 1883.⁴¹⁷ Celý proces uskutečnění půjčky trval tedy více než jeden a půl roku. Proti půjčce nebyly podány žádné protesty, které by zapisovatel považoval za nutné zaprotokolovat.

V každém rozpočtu na ten který rok byly vypočteny podniky, do nichž bude třeba investovat a s nimi i částka, kterou bude potřeba vypůjčit u banky. To ovšem ještě neznamenalo, že částka byla skutečně vypůjčena. Většinou se během roku ještě navyšovala a pak byla vypůjčena částka vyšší a nebo nebyla půjčka realizována vůbec a investice se přenesly až do dalších let. I proto bylo zjišťování skutečné výše libeňských dluhů poměrně složité.

U naprosté většiny půjček se stávalo, že z půjčených peněz bylo zapláceno něco jiného, než na co byly peníze původně určeny. Například druhá největší libeňská půjčka ve výši 310 000 zlatých z roku 1894 byla doporučena (byť pouze ve výši 250 000 zlatých) v obecním rozpočtu na rok 1894. Peníze měly směřovat především na stavbu vodárny, epidemické nemocnice, výkladiště a na zapravení starších dluhů v libeňské záložně. Menší část pak měla směřovat na stavbu silnice do Troje na úpravu strážnice a radnice a na stavbu stok.⁴¹⁸ Ve skutečnosti byla půjčka použita na koupi Görnerovi usedlosti, stavbu výkladiště, stavbu školy, na stoky, silnice a na dlažbu.⁴¹⁹

Podobně největší půjčka z roku 1896 ve výši 350 000 zlatých měla podle rozpočtu na rok 1895 být sice v této výši, ale 200 000 z této sumy mělo směřovat na chystanou stavbu vodárny.⁴²⁰ Kromě větších výdajů na stavbu školy a stok pohltila 161 000 zlatých stavba výkladiště, na nějž podle původního doporučení mělo jít pouhých 25 000 zlatých. Naopak ke stavbě vodárny vůbec nedošlo.⁴²¹

Kromě půjček uvedených v předchozí tabulce, která obsahuje půjčky, které obec přiznávala při jednání o spojení s Prahou, uskutečňovala Libeň i další půjčky. V první řadě šlo o půjčky u záložen. Je zajímavé, že obec preferovala služby záložny v Karlíně namísto záložny v Libni, jejíž vedení si na tuto nepřízeň často stěžovalo. Největší z těchto nezapsaných půjček je půjčka 50 000 zlatých uskutečněná u záložny v Karlíně na konci roku

⁴¹⁷ AHMP, AML, 1, s.172, 181, 191, 205 a 214

⁴¹⁸ AHMP, AML, 2, s. 152 a 157

⁴¹⁹ AHMP, AML, 184, 4 -3/5-25, k. 118

⁴²⁰ AHMP, AML, 2, s.192

⁴²¹ AHMP, AML, 184, 4 -3/5-25, k. 118

1896.⁴²² Jinak šlo o nižší částky do výše 20 000 zlatých. Tyto půjčky, které měly sloužit jako krátkodobý překlenovací úvěr, byly většinou krátkodobější a platil se z nich vyšší úrok. Proto se obec také snažila, aby byly zaplacený co nejdříve. Často pak docházelo k zaplacení těchto půjček z části peněz vypůjčených později na nižší úrok u Zemské banky.

Další skupinou půjček, které nejsou zapsány ve výkazu z roku 1899 jsou půjčky, které neměly nějaké konkrétní určení. Takto si například v roce 1886 vypůjčila obec 57 000 zlatých u Městské spořitelny v Praze. Z těchto peněz se měla zaplatit dřívější půjčka 20 000 zlatých u záložny v Karlíně a zbytek se měl uložit do záložny v Libni s tím, aby byla záložna schopna vždy do osmi dnů opatřit 2000 zlatých v případě, že obec bude potřebovat. Tyto peníze tedy nesměřovaly na nějaké zvláštní obecní projekty, ale měly sloužit k financování normálního chodu obce.⁴²³

Se vzrůstajícím zadlužováním obce se začaly objevovat i hlasy proti braní dalších dluhů. Zvláště kritická byla situace po stavbě libeňského výkladiště. V červnu 1897 navrhla obecní rada, aby si obec vzala další půjčku ve výši 150 000 zlatých. Svě stanovisko k půjčce zaslala obecnímu výboru skupina libeňských občanů, většinou stoupenců Občanského klubu. Proti půjčce sice nebyli, ale přesto vznesli několik požadavků, které se měly i v budoucnu při braní dalších půjček plnit. Především požadovali, aby se půjčky používaly jen k účelům k nimž byly učiněny a aby se překročení jednotlivých položek schvalovalo v obecním výboru. Dále vznesli požadavek, aby se příště už nestavěly pouze jednopatrové školy, ale dvoupatrové, které na počet umístěných dětí vycházely podstatně levněji.⁴²⁴

Na přelomu století se libeňské dluhy fakticky rovnaly výši obecního majetku. Do toho navíc obec započítávala i zcela neproduktivní věci, jako kanalizaci, mosty, dlažbu, silnice apod. Nutno ovšem dodat, že v pražské aglomeraci nešlo o nic neobvyklého. Další obce pražské aglomerace, které se v roce 1896 ucházely o spojení s Prahou, jako byly například Nusle, Vršovice nebo Košíře, měly vzájemný poměr aktiv a pasiv zhruba stejný jako Libeň. Nusle měly dokonce větší dluhy než výši obecního jmění.⁴²⁵

Vedle toho, že pro předluženou obec bylo stále těžší si půjčit peníze na nízký úrok, tak se koncem 90. let objevil další problém. Na konci roku 1898 se totiž Libeň v rámci jednání o sloučení s Prahou zavázala, že si nebude brát další půjčky a že případné přesuny obecního majetku bude nejprve konzultovat s hlavním městem.

⁴²² AHMP, AML, 2, s. 261

⁴²³ AHMP, AML, 4, s. 62

⁴²⁴ AHMP, AML, 2, s. 290

⁴²⁵ AHMP, AML, 165, 1-1/9-9, k. 92

Majetek Libně v lednu 1899

nemovitosti	
budovy	520 000 zl.
pozemky	45 000 zl.
přístav	250 000 zl.
movitý majetek	12 000 zl.
investice	
vodovod	120 000 zl.
stoky	120 000 zl.
silnice, cesty	182 000 zl.
mosty	36 000 zl.
úprava Rokytky	30 000 zl.
dlažba	80 000 zl.
hotovost	55 000 zl.
celkem	1 450 000 zl.

Zdroj: AHMP, AML, 165, 1-1/9-18, k.92

Kvůli tomu byla v březnu 1899 zřízena finanční komise, jejímž předsedou byl Josef Macháček a členy Walter, Jungmann, Filip a Štolc. Tato komise měla za úkol zefektivnit libeňské hospodaření a vybírání daní a poplatků.⁴²⁶ Komise byla periodicky napadána ze všech stran a její předseda Josef Macháček pravidelně skládal svůj úřad, aby v něm byl vždy znovu potvrzen. Poprvé se tak stalo po blíže nespecifikovaných útocích v obecním výboru v roce 1899⁴²⁷, podruhé o rok později.⁴²⁸ Z finančního stavu obce v těchto letech je zřejmé, že obec už bez dalších půjček nemohla dlouhodobě fungovat a to i když neprováděla žádné větší investice. Jenom splátky dluhů a normální chod obce přivedli Libeň na pokraj krachu. Proto musela finanční komise na podzim 1899 doporučit, aby obec učinila další půjčku 100 000 zlatých u Zemské banky. Situace se nicméně zkomplikovala tím, že banka odmítala peníze půjčit, dokud nebudou zaplaceny splátky předchozích dluhů. Půjčku se tak podařilo realizovat až na počátku roku 1900. To, že půjčka byla učiněna bez vědomí Prahy, se stalo vítanou příležitostí k útokům na spojení obou obcí.

Rok 1900 byl fakticky pouze čekáním na to, až zemský sněm schválí zákony o připojení Libně k Praze. Když se nepodařilo dostat věc na pořad jednání v květnovém zasedání zemského sněmu, tak se obec postupně znovu propadala do finančních problémů. V červenci 1900 Josef Macháček, při příležitosti své druhé rezignace, znovu obhajoval existenci finanční komise tím, že pokud bude zrušena, tak může dojít k nejhoršímu. Protože

⁴²⁶ AHMP, AML, 2, s. 381

⁴²⁷ AHMP, AML, 2, s. 396

⁴²⁸ AHMP, AML, 8, s. 352

ale sám už nechtěl komisi předsedat a nikdo jiný se k tomu také neměl, tak nakonec obecní výbor komisi v říjnu 1900 zrušil s tím, že se finanční věci mají nadále projednávat v obecním výboru.⁴²⁹ Zprávy o Schválení příslušných zákonů o spojení Libně s Prahou v prosinci téhož roku a zejména o ratifikaci zákonů panovníkem v dubnu následujícího roku tak byly pro Libeň více než vítanými.

**Struktura obecních výdajů Libně
(podle závěrečných účtů)**

	1894	1897	1900
platy, služné, mzdy	13 266 zl.	20 826 zl.	21 187 zl.
jiné úřední potřeby (ošacení, nájemné, palivo)	6 411 zl.	4 623 zl.	4 331 zl.
výdaje na údržbu obecního majetku	10 461 zl.	25 125 zl.	36 411 zl.
bezpečnost	9 893 zl.	4 121 zl.	6 204 zl.
zdravotnictví	30 803 zl.	30 521 zl.	15 910 zl.
komunikace (stavby a údržba)	97 975 zl.	42 791 zl.	4 184 zl.
chudinství	2 415 zl.	2 500 zl.	4 385 zl.
školství	22 500 zl.	38 265 zl.	45 387 zl.
jiné účely*	161 407 zl.	129 772 zl.	153 081 zl.

*splátky dluhů, osvětlení, voda, pojistky, školy atd.

Struktura obecních výdajů se měnila s tím jak obec přistupovala k realizaci jednotlivých modernizačních projektů. Bohužel na rozdíl od příjmů se u obecních výdajů dochovaly podrobné závěrečné účty pouze pro devadesátá léta. Některé náklady v těchto položkách byly proměnlivé podle toho jaké projekty Libeň zrovna realizovala. To se týká hlavně položky komunikace, kam mimo jiné spadaly jednorázové projekty jako byly stavby silnic nebo jejich dláždění. Některé položky se víceméně držely každý rok ve stejné výši. To je třeba příklad investic do zdravotnictví nebo výloh na fungování obecního úřadu. Vůbec největší částky investovala obec do budování technické a sociální infrastruktury, což se odráželo většinou v položce "jiné účely". Stále větší částky plynuly i na splácení anuit z půjček.

9. 2. Libeňské modernizační projekty a způsoby jejich financování

V druhé polovině 19. století a na počátku 20. století stály všechny velké a rychle rostoucí obce před nutností provést podobné modernizační projekty technické a sociální

⁴²⁹ AHMP, AML, 2, s. 446

infrastruktury, kterými bylo třeba reagovat na mohutný nárůst průmyslu a počtu obyvatelstva. Provedení těchto projektů a zajištění jejich financování kladlo nové nároky na obecní správu a bylo největší zkouškou komunálních elit v této době. Tyto projekty jsou v německé literatuře obvykle děleny na policejní obecní podniky (*polizische Gemeindeanstalten*) u nichž bylo jejich užívání nucené (vodovod, kanalizace, jatka atd.), a na městské živnostenské podniky (*städtische Gewerbebetriebe*), u kterých nebylo užívání vynuceno a na rozdíl od předchozích byly také většinou ziskové (plynárna, elektrárna, tramvaj atd.).⁴³⁰ Libeň až do výstavby výkladiště na Vltavě neprovozovala žádný městský živnostenský podnik, jak to bylo často ve větších obcích. Tato činnost zůstala v Libni dlouho vyhrazena soukromým firmám.

Žádný modernizační projekt se nesetkal v obecním výboru s kategorickým odporem. Otázka většinou nestála tak, jestli něco stavět nebo ne. Spory se spíše vedly o to, co má být postaveno nejdříve a kolik to bude stát. To je příklad už zmíněného sporu Občanské besedy a Občanského klubu o to, jestli se má stavět přístav s výkladištěm nebo jestli se má spíše regulovat Rokytky. Odpor vůči některým modernizačním projektům se tak zvedl až ke konci století a souvisel spíše s mírou zadlužení obce než s odmítáním modernizace jako takové.

Možností, jak financovat modernizační projekty byly různé. Jednak existovaly projekty nadmístního významu, což byly hlavně důležité komunikace, jejichž výstavba se platila zpravidla z rozpočtů státu, země nebo okresu.⁴³¹ Podobná pravidla platila i u regulací vodních toků. V případě Libně se jednalo o regulaci Rokytky, o kterou začal usilovat Občanský klub na konci 80. let. V roce 1889 uspořádal přednášku přednosta zemědělské kanceláře zemského výboru ing. Němec, který se zmínil i o možnostech financování celého projektu. První možností bylo nechat projekt zaplatit ze zemských prostředků s tím, že země by zaplatila 70% nákladů. Druhou možností, která vyplývala z vodního zákona z roku 1884, bylo založené dobrovolného družstva, které by sdužovalo "interesenty", tedy ty, kteří mají na provedení regulace největší zájem. Vedle obcí v povodí potoka to byli i soukromníci jejichž majetky ležely v okolí potoka. V tomto případě by země nesla pouze 60% nákladů, ale výhodou by bylo rychlejší provedení celého projektu, které se s ohledem na každoroční škody způsobené povodněmi jevílo jako výhodnější.⁴³² Družstvo bylo nakonec skutečně založeno. V listopadu 1899 psaly Pražské předměstské listy o tom, že v nejbližší době bude zahájena

⁴³⁰ Pavel Kladiwa, *Komunální elity druhé poloviny 19. století a počátku 20. století v českých zemích – stav bádání a možnosti využití metodologických podnětů z německé a rakouské literatury*, In: *K novověkým sociálním dějinám českých zemí VI.*, Praha 2004, s. 42-44

⁴³¹ Srv. Karel Maier, *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938*, Praha 2005, s. 319

⁴³² Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 185

regulace. Náklady na její provedení měly dosáhnout 500 000 zlatých, z čehož mělo družstvo, kterému v té době předsedal vysočanský starosta Frey, zaplatit 40%.⁴³³

Další možností financování nákladných modernizačních projektů bylo využití podnikatelského záměru jednotlivců. To se mohlo týkat pouze projektů u nichž se dala očekávat návratnost investice i vytvoření zisku. V případě Libně se toto týká třeba výstavby a provozu tramvaje.

O tramvajové spojení s Prahou začali v libeňském obecním výboru pomýšlet už na počátku 80. let, když pověřil obecní radu, aby vyjednávala s Ottletovou společností Pražské tramwaye, jaké by v případě prodloužení tramvaje do Libně měla vůči obci nároky. Společnost tramvaje se nabídla, že tramvaj zavede, pokud obec věnuje na stavbu pozemky a zároveň bude na provoz přispívat 500 zlatých ročně. Tuto nabídku ale obecní výbor odmítl.⁴³⁴ Projekt byl v polovině 80. let oživen díky aktivitě Občanského klubu, kdy byla z iniciativy Ladislava Čupra vyslána deputace k Ottletovi, ale ani teď nebyla jednání úspěšná.⁴³⁵ Výsledkem nicméně bylo zatím pouze zavedení dostavníkového spoje provozovaným jistým Josefem Bohatou mezi Prahou a Libní v listopadu 1889.⁴³⁶ Cestu k realizaci stavby tak vyšlapala až Občanská beseda, která měla ve svých rukou libeňskou radnici po volbách v roce 1890. V červnu roku 1891 referoval František Deutsch v sezení obecní rady o neúspěšných jednáních o zřízení tramvaje s Theodorem Steinem a J. E. Böerzelem, který zastupoval firmu Deimler z Berlína.⁴³⁷

Na konci roku 1891 konečně přišel Alois Cikánek s návrhem, aby se začalo vyjednávat s Františkem Křížíkem, který v té době provozoval elektrickou dráhu na Letné. K jednání byla pověřena komise ve složení Cikánek, Dostal, Walter a Hubínek. V následujících dnech bylo možné vidět Františka Křížíka, jak prochází mezi Libní a Karlínem, počítá lidi a ověřuje si, kolik jich v jakou dobu projde oběma směry.⁴³⁸ S výpočty byl spokojen a tak předložil v listopadu 1892 plány tramvaje. Zajímavé je, že paralelně probíhala i jednání o projektu koňské tramvaje s inženýrem Reiterem, který se mimo jiné podílel na projektování libeňského výkladiště.⁴³⁹ Obec se nakonec s Křížíkem dohodla, že

⁴³³ *Pražské předměstské listy*, 12. 11. 1899

⁴³⁴ AHMP, AML, 1, s. 161

⁴³⁵ AHMP, AML, 4, s. 96

⁴³⁶ *Slovan*, 24. 11. 1889

⁴³⁷ Jak Stein, tak Böerzel nabízeli zavedení úzkokolejné dráhy s petrolejovými motory. Tramvaj měla končit na dnešní Palmovce. Obecní rada se usnesla na podmínkách, které si kladla. Především měla být tramvaj vedena až k Světovu statku, který stál u mostu přes Rokytku. Pozemky měly být pronajaty za nízký poplatek na 20 let a v případě, že by tramvaj nebyla provozována půl roku, tak měly koleje připadnout obci a obec mohla jednat s jiným provozovatelem. (AHMP, AML, 5, s. 54)

⁴³⁸ *Jaroslav Andrejs, Světloňoš – Životní příběh Františka Křížíka, Praha 1957, s. 80*

⁴³⁹ AHMP, AML, 5, s. 140

upíše jeho firmě na provozování tramvaje akcie za 50 000 zlatých.⁴⁴⁰ Vzápětí se však potvrdily námitky některých zastupitelů, že Křižíkova firma se bude zabývat nejen provozem tramvajové trati, ale všeobecně využíváním elektřiny. Po referátu Aloise Cikánka v sezení obecního výboru 7. 7. 1893, v kterém si postěžoval, že celý Křižíkův projekt nabral zcela jiný směr, rozhodl obecní výbor, aby se obec zaměřila na jednání s ing. Reiterem. Zároveň se začaly ozývat hlasy, aby obec provedla celou stavbu sama.⁴⁴¹ Reiter nicméně nakonec odmítl projekt vypracovat, a když zastupitelé neuspěli ani u rytíře Lanny, tak se znovu obrátili na Františka Křižíka a v listopadu 1893 s ním obec podepsala smlouvu o stavbě v níž si vymínila, aby tramvaj v Libni vedla až k domu pana Jungmanna (dnešní Horovo náměstí). Provedení stavby se stále protahovalo a po řadě urgencí rozhodl obecní výbor, že pokud Křižík dráhu nepostaví do počátku března 1895 tak smlouva pozbude platnosti.⁴⁴²

Přes uzavření smlouvy však nebyli někteří zastupitelé s Křižíkovým projektem stále spokojeni. V září 1894 znovu navrhl Václav Walter, aby obec vyjednávala s Křižíkem o odkupu koncese na provozování tramvaje.⁴⁴³ V říjnu 1894 tak pod vlivem zpráv o chystané změně provozovatele pražské tramvaje navrhl Josef Müldner, který byl asi nejhorlivějším odpůrcem toho, aby byla stavba zadána Křižíkovi, aby obec znovu začala jednat o spojení Libně s Prahou koňkou. Obecní výbor se usnesl, že má starosta navštívit Jana Podlipného a zažádat, aby Praha dojednala s tramvajovou společností prodloužení tratě do Libně. Reakce Podlipného, který odmítl jakkoli intervenovat v této věci, znamenala fakticky konec tohoto projektu.⁴⁴⁴ Navíc Ottletova společnost, která se do projektu tramvajového spojení do Libně nijak nehrnula, provozovala koňku až do roku 1898, kdy ji za účelem elektrizace koupila Praha.⁴⁴⁵

Dokončení Křižíkovi dráhy do března 1895 bylo nereálné, protože definitivní koncesi ministerstva obchodu získal Křižík až 16. března 1895. Podmínkou bylo, aby na trati začaly jezdit tramvaje do jednoho roku. Křižík ovšem stihl dokončit pouze první úsek tratě od dnešní Šaldovy ulice na Balabenku. Ten byl slavnostně otevřen 19. března 1896. Téhož roku pak Křižík dostavěl i další úseky. V Libni šlo hlavně o úsek z Palmovky do Nové Libně, dále úsek vedoucí do Vysočan a nakonec i spojení na Florenc, kde už přímo konkuroval Ottletově koňce, což se dostalo až před soud.⁴⁴⁶

⁴⁴⁰ AHMP, AML, 2, s. 137

⁴⁴¹ AHMP, AML, 2, s. 142 a 148

⁴⁴² AHMP, AML, 6, s. 28

⁴⁴³ AHMP, AML, 6, s. 47

⁴⁴⁴ AHMP, AML, 6, s. 55

⁴⁴⁵ Pavel Fojtík-Stanislav Linert-Frant. *Prošek, Historie městské hromadné dopravy v Praze, Praha 1995, s. 25*

⁴⁴⁶ Pavel Fojtík-Stanislav Linert-Frant. *Prošek, Historie městské..., s. 36*

Po kolejích jezdilo 12 motorových, pět vlečných a tři nákladní vozy. O dráhu byl veliký zájem a tak už za prvních dvanáct dní svezla 40 000 lidí. Do konce roku 1896 se na jízdě utržilo už 100 000 zlatých.⁴⁴⁷ Přesto ale nebyl Křižík nadále schopen tramvaj provozovat a zároveň splácet půjčku 600 000 zlatých Zemské bance a proto v roce 1900, kdy už pravidelně přepravovala 2 000 000 lidí ročně, byla dráha zakcionována. O pět let později koupila trať Praha.⁴⁴⁸ Velkou spokojenost s provozem Křižíkovi tramvaje neprojevovali ani libeňští zastupitelé. Na počátku roku 1900 dokonce podala obecní rada stížnost na Křižíka na ministerstvo železnic kvůli tomu, že tramvaje jezdí po trati do Nové Libně málo a nepravidelně, což odporovalo koncesi.⁴⁴⁹

V souvislosti s výstavbou tramvaje považují za nutné se zmínit o elektrifikaci Libně. Stejně jako v jiných městech, tak i v Libni, bylo širší využití elektrické energie spojeno s výstavbou tramvaje.⁴⁵⁰ Křižík chtěl původně dodávat elektrickou energii ze své továrny v Karlíně, ale postupně se ukázalo, že by mohl poskytovat elektřinu i dalším subjektům, takže postavil zcela novou elektrárnu vybavenou dvěma parními stroji po 120 HP a dvěma dynamy po 35 kW ve výhodném sousedství nádraží severozápadní dráhy odkud dopravoval vlečkou uhlí.⁴⁵¹ O výrobu a prodej elektřiny ale neměl zájem jenom Křižík. V roce 1897 žádal o koncesi k její výrobě a distribuci hostinský Theodor Stein.⁴⁵² V roce 1899 zase žádal jistý Karel Winkler o povolení zavádět elektrické osvětlení do domů⁴⁵³ a o rok později chtěla rozvádět elektřinu po Libni komanditní společnost Václava Jordána.⁴⁵⁴ Všechny tyto žádosti ale obecní výbor zamítl. Některé továrny navíc vyráběly elektřinu pro svoji potřebu už dříve. V Českomoravské továrně takto například od roku 1892 fungovalo elektrické osvětlení, o tři roky později elektrický pohon pásů a o další rok později elektrické jeřáby.⁴⁵⁵

Určité služby si obec najímala u soukromých společností. To je příklad belgické plynárny, která zajišťovala osvětlení obce plynovými lampami. Budova belgické plynárny stála původně u Negrelliho viaduktu v Karlíně a byla vůbec první plynárnou v Čechách. Více než 200 plynových lamp se rozsvítilo v pražských ulicích poprvé v září 1847. V roce 1863 koupila plynárnu belgická plynárenská společnost. Po vzrůstajících sporech s Prahou a po výstavbě Pražské obecní plynárny zrušila v roce 1881 belgická plynárna provoz v Karlíně a

⁴⁴⁷ Jaroslav Andrejs, *Světloňoš...*, s. 81

⁴⁴⁸ Jiří Kottas, *František Křižík, Praha 1987*, s. 48

⁴⁴⁹ AHMP, AML, 8, s. 211

⁴⁵⁰ Wolfgang Krabbe, *Die deutsche Stadt im 19. und 20. Jahrhundert, Göttingen 1989*, s. 120

⁴⁵¹ Jiří Kottas, *František Křižík...*, s. 48

⁴⁵² AHMP, AML, 2, s. 299

⁴⁵³ AHMP, AML, 2, s. 403

⁴⁵⁴ AHMP AML, 2, s. 437

⁴⁵⁵ Josef Petráň – Vilém Fuchs, *90 let práce a bojů, Praha 1961*, s. 47

přesunula se do Libně.⁴⁵⁶ V té době ještě využívala Libeň osvětlení petrolejovými lampami (od roku 1874). Velikou zásluhu na zavedení plynového osvětlení Libně měl Josefa Müldner, který upozornil na to, že by bylo výhodné položit plynové roury společně s vodovodním potrubím, aby se nemusely ulice rozkopávat dvakrát.⁴⁵⁷ Přijetí jeho návrhu znamenalo fakticky i počátek jednání s belgickou plynárnou o osvětlování Libně. Smlouva s belgickou plynárnou byla uzavřena v prosinci 1884. Za jednu celonoční svítilnu měla obec platit 40 zlatých ročně. Poprvé se plynové osvětlení v Libni rozsvítilo na štědrý večer roku 1884.⁴⁵⁸

Podobně jako v jiných obcích, tak i v Libni využívala plynárna svého monopolního postavení ke zvyšování cen. V případě chudé Libně nepřipadala v úvahu výstavba obecní plynárny nebo převedení plynárny pod správu obce, k čemuž se uchýlovala větší a bohatší města.⁴⁵⁹ Na počátku roku 1895 tak obecní rada navrhla, aby Libeň neprodloužila s plynárnou smlouvu a zároveň měla tříčlenná komise (Müldner, Dostal, Kefurt) projednat s Františkem Křížíkem cenu elektrického osvětlení.⁴⁶⁰ Podnětem bylo nepochybně to, že Křížík v lednu téhož roku předložil plány elektrárny, které měla zajišťovat provoz elektrické tramvaje.⁴⁶¹ Z rozhovor s Křížíkem nicméně vyplynulo, že zavedení elektrického osvětlení by cenu nesnížilo.⁴⁶² Nespokojenost obecního výboru s belgickou plynárnou se znovu projevila v roce 1897, kdy byla vypsána veřejná soutěž na zajištění osvětlování obce. Vedle belgické plynárny se přihlásily s návrhem elektrického osvětlení i elektrotechnické továrny Františka Křížíka a Emila Kolbena. Nakonec sice obecní rada rozhodla, že se bude nadále v Libni svítit plynem, ale jen pod podmínkou, že cena plynu bude nižší a zároveň továrna vyhoví žádostem Libně o prodloužení plynovodu.⁴⁶³ Konečné znění prodloužené smlouvy schválil obecní výbor v říjnu 1897. Smlouva měla platit dalších 10 let a cena plynu se oproti předchozímu období snížila.⁴⁶⁴ I nadále ale přetrvávaly problémy s tím, že belgická plynárna odmítala stavět osvětlení v místech, která nebyla uvedena ve smlouvě. Vhodná příležitost na vyvinutí nátlaku na ni se naskytl v roce 1900, kdy plynárnu koupil nový provozovatel z Anglie a chtěl uzavřít novou smlouvu s obecním výborem. Na návrh Františka Filipa a Antonína Světa byly předloženy staré smlouvy s belgickou plynárnou a účinným nátlakem na nového provozovatele, kterým se

⁴⁵⁶ Rudolf Novák, *Od loučků k lampám aneb o karlínské a libeňské plynárně*, In. *Knihy o Praze 8*, Praha 1996, s. 31

⁴⁵⁷ AHMP, AML, 1, s. 235

⁴⁵⁸ AHMP, AML, 1, s. 264

⁴⁵⁹ srv. Wolfgang Krabbe, *Die deutsche Stadt...*, s. 118

⁴⁶⁰ AHMP, AML, 2, s. 199

⁴⁶¹ AHMP, AML, 6, s. 82

⁴⁶² AHMP, AML, 6, s. 127

⁴⁶³ AHMP, AML, 7, s. 2

⁴⁶⁴ AHMP, AML, 2, s. 298

podmiňovalo uzavření smlouvy, se dosáhlo jejich změny a tím i osvětlení některých dalších míst hlavně v Nové Libni.⁴⁶⁵

Podobně jako plyn od belgické plynárny odebírala Libeň užitkovou vodu z vodárny čakovického cukrovaru firmy rytíře von Schöller, která stála v Nové Libni. Smlouvu, podle níž měl Schöller dodávat 200 m³ denně, vypracoval obecní zastupitel a právní zástupce obce von Görner v září 1883.⁴⁶⁶ Na návrh obecní rady schválil obecní výbor uzavření smlouvy v prosinci 1883.⁴⁶⁷ Důvodem pro zajištění těchto dodávek byla především vysoká cena vody dodávané z vodárny u libeňského zámečku patřícího Praze, která zde fungovala především kvůli zásobování zámeckého pivovaru. Voda z této vodárny byla, díky vysokému podílu pramenité vody, příliš drahá pro průmyslovou výrobu nebo praní prádla.

Přestože spolupráce s firmou Schöller byla v zásadě bezproblémová, tak narůstající cena vody a nedostatečné množství, které byla Schöllerova vodárna schopna dodat, přivedly v roce 1890 obecní zastupitele k nápadu postavit vlastní vodárnu. Na stavbu vodárny koupila obec v letech 1892 a 1893 pozemky a usedlost Bulovka od továrníka Gustava Heitze za 70 000 zlatých.⁴⁶⁸ Tato koupě se vzhledem k nerealizaci stavby vodárny ukázala jako zcela předčasnou. V areálu Bulovky se později uvažovalo o zřízení jatek a nakonec se v rozpadajícím se areálu usedlosti usídlil libeňský chudobinec.⁴⁶⁹

Na počátku roku 1895 oslovil obecní výbor profesora Karla Vosyku z české techniky, který měl už zkušenosti s projektováním vodárny v Plzni. Ten odhadl náklady na stavbu na 873 000 zlatých a na požádání přislíbil, že zhotoví projekt jímání vody, filtrace a rozvodů. O dodavateli strojního zařízení, jímž se stala "Rustonka", rozhodli obecní zastupitelé hlasováním po jménech.⁴⁷⁰ Účty za zhotovení plánů byly Vosykovi a "Rustonce" proplaceny v srpnu a říjnu 1895. Zároveň obec zaplatila měření zdravotní závadnosti vody "nad Prahou" a "pod Prahou" profesorům Kobrhelovi a Bělohoubkovi. Tím ovšem jakékoli zmínky o stavbě vodárny končí, ačkoli například ještě v roce 1898 vystavovala Libeň projekt továrny na výstavě obchodní a živnostenské komory v Praze ve Stromovce. Dokonce tomuto projektu věnovala výstavní plochu 17 m², což bylo víc než všem ostatním projektům (projekty všech školy, Kaftanův a Lannův projekt výkladiště) dohromady.⁴⁷¹ Důvodem zmražení projektu bylo to, že Libeň neměla po stavbě výkladiště prostředky na financování tak nákladné stavby

⁴⁶⁵ AHMP, AML, 2, s. 454

⁴⁶⁶ AHMP, AML, 187, 4-6/2-4, k. 129

⁴⁶⁷ AHMP, AML, 1, s. 231

⁴⁶⁸ AHMP, AML, 2, s. 107 a 150

⁴⁶⁹ AHMP, AML, 6, s. 311

⁴⁷⁰ AHMP, AML, 2, s. 214

⁴⁷¹ AHMP, AML, 226, 11-1/1-8, k. 212

a kvůli předlužení nemohla očekávat ani další úvěry. Vodárny se tak Libeň dočkala až v roce 1904, kdy byla postavena ing. F. Schlafferem vodárenská věž nad usedlostí Mazankou.

Nicméně problém zásobování vodou byl velice tíživý a bylo ho třeba rychle řešit už v polovině 90. let. Libeň v této situaci využila jednání s Prahou o spojení obou obcí k tomu, aby získala Prahu pro vyjednávání o možnosti dodávek vody z pražské vodovodní sítě. V září 1896 se obecní výbor dotázal, za jakých podmínek by byla Praha ochotna zásobovat Libeň vodou. Praha souhlasila s vyjednáváním, které začalo v březnu 1897. O tom, že pro Libeň bylo řešení této věci akutní vypovídá i to, že požadovala, aby se vyjednávání neúčastnily Vysočany a Karlín, čímž by se jednání protahovala. V dubnu 1897 zaslala pražská vodárenská komise Libni nabídku podle níž si měla Libeň a Vysočany rozdělit náklad na položení vodovodního potrubí ve výši 77 439 zlatých. Libeň měla zaplatit více než $\frac{3}{4}$ tohoto nákladu a k tomu ročně platit paušál 10 000 zlatých, který se měl v dalších letech zvyšovat.⁴⁷² Libeň přijala tyto podmínky v květnu 1897. V zájmu urychlení stavby vodovodu upustila obec od požadavku, aby byla voda zavedena až do Nové Libně.

V září 1897 se ovšem firma Schöller dozvěděla o jednání s Prahou a vypověděla Libni smlouvu s tím, že musí více vody dodávat do Vysočan. Tím se krizová situace v zásobování vodou ještě prohloubila a Libeň musela požádat Prahu aby vodovod do Nové Libně postavila.⁴⁷³ Pražská voda začala téct do Libně v lednu 1898, kdy se díky pražskému primátorovi Podlipnému podařilo dohodnout s Karlínem, aby se libeňský vodovod napojil na karlínský.⁴⁷⁴ Postupně se smlouva mezi Prahou a Libní upravila až do podoby, kterou obsahovalo ujednání o převzetí libeňské vodovodní sítě z března 1898. Podle něho převzala Praha od Libně do své správy celou starší vodovodní síť v Libni a zároveň se zavázala do tří let postavit vodovody v některých konkrétních ulicích, zřídit přečerpávací stanici v Nové Libni, převzít do svých služeb obecní vodárny a platit Libni 1 krejcar ročně za každý metr položeného potrubí.⁴⁷⁵ Tím se správa libeňského vodárenství dostala zcela pod pražskou patronaci. Libeň naopak měla splácet Praze vodovod částkou 5% z celkového nákladu ve výši 85 000 zlatých po dobu 40 let.⁴⁷⁶ Splácení vodovodu skončilo samozřejmě po spojení obou obcí.

Ve stavbě vodovodního potrubí Prahou se projevil další možný způsob modernizace a totiž spolupráce okolních obcí na modernizačních projektech, která byla pro velké

⁴⁷² AHMP, AML, 187, 4-6/1/2-4, k. 219

⁴⁷³ AHMP, AML, 187, 4-6/1/2-11, k. 219

⁴⁷⁴ AHMP, AML, 7, s. 140

⁴⁷⁵ AHMP, AML, 187, 4-6/1/2-13, k. 219

⁴⁷⁶ AHMP, AML, 187, 4-6/1/3, k. 219

průmyslové aglomerace typická. Pro tento způsob modernizace je vzorový třeba případ zřízení ústředních jatek v Holešovicích, kde se porážel i dobytek z Libně.

Konečně některé projekty byly placené výhradně obcí, případně v malé míře subvencované z prostředků země, okresu nebo tzv.“interesentů“, tedy fyzických či právnických osob, které měly z modernizačních projektů zvláštní prospěch, a které se měly podle zákona na těchto projektech finančně podílet. Tento princip se uplatňoval hlavně u staveb přístupových cest, vodovodních odboček apod.

Velké finanční prostředky investovala Libeň především do výstavby škol a libeňského přístavu s výkladištěm o jehož stavbě pojednám v následující kapitole. Libeňské školství bylo před koncem století na velmi dobré úrovni. Jestliže ještě v roce 1880 připadal na jednu třídu neuvěřitelný počet 112 dětí, tak v roce 1898 to byla už jen 57 dětí, tedy téměř polovina.⁴⁷⁷ Mnohonásobně se zvýšil i počet tříd. Jestliže v roce 1870 fungovaly v Libni pouze 3 smíšené třídy, tak v roce 1898 to bylo už 57 tříd v pěti školách obecných a dvou měšťanských. Dále v Libni fungovala průmyslová pokračovací škola sponzorovaná především libeňskými strojírnami, která měla v témže roce 16 oddělení. K tomu můžeme připočítat ještě školu Schulvereinu, školu v Pražské vychovatelně, která působila v libeňském zámečku a také mateřskou školu s třemi odděleními.⁴⁷⁸

Důležitým mezníkem v dějinách libeňského školství byla výstavba veliké školní budovy v roce 1883. Do té doby byly libeňské školy zcela nevyhovující. Vyučování se například často odbývalo v hostincích. Jedna třída byla v roce 1880 zařízena v Deuschově hostinci. O rok později zase obec vyjednávala o pronájmu třech místností v budově Občanské záložny.⁴⁷⁹ Bylo jasné, že tento nevyhovující stav je dlouhodobě neudržitelný a tak začal obecní výbor pomýšlet na stavbu velké školní budovy. Místem stavby měl být pozemek naproti libeňskému zámku, který sousedil se starou školou v č. p. 25, do které se po dostavbě nové školy přemístil v roce 1885 obecní úřad.⁴⁸⁰ Kvůli stavbě školy obec v červnu 1883 zbořila obecní dům č. p. 26 a bývalý hostinec “U Škrábků“, který předtím koupila za 8 500 zlatých.⁴⁸¹ Plány budovy a rozpočet stavby vypracoval architekt Baum a obecní výbor obojí schválil ve svém sezení 9. 8. 1883.⁴⁸² Výběrové řízení na provedení stavby vyhráli karlíňští stavitelé Josef Tichý a Gabriel Šponer, kteří nabídli nejnižší cenu prací. Jimi slíbená sleva 6,5% z rozpočtené ceny 130 000 zlatých však byla nereálná a celková cena se i díky některým

⁴⁷⁷ František Kneidl, *Paměti školního okresu karlínského, Praha 1898, s. 401*

⁴⁷⁸ František Kneidl, *Paměti..., s. 372*

⁴⁷⁹ AHMP, AML, 1, s. 128 a 149

⁴⁸⁰ Ladislav Hejtmánek, *Libeň..., s. 180*

⁴⁸¹ František Kneidl, *Paměti..., s. 387*

⁴⁸² AHMP, AML, 1, s. 221

nerozpočteným pracím, jako byla úprava dna Rokytky v sousedství školy, vyšplhala na 170 000 zlatých.⁴⁸³ Dvoupatrová stavba byla hrazena z prvních velkých libeňských půjček a byla vůbec první velkou libeňskou investicí. Nárůst ceny zřejmě způsobil Libni finanční problémy. Po zaplacení účtů za stavbu se proto obecní výbor na konci roku 1888 usnesl, že bude žádat zemský výbor o subvenci 20 000 zlatých.⁴⁸⁴ Subvence však pravděpodobně Libni přidělena nebyla.

Škola byla dokončena v říjnu 1884. Měla chlapeckou a dívčí část. V každé z nich bylo 11 učeben, sborovna, dva kabinety a ředitelna. V chlapecké části byla navíc tělocvična a v dívčí slavnostní síň. Slavnostní vysvěcení budovy bylo provedeno během slavnosti 1. 11. téhož roku. Průběh této slavnosti, při níž podle Ladislava Hejtmánka „... nebylo domu na němž by nevlál prapor národní...“ líčí tento ve své libeňské kronice.⁴⁸⁵

Po postavení velké školní budovy začala obec pomýšlet i na zřízení měšťanské školy, která měla být předstupněm pro zřízení průmyslové pokračovací školy, o jejíž zřízení se zasazovaly velké libeňské továrny. Trojtřídní měšťanská škola pro chlapce tak byla povolena zemskou školní radou v roce 1888, dívčí měšťanská škola začala fungovat o rok později. V březnu 1888, necelé tři týdny po otevření chlapecké měšťanské školy, začala fungovat pokračovací průmyslová škola.⁴⁸⁶

S narůstajícím počtem tříd musela Libeň brzy opět řešit nedostatečné prostory. Postupně tak do konce století v Libni vyrostly další tři školní budovy. V červenci 1889 schválil obecní výbor stavbu školy v Nové Libni podle plánů architekta Münzbergera, která měla stát 52 000 zlatých.⁴⁸⁷ Další školní budova vyrostla na nově rozparcelované Palmovce v letech 1895-1896 a obec stála 60 000 zlatých. Pozemky na její stavbu věnoval pražský stavitel Alois Wertmüller.⁴⁸⁸ Poslední školní budovou dokončenou před koncem století byla moderně zařízená škola “na Rasáku“ se sprchovými lázněmi otevřená počátkem října

⁴⁸³ František Kneidl, *Paměti...*, s. 387

⁴⁸⁴ AHMP, AML, 1, s. 463

⁴⁸⁵ Celá slavnost začala v sedm hodin ráno, kdy procházela obcí hudba a střílelo se z hmoždířů. Kolem deváté hodiny se začaly hosté a spolky scházet před libeňským zámekem, v jehož kapli byla v deset hodin sloužena mše vikářem Pittnerem, při které spolek Věnceslav pod vedením MUDr. Lahody zazpíval vokální mši. Po mši se odebral průvod tvořený libeňskými spolky, duchovenstvem, učiteli, členy obecní samosprávy a řadou hostů k nově vystavené školní budově, kde promluvili o významu moderního školství zemský poslanec Čelakovský, vikář Pittner a okresní školní inspektor Madiera. Následně přijali řídicí učitelé Tomáš Ronek a Milada Hejtmánková klíče od budovy. Poté proběhla hostina pro 100 hostů v restauraci “U Deutschů“, během níž všichni důležití hosté přednesly své připitky. Večer se pak ještě konal “U Deutschů“ koncert. (*Ladislav Hejtmánek, Libeň...*, s. 177-179)

⁴⁸⁶ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s. 183-184

⁴⁸⁷ AHMP, AML, 2, s. 28

⁴⁸⁸ František Kneidl, *Paměti...*, s. 391

1899.⁴⁸⁹ Pozemky na její stavbu věnoval Antonín Svět a stavbu za 55 000 zlatých provedl libeňský stavitel a člen obecního výboru Josef Hofman.⁴⁹⁰

Zásluhu na prosazení staveb obecních škol měli vedle učitelů zasedajících v obecním výboru i libeňští řemeslníci. Stavby škol byly pro libeňské řemeslníky dosti výnosným podnikem. Ačkoli provedení samotné stavby škol bylo většinou, kromě školy “na Rasáku“, kterou stavěl libeňský stavitel Hofman, prováděno staviteli z Prahy, tak menší zakázky získávali právě libeňští řemeslníci, často členové obecního výboru. Sklenář Kondelík tak dodal do všech libeňských škol okna, truhláři Václav Walter nebo Florián Hruška zase vyrobili pro školy veškerý nábytek. Kamenické práce byly často zadávány dalšímu z členů obecního výboru Josefu Hladkému.

Často kritizován, ať už sociálními demokraty nebo Občanským klubem, byl fakt, že všechny školy, kromě velké školy naproti libeňskému zámečku, byly postaveny jako jednopatrové, což zbytečně navyšovalo náklady.⁴⁹¹ Je pravda, že neochota obecního výboru investovat větší částky do dvoupatrových budov byla tváří v tvář rychlému růstu počtu školou povinných dětí neprozíravá a v konečném důsledku libeňské školství prodražovala. Jednopatrové budovy byly ale naopak mnohem výhodnější pro dodavatele stavebních prací. Je otázkou jakou roli při rozhodování o projektech škol hrály právě zájmy jednotlivých členů obecního výboru.

9. 3. Výkladiště v Libni

Výkladiště v Libni bylo bezpochyby nejdražším realizovaným projektem, ke kterému se Libeň odhodlala. Vedle toho, že šlo o projekt, do něhož obec vložila na svoje poměry až příliš mnoho peněz, to byl však i projekt zajímavý okolnostmi své realizace, ale i nebývalou propagací, kterou mu obec poskytla a jejímž účelem mělo být především získání veřejného mínění pro realizaci přístavu a tím i zvýšení šancí na subvence ze státních nebo zemských peněz. V neposlední řadě šlo o jediný pokus libeňského obecního zastupitelstva o to, čemu se říká municipiální socialismus, tedy o provozování výdělečného podniku obcí ve vlastní režii.

S myšlenkou na zbudování přístavu přišli v sezení obecní rady 24. 9. 1884 Josef Müldner a František Deutsch, kteří se jako hosté Spolku pro Labe z Ústí nad Labem účastnili plavby z Prahy do Litoměřic. Cílem této cesty bylo prozkoumat možnosti využití této vodní cesty pro lodní dopravu. Müldnerovi a Deutschovi se podařilo přesvědčit obecní radu, aby

⁴⁸⁹ Ladislav Hejtmánek, *Obecní kronika...*, s. 167

⁴⁹⁰ AHMP, AML, 7, s. 252; *Libeňský věstník*, 15. 9. 1899

⁴⁹¹ *Libeňský věstník*, 16. 3. 1900; AHMP, AML, 2, s. 290

myšlenku podporovala a podala žádost o zřízení přístaviště. Zároveň byla ustanovena komise ve složení starosta Voctář, Mischner, Deutsch, J. Hubínek a později ještě Müldner a Dostal, která se měla touto věcí zabývat a myšlenku propagovat.⁴⁹²

Komise začala na plánech přístavu spolupracovat s firmou Reiter&Štěpán. S oběma společníky firmy, stavebními inženýry Reiterem a Štěpánem, se komise několikrát sešla a výsledkem bylo v březnu vydané memorandum obsahující líčení výhod umístění přístavu v Libni s podrobným popisem libeňského průmyslu, které jsem využil i v jiných pasážích své práce.⁴⁹³

V červnu 1885 následovalo vydání brožury s dlouhým názvem "Návrh zřízení hlavního přístavu pražsko-libeňského s loděnicí a přístavním průplavem v Libni", která z tohoto memoranda obsahově vycházela. Brožura byla podle slov autorů myšlena jako apel na českou veřejnost, který umožnila silná podpora obecního zastupitelstva. V první části se autoři zešíroka zabývají výhodami lodní dopravy ve světě, historickými regulacemi vodních toků a stavbou sítě vodních cest v Německu a ve Francii. V druhé části pak propagují projekt labsko-dunajského průplavu, který měl umožnit, aby Praha nebyla na periferii vodních cest, a zvláště pak splavnění Vltavy a Labe od Prahy k hranicím. Jsou zde obsaženy i výpočty toho, jakou část řeky by bylo třeba prohloubit, aby se dosáhlo minimální požadované hloubky 1,25 metru. V poslední části už líčí nutnost stavby přístavu pro Prahu, protože starý přístav v Karlíně již nedostačoval. Kvůli výhodnému napojení na komunikace a hlavně železnici doporučili pro stavbu přístavu Libeň. V návrhu toho, jak by měl přístav vypadat počítali autoři s vybudováním mostu do Holešovic a napojením přístavu přímo na severozápadní dráhu, jejíž nádraží stálo blízko u řeky. Dále autoři vypočítávají libeňské továrny a odhadují, jak by asi využily vodní dopravu. Broscheho lihovar například spotřeboval 10 vagonů uhlí denně, Perutzova přádelna zase dovážela z Hamburku vlnu, stejně jako Brosche a Urbach melasu. Také upozornili, že v Libni jsou levné pozemky na stavbu skladišť. V závěru brožury autoři poukazují na to, že úpravou vodních cest, tedy i zřízením přístavu, „...ještě více povstane průmysl a oživí se i kraje v nichž dosud panovala bída. Proto jde především o zájem státu, který bude z tohoto růstu blahobytu těžit jako první...“⁴⁹⁴

Díky této brožuře se plány libeňského obecního výboru brzy dostaly mezi odbornou veřejnost. V říjnu téhož roku požádal Časopis inženýrů a architektů prostřednictvím Františka Deutsche o poskytnutí plánů přístavu, které následně otiskl v jednom ze svých čísel. Obecní

⁴⁹² AHMP, AML, 1, s. 260

⁴⁹³ AHMP, AML, 188, 4-7/3-3, k. 137

⁴⁹⁴ *Návrh zřízení hlavního přístavu pražsko-libeňského s loděnicí a přístavním průplavem v Libni, Praha 1885*

výbor při té příležitosti rozhodl, že obec nechá udělat plány pro časopis na vlastní útraty (počítalo se s investicí 200 zlatých) a že zároveň přistoupí ke Spolku inženýrů a architektů jako řádný člen s vkladem 10 zlatých.⁴⁹⁵ Technická kancelář Reiter&Štěpán vypracovala plány na konci roku 1885 a účtovala si pouze hotová vydání, aby podpořila dobrou věc. „...Dobré kroky jsou učiněny, zprávy Spolku architektů a inženýrů přináší tento projekt stručně, ale upřímně jej doporučují. Bylo by radno, aby se tato otázka dostala i jinde na přetřes,“ doporučuje technická kancelář.⁴⁹⁶ Obec zaplatila účet a požádala, aby kancelář Reiter&Štěpán projekt v odborných kruzích dále propagovala.

V září 1886 se na obec obrátila Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách s žádostí o zapůjčení materiálů a plánů týkajících se přístavu za účelem oživení veřejné debaty o splavnění řek. Jednota měla také zřídit zvláštní komitét k podpoře této myšlenky. Obec poděkovala za zájem, zaslala Jednotě pět výtisků své brožury a ujistila, že je připravena v budoucnu splnit veškeré další žádosti.⁴⁹⁷

V následujícím období se práce na projektu pozastavily. Hlavní příčinou byly zřejmě obecní volby v roce 1886 a vítězství Občanského klubu, který se spíše zasazoval o investici do regulace Rokytky. V prosinci roku 1886 uspořádala Občanská beseda přednášku ing. Reitera o výkladišti a zaslala obecnímu výboru rezoluci v níž upozornila na to, že výkladiště je životní otázkou a žádala, aby obecní výbor pokračoval v projektu.⁴⁹⁸ Příznačné je rovněž to, že k anketě, kterou vyhlásilo místodržitelství v Praze byl vedle obecního tajemníka Klazara jmenován Karel Dostal, který se v debatě před svým jmenováním vyjádřil proti přístavu, protože se obával, že v případě povodní by voda a ledové kry byly vrženy na Libeň.⁴⁹⁹

Oslabení libeňské “diplomacie“, která by se ostře zasazovala o přístav v Libni se brzy projevilo. Od srpna 1888 prováděl ing. Hugo Franzl z technického odboru místodržitelství situační a hydrotechnické zobrazení části Vltavy mezi Císařskou loukou na Smíchově až po Císařský ostrov v Holešovicích.⁵⁰⁰ Výsledky šetření zaslalo místodržitelství libeňské obecní radě v březnu 1889. Kromě poděkování za aktivní účast na veřejné debatě a pomoc při technickém průzkumu řeky obsahoval dopis i rozhodnutí, že přístav s výkladištěm v Libni není potřeba. Za výhodnější variantu bylo považováno rozšíření přístavu v Karlíně a výstavba velkého přístavu v Holešovicích.⁵⁰¹

⁴⁹⁵ AHMP, AML, 1, s. 306

⁴⁹⁶ AHMP, AML, 149, 84/140-4, k. 83

⁴⁹⁷ AHMP, AML, 149, 84/140-9, k. 83

⁴⁹⁸ AHMP, AML, 150, 85/203-4, k. 84

⁴⁹⁹ AHMP, AML, 1, s. 402

⁵⁰⁰ AHMP, AML, 149, 84/140-10, k. 83

⁵⁰¹ AHMP, AML, 188, 4-7/3-9, k. 137

Obecní volby v roce 1889 přinesly kromě vítězství Občanské besedy i nové oživení celého projektu, který se ale pod tlakem konkurence očekávané výstavby holešovického přístavu změnil v projekt stavby výkladiště a nikoli už přístavu. Hlavním propagátorem se stal František Deutsch. Podle socialistického Libeňského věstníku, který čerpal z výpovědi jiného obecního zastupitele ředitele školy Jaroslava Jarého, chtěl Deutsch stavbou přístaviště zabránit tomu, aby na Kubešově ostrově, který měl být součástí přístavu, vznikla velická zahradní restaurace, která by významně konkurovala jeho hostinci.⁵⁰² Tato zpráva se však zřejmě nezakládá na pravdě. Deutsch se o stavbu přístaviště zasazoval od chvíle své cesty do Litoměřic v roce 1884. Návrh na stavbu výkladiště se neobjevil zničehonic, ale vyplynul z iniciativy spolku, který Deutsche a Müldnera na plavbu do Litoměřic pozval. Tato myšlenka měla rovněž alespoň na počátku v obecním výboru všeobecnou podporu. Navíc v době kdy se přístav kupoval obecní rada počítala s jeho využitím pro různé slavnosti spojené samozřejmě i s čepováním piva. Byl to i jeden z důvodů koupě ostrova. Deutsch byl tedy skutečně hlavním propagátorem koupě, ale ze zcela opačných důvodů než uváděli socialisté.

Každopádně Deutsch prosadil, aby obecní rada vyslala deputaci (Deutsch, Jelínek, Walter a tajemník Klazar) k inženýru Janu Kaftanovi, který byl referentem návrhu na zřízení pražsko-holešovického přístavu⁵⁰³ na zemském sněmu.⁵⁰⁴ V následujícím sezení 23. 6. 1890 obecní rady Deutsch referoval o své návštěvě u Kaftana, který řekl, že Libeň má v ústí Rokytky přirozené výkladiště a udělá dobře, když nebude čekat na vládní podporu a začne sama se stavbou. Deutsch proto navrhl, aby obec koupila kvůli stavbě výkladiště vilu a pozemky od syna Antona von Görner Rudolfa. Rudolf von Görner nabízel prodej vily už v roce 1886 a teď byla cena ještě nižší. Za koupi se přimluvil i Alois Cikánek, ale pod podmínkou, že Kaftan v sezení obecního výboru svůj názor znovu přetlumochí.⁵⁰⁵ To se stalo o pět dní později. Kaftan oživil zájem o výkladiště svojí přednáškou v obecním výboru. Jednohlasně byla schválena koupě Görnerovi usedlosti z peněz, které se měly vypůjčit u karlínské záložny a současně měla obecní rada začít jednat o koupi části Kubešova ostrova. Zároveň bylo rozhodnuto, aby zakázka na vypracování nového plánu výkladiště byla svěřena právě Kaftanovi.⁵⁰⁶ Později obecní výbor rozšířil jeho úkol ještě na vypracování plánu hlavních sběračů soustavné kanalizace Libně. Svoji koncepci vysvětlil Kaftan na veřejné přednášce konané na velikonoční pondělí 30. 3. 1891 v sále hostince "U Deutschů". Pozvána

⁵⁰² *Libeňský věstník*, 22. 6. 1900

⁵⁰³ O zřízení pražsko-holešovického přístavu rozhodlo s konečnou platností ministerstvo vnitra v dubnu 1890.

⁵⁰⁴ AHMP, AML, 4, s. 278

⁵⁰⁵ AHMP, AML, 4, s. 284

⁵⁰⁶ AHMP, AML, 2, s. 65

byla široká veřejnost. Vedle občanů Libně se účastnili i zástupci Žižkova, Vysočan a Kobyliš. Pozvánka byla uveřejněna v pěti českých a dvou německých novinách.⁵⁰⁷

Znění Kaftanovi přednášky přinesly následující den Národní listy. Kaftan vysvětlil budoucí podobu výkladiště a mimo jiné dále zmínil, že součástí projektu je také hráz, která bude chránit Libeň před povodní, čímž zažehnal obavy, které zesílily po dramatickém zážitku s velkou povodní v září předcházejícího roku. Zároveň ujistil, že nepůjde o konkurenci přístavů v Karlíně a Holešovicích, protože libeňské výkladiště bude sloužit především potřebám Libně, Vysočan a menších obcí v jejich sousedství. Přístavy se naopak měly vzájemně doplňovat.⁵⁰⁸

Kaftan odevzdal technickou zprávu a plány⁵⁰⁹ v dubnu 1891 a obec mu za to vyplatila v několika splátkách 2375 zlatých.⁵¹⁰ V následném zasedání obecní rady bylo rozhodnuto předložit plány ke schválení obecnímu výboru, zahájit jednání se severozápadní dráhou o napojení vlečky, nechat zhotovit kopie plánů a vystavit je na Jubilejní výstavě v Praze. Proti návrhu se postavil Robert Mischner, který žádal, aby se nejprve vybudovala kanalizace. Mischner se v následujícím sezení obecního výboru, kde byly návrhy obecní rady schváleny, vzdálil ze zasedání s tím, že si vymínil, že nebude o této věci hlasovat. Za návrhy obecní rady se naopak zasadili především František Deutsch, Alois Cikánek a Karel Dostal, pro kterého byl Kaftanův návrh přijatelnější než dřívější návrh firmy Reiter&Štěpán.⁵¹¹ V červenci pak obecní úřad odeslal plány na místodržitelství spolu s žádostí o povolení stavby, které bylo podle zákona nutností. Ve zprávě pro místodržitelství je Libeň znovu líčena jako průmyslové město, které se aktivně účastnilo ankety o splavnění Vltavy v letech 1887-1889. Vedle projektu přístavu obec žádala i schválení projektu částečné kanalizace, který byl jeho součástí.⁵¹²

⁵⁰⁷ AHMP, AML, 188, 4-7/2c, k. 137

⁵⁰⁸ *Národní listy*, 31. 3. 1891

⁵⁰⁹ Kaftanův projekt počítal se zřízením dvou výkladišť v řečišti Rokytky. Druhé výkladiště, které mělo být vybudováno nad nejvyšší úroveň povodně a mělo sloužit k vykládce cennějšího zboží, se mělo dostavit až později podle finanční situace. Hloubka výkladiště měla být 1,59 metru, délka 192 metrů a šířka mezi 37,6 metry a 47,6 metry. Hloubka tak byla uzpůsobena pro lodě vezoucí 300-350 tun nákladu. Zvláště vhodné měly být tzv. berlínské průplavní čluny. Najednou mohlo kotvit ve výkladišti 12-16 těchto lodí. Ústí výkladiště mělo mít šířku 18 metrů. Zároveň Kaftan počítal s tím, že se v budoucnu, až bude vybudován jez v Troji, hladina ve výkladišti zvedne. Dále mělo být výkladiště chráněno hrází proti povodni, kterou by bylo možno využít i k vybudování vlečky spojující výkladiště se severozápadní dráhou. Ve výkladišti měl být k dispozici 11 metrů vysoký jeřáb pro usnadnění vykládky. Pomocí tohoto jeřábu by bylo možno, podle Kaftanových výpočtů složit 300 tun uhlí za 2 a půl dne, stejné množství cukru za 6 hodin, obilí za 12 hodin a železo za 10 hodin. Cenu výkladiště Kaftan vypočítal na 101 800 zlatých. Zisk, který odhadl ze zisků jiných přístavů měl po odečtení splátek dluhu činit až 8000 zlatých ročně. Závěrem své technické zprávy dodal, že přístavy se vyplácí všude, i když mnohem větší je zisk nepřímý. (AHMP, AML, 188, 4-7/2-1, k. 137)

⁵¹⁰ AHMP, AML, 188, 4-7/4a-3, k. 137

⁵¹¹ AHMP, AML, 5, s. 47; AHMP, AML, 2, s. 94

⁵¹² AHMP, AML, 188, 4-7/2a-9, k. 137

Dne 7. 5. 1892 se na obecním úřadě v Libni sešla komise složená ze třech úředníků místodržitelství, zástupců Libně, zástupců okresního výboru a všech interesentů do jejichž práv mohla stavba zasáhnout. Komise pod vedením c. k. stavebního adjunkta a technického znalce Matěje Machulky měla několik připomínek k plánům (neřešily rozvodnění Rokytky, ochranná hráz proti povodni byla příliš nízká a projekt rovněž nepočítal s budoucí povltavskou silnicí) a vynutila si jejich doplnění. Majitelé okolních pozemků neměli proti výkladišti žádné podstatné výhrady. Naopak s nadějí očekávali, že cena jejich pozemků po zřízení výkladiště a silnice do Tróje vzroste.⁵¹³ Komise se kvůli novým plánům sešla ještě v září 1892 a v lednu 1893 za účasti Jana Kaftana, který provedl podle zadání požadované změny v technické dokumentaci. Přepracovaný projekt byl nakonec v lednové komisi schválen a Libeň mohla začít stavět.

Jako zhotovitel zakázky byla vybrána v červnu 1893 firma Vojtěcha Lanny. Zřejmě se tak stalo na doporučení Jana Kaftana, který se na jednáních s Lannou aktivně účastnil. Lanna se v té době podílel i na stavbě přístavu v Holešovicích, která probíhala od roku 1892. Lanna nejprve podstatně změnil plány přístavu. Podle Hejtmánka hlavně proto, že se v době po vypracování Kaftanových plánů prosadila myšlenka, že se hloubka Vltavy upraví tak, aby se po ní mohly plavit lodě o nosnosti až 700 tun. Libeň se rozhodla využít nových možností a postavit výkladiště pro větší loď.⁵¹⁴ Plány se změnily především v tom, že se zvětšila hloubka přístavu o 30 centimetrů, více než dvojnásobně se zvětšila jeho vodní plocha a nepočítalo se v něm s využitím Rokytky, která byla beztak v případě rozvodnění chápána jako potenciální nebezpečí pro lodě ve výkladišti. Navíc se tím mělo zabránit zanášení dna výkladiště odpadními vodami vypouštěnými do Rokytky po celém jejím toku. Rokytky měla být podle Lannova návrhu vedena zvláštním korytem a ústit před vjezdem do výkladiště. Další výhodou nového projektu bylo snazší napojení na severozápadní dráhu

Lanna plány předložil na schůzi obecního výboru 28. 3. 1894. Náklad na stavbu výkladiště vypočetl na 177 596 zlatých. V této částce byla započtena i Kaftanem navržená, i když také trochu pozměněná, kanalizace Libně, dále regulace Rokytky v jejím dolním toku a výstavba části povltavské silnice.⁵¹⁵ Finančně byl tedy tento návrh po připočtení všech těchto "bonusů" ještě výhodnější než návrh Kaftanův. Nový projekt musel být znovu schválen

⁵¹³ Praha, jakožto majitel zámečku v Libni a rozsáhlých pozemků v jeho okolí dokonce rozhodla o tom, že pozemky na stavbu poskytne Libni bezplatně pouze pod podmínkou, že vykoupí na nich ležící nemovitosti a dovolí v budoucnu, aby zámecký pivovar odebíral z přístaviště zdarma led. Důvodem bylo právě to, že zbylé pozemky statku v Libni, který nebyl do té doby příliš výnosný (v roce 1891 činil zisk necelých 8000 zlatých), se podstatně zhodnotí. (*Administrativní zpráva královského hlavního města Prahy za léta 1891 a 1892, Praha 1894, s. 43-45*)

⁵¹⁴ Ladislav Hejtmánek, *Libeň...*, s.201

⁵¹⁵ AHMP, AML, 2, s.163

komisí místodržitelství. Ke komisi byli pozváni i dva předchozí projektanti ing. Kaftan a ing. Reiter, který v té době pracoval na projektu povltavské silnice do Tróje. Kaftan odmítl účast, protože musel zůstat ve Vídni na zasedání říšské rady. Podle svého vyjádření ale učinil opatření, aby byli zastoupeni inženýrem z Lannovy firmy. Zároveň dodal, že komise bude jenom formalita a pokud ne, tak že rád zašle technický posudek.⁵¹⁶ Z jeho reakce je vidět napojení Kaftana na Lannovu stavební společnost a Kaftanova pozice “přímluvce“ a technického odborníka Libně.

Proti stavbě nebyly vzneseny žádné námítky a v letních měsících roku 1894 začala Lannova stavební společnost stavět pod vedením ing. Smrčky. Stavba rychle pokračovala. Pracovalo se i v zimě do šesti hodin večer, takže staveniště muselo být osvětlováno. Práce se zastavily pouze za velikých mrazů. Staveniště se stalo cílem procházek obyvatel Libně a dokonce i prostředkem výuky. V pátek 9. 11. se na stavbu přišli podívat posluchači ČVUT pod vedením profesora Kristiána Petrlíka. Petrlík později napsal článek do časopisu *Technický obzor*. Libeň si objednala na základě rozhodnutí starosty Cikánka 500 výtisků tohoto článku a distribuovala ho mezi občany Libně.⁵¹⁷ Petrlík v článku popisuje projekt výkladiště, povltavské silnice a kanalizačního systému a poznamenává, že oproti přístavu v Holešovicích, který ležel mimo hlavní silniční tahy a neměl návaznost na železnici⁵¹⁸, výkladiště v Libni všechny tyto přednosti má. Na závěr vybídl čtenáře k tomu, aby se sami přišli na zajímavou stavbu podívat.⁵¹⁹ Velkou část Petrlíkova článku otisk Ladislav Hejtmánek ve své knize o Libni.⁵²⁰ O stavbě přístavu promluvil i stavbyvedoucí ing. Smrček na schůzi Spolku inženýrů a architektů v březnu 1896. Ve své přednášce vyzdvihl to, že výkladiště je zařízení pro 14 lodí typu, který byl doporučen pro plavbu budoucím průplavem Dunaj-Vltava-Labe. Za rok se mohlo na výkladišti vyložit 3-4 miliony tun nákladu (oproti projektu Jana Kaftana šlo o téměř trojnásobek). Autora článku o jeho přednášce zaujala i “zajímavá data, která uvedl řečník o urychlení všech právních jednání a komisí ve věci.“⁵²¹ Bohužel ale nebyl konkrétnější.

Konečný účet vystavil Lanna 1. 9. 1896 na částku 256 000 zlatých. Kromě samotného výkladiště v něm byla obsazena částka za stavbu povltavské silnice (50 870 zl.), úprava Rokytky a stavba nového mostu (18 833 zl.) a různé další menší položky za stavbu sjezdu ze

⁵¹⁶ AHMP, AML, 188, 4-7/4d-6, k.137

⁵¹⁷ AHMP, AML, 188, 4-7/4p-2, k. 137

⁵¹⁸ Železniční spojení s nádražím Praha-Bubny bylo dokončeno až v roce 1910.

⁵¹⁹ *Kristián Petrlík, Přístav libeňský, Libeň 1895*

⁵²⁰ *Ladislav Hejtmánek, Libeň..., s.200-205*

⁵²¹ *Pražské předměstské listy*, 16. 3. 1896

silnice, odbočky k Schöllerově vodárně a také za opravy po škodách způsobených během jednoho z početných rozvodnění Rokytky.⁵²²

I poté, co se obec rozhodla investovat do stavby výkladiště z vlastních prostředků, nerezignovalo obecní zastupitelstvo na snahu získat alespoň subvence ze státních nebo zemských fondů. Na rozdíl od Prahy, která získala ze státních peněz na regulační práce v Praze a stavbu přístavu částku 4 milióny zlatých a sama přispěla pouze částkou 204 000 zlatých. Nejprve počátkem ledna zažádala obecní rada o subvenci zemský sněm. Jako důvod uvedla to, že výkladiště bude mít význam nejen pro Libeň, ale bude zároveň zprostředkovávat spojení se vzdálenějšími obcemi. Dále si stěžují na to, že obyvatelé Libně jsou ve velké míře chudí dělníci, a že vzhledem k počtu obyvatel vybrala obec pouze 90 000 zlatých přímých daní, což je způsobeno i tím, že továrny mají svá sídla v Praze nebo ve Vídni. Zároveň má obec už více než 700 000 zlatých dluhů. Z toho všeho vyplývá, že obec není sama schopna postavit výkladiště podle všech moderních standardů, dokonce ho bez pomoci ani nedostaví. Navíc až do splavnění Vltavy ponese obec všechny náklady sama.⁵²³ Zemský výbor si vyžádal obecní účty za poslední léta a dále také plány a rozpočty výkladiště a řadu dalších údajů k posouzení žádosti a na příští tři roky se odmlčel. Po urgencích se nakonec podařilo prosadit subvenci 10 000 zlatých do rozpočtu na rok 1898, tyto peníze byly obci vyplaceny až v říjnu toho roku.⁵²⁴

Ještě méně úspěšná byla obec se svými žádostmi adresovanými poslanecké sněmovně říšské rady a místodržitelství. Poslanecké sněmovně zaslala obecní rada žádost podobného znění v říjnu 1894. V květnu 1897 pak místodržitelství oznámilo rozhodnutí ministerstva vnitra a obchodu, která žádost zamítla s tím, že už tak přispívá stát 2/3 částky na splavnění řek. Navíc Libeň prý neprokázala, že subvenci potřebuje, naopak popisem růstu průmyslu a obyvatelstva prokázala spíše opak.⁵²⁵

Tutéž žádost jen s drobnými změnami, především vyšší částkou obecních dluhů a delším seznamem libeňských průmyslových podniků, adresovala obec pražskému místodržitelství. To se nejprve obratem zeptalo, jestli na žádosti trvají, když byla stejná žádost zamítnuta už o dva roky dříve. Libeň odpověděla, že na žádosti trvá, načež byla dle očekávání odmítnuta.⁵²⁶

⁵²² AHMP, AML, 188, 4-7/2-3, k. 137

⁵²³ AHMP, AML, 188, 4-7/4e-2, k. 137

⁵²⁴ AHMP, AML, 188, 4-7/4e-9, k. 137

⁵²⁵ AHMP, AML, 188, 4-7/4e-1, k. 137

⁵²⁶ AHMP, AML, 188, 4-7/4e-1, k. 137

Neschopnost prosadit získání subvencí ze státního nebo zemského rozpočtu ukazuje i na chybějící síť “vlivných přímluvců“, kterou si začala Libeň v této době teprve budovat. Budování této sítě pak vyvrcholilo jmenováním čestných občanů z řad zemských a říšských poslanců v roce 1899. Zatímco pražský přístav v Holešovicích postavený v letech 1892-1894 rovněž Vojtěchem Lannou za 1 240 000 zlatých byl budován ze státních peněz⁵²⁷, tak náklady na stavbu výkladiště v Libni, kromě subvence 10 000 zlatých od zemského výboru, nesla obec sama.

Obecní zastupitelstvo dokonce ani nepožádalo velké libeňské továrny, aby na stavbu přispěly, jak bylo obvyklé u jiných projektů. Není zcela zřejmé, proč se tak nestalo. Možné je, že obec spoléhala na nějakou výraznější subvenci od státu a ve chvíli, kdy se jí dostalo zamítavé odpovědi už výkladiště stálo, takže továrny neměly žádný zájem zpětně na výkladiště přispívat.

Vedle přímých výdajů na stavbu výkladiště musela obec nést ještě další výdaje. Především bylo před samotnou stavbou nutné vykoupit pozemky. V první řadě šlo o už zmíněnou Görnerovu vilu a pozemky k ní náležející za 17 000 zlatých. Dále se rozhodlo o koupi tzv. Kubešova ostrova, který patřil rodině bývalého libeňského starosty, továrníka Antonína Kubeše. Ta ovšem nechtěla prodat požadovanou část ostrova, kde se mělo stavět výkladiště, ale pouze celý ostrov za 45 000 zlatých. I přesto se podařilo koupit ostrov prosadit. V přesvědčování obecního výboru byli opět nejaktivnější největší zastánci stavby výkladiště, tedy Alois Cikánek a František Deutsch. Naopak proti koupi se postavil Robert Mischner, kterému se cena zdála vysoká. Navrhoval ostrov vyvlastnit nebo ještě počkat. Se svým návrhem ale zůstal téměř osamocen, když ho z dalších 22 přítomných obecních zastupitelů podpořil při hlasování jen František Zderadička. Obecní výbor tak dal obecní radě 28. 6. 1890 volnou ruku k opatření peněz a koupi ostrova.⁵²⁸

Při jednání v obecní radě tlačil František Deutsch na rychlý podpis smlouvy s Kubešovou rodinou. Protože se během podpisu smlouvy mělo ihned vyplatit 20 000 zlatých, navrhl Alois Cikánek, aby se tato částka vypůjčila u libeňské záložny (zřejmě proto, aby obec záložnu podpořila) a ručení aby podepsali všichni členové obecní rady. Svoje ručení odmítl podepsat jak starosta Voctář, tak Robert Mischner, který na rozdíl od Voctáře nesouhlasil ani se samotnou koupí ostrova. Nakonec se podařilo návrh Aloise Cikánka prosadit.⁵²⁹ Přesto

⁵²⁷ Hana Hlušíčková a kol., *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. díl P-S, Praha 2003*, s. 203

⁵²⁸ AHMP, AML, 2, s. 71

⁵²⁹ AHMP, AML, 5, s. 11

nakonec nebyla půjčka u libeňské záložny realizována a náklady na koupi ostrova a Görnerovi vily se promítly do půjčky 100 000 zlatých učiněné u Zemské banky v březnu 1891.

Zajímavé je, že podle plánů ing. Kaftana, s kterými se v době koupě Kubešova ostrova počítalo, nebylo nutné ostrov kupovat, protože projektované výkladiště se prakticky dotýkalo pouze úpravy jeho břehu. Jak vyplývá z protokolu ze zasedání obecní rady, tak koupě měla i jiný význam než využití pro stavbu výkladiště. Obecní rada přihlédla i k tomu, že obec nemá žádné místo u vody na pořádání různých slavností, jako měl Karlín Štvanici nebo Smíchov Císařskou louku. Navíc obecní rada počítala se zhodnocením pozemků na ostrově po zasypání slepého ramene Vltavy. Taky se v budoucnu počítalo se zřízením vorového přístavu, který pod Prahou chyběl, čímž se zabýval i zemský sněm. Ostrov měl být tedy i výhodnou investicí do budoucna.⁵³⁰

Dalšími výdaji na výkladiště bylo jeho zařízení. Především obec koupila na návrh Aloise Cikánka a po konzultacích s Františkem Křížíkem elektrický jeřáb, dále musela vystavět skladiště a podobně. Celkový náklad na výkladiště tak dosáhl zhruba 400 000 zlatých.

Očekávání obce se ale vůbec nenaplnilo, oddalující se zesplavnění Vltavy pro 700 tunové čluny s nimiž projekt počítal⁵³¹, ponechávalo výkladiště zcela nevyužité. Velikým kritikem stavby výkladiště byli sociální demokraté, kteří o výkladišti psali v Libeňském věstníku jako o “útočisti utopenců“. Zatímco z půjček na jeho stavbu se platilo ročně 13 500 zlatých úroků a náklad na jeho údržbu byl ročně 1440 zlatých, tak výnos nebyl větší než 1500 zlatých ročně, které navíc pocházely z velké části z prodeje ledu.⁵³²

V červenci 1897 psaly Pražské předměstské listy o libeňském výkladišti takto: „...Přístav nenese sice tolik užitku, kolik by odpovídalo vynaloženým nákladům, ale proti pražskému přístavu, který dřímá v naprosté nečinnosti jeví značnou činnost...Zvláště je živo večer a o nedělích, kdy pánové i dámy, velcí i malí, zakoušejí tu dojistu zdravého sportu plaveckého, jemuž nedělní zvuky hudby v restauraci pivovaru pražského, k přístavu přilehlého, dodávají rozmanitosti a veselé nálady. Lze si vypůjčit i loďku za 10 krejcarů na půl hodiny...“⁵³³

Ačkoli se obec snažila dopředu zjistit, jaký budou mít továrny zájem využívat výkladiště, tak tento výzkum neměl před dokončením regulace Vltavy prakticky žádný význam. Služeb výkladiště tak využívala ve větší míře pouze Grabova továrna. Dále se

⁵³⁰ AHMP, AML, 5, s.5

⁵³¹ Vltava byla upravena pro tento typ člunů až mezi lety 1906-1910.

⁵³² *Libeňský věstník*, 16.1.1900

⁵³³ *Pražské předměstské listy*, 11.7.1896

zachovaly stvrzenky dokazující, že v menší míře využívala výkladiště i továrna bratří Prášilů, továrna firmy Orenstein & Koppl vyrábějící železné kolejnice a parní pila Vojtěcha Lanny.⁵³⁴

Výkladiště se tak stalo investicí, na kterou připadala téměř třetina všech libeňských dluhů. Předlužení obce znamenalo nejen to, že Libeň musela kvůli neochotě bank poskytovat další úvěry odložit některé projekty, jako regulaci Rokytky, stavbu vodárny nebo asanaci pravidelně zaplavovaného Židovského Města, ale také do jisté míry předurčilo jednání o spojení s Prahou.

Celý projekt měl ale i svoje světlé stránky. Především Libeň získala alespoň částečnou kanalizaci, která před stavbou výkladiště až na několik struh a dřevěných koryt k odvádění splašků fakticky neexistovala. Byla také vystavena užitečná povltavská silnice spojující Libeň s Trójou. Nemalým přínosem byla i veřejná prezentace projektu výkladiště, kterým Libeň ukázala, že je moderní průmyslovou obcí, která je schopna realizovat i velké projekty. Obecní zastupitelé se pak ukázali jako lidé schopní myslet a jednat v intencích moderních trendů spravování obecních záležitostí. Zároveň se ale nechali až příliš unést svými představami podpořenými ujišťováním ing. Kaftana a nedokázali realisticky zhodnotit situaci a projekt opustit ve chvíli, kdy se ukázalo, že obec bude muset výkladiště postavit prakticky výhradně z vlastních prostředků a že návratnost vložených investic bude kvůli pomalé regulaci Vltavy složitá.

Libeň neutopila v kalných vodách výkladiště svoji budoucnost na dlouhá léta dopředu, jak se obávali sociální demokraté. To ale nic nemění na tom, že šlo o investici zbrklou, že náklady byly špatně propočítány a okolnosti špatně vyhodnoceny. V případě, že by se Libeň nepřipojila k Praze už v roce 1901, tak by se s předlužením vyrovnávala zřejmě delší dobu a na velké investice, které Libeň potřebovala více než výkladiště, by obecní zastupitelé mohli na mnoho let dopředu zapomenout.

10. Byrokratizace obecní správy

Růst Libně a úřední agendy s tímto růstem spojené, vyžadoval i zvyšování počtu obecních úředníků a ostatních zaměstnanců obce. Současně s tímto procesem probíhal přesun některých kompetencí od obecních zastupitelů, kteří nepobírali žádný plat, k profesionálním a placeným úředníkům. V konečném důsledku to vedlo k profesionalizaci a zefektivnění fungování obecní samosprávy ať už v samostatné nebo v přenesené působnosti. Osoby, které zastávaly vyšší úřednické posty na obecním úřadě, lze pak zařadit mezi komunální elitu, a to

⁵³⁴ AHMP, AML, 188, 4-7/21, k.137

ačkoli jakožto zaměstnanci obce nebyly oprávněny volit v komunálních volbách, natož být voleni. Díky své profesi a vzdělání měli vliv na obecní záležitosti minimálně srovnatelný s členy obecního výboru. Profesionální obecní úředníci často hájili obecní zájmy proti zájmům jednotlivých členů zastupitelstva. To se projevovalo například u udílení stavebních povolení, u dávání výjimek z regulačního řádu obce nebo u vymáhání daňových nedoplatků. Aktivní byli i ve spolkové činnosti a mezi komunální elitu je řadí i výše příjmů nebo úroveň bydlení.

Vedle obecních úředníků zaměstnávala obec ještě řadu dalších osob. Na jedné straně to byli obecní lékaři (ke konci století už byli v Libni tři ⁵³⁵) a obecní stavitel, tedy lidé, kteří obci poskytovaly určité služby, ale jinak měli svoji vlastní praxi. Na rozdíl od obecních úředníků měli tito lidé aktivní i pasivní volební právo. Jeden z libeňských obecních lékařů Jan Ryba byl takto například dlouholetým členem obecního výboru.

Druhou skupinou lidí byli zaměstnanci obce mimo strukturu obecního úřadu. Tito lidé se svým sociálním zařazením zpravidla příliš nelišili od dělníků z libeňských továren. V roce 1898, kdy se sepisoval seznam obecních zaměstnanců při příležitosti jednání o sloučení s Prahou, působili v Libni 4 vykonavatelé, 1 strážník, 1 šafář, 1 sluha, 3 školníci, 2 vodáci, 1 hrobník, 2 ponocní a lampáři, 1 hlídač přístavu, 1 posluhovačka, 1 školnice a 4 hasiči.⁵³⁶

Počty obecních úředníků a jejich vzdělání

rok	počet obecních úředníků	vysokoškolsky vzdělání
1880	4 (tajemník, důchodní, 2 kancelisté)	1 (Klazar)
1883	5 (tajemník, důchodní, 3 kancelisté)	1 (Klazar)
1893	7 (tajemník, důchodní, konceptní příručí, 3 kancelisté, písař)	2 (Klazar, Uhlíř)
1894	9 (tajemník, důchodní, konceptní příručí, 3 kancelisté, písař + obecní inženýr, technický praktikant)	4 (Klazar, Uhlíř, Holub, Štefl)
1898	11 (tajemník, důchodní, konceptní příručí, 3 kancelisté, 2 asistenti + vrchní inženýr, obecní inženýr, stavitelský příručí)	4 (Klazar, Uhlíř, Holub, Němec)
1899	13 (tajemník, důchodní, konceptní příručí, 3 kancelisté, 3 asistenti, písař + vrchní inženýr, obecní inženýr, stavitelský příručí)	4 (Klazar, Zima, Holub, Němec)
1900	14 (tajemník, důchodní, konceptní příručí, 3 kancelisté, 3 asistenti, písař + vrchní inženýr, obecní inženýr, stavitelský příručí, kreslič)	4 (Klazar, Zima, Holub, Němec)

Zdroj: Protokoly ze schůzí obecního výboru; AHMP, AML, 179, 3-7/40, k. 106

⁵³⁵ K obecnímu lékaři Janu Rybovi přibyl v roce 1893 druhý lékař Josef Zafouk (AHMP, AML, 2, s. 139) a v roce 1897 třetí lékař František Dostál. (AHMP, AML, 2, s. 280)

⁵³⁶ AHMP, AML, 2, s. 249

Nejdůležitější pozicí ve struktuře obecního úřadu byla pozice obecního tajemníka nebo později ředitele městského úřadu. Úloha obecního tajemníka, kromě vedení agendy obecního úřadu a zodpovědnosti za ostatní úředníky, spočívala i v tom, že na rozdíl od členů obecního zastupitelstva měl právnické vzdělání⁵³⁷ a pomáhal tak obecní samosprávě v orientaci v právním řádu. Pravidelně se také účastnil zasedání obecního výboru a obecní rady. Jeho úkolem zde bylo udržet jednání těchto orgánů v zákonných mezích a případně upozornit na to, že se projednává věc, kterou danému orgánu projednávat nepřísluší. Obecní tajemník byl tak skutečnou duší obce, čemuž odpovídalo i jeho postavení v rámci obecního úřadu a různé požitky, které mu obec poskytovala. Ačkoli například každého obecního úředníka vybíral obecní výbor na návrh obecní rady, tak tajemník mohl jeho rozhodnutí snadno změnit. V roce 1899 tak například po rezignaci konceptního příručího Josefa Uhlíře obecní rada vybrala Ludvíka Zedníka z Mladé Boleslavi. Tehdejší obecní tajemník Václav Klazar nicméně řekl, že se mu Zedník nelíbí a dal by přednost Františku Zimovi z Libně, ačkoli ten ještě neměl hotové všechny předepsané státní zkoušky a při hlasování v obecní radě skončil na posledním místě. Obecní výbor Klazarovi vyhověl a rozhodující většinou Zimu přijal.⁵³⁸

Funkci obecního tajemníka zastával od roku 1864 Josef Kodrle, který úřad převzal po odchodu sekretáře Františka Vochoče.⁵³⁹ Kodrle byl v roce 1882 donucen kvůli věku odejít na odpočinek s důchodem ve výši jeho dřívějšího služného ve výši 600 zlatých a obecním bytem zdarma.⁵⁴⁰ Po několikaměsíčním působení tajemníka Václava Višňáka⁵⁴¹, který dříve působil jako advokátní koncipient v Trutnově, a v červnu 1883 náhle zemřel, byl konečně jmenován Václav Klazar. Ten vydržel na místě tajemníka až do spojení Libně s Prahou. Klazar se narodil 31. 12. 1849 v Olešnici u Nové Paky. V době přijetí do služeb obce měl za sebou tři státní zkoušky na právnické fakultě a několik let praxe v pražských advokátních kancelářích.⁵⁴² Klazar byl v Libni členem řady spolků. O jeho předsednictví libeňskému Sokolu byla řeč už v jedné z předchozích kapitol. Klazar zemřel v červnu 1901, tři měsíce před spojením s Prahou. Jeho místo už nebylo nikým obsazeno.⁵⁴³

Podobné postavení jako obecní tajemník měl obecní inženýr. Místo obecního inženýra bylo upraveno už ve služebním řádu přijatém v březnu 1884, komise pro úpravu poměrů

⁵³⁷ V libeňském případě byli právníky zcela jistě dva poslední obecní tajemníci Václav Višňák a Václav Klazar.

⁵³⁸ AHMP, AML, 2, s. 381

⁵³⁹ Zdeněk Kovařík, *Z historie veřejné správy Libně*, In. *Osmička 10/1997*, s. 6-7

⁵⁴⁰ AHMP, AML, 1, s. 193

⁵⁴¹ JUC. Václav Višňák, nar. 1831, ženatý, otec 3 dětí vystudoval práva v Praze a před přijetím do služby v Libni působil 9 let jako ředitel kanceláří v Hradci Králové, Jičíně a Turnově. V Turnově byl zároveň majitelem domu v odhadní ceně 16 000 zlatých. (AHMP, AML, ,84/10-3, k. 81)

⁵⁴² AHMP, AML, 179, 3-7/13, k. 106

⁵⁴³ Ladislav Hejtmánek, *Obecní kronika...*, s. 173

úředníků ve složení Cikánek, Mischner a Müldner dokonce zvláště upozornila na nutnost ustanovení obecního inženýra, protože obec musela realizovat důležité projekty (kanalizace, vodovod, regulační plány).⁵⁴⁴ Technická kancelář nicméně fungovat nezačala. V roce 1893 byl znovu upraven počet obecních úředníků a jejich platy včetně technické kanceláře složené ze třech osob. Když se ale člen obecního výboru Karel Dostal v následujícím sezení obecního výboru ptal, proč ještě nebyla technická kancelář ustavena, tak mu bylo řečeno, že důvodem je nedostatek místností.⁵⁴⁵ Technická kancelář byla fakticky zřízena přijetím ing. Josefa Holuba, který se narodil v roce 1866 v Praze a zde také před přijetím působil v pražské technické kanceláři.⁵⁴⁶ Holub byl obecním výborem uznán jako vítěz konkurzu na pozici obecního inženýra v březnu 1894⁵⁴⁷ a už za 4 měsíce dostal k ruce technického praktikanta Josefa Štefla.⁵⁴⁸

Spíše než nedostatek místností zřejmě dlouho bránily obecnímu výboru v jmenování obecního inženýra ohledy na dosavadního obecního stavitele Josefa Bukovského který byl obecním stavitelem už od roku 1879, kdy porazil ve výběrovém řízení Roberta Mischnera.⁵⁴⁹ Bukovský vedle svého podnikání poskytoval obci určité služby a dostával za to odměnu (tzv. renumeraci) podle toho kolik práce vykonal. Jeho úloha spočívala především ve stavebním dozoru na obecních stavbách, to v té době byly především stavby škol. Dále se za obec účastnil komisí při kterých měl dohlížet na dodržování regulačních plánů při stavbách. V neposlední řadě pak poskytoval obci ve stavebních věcech znalecké posudky.

Bukovský žádal v listopadu 1893 obecní radu o rozhodnutí o jeho povinnostech po budoucím jmenování obecního inženýra. Obecní rada jeho věc odkázala k projednání organizačnímu výboru (ve složení Dostal, Jungmann, Hladký, Walter).⁵⁵⁰ Tento výbor vypracoval zprávu na začátku května 1894. Bukovský měl podle nich za pevný plat 600 zlatých ročně zastupovat obec při dohledu na stavbách a přestavbách. Zároveň ale bylo jasně řečeno, že veškeré obecní stavby spadají pod nově zřízenou technickou kancelář stejně jako dohled nad regulačními plány. Náplň Bukovského práce tak byla dost nejasná. Není se proto co divit, že obecní rada, pro níž byla zřejmě celá věc nějakým způsobem ožehavá, už podruhé nezaujala k určení Bukovského povinností žádný postoj a horký brambor přehodila rovnou

⁵⁴⁴ AHMP, AML, 1, s. 246

⁵⁴⁵ AHMP, AML, 2, s. 143 a 149

⁵⁴⁶ AHMP, VSL 1900, k. 513

⁵⁴⁷ AHMP, AML, 2, s. 163

⁵⁴⁸ AHMP, AML, 2, s. 175

⁵⁴⁹ AHMP, AML, 1, s. 81

⁵⁵⁰ AHMP, AML, 5, s. 243

obecnímu výboru.⁵⁵¹ V něm bylo hlasováno o návrhu Josefa Hladkého, který navrhoval definitivní jmenování Bukovského obecním stavitelem s pravomocemi vymezenými organizačním výborem. Tento návrh byl ale těsnou většinou 13:12 hlasům zamítnut.⁵⁵² Tím bylo fakticky odmítnuto zřízení tohoto úřadu pro stavitele Bukovského a ten už v žádných dalších dokumentech jako obecní stavitel nefiguruje. Naopak v dalších volbách 1896 kandidoval v obecních volbách a stal se zastupitelem ve třetí kurii.

Právě rozpačité a dlouho odkládané vystřídaní Bukovského ing. Holubem a později celou technickou kanceláří je jedním z příkladů profesionalizace obecní správy Libně. Inženýr Holub byl nepochybně vybrán i díky svým zkušenostem z pražské technické kanceláře, jejíž činnost si Libeň brala za vzor. Rychlý růst personálu libeňské technické kanceláře pak ukazuje, že k jejímu zřízení došlo doslova pět minut po dvanácté a že stavební dohled Josefa Bukovského, který ani nebyl obecním zaměstnancem, musel být nutně už dlouhou dobu nedostatečný.

Dalším příkladem této profesionalizace obecní správy bylo zřízení místa důchodního, tedy úředníka, který měl na starost vybírání daní a poplatků. Jeho úřad byl zaveden během nově schválené organizace obecního úřadu v říjnu 1880.⁵⁵³ Ještě v roce 1880 měl výběr daní v Libni, která měla tehdy už téměř 10 000 obyvatel, na starost sám starosta. Podle toho také výběr daní vypadal. Špatná platební morálka pokračovala setrvačně ještě na počátku osmdesátých let, kdy se konala řada exekucí na daňové nedoplatky a to v mnoha případech i u těch nejbohatších a nejvlivnějších libeňských občanů.

Prvním a zároveň i posledním důchodním se stal obecní úředník Václav Holeček, který nastoupil do služeb Libně ve svých 21 letech v roce 1870.⁵⁵⁴ Pravidelně byl spolu s dalším úředníkem Josefem Šebkem odměňován obecním výborem za obětavé vybírání daní. Vydržel ve službách Libně až do roku 1901 a byl tak bezkonkurenčně nejdéle sloužícím libeňským úředníkem.

Platy úředníků byly upravovány nárazově. Obecná tendence směřovala od nízkého platu s řadou výhod v podobě služebního bytu nebo vysokých odměn k pevné, ale vyšší částce. Přesto k platovému základu je třeba i v pozdější době přičíst další částky. Například obecní tajemník Václav Klazar měl v roce 1898 platový základ 1500 zlatých. K tomu ale pobíral příspěvek na bydlení (tzv. příbytečné) ve výši 300 zlatých a příplatek za každých odsloužených 5 let ve výši 150 zlatých. Protože sloužil 15 let, tak se jeho celkový plat

⁵⁵¹ AHMP, AML, 5, s. 287

⁵⁵² AHMP, AML, 2, s. 170

⁵⁵³ AHMP, AML, 1, s. 129

⁵⁵⁴ AHMP, AML, 149, 84/10, k. 81

nakonec vyšplhal na 2250 zlatých ročně.⁵⁵⁵ Stejně příplatky, jen v jiné výši, byly vypláceny i ostatním obecním úředníkům.

Platy obecních úředníků

	1880	1884	1893	1894	1898
tajemník	600 zl.+byt	1200 zl.	1200 zl.	1500 zl.	1500 zl.
důchodní	700 zl.	900 zl.	1000 zl.	1100 zl.	1100 zl.
obecní inženýr	/	/	/	1400 zl.	1500 zl.
konceptní příručí	/	/	1000 zl.	1100 zl.	1100 zl.
technický praktikant	/	/	/	1000 zl.	1020 zl.
kancelisté	365-480 zl.	365-600 zl.	600-650 zl.	700 zl.	500-700 zl.

Zdroj: Protokoly ze schůzí obecního výboru; AHMP, AML, 179, 3-7/40, k. 106

Soudě podle bytových poměrů nebyla životní úroveň libeňských obecních úředníků na přelomu století špatná. Měřeno počtem místností v bytech, tak nejlépe placení úředníci, tedy Klazar, Holub a Holeček, měli byty srovnatelné s bohatšími členy obecního výboru. Klazar s Holečkem žili s manželkami a třemi dětmi v třípokojových bytech s kuchyní, Holub dokonce bydlel pouze s manželkou v bytě 4+1 s dvěma předpokoji. K tomu ještě všechny tři domácnosti zaměstnávaly jednu služku.⁵⁵⁶ I bydlení prostých kancelistů ale nebylo na nejhorší úrovni. Kancelista Josef Šebek bydlel s manželkou a synem v bytě 2+1. Josef Zafouk měl byt sice menší, 1+1 s dvěma předpokoji, ale zase ho obýval pouze s manželkou a k tomu zaměstnával služku.⁵⁵⁷

Přesto především nižší úředníci nebyli často se svým postavením spokojeni. Dlouho byli úředníci v případě nemoci odkázáni na milodary obce, které ale byly poskytovány jen po určité době. V roce 1882 těžce onemocněl kancelista Augustin Tauš (zřejmě šlo o duševní chorobu). V říjnu ohodnotil obecní lékař Jan Ryba jeho stav jako beznadějný. Obec mu poskytla dar 120 zlatých a vyplácela mu dále 10 zlatých týdně. Zároveň měl ale opustit i se svou rodinou obecní byt s tím, že mu obec zaplatí půlroční nájem v novém bytě. Po čtyřech měsících obec Taušovi podporu snížila a nadále vyplácela pouze 5 zlatých týdně. V dubnu téhož roku zamítl obecní výbor vyplácet Taušovi další podporu a nařídil, aby byl i se svou rodinou dopraven postrkem do domovské obce, což bylo taky provedeno.⁵⁵⁸ Postup vůči obecnímu úředníkovi se tak nijak nelišil od postupu uplatňovanému vůči lidem odkázaným na

⁵⁵⁵ AHMP, AML, 179, 3-7/40-8, k. 106

⁵⁵⁶ AHMP, VSL 1900, k. 503, 509 a 513

⁵⁵⁷ AHMP, VSL 1900, k. 513

⁵⁵⁸ AHMP, AML, 1, s. 197, 205 a 208

sociální podporu, kteří neměli domovské právo v Libni. Naopak o mnoho těchto lidí, kteří nebyli úředníky obce, se obec starala v obecním chudobinci.

Zvláštní péči se tak z obecních úředníků těšili hlavně obecní tajemníci. Už byla zmínka o velkorysém důchodu ve výši plného platu a bytu zdarma, který dostal po odchodu z obecních služeb Josef Kodrle. Po náhlé smrti dalšího obecního tajemníka Václava Višňáka zase obec zaplatila celý jeho pohřeb, ačkoli to nebylo obvyklé ani u dlouholetých členů obecního výboru, natož u prostých úředníků, a například okolo proplácení pohřbu starosty a mnohaletého člena obecního výboru Aloise Cikánka v roce 1899 se rozpoutala v obecní radě dlouhá diskuze o tom, jak zaplatit jeho pohřeb, ale zároveň co nejvíce ušetřit.⁵⁵⁹

Určitou jistotu poskytl všem obecním úředníkům až penzijní řád z roku 1887. Do penzijního fondu museli přispívat určitou částkou, kterou poté obec doplňovala ze svého rozpočtu. Když v roce 1893 spáchal sebevraždu kancelista Josef Kotek, který pracoval na obecním úřadě od roku 1882⁵⁶⁰, tak mu obec zaplatila pohřeb a jeho manželce byl vyplácen důchod, který jí obecní výbor opakovaně přiznával.⁵⁶¹

Určitou jistotou pro obecní úředníky bylo, když jim obecní výbor udělil tzv. definitivu, tedy definitivní upravení pracovního poměru. Definitiva poskytovala úředníkům nejen vyšší jistoty stálé práce, ale zpravidla i vyšší plat. Obecní výbor však obvykle s udělením definitivy nijak nespěchal a byl schopen obecní úředníky, kteří o ni žádali, opakovaně odmítat. Toto odmítání tak občas končilo tím, že dotyčný úředník dal výpověď. Obecní výbor nebo obecní rada pak zhodnotili jeho postradatelnost a jeho poměr byl buď upraven nebo výpověď byla přijata.

Technický praktikant Jan Štefl rezignoval na počátku roku 1897. Obecní rada mu vzápětí nabídla definitivní jmenování obecním inženýrem (Holub měl získat titul vrchní inženýr) a k tomu slušné 1000 zlatých s vyhlídkou na jeho brzké zvýšení.⁵⁶² Postupně si Štefl vyjednal ještě vyšší slušné a to 1100 zlatých.⁵⁶³ Když chtěl ze služby odejít konceptní příručí Josef Uhlíř, který získal v roce 1899 perspektivnější místo okresního tajemníka v Čáslavi, tak obecní rada postupovala podobně. Vedle zvýšení slušného navrhla i změnu titulatury obecních úředníků. Zatímco Uhlíř se měl stát městským tajemníkem, tak dosavadní tajemník

⁵⁵⁹ AHMP, AML, 1, s. 218

⁵⁶⁰ Pražské předměstské listy, 24. 6. 1893

⁵⁶¹ AHMP, AML, 2, s. 140

⁵⁶² AHMP, AML, 7, s. 3; AHMP, AML, 2, s. 275

⁵⁶³ Svého nově nabytého postavení si ovšem dlouho neužil, už v červnu téhož roku se dotazoval Šteflův nadřízený Holub jistého lékaře v Unhošti na Šteflův zdravotní stav a jestli je jeho stav léčitelný. Z obsahu dopisu vyplývá, že Štefl onemocněl zřejmě tuberkulózou. To, že byl vystřídán ing. Josefem Němcem svědčí o tom, že se mu tato nemoc nejspíš stala i osudnou. (AHMP, AML, 179, 3-7/33, k. 106)

Klazar měl být titulován ředitel městského úřadu. Obecní výbor nicméně toto rozhodnutí obecní rady neschválil a Uhlířovu rezignaci přijal.⁵⁶⁴

Podáním výpovědi se snažil zlepšit své poměry i písař Josef Pavloušek v roce 1898. Pavloušek, který byl do služby přijat v dubnu 1895, žádal celkem třikrát o udělení definitivy. Při jedné z žádostí v roce 1896 mu dokonce starosta udělil tříměsíční výpověď, která ale později byla odvolána. V září 1898 podal obecnímu výboru výpověď, ale záhy žádal, zřejmě po vyhodnocení svých šancí, aby mu ji obecní výbor vrátil. Výpověď dal prý ze zoufalství, protože tři a půl roku nebyly upraveny jeho poměry. Stěžoval si, že kdyby zůstal na Ředitelství c. k. pošt a telegrafů, kde předtím pracoval, mohl si žít mnohem lépe než zde při nízkém platu. Nakonec psal: „...To mě činilo přímo šíleným a v okamžiku takovém nedbaje, že místa nemám, výpověď jsem dal...“⁵⁶⁵ Výpověď nakonec byla potvrzena a Pavloušek přestal být obecním úředníkem k 1. 10. 1898.⁵⁶⁶

Celkově lze říci, že obecní samospráva si vážila kvalifikovaných sil s vysokoškolským vzděláním (Klazar, Holub, Štefl, Němec, Uhlíř) a pak také osvědčených úředníků, kteří sloužili obci delší dobu (Holeček). To například koresponduje i se zjištěními Lukáše Fasory pro brněnské předměstské obce, kde toto postavení měl ale v podstatě pouze obecní tajemník, protože tyto obce měly mnohem menší obecní úřady.⁵⁶⁷ Obecní výbor byl kvůli nim ochoten k řadě ústupků, ať už šlo o zvyšování platu nebo například poskytování dovolených⁵⁶⁸, a skutečně se snažil, aby ve službách obce zůstali. Zvláště u lidí vysokoškolsky vzdělaných, kteří nestáli v čele toho kterého úřadu (Štefl, Uhlíř, Němec) byl problém s tím udržet je v obecních službách, protože pro ně zaměstnání na personálně poddimenzovaném obecním úřadě s malým výhledem na povýšení nemělo velkou perspektivu. Zpravidla proto měli snahu odejít po několika letech za lepším.

11. Připojení Libně k Praze

Spojování velkých měst s okolními obcemi bylo v 19. století motivováno především novými nároky na zřízení moderní infrastruktury. Při budování vodovodní sítě, při plynofikaci, kanalizaci nebo například při zřizování sítě městské hromadné dopravy bylo výhodné, aby okolní obce postupovaly společně. Snaha o sloučení těchto obcí pak byla

⁵⁶⁴ AHMP, AML, 7, s. 311; AHMP, AML, 2, s. 377

⁵⁶⁵ AHMP, AML, 179, 3-7/30, k. 106

⁵⁶⁶ AHMP, AML, 179, 3-7/40-1, k. 106

⁵⁶⁷ Lukáš Fasora, *Správa brněnských...*, s. 158

⁵⁶⁸ Obecní výbor takto například v roce 1898 Václavu Klazarovi přiznal dvojnásobnou dovolenou (4 týdny) než měli jeho podřízení. Čtyřtýdenní dovolenou dostal v témže roce i obecní inženýr Josef Holub (AHMP, AML, 2, s. 333; AHMP, AML, 7, s. 217)

logickým vyústěním společných jednání. Vedle důvodů ekonomických a správních zde byly i důvody politické a reprezentativní.

O rozšíření Prahy o Vyšehrad, Karlín a Smíchov usilovala pražská obec už v roce 1849, ale první úspěšná fáze rozšíření spadá až do 80. let, kdy se podařilo, hlavně díky iniciativě pražské radnice, úspěšně dojednat připojení Vyšehradu v roce 1883 a následně Holešovic-Buben v roce 1884. Současně se ale projeví problémy, které stály v cestě úspěšnému spojení Prahy s Karlínem, Královskými Vinohrady, Smíchovem a Žižkovem. Pražská předměstí si chtěla ponechat velkou míru samosprávy. Za ideální bylo považováno politické spojení, ale zcela oddělené spravování hospodářských záležitostí. To naopak odmítala Praha, protože by se tím fakticky nic neřešilo. Za vůbec největší problém byla považována rozdílná výše činžovní daně. Díky její nižší výměře vynášely domy na předměstích až o 12,5% více než domy v Praze. Po připojení by se výše této daně musela přizpůsobit vyšší pražské sazbě. To se nezamlouvalo předměstským komunálními elitám, které se zpravidla rekrutovaly z řad majitelů domů.

Předměstím nestačilo ani příslibení desetileté přechodné lhůty pro srovnání výše činžovní daně po připojení slíbené ministerstvem financí v roce 1886 a později ani patnáctiletá lhůta slíbená dalším zákonem v roce 1892.⁵⁶⁹ Platnost zákona byla podmíněna tím, že k připojení obcí dojde do pěti let. Krátce před koncem této lhůty došlo k názorovému zvratu na pražské radnici, která dosud zcela upřednostňovala spojení s předměstími před dalšími okolními obcemi. Výrazem této názorové změny bylo zaslání petice říšské radě a ministerstvu financí 20. 7. 1896 v níž se žádalo prodloužení lhůty platnosti zákona, dále prodloužení přechodné lhůty na 20 let a rozšíření platnosti zákona na další obce. Spolu s Prahou tuto petici podepsali i zástupci některých obcí pražské aglomerace (Nusle, Vršovice, Košíře, Střešovice, Dejvice, Bubeneč) a naopak podpisy zástupců pražských předměstí na tomto dokumentu chyběly. Vedle podepsaných obcí měl nový zákon platit i pro Podolí a Libeň. Praha ukázala, že je teoreticky ochotna přistoupit i na variantu rozšíření Prahy pouze o tyto obce, čímž by byla velká předměstí izolována.⁵⁷⁰

Do této doby spadá i počátek oficiálního vyjednávání Prahy a Libně o spojení obcí, které se stalo skutečností o pět let později. Nicméně i před počátkem těchto oficiálních rozhovorů už zřejmě probíhaly různé méně oficiální kontakty. Je zřejmé, že v Libni s budoucím spojením obcí počítali, ale dlouho ho vážali na předchozí spojení Prahy a Karlína. Ačkoli v sezení obecního výboru se tyto návrhy neobjevovaly, tak o tom, že téma spojení bylo

⁵⁶⁹ František Holec, *Zápas o Velkou Prahu, In. PSH 1969-1970, s. 122*

⁵⁷⁰ Jiří Pešek, *Od agomerace..., s. 157*

v Libni diskutované už mnoho let předtím, svědčí třeba odpověď na jeden z dotazníků okresního výboru z roku 1883 nebo některé rezoluce Občanského klubu.

Na otázku okresního výboru, co by obec získal připojením k Praze, odpověděl obecní úřad v roce 1883 tak, že se očekává lepší kontrola na ústředních jatkách, společný stavební řád pro Prahu a okolí (ten byl uzákoněn v roce 1886 – pozn. JV), snadnější pomoc proti tulákům a zřízení společné donucovací pracovny, pomoc proti znečišťování obce továrními provozy a konečně větší užitek z vltavské plavby. Naopak na otázku po námitkách proti připojení odpověděl obecní úřad, že občané zatím nemají jasný názor, protože se neví, jaké pravomoci by obcím zůstaly. Proti ale budou zřejmě továrníci, kteří se budou bát zdražení uhlí, hostinští, kteří se budou bát zdražení piva, a řezníci, kteří se bojí zrušení soukromých porážek a větší kontroly při prodeji masa. Nakonec obecní úřad konstatoval, že se o celé věci v Libni zatím mnoho neví a že by bylo dobré, aby byla vypracována kostra nového obecního zřízení pro Prahu.⁵⁷¹

O tom, že se v osmdesátých letech začalo o spojení obcí v Libni více přemýšlet. Svědčí například rezoluce Občanského klubu z 80. let. V rezoluci ze srpna 1885, kdy probíhala jednání mezi Prahou a předměstími, žádal Klub, aby pro případ spojení Prahy a Libně požadovala obec prodloužení tramvaje do Libně, vystavění kasáren v Libni a zřízení přístavu. Jinak zastával Klub názor, že v případě spojování obcí by bylo Libni spíše na škodu, kdyby zůstala mimo okruh spojených obcí.⁵⁷² V únoru 1887 zase klubisté požadovali, aby se Libeň účastnila jednání komise obcí pražské aglomerace o spojení. Ačkoli se nevyjádřil pro nebo proti spojení, tak očekávali, že spojení Prahy a předměstí proběhne brzy, ať už dobrovolně nebo z donucení, takže by bylo dobré, aby se obec jednání účastnila a ujasnila si vzájemné požadavky.⁵⁷³

Na počátku oficiálních jednání obou obcí stála rozmluva starostů Prahy a Libně o možnosti spojení obou obcí. Krátce po ní, 31. 3. 1896, odeslal starosta Libně Alois Cikánek osobní dopis tehdejšímu pražskému primátorovi Čeňkovi Gregorovi. V dopise, jehož koncept se dochoval, Cikánek nastiňuje podmínky, za kterých by Libeň byla ochotna se s Prahou spojit. Především upozornil na nutnost stavby vodárny, kostela, radnice a mostu. Zároveň upozornil, že jde pouze o jeho soukromý názor jakožto znalce místních poměrů. O spojení se prý v Libni zatím příliš nemluví, ale většina obyvatel by prý byla pro. Ke svému dopisu

⁵⁷¹ AHMP, AML, 155, 90/142-11, k. 91

⁵⁷² AHMP, AML, 149, 84/216-2, k. 83

⁵⁷³ AHMP, AML, 149, 84/216-28, k. 83

Cikánek připojil opis inventáře obecního jmění a obecní a školní rozpočet na rok 1896.⁵⁷⁴ V srpnu téhož roku pověřila libeňská obecní rada starostu, aby vyjednával o spojení obou obcí⁵⁷⁵ a o den později byl odeslán obecním výborem pražskému sboru obecních starších dopis v němž byl oficiální požadavek na zahájení jednání na základě požadavků nastíněných starostou Cikánkem.

Postup libeňské obecní rady byl pochválen i v tisku. Národní politika ji porovnávala se “čtyřmi předměstími rozkvět Prahy rdousícími“. Z toho, že Libeň učinila první krok bylo podle listu zřejmé, že si Libeň slíbujíc značné výhody. Libeň je ve článku popsána jako kvetoucí město s rychle rostoucí mírou odvedených daní a perspektivním přístavem, které by „...nepřišla s prázdnýma rukama a věno její zvlášť vůči poplatní síle Prahy není nedůstojno, i když bude Praha muset přinést oběti jako u Holešovic.“⁵⁷⁶

Pražská rada obecních starších souhlasila s návrhem a o měsíc později byly ve schůzi na staroměstské radnici formulovány libeňské požadavky pro sloučení.⁵⁷⁷ Hned první požadavek, aby se nerozšiřovala potravní čára, tedy hranice vybírání potravní daně (tzv. akcízu), odpadl, protože tato daň platila pouze pro vnitřní město a nevztahovala se například ani na Holešovice-Bubny. Další požadavek se týkal činžovní daně, u níž požadovala obec 25 let přechodnou dobu. U zastoupení Libně v samosprávných orgánech Prahy prohlásili libeňští zástupci, že jsou srozuměni s obecním řádem Prahy. Dále žádali zřízení magistrátní expozitury v Libni a převzetí obecních úředníků. Poté už jen opakovali požadavky formulované starostou Cikánkem. U požadavku na výstavbu vodárny Praha slíbila, že bude dodávat prozatím vodu z pražských vodáren. U bodu týkajícího se výstavby mostu libeňští zástupci souhlasili s budoucím vybíráním mostného. U bodu výstavby radnice slíbila Praha, že k tomu účelu poskytne libeňský zámeček. V otázce stavby škol, kanalizace a dláždění ulic se obě strany shodly, že jsou v Libni dostatečně zajištěny a další výstavba bude pokračovat podle pražských standardů. Na konci jednání pak zástupci Libně vyslovili přání, aby nebylo po spojení bráněno továrníkům v zakládání nových továren.⁵⁷⁸

Pro vyjednávání zvolil obecní výbor ve své následující schůzi v prosinci 1896 vyjednávací komisi ve složení Cikánek, Walter, Kefurt, Svět, Filip, Jungmann a Bukovský (od roku 1897 nahrazen Janem Šolcem). Zároveň bylo schváleno znění petice v níž Libeň

⁵⁷⁴ AHMP, AML, 165, 1-1/9-48, k. 92

⁵⁷⁵ AHMP, AML, 6, s. 284

⁵⁷⁶ *Národní politika*, 23. 8. 1896

⁵⁷⁷ Za Libeň se schůzky účastnili starosta Cikánek, obecní radní Walter, člen obecního výboru Kefurt a tajemník Klazar.

⁵⁷⁸ AHMP, AML, 165, 1-1/9-43, k. 92

požadovala vydání zákona, který zajistí aby nebyla zvyšována činžovní daň a nebo aby alespoň byla zvyšována postupně po 25 let.⁵⁷⁹

Rok 1897 byl rokem útlumu vyjednávání. Na zasedání komisí jednotlivých obcí bylo dohodnuto, že Praha bude usilovat o spojení s Karlínem, Královskými Vinohrady, Žižkovem, Smíchovem, Bubenčí, Košíři, Nuslemi, Podolím, Vršovicemi, Dejvicemi, Střešovicemi a Libní. Zároveň se sbor obecních starších usnesl, aby se jednání soustředilo hlavně na jednání s Libní a Bubenčí, které neměly nerealistické požadavky.⁵⁸⁰

Už v té době musela Libeň čelit kritice, která provázela proces spojování i v následujících letech. V červenci roku 1897 se obecní výbor ohradil proti tvrzením karlínského starosty Topinky pronesených během jednání karlínského obecního výboru, které se objevily i v tisku. Topinka, který obhajoval zdrženlivý postoj Karlína k připojení, řekl, že Praha nevidí z jakých příčin se chtějí vzdálenější obce (jmenoval Libeň a Vršovice) k Praze připojit. Jako hlavní důvod jejich usilování vidí to, že tyto obce chtějí, aby byly zdraženy pozemky a zřízena kanalizace. Vzhledem k tomu, že Karlín kanalizaci i srovnatelné ceny pozemků již má, tak k celé věci přistupuje odlišně. Libeňský obecní výbor tato tvrzení ostře odmítl s tím, že Libeň je vedena snahou o vytvoření Velké Prahy, což dokázala už při jednáních o ústředních jatkách, trhu na dobytek v Holešovicích, jednáních o ústřední vodárně, regulaci Vltavy nebo stavbě přístaviště. Libeň byla podle obecního výboru často jediná, kdo byl při těchto jednáních na straně Prahy. Ceny pozemků podle libeňských vzrůst neměly a když, tak by rostly i ceny pozemků na Invalidovně, kde se stavěl nový Karlín. Kanalizaci podle obecního výboru Libeň už měla a stále ji stavěla, stejně jako Karlín měla co dohánět.

Na závěr přichází nejzajímavější část dopisu. Obecní výbor zde označuje jako jeden z hlavních důvodů spojení nezáviděníhodné postavení Libně v karlínském okrese. Karlín měl v okresním zastupitelstvu všechny zástupce za kurii měst, protože v okrese žádné jiné město nebylo. V kurii obchodu a průmyslu karlíňští voliči nikdy nevolili zástupce Libně a dokonce i jedna libeňská továrna volila proti Libni.⁵⁸¹ Libeň tak byla odkázána pouze na venkovskou kurii, kde bývají zvoleni maximálně dva zástupci, protože venkov Libeň nepovažoval za vesnici. Libeň byla tak zřejmě vůbec největší vesnicí s 18 000 obyvatel a 130 000 odváděných daní. Podle obecního výboru pak nebylo divu, že Libeň měla ve větší lásce Prahu než Karlín.

⁵⁷⁹ AHMP, AML, 2, s. 267

⁵⁸⁰ *Karolína Ptáčková – Tomáš Květák, 100. výročí..., s. 14*

⁵⁸¹ Zde se jednalo o Českomoravskou továrnu. Proti tomuto tvrzení v memorandu se ohradil v sezení obecního výboru její účetní Josef Macháček a její inženýr František Hanuš. (AHMP, AML, 2, s. 297)

Praha navíc volila v Libni v prvním volebním sboru, vlastnila v obci zámek a pivovar, byla s Libní v denním styku a nemusela čekat až jí starosta Karlína otevře oči.⁵⁸²

Objevily se i první protesty v samotné Libni. Sociálně demokratické Právo Lidu psalo o tom, že v Libni nikdo připojení nerozumí, pouze se stále opakuje, že pokud se to dělníkům nelíbí mohou se z Libně odstěhovat. Zatímco předměstí poukazují na nevýhody, tak Libeň slepě chvátá do pražské náruče. Soustředění se na připojení Bubenče a Libně vysvětluje list tím, že do Bubenče se budou svádět všechny pražské kanály a do Libně se zase přesunou všechny továrny. Libeň navíc bude platit vyšší činžovní a k tomu ještě potravní daň, jejíž sazba bude možná vyšší než v samotné Praze. To jak připojení dopadne bylo prý vidět na Holešovicích-Bubnech, které stále neměly osvětlení a dlažby, zatímco na předměstí bylo elektrické osvětlení. Praha se naopak zmohla na elektrické osvětlení pouze na Václavském náměstí. Na konci list informoval o schůzi, která se měla konat tentýž den večer v hostinci "U Kefurtů" a na níž měl vystoupit pražský obecní starší Prokop Podlipský. Tato schůze měla být důvěrná a kvůli pořádku na ní měl být zapovězen vstup dělnických zástupců.⁵⁸³

Schůze svolaná obecním výborem se skutečně konala. Dělníci se srotili před vstupem do sálu a dožadovali se vstupu. Vznikla hádka a poté co dělníky podpořil Alois Pinz, tak jejich zástupcům (Sühs, Brodil, Job, Hakl) byl umožněno, aby se schůze účastnili. Podle sociálně demokratického listu pak tito lidé ovládli schůzi. Je zajímavé, že všichni sociální demokraté podpořili jako předsedu schůze Aloise Cikánka, což svědčí o respektu, který starosta mezi nimi požíval. Prokop Podlipský viděl výhody spojení především v provádění větších a nákladnějších podniků, v utopení německého živlu a v získávání větších subvencí. Naopak sociální demokraté tvrdili, že dělníci už nesnesou větší zátěž, kterou viděli v činžovní dani, která se měla odrazit ve výši činží. Navíc nevěřili mladočechům na pražské radnici. Považovali je za nemravné, protože propustili obecní dělníky, kteří volili při volbách do říšské rady sociální demokraty. Dále nevěřili v to, že nedojde k rozšíření čáry potravní daně, jak tvrdil Jan Podlipský. To, že se tak stalo u Holešovic-Buben bylo možno přičíst pouze tomu, že Praha nechtěla odradit další předměstí. Podlipský se poté podívil nad tím, že socialisté více důvěřují centrálním úřadům než mladočechům a vyjádřil víru, že nakonec půjdou spolu, i když se ve volbách potírají. To bylo odměněno potleskem přítomných stoupců mladočechů.⁵⁸⁴

⁵⁸² AHMP, AML, 165, 1-1/9-33, k. 92

⁵⁸³ Právo lidu, 5. 11. 1897

⁵⁸⁴ Právo lidu, 7. 11. 1897

Oproti stagnaci jednání v roce 1897 a v první polovině roku 1898 sešla se pouze mezi počátkem července a koncem října libeňská slučovací komise 11x. Asi nejviditelnějším výsledkem těchto jednání bylo snížení požadované přechodné doby pro zvyšování činžovní daně z 25 na 15 let. Tento návrh komise byl schválen v sezení obecního výboru dne 29. 7. 1898.⁵⁸⁵ V sezení komise 31. 8. vnesl návrh Jan Štolc, aby ve věci přechodné doby u činžovní daně vyslal obecní výbor deputaci na místodržitelství, k zemskému maršálkovi a na ministerstvo financí do Vídně. Na návrh radního Filipa ale bylo vyslání deputace odročeno na dobu po společném jednání s pražskou komisí.⁵⁸⁶

Při společném jednání libeňské a pražské komise, které se konalo na staroměstské radnici 19. 9. 1898 se nakonec nechali zástupci Libně přesvědčit, aby spojení obou obcí nečinili závislým na této podmínce, jejíž splnění není v pravomoci pražské obce, ale vlády, a aby za základ svých podmínek vzali smlouvy uzavřené s Vyšehradem a Holešovicemi-Bubny. Zároveň zástupci Prahy ubezpečili libeňské, že se z plných sil zasadí o prosazení přechodné doby.

V sezení libeňského obecního výboru 21. 10. 1898 tak bylo konečně schváleno spojení obou obcí na základě návrhu předloženého slučovací komisí a obecní radou. Ačkoli byl návrh schválen v Libni jednohlasně a, podle záznamu v zápise ze sezení obecního výboru, bez debat a za všeobecného nadšení, tak toho Libni mnoho nezaručoval. Libeň se měla připojit s celým svým katastrem jako VIII. městská část. Praha měla převzít všechnen majetek i závazky obce s tím, že zvláštní fondy měly zůstat určeny k účelům k nimž byly zřízeny. To se v Libni týkalo například fondů chudinského, hřbitovního a fondu mateřské školy. Praha měla dále pečovat o libeňské potřeby na základě svého obecního zřízení a jiných platných zákonů. Zvláště se pak zdůrazňovala nutnost zavedení rozvodů říční vody. Praha měla převzít libeňské obecní úředníky a zajistit jim srovnatelné postavení se stejným nebo vyšším platem. Libeň dále požadovala, aby byl zachován dosavadní status průmyslové pokračovací školy. Osoby s libeňskou domovskou příslušností měly automaticky nabýt pražské domovské právo i se všemi výhodami z toho plynoucími (především chudinské zaopatření).⁵⁸⁷ Libeňští obyvatelé měli nadále podléhat všem daním, daňovým přírůžkám a poplatkům placeným v Praze. Pivní krejcar se měl vybírat do konce roku 1901 a dále se mělo zdanění nápojů dít formou potravní daně, jako tomu bylo v Praze.

⁵⁸⁵ AHMP, AML, 2, s. 337

⁵⁸⁶ AHMP, AML, 165, 1-1/9-57, k. 93

⁵⁸⁷ Hned v následujících sezeních obecního výboru po ohlášení ratifikace zákonů provádějících spojení obou obcí, udělil obecní výbor hromadně domovské právo zhruba 100 osobám včetně mnoha členů obecního výboru. (AHMP, AML, 2, s. 469-475)

Další požadavky byly formulovány pouze jako přání. Praha měla zřídit magistrátní expozituru, postavit most pokud možno s elektrickou drahou a rozšířit zámeckou kapli tak, aby vyhovovala potřebám obyvatelstva. Konečně bylo konstatováno, že spojení Prahy a Libně bude mít za následek zařazení Libně do vyšší sazby činžovní daně. Praha se měla zavázat spolu Libní usilovat o prosazení patnáctileté přechodné doby. Podobně se měla Praha zasadit o to, aby Libeň nebyla pojata do pražské potravní čáry, tedy aby v ní nebyl vybírán tzv. akcíz, případně aby alespoň nebyla daň vyšší než ve vnitřním městě.⁵⁸⁸

Součástí tiskové zprávy byly i výpočty daní, které se měly v budoucnu platit. Ze svých výpočtů se snažila komise dovodit, že celková daňová zátěž bude nižší. Mělo tomu tak být díky nižšímu odvodu na daňových přírážkách k činžovní dani, které celkově (zemské, okresní a okresní školní, obecní a obecní školní) činily v Libni 128%, zatímco v Praze pouze 79%. Kupříkladu diskutovaná činžovní daň byla v Libni vybírána ve výši 20% (s možností 30% odpisů na opravy) a v Praze ve výši 26,5% (s 15% odpocety na opravy). Při připočtení přírážek by nicméně došlo k tomu, že díky podstatně vyšším přírážkám v Libni, by prvních sedm let přechodné doby (při zvyšování daně o 0,5% ročně a snižování daňových odpocetů o 1% ročně) platili majitelé domů menší částky než dříve. Po dorovnání na úroveň Prahy by se odvody zvýšily o 8%. Tato ztráta by navíc byla kompenzována snížením dalších odváděných daní díky nižším daňovým přírážkám, které v Praze, která na rozdíl od Libně uplatňovala různě velké přírážky k různým druhům daní, činily u všech daní výdělkových 90% a u daně pozemkové 80%. Navíc spojení nabízelo i výhodu pro hostinské a všechny konzumenty piva. Zatímco v Libni se platil pivní krejcar ve výši 1 zlatý za hektolitr, tak v Praze se z této chutné komodity platila 25% přírážka k potravní dani. V konečném důsledku se tak v Praze zaplatilo z 1 hl. piva pouze necelých 60 krejcarů.⁵⁸⁹

Libeňský návrh byl projednán pražskou slučovací komisí a s pozměňovacím návrhem, aby nezměněný status průmyslové pokračovací školy byl formulován pouze jako přání, byla celá věc předložena pražské městské radě s doporučením ke schválení. Zároveň bylo doporučeno městské radě, aby domluvila s Libní a Bubenčí (ta v té době také odeslala své požadavky⁵⁹⁰), aby si nebraly další půjčky a aby nezvyšovaly platy svým úředníkům. Městská rada tyto podmínky schválila 16. 12. 1898.⁵⁹¹

⁵⁸⁸ AHMP, AML, 2, s. 348-353

⁵⁸⁹ AHMP, AML, 165, 1-1/9-26, k. 92

⁵⁹⁰ Požadavky Bubenče byly podobné jako požadavky libeňské. Vedle zavedení vody požadovala Bubeněč i zavedení osvětlení, dále měla být co nejdříve provedena kanalizace obce. Co se týče důležitých bodů činžovní a potravní daně, tak byly požadavky zcela shodné s požadavky Libně. (*Národní listy*, 18. 12. 1898)

⁵⁹¹ *Národní listy*, 17. 12. 1898

Změněný návrh ohledně průmyslové školy byl přijat v libeňském obecním výboru s nevolí, ale byl respektován. Ještě větší nevoli však vyvolalo druhé schvalování libeňského návrhu, které si zřejmě na pražské městské radě vynutil sbor obecních starších. Při tomto únorovém zasedání městská rada mimo jiné navrhla, aby v obci i po připojení platili soukromníci libeňskou cenu vody. Ta byla v té době o 4 krejčary za m³ vyšší než v Praze, kde byla 6 krejčarů za m³. V obecním výboru reagoval například Alois Pinz na nové podmínky tak, že je to pro Libeň ponižující, protože Praha už podmínky nezměnitelně přijala. K tomu Josef Macháček dodal, že kde jsou stejná práva, tam mají být i stejné povinnosti. Nakonec byl schválen návrh obecní rady, aby se libeňská sazba platila prvních deset let.⁵⁹²

Městská rada Prahy s tímto pozměňujícím návrhem souhlasila a 13. února se sešel sbor obecních starších, aby dohodu definitivně potvrdil. Abychom porozuměli atmosféře v jaké sbor obecních starších rozhodoval, je nutné se vrátit do prvních dnů roku 1899, kdy došlo k několika útokům na Libeň.

Příčinou prvního útoku byla epidemie břišního tyfu, kterou do Libně zavlekl tulák “ubytovaný“ dočasně na policejní služebně. Epidemie poskytla prostor některým deníkům, aby označily Libeň jako semeniště infekcí.⁵⁹³ U tohoto útoku lze ještě předpokládat, že vznik epidemie byl skutečně příčinou a nikoli záminkou útoku, ačkoli epidemie byla dobrým argumentem v rukou odpůrců sloučení.

Naopak otisknutí článku ve staročeském Hlasu národa, o němž byla řeč už v jedné z prvních kapitol mé práce, lze jen těžko považovat za náhodné. Dne 8. 1. 1899 napsal nejmenovaný staroměstský poplatník, že Libeň, ačkoli byla nedávno povýšena na město, nemá vůbec městský charakter. Bude potřebovat obrovské investice do infrastruktury. Navíc píše, že se proslýchá, že současný primátor (Jan Podlípny – pozn. JV) byl jmenován čestným občanem (28. 8. 1898 – pozn. JV) a byla po něm pojmenována ulice. Pokud jsou ještě jiné důvody pro připojení Libně k Praze než jeho kladný vztah k Libni, měl by to pražským poplatníkům sdělit. Nakonec píše, že celý tento plán připomíná plán městského fyzika Záhoře, který navrhoval nejprve s Prahou spojit vzdálené obce jako Hrdlořezy, Motol nebo Kobylisy. Svůj dopis končí řečnickou otázkou, jak se asi bude říkat Libni, když Holešovicím se v Praze říká Bosna.⁵⁹⁴

Libeň odpověděla dopisem redakci Hlasu národa v němž upozorňuje na to, že hlavním iniciátorem rozšíření byla sama Praha, která nemůže dále nikam expandovat. Tvrzení, že se

⁵⁹² AHMP, AML, 2, s. 374

⁵⁹³ Ladislav Hejtmánek, *Obecní kronika...*, s. 163

⁵⁹⁴ *Hlas národa*, 8. 1. 1899

spojením obcí souvisí jmenování Podlipného čestným občanem vyvrací tím, že byl jmenován díky svým zásluhám o vlast spolu s Grégrem, Riegerem nebo Palackým, kteří jsou také libeňskými čestnými občany, a logicky byla po něm, stejně jako po nich, pojmenována ulice. Následuje výčet libeňské infrastruktury a ujištění, že za asanaci Židovského města nebude muset obec nic platit, protože toto území se stane předmětem obchodní spekulace. Nakonec vyslovují libeňští politováním nad tím, že existuje list, který je ochoten otisknout takový pamflet.⁵⁹⁵

Po tomto článku otištěném v Hlasu národa není nic zvláštního na tom, že v únorovém zasedání sboru obecních starších vystoupili pražští staročeši proti předloze městské rady. Nejprve se sice podařilo zamítnout návrh obecního staršího dr. Holubovského, aby se spojení s Libní odsunulo až do celkového spojení Velké Prahy, tedy fakticky na neurčito. Vzápětí však vznesl staroček dr. Josef Milde návrh, aby se hlasovalo podle jmen a aby bylo třeba ke schválení návrhu kvalifikované 2/3 většiny podle §107 pražského obecního zřízení, protože Praha na sebe převezme libeňské dluhy, tedy finanční závazky, k jejichž schválení je třeba kvalifikované většiny. Podlipný, který schůzi řídil jeho návrh odmítl s tím, že o tom není v pražském obecním zřízení žádná zmínka. Při hlasování se nepodařilo dosáhnout kvalifikované většiny o 5 hlasů, ale Podlipný stejně prohlásil věc za schválenou. Proti tomu se ohradil Milde a skupina dalších obecních starších a předložili stížnost v následující schůzi. Opis stížnosti pak Milde odeslal zemskému výboru a místodržitelství. V březnu se k Mildeho stížnosti připojil i novoměstský a vyšehradský spolek majitelů domů, kterému vadily rozdílné sazby činžovní daně pro Libeň o něž mělo být u říšských úřadů žádáno.

Zemský výbor odkázal rozhodnutí zemskému sněmu. K tomu ale přidal názor, že Praha sice bude po sloučení obcí zatížena novými půjčkami Libně, nicméně, že tyto byly už předtím právoplatně schváleny libeňskou obcí, takže není přípustné schvalovat tyto závazky znovu kvalifikovanou většinou, jak to bylo třeba u přebírání nových závazků nebo při schvalování prodeje obecního majetku. Tím zemský výbor fakticky bezesbytku podpořil stanovisko Jana Podlipného a pražských mladočechů.⁵⁹⁶ K zamítavému stanovisku zemského výboru se v dubnu připojilo i místodržitelství.⁵⁹⁷

Naopak proti spojení se z pochopitelných důvodů postavil okresní výbor. Karlínský okres by odloučením Libně přišel o významného daňového poplatníka, který odváděl 22% všech daní v okrese. Ve svém prohlášení sice uznal důležitost vytvoření Velké Prahy, ale

⁵⁹⁵ AHMP, AML, 165, 1-1/9-68, k. 93

⁵⁹⁶ Jiří Pešek, *Od aglomerace...*, s. 166

⁵⁹⁷ Ladislav Hejtmánek, *Obecní kronika...*, s. 165

zároveň odmítl, aby se tak dělo na úkor karlínského okresu. Rovněž okresnímu výboru vadilo, že oddělením Libně by se fakticky rozdělil karlínský okres na venkov a Karlín, mezi kterými by chybělo přímě spojení. V případě odloučení Libně pak Karlín žádal vyrovnání za stavby okresních silnic v Libni, stejně jako výsluhy pro okresní úředníky určené pro Libeň. Zemský výbor doporučil, aby zemský sněm sloučení schválil, pokud se Praha s Karlínem finančně vyrovná.⁵⁹⁸

Na základě usnesení pražského sboru obecních starších z 13. 2. 1899 vyzvala městská rada v březnu 1899 zemský výbor, aby provedl potřebná jednání a předložil zemskému sněmu příslušné zákony.⁵⁹⁹

Vypracováním návrhů příslušných zákonů se zemský výbor zabýval více než rok. Podrobná tištěná zpráva byla zemskému sněmu předána 3. 5. 1900. Ve zprávě konstatoval, že je veřejný zájem na vytvoření Velké Prahy. Ke spojení Libně a Prahy se navíc negativně vyjádřil pouze okresní výbor Karlín. Vzhledem k tomu, že Karlín patřil k vůbec nejbohatším okresům v Čechách, tak ho oddělení Libně nemohlo postihnout tak, jak tvrdil okresní výbor. Mezi Prahou a Karlínem navíc dojde k náležitému vyúčtování. Nakonec zemský výbor předložil návrhy třech zákonů. První upravoval samotné sloučení obcí, přechod majetku a přechod příslušné části okresních přírážek zaplacených Libní karlínskému okresu. Druhý zákon změnu pražského obecního zřízení. Podle tohoto návrhu měli libeňští nadále volit spolu s Josefovem v pátém volicím okrsku. Třetí zákon upravoval změnu volebního řádu do zemského sněmu.

Poté, co zemský výbor zveřejnil návrhy zákonů, začala opět staročeská kampaň proti spojení obou obcí. Už 4. 5. 1900 zveřejnil Hlas národa článek, který kritizuje to, že se zemský výbor neohlížel na protesty staročeské menšiny. Finanční stav Libně byl podle autora povážlivý, protože měla 1 400 000 zlatých dluhů a k tomu ještě okresní závazky. V době, kdy Praha odročovala kvůli špatné finanční situaci milionovou půjčku přicházel zemský výbor s třímilionovým břemenem (vše v korunách – pozn. JV). Podle pisatele článku se stále argumentovalo Velkou Prahou, ale tohle byl její paskvil. Zemský výbor měl prý jasně říci, že spojení není dáno zájmem Prahy, ale pražských mladočechů, kterým jde o osm nových mandátů.⁶⁰⁰ Po článku v Hlasu národa zřejmě následovaly další články v různých novinách, jak je zřejmé z libeňské reakce.

⁵⁹⁸ Jiří Pešek, *Od aglomerace...*, s. 166

⁵⁹⁹ Karolína Ptáčková – Tomáš Květák, *Městská část Praha 8, 100. výročí připojení Libně ku Praze, Praha 2001*, s. 18

⁶⁰⁰ *Hlas národa*, 4. 5. 1900

Na články reagoval libeňský učitel Ladislav Hejtmánek, který spolu s ředitelem školy Jarým sestavil memorandum, které bylo jako stanovisko obecního výboru otištěno v plné verzi v Libeňských listech, ve zkrácené pak například v Radikálních listech.⁶⁰¹ Příslušný výtisk Libeňských listů byl zaslán obecním úřadem v Libni 194 lidem, především zemským poslancům, pražským obecním starším nebo členům okresního výboru.⁶⁰²

Hejtmánek ve své reakci tvrdí, že protilibeňská kampaň je řízená a objeví se pokaždé, když se má někde o něčem rozhodovat. Vítání dalšího předměstí po patnáctileté odmlce se dělo podle Hejtmánka nedůstojně. K námitce, že Libeň má 1 400 000 zlatých dluhů uvádí Hejtmánek, že má také majetek ve výši 2 200 000 zlatých. Navíc od počátku jednání stále stoupá poplatní síla vzdor tomu, že daň z příjmu byla od roku 1896 vyjmuta na pět let z daní k nimž se připočítávaly přírážky. Hejtmánek také reagoval na kritiku za to, že si obec vzala další půjčku 100 000 zlatých, ačkoli slíbila, že si další půjčky brát nebude. Půjčku označil pouze za převedení dluhu na lepší úrok. Šlo totiž o doplatek za stavbu přístavu, který byl už v dlužích zahrnut.

Se zvláštní hořkostí Hejtmánek vyvracel nároky Karlína, protože podle jeho tvrzení od Karlína nedostala Libeň za celou dobu nic, ačkoli z ní plynulo 22% daní. Libeň podle Hejtmánka vůči Karlínu neměla závazky, ale nároky. V následující části obsáhlého memoranda Hejtmánek vyvrací tvrzení, že Libeň neměla komunikace, silnice, kanalizaci a školy. Zvláště se věnuje školám, z nichž nejnovější škola "na Rasáku" neměla se svými vzdušnými a světlými místnostmi a se sprchovými lázněmi obdoby ani v Praze. Na tvrzení, že Praha bude muset zaplatit milion za stavbu mostu, Hejtmánek odpověděl, že se pouze přenese dřevěný most z Prahy. Libeň se navíc zavázala platit mostné. Svoje memorandum Hejtmánek končí tím, že Libeň nebude Praze břemenem, ale naopak Praha bude těžit z jejích daní. Z Prahy do Libně už byly pro drahotu přeloženy některé továrny. Zatímco Praha chudla, tak Libeň bohatla. Libeň navíc zaujímala 40% rozlohy celé Prahy.⁶⁰³

Na memorandum reagoval obratem opět Hlas národa. V novém článku autor tvrdil, že článek směřoval proti pražským mladočechům a proti zemskému výboru, nikoli proti Libni. Podle autora všechny důvody (hospodářské, administrativní i národní) mluví proti připojení. Od libeňských zastupitelů to bylo, podle autora, naopak zdravé sobectví hodit břemeno na někoho jiného. Do majetku Libně byly zahrnovány stoky, dlažby nebo lávky, tedy věci zcela nevýnosné. Stoupající výnos přírážek byl podle autora článku na 20 000 obyvatel stále velmi

⁶⁰¹ *Radikální listy*, 20. 5. 1900

⁶⁰² AHMP, AML, 165, 1-1/9-70, k. 93

⁶⁰³ AHMP, AML, 165, 1-1/9-6, k. 92

malý. Názor, že by staročeši byli proti připojení kvůli vyvrácení své majority svědčil podle autora článku fakt, že sami zřídili čtvrtý sbor s 15 obecními staršími.⁶⁰⁴

V této atmosféře měl věc projednávat zemský sněm. Zde se nicméně dlouho nedařilo prosadit, aby byla celá věc dána na program schůze. Dost možná to přispělo k uklidnění situace a pozdějšímu snadnějšímu průběhu přijetí zákonů. Až v prosinci díky osobní intervenci Jana Podlipného a Jana Kaftana (na žádost libeňského starosty) u předsedy komise pro obecní a okresní záležitosti Schwartze se podařilo prosadit, aby byly předlohy zákonů zařazeny na program jednání 21. 12. 1900.

Proti spojení se v zasedání zemského sněmu ostře postavil především dr. Pražák, který poukázal na chybějící souhlas karlínského okresu, který je nutný pro spojení obcí z dvou různých okresů podle zákona 42/1897 z. z. a znovu přišel s protestem, který vznesl předtím Josef Milde. Navíc podle Pražáka nebylo nikde zaručeno, že ministerstvo financí dá Libni berní úlevy, které dostaly Holešovice. Zákon z roku 1891 slibující přechodnou dobu u činžovní daně už neplatil a navíc se na Libeň ani nevztahoval. Pražák dále tvrdil, že v případě připojení Libně bude obtížnější připojit další předměstí, protože se to nebude líbit ministrovi financí. Pražákovi se také nelíbilo, že obě obce spolu nemají přímé spojení.

Pražákovi odpověděl Josef Herold. Nejprve si postěžoval, že je to snad poprvé, co musí hájit zprávu výboru proti kolegovi z výboru. Herold nepovažoval námitky za správné, ačkoli byl, podle svých slov, zástupcem karlínského okresu a měl by hájit jeho zájmy. Nejprve vyvrátil nutnost souhlasu karlínského okresu tím, že zde nejde o slučování obcí z různých okresů, protože Praha okresem není. Navíc obě obce si sloučení přejí. Připojením Libně nemělo podle Herolda také dojít k žádnému ztížení procesu slučování Prahy a předměstí. Herold také upozornil na to, že mezi Prahou a Libní je stejné spojení jako mezi Starým Městem a Malou Stranou. Zároveň poznamenal, že by se celá věc neměla zdržovat, protože Libeň se zavázala, že si nebude brát další půjčky, a nelze jí tím dlouhodobě svazovat ruce.⁶⁰⁵

Nakonec došlo ke schválení prvních dvou návrhů zákonů. Třetí návrh zákona, kterým se měnilo hlasování do zemského sněmu, a k jehož schválení byla potřeba kvalifikovaná většina 2/3 hlasů od 3/4 všech poslanců, neprošel. A podařilo se ho prosadit až později. Zatímco Hlas národa píše o tom, že jednání byli přítomni všichni mladočeši do jednoho, tak Radikální listy si stěžovali, že řada mladočechů odešla před hlasováním o třetím návrhu

⁶⁰⁴ *Hlas národa*, 23. 5. 1900

⁶⁰⁵ *Hlas národa*, 22. 12. 1900

zákona domů, čímž znemožnila jeho přijetí.⁶⁰⁶ Nepřijetí třetího zákona bylo nepříjemné, protože ministerstvo vnitra později pozdrželo ratifikaci dvou schválených zákonů panovníkem, dokud nebude schválen ten třetí. Snad díky písemné intervenci libeňského starosty u mladočeských poslanců na říšské radě se nakonec podařilo dosáhnout toho, že císař podepsal oba zákony ještě před schválením třetího. Třetí zákon tak byl schválen až 5. 7. 1901⁶⁰⁷, zatímco František Josef podepsal oba předchozí zákony pod čísly 57 a 58 z. z. už 16. 4. 1901. Platnost obou zákonů byla stanovena na 12. 9. 1901, kdy byla Libeň slavnostně spojena s Prahou.⁶⁰⁸ Až do roku 1922 se k Praze nepřipojila žádná další obec.

Co vedlo libeňské obecní zastupitelstvo k tomu, že od počátku bylo nakloněno spojení obce s Prahou? Co bylo příčinou toho, že se postoj libeňské samosprávy tak zásadně lišil od spíše odmítavého stanoviska představitelů pražských předměstí? A co tento postoj vypovídá o libeňské komunální elitě?

Je nepochybné, že při slučování obou obcí byla Libeň tou aktivnější stranou. Příčina byla nepochybně především v tom, že, na rozdíl od pražského sboru obecních starších, v libeňském obecním výboru v zásadě panovala shoda o tom, že se má obec spojit s Prahou. K pochopení toho proč libeňská samospráva jednala jak jednala, je podle mého názoru nutné vylíčit situaci v jaké se obec nacházela na začátku roku 1896, kdy z podnětu starosty Cikánka začaly rozhovory o sloučení obcí.

Na počátku roku 1896 končila stavba výkladiště. Libeň si právě vzala vůbec největší půjčku ve své historii ve výši 350 000 zlatých. Obec měla stále větší problémy získat nové půjčky, protože disponovala poměrně malým obecním majetkem a zároveň před ní stál velký problém, kterým byl nedostatek vody. Stavba vodárny za téměř 900 000 zlatých byla nereálná, stejně jako stavba dalších nezbytných a nákladných staveb, jako byl most, radnice nebo kostel.

⁶⁰⁶ *Radikální listy* 22. 12. 1900

⁶⁰⁷ AHMP, AML, 165, 1-1/9-75, k. 93

⁶⁰⁸ V předvečer spojení obou obcí byla Libeň ozdobena národními prapory, a místy i prapory v říšských barvách. V osm hodin večer prošel obcí lampiónový průvod s transparenty s nápisem "Libeň-VIII.". Druhý den ráno nejprve obecní výbor zvolil zástupce, kteří měli obec zastupovat v pražském sboru obecních starších. Poté odjeli radní Filip a Macháček do Prahy, kde Macháček na staroměstské radnici přednesl řeč k primátorovi Srbovi, v které vyslovil přání, aby „...děšť v den tohoto zasnoubení našim městům štěstí a požehnání a spokojenost přinesl, nejen Libni, ale i veškeré Velké Praze...“ Následně odjeli hosté v třiceti povozech do Libně, kde je uvítala slavobrána s nápisy "Vítejte nám" a "Nuž, již tedy spějeme, Praho, v náruč tvou – buď nám za to vždy matkou pečlivou". V 10 hodin dorazil místodržitel Coudenhove a spolu s primátorem Srbem a starostou Voctářem přednesl projev. Z mnoha hostů se slavnosti zúčastnili francouzský generální konzul Méraux de Valois, okresní hejtman Řehák, řada poslanců, ředitel národního divadla Schmoranz, starostové okolních obcí a mnoho dalších. Po projevech podepsali přítomní pamětní spis o spojení obcí. Následovala mše v zámecké kapli a přebrání úřední agendy v budově obecního úřadu. Večer pak následovala slavnost s rozloučením libeňského obecního výboru v restauraci u Deutschů. (*Pražský ilustrovaný kurýr*, 12. 9. 1901 a 13. 9. 1901)

Jedním z důležitých důvodů, které motivovaly libeňské zastupitele, aby začali s vyjednáváním bylo to, že Libeň nebyla schopna v blízké době realizovat tyto důležité stavby. Po připojení k Praze se jejich realizace dala očekávat. Praha vlastnila libeňský zámek, který se dobře hodil pro budoucí magistrátní expozituru. V Praze stál provizorní dřevěný most, který se dobře hodil k tomu, aby byl přemístěn do Libně. Asi nejakutnějším libeňským problémem byl nedostatek vody. Poté co pro nedostatek peněz padl projekt vlastní vodárny se nabízelo využít vody z pražské vodárny. Praha nepochybně přistoupila k realizaci tohoto projektu i proto, protože v té době už probíhala živá jednání o připojení.

Dalším důvodem odlišného přístupu k vyjednávání než měla předměstí bylo už zmíněné nevýhodné postavení v rámci karlínského okresu. Zatímco všechna velké předměstí měla "svůj vlastní" okres, tak na Libeň zbyla nezáviděníhodná pozice toho, kdo sice hodně platil do společné pokladny, ale zároveň měl v okresní samosprávě jen minimální zastoupení, z čehož plynulo i složité čerpání subvencí a prosazování okresních projektů v katastru obce. Na rozdíl od předměstí navíc Libeň neměla ani tak vyvinutou síť lobistů v zemské samosprávě a na říšské úrovni. Po připojení k Praze mohla Libeň těžit z politických kontaktů špiček pražské samosprávy.

Třetím důvodem bylo to, že Praha byla v Libni brána za veliký vzor. Libeň vždy čekala na to, jak bude Praha reagovat na politickou situaci, připojovala se k pražským peticím a protestům. Podobně Libeň pečlivě sledovala i pražské modernizační projekty a snažila se je napodobit. Naopak předměstské elity Karlína, Vinohrad, Žižkova a Smíchova byly více sebevědomé a proti Praze se více vymezovaly. Vztah libeňských elit k Praze byl dán i úzkým spojením Libně s Prahou díky tomu, že Praha i nadále volila v libeňských komunálních volbách v prvním volebním sboru, vlastnila v obci řadu nemovitostí a řada libeňských zastupitelů si ji ještě z mládí pamatovala jako libeňskou vrchnost.

Tato náklonnost nicméně fungovala i obráceně. Pražští primátoři často trávili léto na libeňském zámečku. Libeň dobře znali a zvláště Jan Podlipný, který byl primátorem právě v inkriminované době vyjednávání mezi lety 1896-1900, byl Libni hodně nakloněn, a to nejen proto, že se osobně přátelil, jak už bylo jednou řečeno, s obecním radním Františkem Filipem, který byl starostou libeňského Sokola, zatímco Podlipný předsedou České obce sokolské. Koneckonců dodnes stojí v Libni jeho socha postavená jako ocenění jeho zásluh o tuto městskou část.

Smlouva mezi Prahou a Libní toho Libni mnoho neslibovala. Tím, že se libeňské elity vzdaly ve prospěch obce mnoha svých osobních zájmů (například jistoty přechodné doby u činžovní daně), a tím, že nevázaly spojení obcí na nespočet podmínek, často ze strany Prahy

nesplnitelných, umožnily dotáhnout spojení do zdárného konce. Díky smlouvě, kterou si toho Libeň mnoho nenárokovala, prošlo schválení spojení obou obcí v pražském sboru obecních starších. Většina požadavků, formulovaných pouze jako přání, se Libni splnila. Dřevěný most byl přenesen v roce 1903, v roce 1905 byl postaven v zajímavém secesně folklorním stylu kostel sv. Vojtěcha, který měl původně sice sloužit pouze jako provizorium na 6 let, ale v Libni stojí dodnes. Praha dodávala do Libně říční vodu a v roce 1904 zde byla postavena vodárna. Naopak se nepodařilo prosadit původní koncept přechodné doby pro zvyšování činžovní daně a od roku 1901 tak platili libeňští majitelé domů o 8% více. Magistrátní expozitura sice byla zřízena, ale už v roce 1904 ji nahradila společná expozitura pro Libeň a Holešovice.⁶⁰⁹

Celkově spojení obou obcí Libni bezpochyby prospělo. Rok 1901 tak nepřinesl Libni jen konec jejích krátkých dějin jako samosprávné obce, ale i nové možnosti jejího rozvoje.

⁶⁰⁹ *Karlínské listy*, 19. 5. 1903

12. Závěr

Libeňská komunální elita si díky slabému zastoupení vzdělanostních vrstev mezi libeňským obyvatelstvem uchovala až do spojení obce s Prahou v podstatě tradiční honorační charakter. Největší vliv na chod obce si až do konce století uchovali lidé rekrutující se především z okruhu řemeslníků, obchodníků, hostinských, případně majitelů menších továren, kteří se svým životním standardem od bohatších řemeslníků téměř nelišili. Tito lidé z jádra libeňské obecní samosprávy většinou neměli jiné politické ambice, než byla komunální politika na obecní, maximálně okresní, úrovni. Od 2. poloviny 80. let získala libeňská politická scéna nový charakter díky soupeření dvou politických spolků – Občanského klubu a Občanské besedy, které vedlo k většímu zájmu voličů o věci veřejné. Právě nutnost oslovit je s nějakým programem, který zajistí obci prosperitu, donutila honorační elity k větší aktivitě v komunální politice. A také k větší otevřenosti novým vlivům při modernizaci obce.

Až na samém konci století se v obecní samosprávě začaly více prosazovat osoby z okruhu technické inteligence, jako byl například Josef Macháček nebo Alois Pinz, stejně jako ambiciózní živnostníci s pracovními zkušenostmi ze zahraničí, jako byl František Filip nebo Jan Štolc. Právě v nich je možno hledat jedny z prvních libeňských představitelů výkonového typu samosprávy, kteří měli ambice překročit omezení obce a dělat politiku na vyšších úrovních správy a samosprávy. Tyto osoby nicméně nepřinesly do libeňské komunální politiky nějaké zásadní změny a svojí činností pouze pokračovaly v trendech, které ovládaly obecní samosprávu už před jejich vstupem na radnici.

Hospodářské zájmy majitelů a ředitelů velkých závodů se často pohybovaly daleko za hranicemi libeňského katastru. Proto se tyto osoby, které ani nebydlely v Libni, příliš neangažovaly ve správě obce a přestože zasedaly v samosprávných orgánech, tak se zde věnovaly pouze úzkému okruhu problémů, které přímo souvisely s jejich závodem. Zájmy svých podniků přitom dokázaly prosadit i jinými způsoby než mocenským působením v rámci obecní samosprávy, jak dokládá spor o kantinu v Českomoravské továrně.

Vedle oficiálních struktur, jako byla obecní samospráva, existovaly v Libni i méně oficiální struktury, jejichž vliv byl dán buď masovou podporou mezi obyvatelstvem, jako u sociálně demokratických spolků, nebo silnou osobností vůdce, jakou byl pro libeňskou organizaci hostinských František Deutsch, který tuto roli dokázal dokonce nějaký čas hrát i v zemském měřítku, případně vědomím etnické a náboženské sounáležitosti (libeňská židovská obec). Prosazování těchto struktur se pak dělo buď znovu přes obecní samosprávu (hostinští a židovská obec), nebo prostřednictvím různých nátlakových akcí, jako byly stávky,

demonstrace, bojkoty vybraných živnostníků nebo agresivní volební kampaně (sociální demokraté).

Nutnost modernizace sociální a technické infrastruktury rychle rostoucích průmyslových obcí byla nejtěžším úkolem, který čekal na komunální elity v druhé polovině 19. století. To, jakým způsobem se elity s touto výzvou vyrovnaly, mělo zásadní vliv na prosperitu jejich obce. Libeňské, převážně honorační, elity se dokázaly přizpůsobit novým nárokům. Oproti očekávání se nebály pustit do nákladných projektů a obec v zájmu modernizace zadlužit. Nevýhodu nedostatečného odborného vzdělání se jim podařilo částečně překlenout tím, že využívaly stále více služeb odborného aparátu obecního úřadu, konzultací s externími odborníky a hlavně vzoru sousední Prahy a pražských předměstí. Současně s tím se naučily, byť zatím s nepříliš přesvědčivými výsledky, využívat neoficiálních kontaktů na špičky české politické reprezentace, stejně jako sílu veřejného mínění.

Přesto se ale libeňské komunální elity nedokázaly vyvarovat mnoha chyb. Neschopnost dlouhodobě plánovat příjmy a výdaje obecního rozpočtu, a hlavně se těchto plánů držet, vedlo k chaosu ve správě obecního jmění. Jednotlivé projekty se měnily za pochodu, což vedlo k finančním ztrátám. To byl případ vykupování pozemků na stavbu výkladiště, které se po změně projektu ukázalo jako zbytečné, nebo ukvapený nákup usedlosti Bulovka kvůli stavbě vodárny, která se pro nedostatek peněz musela odložit na neurčito. Nejdražší libeňský projekt, kterým byla stavba výkladiště, se zase nepodařilo dobře načasovat, což znemožnilo na dlouho návratnost vložených investic. Navíc byl tento projekt pro Libeň příliš drahý na to, aby ho byla schopna zainventovat sama a obecní samospráva nedokázala, přes nespornou snahu, získat potřebné subvence z jiných veřejných nebo soukromých zdrojů. Tento libeňský pokus o municipální socialismus tak uvrhl obec do nepříjemné finanční tísně.

Libeňské komunální elity nakonec pochopily, že lékem na špatný finanční stav obce, který by zřejmě zbrzdil na několik let její modernizaci, může být spojení Libně s Prahou. Od tohoto spojení si bylo možno slíbovat realizaci nákladných projektů, které obec nezbytně potřebovala, stejně jako efektivnější získávání státních a zemských subvencí a větší růst tovární i bytové zástavby, která se do Libně po připojení k Praze přesunula. Kvůli tomu se libeňské komunální elity dokázaly vzdát některých svých osobních zájmů a, na rozdíl od elit pražských předměstí, neblokovaly spojení obcí marginálními připomínkami. V konečném důsledku tak zajistily obci další prosperitu, byť za to libeňské samosprávné orgány, tedy jejich mocenská základna, zaplatily svou existencí.

13. Seznam použitých pramenů a literatury

Literatura:

- Administrativní zpráva královského hlavního města Prahy za léta 1891 a 1892, Praha 1894
Almanach královského hlavního města Prahy 1898-1910
ANDREJS Jaroslav, Světloňoš – Životní příběh Františka Křížíka, Praha 1957
BAKALA Josef, Charakter národnostní asimilace v největších průmyslových metropolích Rakouska-Uherska, Opava 1990
BÉLINA Pavel a kol., Dějiny Prahy II., Praha-Litomyšl 1998
BRZOBOHATÝ Jan, Finanční správa v českých zemích v období let 1850-1918 s přihlédnutím k vývoji v první polovině století, In. Sborník archivních prací XXVI, Praha 1976, s. 3-137
ČOUPEK Jiří, Ungarisch Hradisch-Bürgertum und Stadtpolitik, In. Peter Urbanitsch-Hannes Stekl (Hgg.) Bürgertum in der Habsburger Monarchie Bd.IX.-Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914, Wien- Köln-Weimar 2000, s. 355-382
FASORA Lukáš-HANUŠ Jiří-MALÍŘ Jiří a kol., Člověk na Moravě v 19.století, Brno 2004
FASORA Lukáš –KLADIWA Pavel, Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918, In. ČČH 4/2004, s. 796-827
FASORA Lukáš, Sociální a profesní struktura brněnské komunální reprezentace v letech 1851-1904, In.ČČH 2/2005, s. 354-381
FASORA Lukáš, Správa brněnských předměstí v letech 1885-1914 ve světle obecních rozpočtů k rozhodovacím postupům a prioritám místních elit v komunální správě, In. Brno v minulosti a dnes XVII., Brno 2003, s. 143-164
FASORA Lukáš, Vztah komunálních elit k otázce modernizace obecní infrastruktury na příkladu brněnské aglomerace v letech 1880-1904, In. K novověkým sociálním dějinám českých zemí VI., Praha 2004, s. 193-208
FOJTÍK Pavel - LINERT Stanislav -PROŠEK František, Historie městské hromadné dopravy v Praze, Praha 1995
HEISS Hans – STEKL Hannes – URBANITSCH Peter, Zusammenfassung: Kleinstadt und Bürgertum in Cisleithanien 1862-1914, In. Peter Urbanitsch-Hannes Stekl (Hgg.) Bürgertum in Habsburgermonarchie Bd. IX-Kleinstadtbürgertum in Cisleithanien 1862-1914, Wien 2000, s. 465-504
HEISS Hans – KÖNIGSREINER Ulrike, Brixen – Von der bischöflichen Residenz zur Kurstadt, In.Peter Urbanitsch-Hannes Stekl (Hgg.) Bürgertum in der Habsburger Monarchie Bd.IX-Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914, Wien-Köln-Weimar 2000, s. 217-256
HEJTMÁNEK Ladislav, Libeň – historický nástin, Praha-Karlín 1896
HEJTMÁNEK Ladislav, Obecní kronika Libeňská od 1. 1. 1886 do 12. 9. 1901, In. Almanach královského hlavního města Prahy, Praha 1903
HLAVAČKA Milan, Čtyři faktory středoevropského 19.století, In.Historický obzor III/1994
HLAVAČKA Milan, Zlatý věk české samosprávy – Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech v letech 1862-1913, Praha 2006
Hlavní výsledky popisu obyvatelstva z 31.12.1910, Praha 1911
HLAVSA Václav, Pražské teritorium v druhé polovině 19.století, In. PSH 1969-1970, s. 5-52
HLEDÍKOVÁ Zdeňka-JANÁK Jan-DOBEŠ Jan, Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost, Praha 2005

- HOLEC František , Zápás o Velkou Prahu, In. PSH 1969-1970, s. 117-137
- HOREJSEK Jaroslav, Měšťanstvo ve 2. polovině 19. století a jeho politická, společenská a kulturní aktivita (dlouhodobé tendence na příkladu Olomouce), In. Studie k sociálním dějinám 19. století VIII, Kutná Hora – Opava – Praha 1998
- HORSKÁ Pavla – MAUR Eduard – MUSIL Jiří, Zrod velkoměsta: Urbanizace českých zemí a Evropa, Praha-Litomyšl 2002
- HONS Josef, Šťastnou cestu – Vyprávění o pražských nádražích, Praha 1961
- HUBENÝ Ladislav, Adresář obce libeňské, Libeň 1896
- HYE Hans Peter, Aussig-eine Industriestadt am Rande des Reiches, In. Peter Urbanitsch-Hannes Stekl (Hgg.) Bürgertum in der Habsburger Monarchie Bd.IX.- Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914, Wien- Köln-Weimar 2000, s.25-78
- JAVORIN Alfréd, Pražské arény, Praha 1958
- Jubilejní výstava obvodu obchodní a živnostenské komory v Praze roku 1908 - Úřední skupinový katalog č.1 pro třídy výstavní I., II., VI., XVII., XVIII., XI. A XIII., Praha 1908
- KLABOUCH Jiří, Die Gemeindeselbstverwaltung in Österreich 1848-1918, München 1968
- KLADIWA Pavel, Komunální elity druhé poloviny 19.století a počátku 20.století v českých zemích – stav bádání a možnosti využití metodologických podnětů z německé a rakouské literatury, In.K novověkým sociálním dějinám českých zemí VI., Praha 2004, s. 33-58
- KLADIWA Pavel, Obecní výbor Moravské Ostravy 1850-1913: komunální samospráva průmyslového města a její představitelé, Ostrava 2004
- KLADIWA Pavel, Stav bádání k problematice formování a vývoje občanské společnosti v 19.(18.)století. Srovnání frankfurtského, bielefeldského a vídeňského projektu na téma Bürgertum, In.Slezský sborník 2002
- KNEIDL František, Paměti škol okresu karlínského, Karlín 1898
- KOŘALKA Jiří, Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914, Praha 1996
- KOŘALKA Jiří, Tschechische Bildungsbürger und Bildungskleinbürger um 1900 (Am Beispiel der südböhmischen Stadt Tábor), In: Peter Urbanitsch – Ernst Bruckmüller, Hans Heiss [Hg], Bürgertum in der Habsburgermonarchie II, Durch Arbeit, Besitz, Wissen und Gerechtigkeit, Wien-Köln-München 1992, s. 210-221
- KOTTAS Jiří , František Křížík, Praha 1987
- KOVAŘÍK Zdeněk, Z historie veřejné správy Libně, In. Osmička 10/1997, s. 6-7
- KRÁLÍK Jan, Když začal vonět benzín, Praha 2001
- KROFTA Václav Karel, Život začíná dnes: Zrození města, Praha 1946
- LAŠTOVKA Marek a kol., Pražské spolky, Praha 1998
- LAŠTOVKOVÁ Barbora, Pražské usedlosti, Praha 2001
- LEDVINKA Václav-PEŠEK Jiří, Praha, Praha 2000
- LIŠKOVÁ Marie, Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861-1913, Praha 1994
- MACHAČOVÁ Jana-MATĚJČEK Jiří, Nástin sociálního vývoje českých zemí 1791-1914, Opava 2002
- MACHAČOVÁ Jana-MATĚJČEK Jiří, Sociální stratifikace a mobilita v českých zemích v 19. století, In. Studie k sociálním dějinám 19. století IX., Kutná Hora – Opava – Praha 1998
- MAIER Karel, Hospodaření a rozvoj českých měst 1850 – 1938, Praha 2005
- MUSIL Josef, Pivní krejcar, Čáslav 1903
- MYŠKA Milan a kol., Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska, Ostrava 2003

- Návrh zřízení hlavního přístavu pražsko-libeňského s loděnicí a přístavním průplavem v Libni, Praha 1885
- NOVÁK Rudolf, Od loučí k lampám aneb o karlínské a libeňské plynárně, In. Kniha o Praze 8, Praha 1996, s.30-32
- Okres karlínský roku 1890, Karlín 1891
- PEŠEK Jiří, Městská správa mezi "honorationes" a "Leistungsverwaltung" kolem roku 1900 ve střední Evropě, In. Documenta Pragensia XXI, Praha 2002, s. 141-148
- PEŠEK Jiří, Od aglomerace k velkoměstu, Praha 1999
- PEŠEK Jiří, Výzkum komunálních elit v Čechách a v zahraničí, In. Documenta Pragensia XIV, Praha 1997
- PETRÁŇ Josef – FUCHS Vilém, 90 let práce a bojů, Praha 1961
- PETRLÍK Kristián, Přístav libeňský, Libeň 1895
- PINKAVA Jaroslav, Jevíčko v období 1848-1918, Jevíčko 1993
- POKLUDOVÁ Andrea, Vývoj obecní samosprávy a obecní volby v Opavě v druhé polovině 19. a na počátku 20.století, In. Slezský sborník 2003, s.17-51
- POLÁK Milan, Pražské pivovárky a pivovary, Praha 2003
- POLÁK Milan, Továrny a továrníci, In. Kniha o Praze 8, Praha 1996
- PRAŽÁK Jiří, Rakouské právo ústavní I. – Ústava obecní, Praha 1895
- Přímé daně v Čechách v letech 1901 a 1904, Praha 1909
- PTÁČKOVÁ Karolina – KVĚTÁK Tomáš, Městská část Praha 8 – 100. výročí připojení Libně ku Praze, Praha 2001
- RONEK Tomáš, Okres karlínský – Metodický výklad pro učitele a žáky škol obecných, Praha 1881
- SETIKOVSKÝ Jaroslav – LIŠKA Vladimír, Stodvacet pět let ČKD, Praha 1996
- SKALNÍKOVÁ Olga , Společenský život dělnictva v Praze, In. Stará dělnická Praha, Praha 1981
- SKALNÍKOVÁ Olga, Společenské vztahy v pražské dělnické čtvrti na rozhraní 19. a 20. století, In. Etnografie dělnictva I., Praha 1974, s. 92-136
- SPURNÝ František, Mährisch-Schönberg-Eine Domäne der deutschen Industrie, In. Peter Urbanitsch-Hannes Stekl (Hgg.) Bürgertum in der Habsburger Monarchie Bd.IX.- Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914, Wien- Köln-Weimar 2000, s. 307-354
- SRB Jan, Sčítání lidu v král. hl. městě Praze a obcích sousedních provedené 31.12.1900-díl III. -Poměry populační, Praha 1908
- ŠESTÁK Zdeněk, Jak žil Žižkov před sto lety, Praha 2005
- TOMEŠ Josef, Městská část Praha 9-4.díl-Libeň, Praha 2001
- TOŠNEROVÁ Marie, Beraun-Im Sog fortschreitender Modernisierung, In. Peter Urbanitsch-Hannes Stekl (Hgg.) Bürgertum in der Habsburger Monarchie Bd.IX.- Kleinstadtbürgertum in der Habsburgermonarchie 1862-1914, Wien- Köln-Weimar 2000, s.137-170
- URBAN Otto, Bürgerlichkeit und das tschechische Bildungsbürgertum am Ende des 19. Jahrhunderts, In: Peter Urbanitsch – Ernst Bruckmüller, Hans Heiss [Hg], Bürgertum in der Habsburgermonarchie II, Durch Arbeit, Besitz, Wissen und Gerechtigkeit, Wien-Köln-München 1992, s. 203-209
- URBAN Otto, Kapitalismus a česká společnost, Praha 2003
- URBANITSCH Peter, Die Gemeindevertretungen in Cisleitanien, In. Helmut Rumpler- Peter Urbanitsch (Hgg.) Die Habsburgermonarchie 1848-1918 Bd.VII/2, Wien 2000
- VERNER Ladislav, Prameny sokolství v Libni, In.TJ Sokol Praha-Libeň 1884-1934, Praha 1934
- VOŠAHLÍKOVÁ Pavla, Jak se žilo za časů Františka Josefa I., Praha 1996

WEISSER Tomáš, Kdo vládl v Jihlavě? Pokus o sociometrickou analýzu jedné komunity, In.
Documenta Pragensia XIV, Praha 1997

Tisk:

Hlas národa 1899, 1900
Hlas předměstí 1887-1890
Hlasy z předměstí 1894, 1895
Hostimil 1883-1901
Karlínské listy 1903, 1904
Libeňský věstník 1899, 1900
Národní listy 1886, 1898-1901
Národní politika 1896
Právo lidu 1897
Pražské předměstské listy 1891-1899
Pražský ilustrovaný kurýr 1901
Předměstské listy 1886-1889
Předměstské noviny 1886-1888
Radikální listy 1899, 1900
Slovan 1889, 1890
Vinohradské listy 1901, 1902

Prameny:

Fond: Archiv města Libně, Archiv hlavního města Prahy
Fond: Všeobecné sčítání lidu 1900, Archiv hlavního města Prahy
Fond: České místodržitelství, Národní archiv
Fond: Policejní ředitelství Praha – dodatky, Národní archiv

Použité zkratky:

zl. - zlatý
K. – koruna
kr. - krejcar
AHMP – Archiv hlavního města Prahy
AML – Archiv města Libně
NA – Národní archiv
VSL 1900 – Všeobecné sčítání lidu z 31. 12. 1900
PSH – Pražský sborník historický
ČM - České místodržitelství
PŘ II – Policejní ředitelství Praha

14. Přílohy

1. seznam členů obecního výboru
2. mapa Libně z roku 1908

jméno	povolání	nar./úmrťi (před 1901)	místo narození	1880	1883	1886	1890	1893	1896
BRADA Josef	pekař, krupař a MD	*1860	Plzeň						N(00-Hanuš)
BROSCHÉ Friedrich	továrník						I.	I.	I.r(98)
BUKOVSKÝ Josef	stavitel	1847-1897	Praha						III.†(97)
ČIKÁNEK Alois	obchodník	1844-1899	Olšany (okr. Karlín)	II.R	II.R	II.R	II.R	II.R;S(od 94)	II.S†(99)
ČERVENKA František	MD	*1833	Konětopy (okr. Brandýs n.L)			N(89-Kopřiva)		II.	
ČÍZEK Jiří	malíř a MD								III.
ČUPR Ladislav	továrník	*1855	Libeň			I.R	I.	I.	
DĚDINA Jan	hostinský	1842-1886	Libeň	II.					
DEUTSCH František	hostinský a MD	1840-1896	Libeň	II.R	II.R		II.R	II.R;†(96)	
DOSTAL Karel	inženýr Rustonky a MD	*1838	Karlín	III.	I.	I.	I.	I.	I.
DRŽKA Vojtěch	obuvník								III.
DVOŘÁK Jan	sládek	*1840					III.		
ECKSTEIN Leopold	továrník	1841-1886	Libeň	I.	I.†(86)				
ENGLÄNDER Abraham	továrník	1827-1888				I.			
FILIP František	hostinský a MD	*1865	Libeň						III.(00)
FILIP Josef	hostinský					N(88-Ronek)			
FRITZ Otokar	materialista	*1860	Praha					N(96-Deutsch)	N(99-Čikánek)
GLEICH František	hostinský a MD	*1860	Praha					N(96-Jirásek)	
GÖRNER Franz JUDr. rytíř	advokát	1822-1885	Litoměřice	I.					
GRAB Heřman	továrník	*1843		I.	I.				
HANUŠ František	inženýr ČM tov.								I.r(00)
HAVLINA Václav	obchodník a MD	*1830	Hostouň (okr. Smíchov)	III.	III.	III.	III.R	III.	
HEJTMÁNEK Ladislav	učitel	*1860	Karlín						II.
HLADKÝ Josef	kameník a MD	*1851	Troja (okr. Karlín)			III.		III.R	
HOFMAN Josef	stavitel a MD	†1900							II.R†(00)
HOMOLKA Václav	statkář	*1862	Bylany (okr. Český Brod)					II.	III.
HRÁČEK František	hodinář								III.r(98)
HRUŠKA Florián	truhlář a MD	*1840	Čáslav					III.R(94-96)	II.
HUBÍNEK Jan	továrník	*1830	Karlín	II.R	II.R	II.			
HUBÍNEK Ottomar	továrník	*1861	Praha				II.	II.	II.
JARÝ Jan	ředitel prům. školy	*1859	Turnov						N(98-Kubák)
JELLINEK Adolf	továrník	*1827	Vysočany (okr. Karlín)			I.			
JELLINEK Ludvík	továrník	*1856	Libeň				I.R	I.	I.R r(00)
JIRÁSEK Jaroslav	ředitel školy							II.r(96)	
jméno	povolání	nar./úmrťi (před 1901)	místo narození	1880	1883	1886	1890	1893	1896

JUNGMANN Antonín	mistr pekařský a MD	*1842	Černín (okr. Beroun)	III.	III.R	II.	II.R	II.R	II.R
KARLOVSKÝ Antonín	obchodník a MD	*1848	Klečany (okr.Slaný)					III.	III.
KEFURT Václav	hostinský a MD	*1852	Kobylisy (okr. Karlín)		III.	III.		III.	II.R
KLIKA Jan	statkář a MR	1816-1894		I.R	I.R	I.R	I.	I.†(94)	
KNOBLOCH Karel	sládek	1845-1888			I.				
KOKOŠKA Josef	hostinský a MD	*1847	Kleneč (okr. Roudnice n.L.)			III.		III.R	III.
KONDELÍK Jan	mistr sklenářský a MD	*1851	Praha			III.R		III.R	
KOPŘIVA Josef	mistr zednický	*1843	Libeň			II.r(89)			
KUBÁK August	řídící učitel	*1853	Strnilov (okr. Jindř.Hradec)						II.r(98)
LAHODA Václav MUDr.	lékař	†1892	Nymburk			I.R			
LIŠKA Josef	obchodník a MD	*1841	Vrchové (okr.Dubí)		III.		III.	II.	II.R
LUDWIG Camil	ředitel "Rustonky"	*1843	Kosmonosy (okr. Ml. Boleslav)				I.	I.	I.
MACHÁČEK Josef	úředník ČM tov.	*1862	Brázdím (okr. Karlín)						II.R
MALÁN Václav	továrník a MD	1824-1886			I.				
MAŠÍN Václav	truhlář a MD	*1849	Škvorec (okr. Česká Brod)					III.	
MISCHNER Robert	stavitel	1850-1893	Libeznice (okr. Karlín)	I.	II.R	II.	II.R		
MÜLDNER Josef	lékárník	*1850	Tábor		II.R	II.R	I.	I.R r(96)	
NAUMANN Ludvík	ředitel v.v. a MU								III.r(96)
NOVOTNÝ Vojtěch	ředitel ČM tov.	*1836			I.	I.	I.r(92)		
PÁV Jan	farář	1844-1900			III.	I.	I.	I.	I.†(00)
PECHLÁT Josef	mistr kovářský a MD	*1853	Střížkov (okr. Karlín)						N(98-Hráček)
PERUTZ Eduard	továrník						II.		
PETRÁK Karel	hostinský	1844-1893	Libeň			II.?			
PINZ Alois	úředník a MD	*1864	Praha						N(97-Bukovský)
PÍSEK Václav	stavitel	1824-1889		I.R	II.R				
PODOLSKÝ Josef	pořtmistr			III.R	II.				
PRÁŠIL František	továrník								N(98-Brosche)
PULCHART Alois	mechanik a MD	*1854	Libeň						II.R
RAJM Alois	statkář, hostinský	*1848	Tuří (okr. Jičín)					III.	N(00-Hofman)
RONEK Tomáš	učitel	1832-1888	Libeň	II.	II.	II.†(88)			
RULF Antonín	barvíř kůží a MD	*1843	Praha		II.				
RYBA Jan MUDr.	lékař a MD	*1833	Vranov (okr. Tábor)	I.	I.	I.			
SCHÖNBERGER Bedřich	továrník	*1852	Libeň			I.R	I.	I.	I.R
SCHÖNBERGER Seligman	továrník	*1826	Libeň		I.				
Jméno	povolání	nar./úmrť (před 1901)	místo narození	1880	1883	1886	1890	1893	1896
SRB Adolf	krupař a MD	*1856	Zápy (okr.Brandýs n.L)						III.

STEIN Theodor	hostinský a MR								N(00-Páv)
STEINER Josef	barvíř kůží a MD	*1867	Libeň					N(96-Veselý)	
STROM Michael	MD	*1832	Libeň	II.					
SVĚT Antonín	statkář	*1858	Zámečky (okr. Velvary)				II.R	I.R	I.R;S(99-00)
SVĚT Václav	statkář	1834-1883	Libeň	I.	I.†(83)				
ŠEBEK Jan	rolník a MD	*1832	Libeň		N(83-Svět)				
ŠEBEK Tomáš	mistr sedlářský	*1819	Libeň	III.	III.				
ŠNOBL Josef	učitel	1843-1895					II.		
ŠOUTA Tomáš	pišník a MD	*1842	Libeň				III.		
ŠTICHA Václav	kartáčník a MD	*1851	Libeň				III.	III.	III.
ŠTOLC Jan	sládek	*1853	Beřkovice (okr. Roudnice n.L)						I.R(od 00)
ŠUNDA Josef	učitel						II.		
URBACH Emanuel	továrník								I.
UTĚŠIL Josef	stavitel	1831-1897		III.		III.			
VÁLEK Václav	MV a MU	*1840	Trója (okr. Karlín)	II.	III.	III.			
VESELÝ Antonín	hostinský a MU	*1829	Kopeč (okr. Mělník)				III.	III.r(96)	
VOCETKA Antonín	tesař	1843-1890	Libeň			III.			
VOCTÁŘ Josef	MD	*1823	Libeň	III.S	III.S	III.S	III.S	III.S(93-94)	I.S(00-01)
VOCTÁŘ Václav	obchodník a MD	*1828	Libeň	II.	II.		II.	N(94-Klika)	
VONDŘICH Josef	pišník a MD	1833-1895	Hořovice		III.	III.			
VONDŘICH Vítězslav	pišník a MD	*1857	Karlín						III.R
WAGNER Bedřich	obchodník a MD	*1857	Brandýs n.L.				II.R	II.R	II.
WALTER Václav	truhlář a MD	*1848	Staré Benátky (okr. Ml. Boleslav)		III.			II.R	II.R
WEISS Salomon	továrník a MU	1820-1890	Kunratice	III.					
ZDERADIČKA František	povožník a MD	*1853	Moušovice (okr. Benešov)				III.		
ZÚNA Josef	velkoobchodník a MD						N(92-Novotný)		
ŽENÍŠEK Vojtěch	hostinský a MD	*1856	Radotín (okr. Smíchov)						N(96-Naumann)

Vysvětlivky:

MR-majitel realit

MU-majitel usedlosti

MV-majitel vinice

S-starosta

R-člen ob.rady

I., II., III. - číslo kurie v níž byl zvolen

r - rezignace

*-narozen

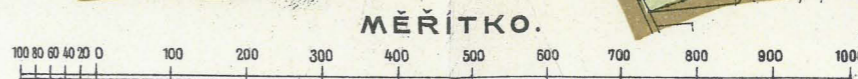
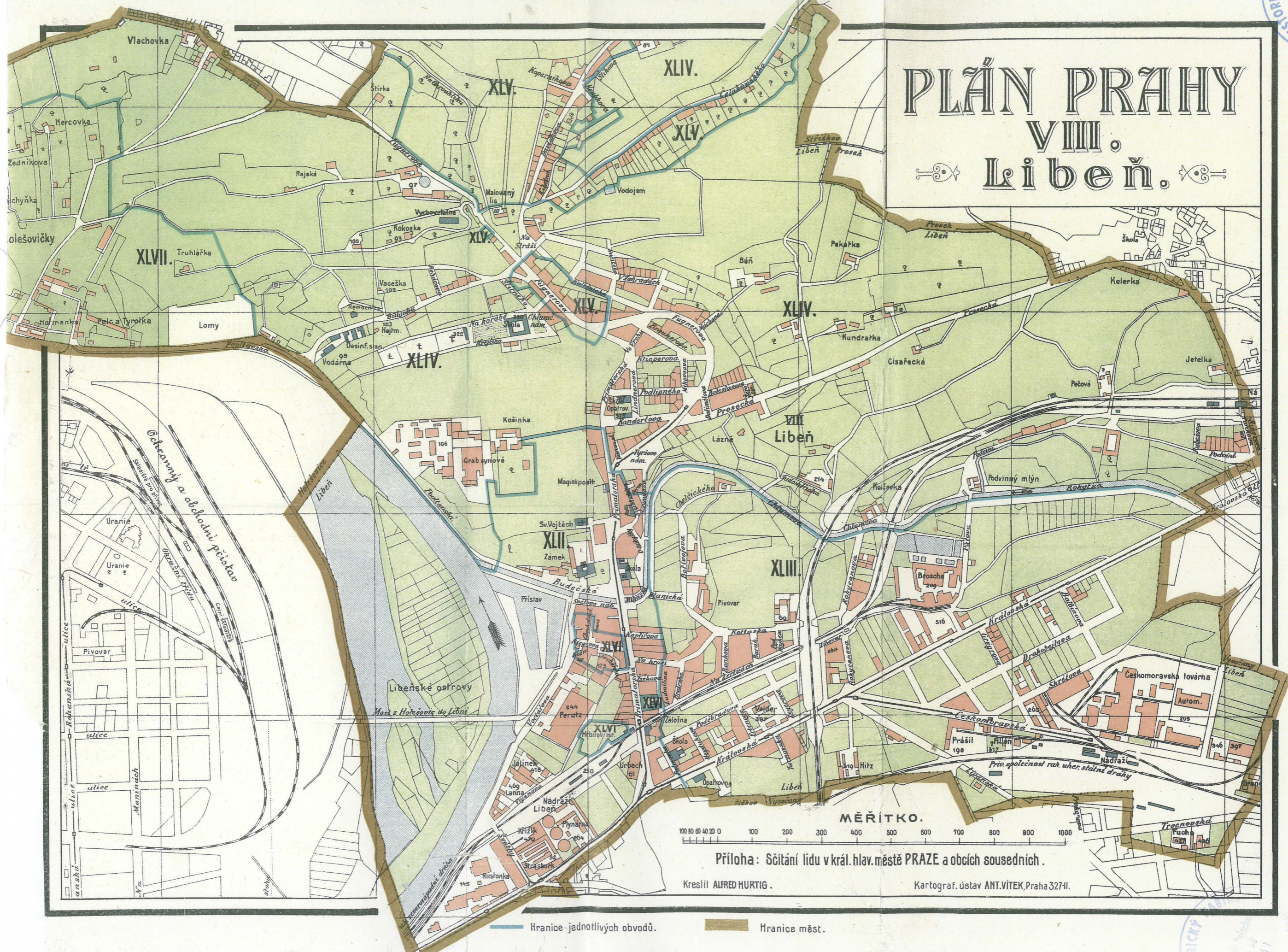
†-zemřel

N -náhradník (v závorce je uveden rok, kdy nastoupil do obecního výboru a jméno zastupitele, kterého nahradil)

PLÁN PRAHY

VIII.

Libeň.

Příloha: Sčítání lidu v král. hlav. městě PRAZE a obcích sousedních.

Kreslil ALFRED HURTIG.

Kartograf. ústav ANT. VÍTEK, Praha 327 II.

— Hranice jednotlivých obvodů. — Hranice měst.

Vobořil Jan: Komunální elity v Libni v letech 1880-1901, diplomová práce Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK, Praha 2006. Vedoucí dipl. práce: Prof. PhDr. Jiří Štaif, CSc.

Jméno uživatele	škola, fakulta, katedra, pracoviště	bydliště uživatele	datum	podpis